

**T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
ANA BİLİM DALI**

**AVRUPA KOMİSYONU TÜRKİYE RAPORLARINDA
ÇOCUK HAKLARINA YÖNELİK İFADELERİN ANALİZİ**

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Melike ÖZKAYA**

**Danışman
Prof. Dr. Haydar EFE**

HAZİRAN 2025, ERZİNCAN

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

“Avrupa Komisyonu Türkiye Raporlarında Çocuk Haklarına Yönelik İfadelerin Analizi” adlı “**Yüksek Lisans**” tezim tarafımda incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim. Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

Melike ÖZKAYA

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Ana Bilim Dalı :Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Program Adı :Tezli Yüksek Lisans
Tez Başlığı :Avrupa Komisyonu Türkiye Raporlarında Çocuk Haklarına Yönelik İfadelerin Analizi

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Ön Söz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplamda 171 sayfalık kısmına ilişkin 26/06/2025 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı %6'dır.

Filtrelemeye tırnak içerisindeki alıntılar dâhil edilmiştir. Filtrelemede yedi (7) kelimeden az örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik raporlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 26/06/2025

Danışman: Prof. Dr. Haydar EFE

Öğrenci: Melike ÖZKAYA

KILAVUZA UYGUNLUK

“Avrupa Komisyonu Türkiye Raporlarında Çocuk Haklarına Yönelik İfadelerin Analizi” başlıklı Yüksek Lisans Tezi Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Melike ÖZKAYA

Danışman

Prof. Dr. Haydar EFE

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Prof. Dr. Haydar EFE danışmanlığında **Melike ÖZKAYA** tarafından hazırlanan “**Avrupa Komisyonu Türkiye Raporlarında Çocuk Haklarına Yönelik İfadelerin Analizi**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı’nda **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

26/06/2025

JÜRİ:

Danışman : **Prof. Dr. Haydar EFE** (İmza)

Üye : **Prof. Dr. Sabit MENTEŞE** (İmza)

Üye : **Dr. Öğr. Üyesi Erol Uğraş ÖÇAL** (İmza)

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu’nun /.... /2025 tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../2025

Prof. Dr. Necdet TOZLU

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Çocuk hakları alanındaki özgün bir katkı sağlamayı amaçlayan, “Avrupa Komisyonu Türkiye Raporlarında Çocuk Haklarına Yönelik İfadelerin Analizi” konusunda çalışmaya karar verirken amacım, Türkiye’de çocuk haklarına yönelik hak ihlallerinin olduğunu ortaya koyarak, bunu Avrupa Birliği’nin yürütme organı olan “Avrupa Komisyonu” raporları bağlamında analiz etmektir. Bu bağlamda gerek bahsi geçen raporları gerekse istatistiksel verileri incelediğimde geleceğimizin yegâne temsilcisi olan çocuklarımızın yaşlarından büyük acılar çektiğini gördüm.

Yukarıda Avrupa Birliği sözcüğü geçmektedir. Bu kelime akademik kariyerimin başlangıcını oluşturmaktadır. Şöyle ki lisans sürecimde “AB ve Türkiye” dersini almıştım ve bu süreçte Avrupa Komisyonu’nun Türkiye hakkındaki raporları çok ilgimi çekmişti ve yüksek lisans yapacağında Avrupa Birliği alanında çalışmayı o günlerde aklıma koymuştum. Bu bağlamda gerek lisans gerekse yüksek lisans sürecinde kendisinden almış olduğum her dersten büyük bir zevk ve keyif aldığım ve bu süreçte çok şey öğrendiğim, tezin konusunun belirlenmesinden ve tezin tamamlanmasına kadar olan süreçteki en büyük sabrın ve emeğin kendisine ait olduğu, çalışma disiplini ve akademik bilgisini örnek aldığım ve kendisiyle çalışmaktan çok büyük bir keyif aldığım ve öğrencisi olmaktan büyük bir onur ve gurur duyduğum hocam ve danışmanım sayın Prof. Dr. Haydar EFE’ye sonsuz emeğinden dolayı çok teşekkür ederim.

Tez savunma sınavı jüri üyelerinden sayın Prof. Dr. Sabit MENTEŞE ve sayın Dr. Öğr. Üyesi Erol Uğraş ÖÇAL hocalarıma değerli katkılarından ve emeklerinden dolayı çok teşekkür ederim. Bu bağlamda jüri hocalarımla eleştirileri ve değerlendirmeleri tezim niteliğine katkı sağlamıştır. Ayrıca yüksek lisans döneminde ders almış olduğum fakülte hocalarıma da teşekkürü bir borç bilirim.

Bir çocuğun hayatında anne ve babası büyük bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda tüm öğrenim hayatım boyunca bana inanmaktan ve güvenmekten bir an olsun vazgeçmeyen, her zaman bildiğim ve inandığım yolda ilerlemem için beni teşvik eden, tez yazım sürecinde kendisini ekstra yorduğum, bana büyük bir sabırla katlanan, tezi yazarken zorlandığım ve çok üzüldüğüm anlarda beni motive eden canım annem sayın Gülten ÖZKAYA’ya ve tezi yazarken sabahladığım için üzülen ve bu süreçte büyük bir gurur ve onurla beni seyreden büyük destekçim canım babam sayın Fırat ÖZKAYA’ya

çok teŖekkür ederim. İnsanın ağabeyi olmalı bu hayatta. Bu bağlamda her zaman her koşulda daima arkamda duran, öğrenim hayatım boyunca maddi ve manevi desteğini bir gün olsun üzerimden eksik etmeyen, hayattaki en büyük şanslarımdan biri olan canımın içi ağabeyim sayın Ferhat ÖZKAYA'ya ve çok uzaklarda olsa da elinden geldiğince bana yardımcı olan, kendisini çok sevdiğim ve değer verdiğim canım kardeşim sayın Kerem Dağlar ÖZKAYA'ya çok teŖekkür ederim. Bana her zaman bir abla gibi yaklaşan, Deniz'immin ve Duru Sevgi'mmin iyi kalpli ve güzel annesi, büyük motivasyon kaynağım canım yengem sayın Mirgül ÖZKAYA'ya çok teŖekkür ederim. Dünyaya gözlerini açmalarıyla birlikte bize farklı mutluluklar ve mucizeler yaşatan canımın içleri yeğenlerim, Deniz ÖZKAYA, Duru Sevgi ÖZKAYA ve Poyraz ÖZKAYA'ya çok teŖekkür ederim iyi ki varsınız...

Manevi desteklerini eksik etmeyen Nurten teyzeme, Muzaffer enişteme, Muammer dayıma ve Ahmet amcama teŖekkür ederim. Ayrıca uzaklarda olsa da varlığını daima yanımda hissettiğim canım arkadaşım Ebru'ya teŖekkür ederim. Tezde sana yer vermeseydim biliyorum ki çoğu şey eksik ve anlamsız kalırdı. Bir Türk genci olarak, biz kadınlara ve kız çocuklarına eğitim hakkını tanıdığın, kadının çalışması ve toplumda kendisine yer edinmesi ve geleceğe daha güvenle bakması için yapmış olduğun bütün devrimler için sana sonsuz teŖekkür ediyorum. Atam açtığın yolda gösterdiğin hedefe bilimin ışığında durmadan yürüyeceğime tüm kalbimle söz veriyorum.

Melike ÖZKAYA, Erzincan, 2025

AVRUPA KOMİSYONU TÜRKİYE RAPORLARINDA ÇOCUK HAKLARINA YÖNELİK İFADELERİN ANALİZİ

Melike ÖZKAYA

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi,

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Haziran 2025

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Haydar EFE

ÖZET

Bu tezin amacı, Türkiye’deki çocuk haklarının gelişimine önemli katkılarda bulunan Avrupa Komisyonu’nun Türkiye raporlarında çocuk haklarına yönelik ifadeleri analiz ederek var olan durumu tespit etmek ve çocuk haklarının geliştirilmesi ve çocukların sorunlarının azaltılmasına yönelik önerilerde bulunmaktır. Nitel araştırma yaklaşımlarından doküman tarama tekniğinin kullanıldığı çalışmada, konuyla ilgili çeşitli kitaplar, gazete haberleri, makaleler ve raporlar gerek kavramsal gerekse istatistiksel açıdan analiz edilmiştir. Bu bağlamda, 1998 yılından başlayarak 2024 yılına kadar düzenli bir şekilde yayımlanan 26 adet Avrupa Komisyonu Türkiye raporu incelenmiş, Türkiye’de çocuk hakları ve çocukların sorunlarına yönelik önemli bulgular tespit edilmiştir. Çocuk yoksulluğu, çocuk işçiliği, çocuk evlilikleri, okula devam edemeyen çocuklar, sokak çocukları, çocuğa yönelik şiddet ve cinsel istismar vakaları, çocuk mahkemelerinin ve cezaevlerinin yetersizliği, farklı inançtan çocuklara yönelik zorunlu din dersleri ve anadilde eğitimde ilgili yaşanan sorunlar başta olmak üzere çocukların hakları ve sorunlarına yönelik tespit ve öneriler ortaya konulmaktadır. Tezde, ayrıca, Türkiye’de çocuk hakları konusunda mevcut durum, farklı rapor ve veriler yardımıyla ortaya konulmakta, yaşanan sorunlar ve sebepleri analiz edilmekte ve sonuç bölümünde çocuk haklarının geliştirilmesine ve çocukların sorunlarına yönelik çözüm önerilerinde bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Çocuk, Çocuk Hakları, Avrupa Komisyonu Raporları.

ANALYSIS OF STATEMENTS ON CHILDREN'S RIGHTS IN THE EUROPEAN COMMISSION TÜRKİYE REPORTS

Melike ÖZKAYA

Erzincan Binali Yıldırım University

Graduate School of Social Sciences

Master Thesis, June 2025

Supervisor: Prof. Dr. Haydar EFE

ABSTRACT

The aim of this thesis is to analyze the statements on children's rights in the European Commission's Türkiye reports, which have made significant contributions to the development of children's rights in Türkiye, to identify the current situation and to offer recommendations for improving children's rights and alleviating children's problems. Using the document review technique, a qualitative research approach, the study analyzed various books, newspaper articles, articles, and reports on the subject from both conceptual and statistical perspectives. In this context, 26 European Commission Türkiye reports published regularly from 1998 to 2024 were examined and important findings regarding children's rights and children's problems in Türkiye were identified. Findings and recommendations regarding children's rights and problems, particularly child poverty, child labor, child marriage, out-of-school children, street children, violence and sexual abuse against children, inadequate juvenile courts and prisons, compulsory religious education for children of different faiths, and problems with mother tongue education, are presented. In addition, in this thesis, the current situation regarding children's rights in Türkiye is presented with the help of different reports and data, and solutions are suggested for the development of children's rights and children's problems.

Key Words: European Union, Child, Children's Rights, European Commission Reports.

İÇİNDEKİLER

AVRUPA KOMİSYONU TÜRKİYE RAPORLARINDA ÇOCUK HAKLARINA YÖNELİK İFADELERİN ANALİZİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI.....	ii
KILAVUZA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	iv
ÖN SÖZ	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ	xiii
TABLolar LİSTESİ	xiv
ŞEKİLLER LİSTESİ	xv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇOCUK TANIMI VE ÇOCUK HAKLARININ TARİHSEL SÜRECİ

1.1. Çocuk ve Çocukluk Kavramı	4
1.1.1. Biyolojide Çocuk Kavramı.....	7
1.1.2. Psikolojide Çocuk Kavramı.....	7
1.1.3. Tıp Biliminde Çocuk Kavramı	11
1.1.4. Edebiyatta Çocuk Kavramı	12
1.2. Hukukta Çocuk Kavramı.....	12
1.2.1. Uluslararası Hukukta Çocuk Kavramı	12
1.2.2. Medeni Hukukta Çocuk Kavramı.....	13

1.2.3. İş Hukukunda Çocuk Kavramı	14
1.2.4. Ceza Hukukunda Çocuk Kavramı	15
1.3. Çocuk Hakları Kavramı	15
1.4. Çocuk Haklarına Tarihsel Bakış	17
1.4.1. Antik Mısır Döneminde Çocuk	17
1.4.2. Antik Yunan Döneminde Çocuk	18
1.4.3. Antik Roma Döneminde Çocuk	18
1.4.4. Orta Çağ Döneminde Çocuk	19
1.4.5. Rönesans Döneminde Çocuk	21
1.4.6. Çağdaş Dönemde Çocuk	21
1.4.7. İslam Dininde Çocuk.....	24
1.5. Dünyada Çocuk Hakları Alanında Yapılmış Olan Düzenlemeler	24
1.5.1. Washington Kararları	25
1.5.2. Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi	26
1.5.3. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi.....	26
1.5.4. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Beyannamesi (1959 Tarihli)	27
1.5.5. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989 Tarihli).....	28
1.6. Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi'nin Çocuk Hakları ve Çocuk Sorunlarına Yönelik Çabaları.....	36
1.6.1. Avrupa Sosyal Şartı.....	36
1.6.2. Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi.....	37
1.6.3. Çocuk Haklarının Kullanılmasına Yönelik Avrupa Sözleşmesi	38
1.6.4. Lanzarote Sözleşmesi	39
1.6.5. Avrupa Konseyi Çocuk Hakları Stratejisi	41
1.6.6. Çocuk Haklarına İlişkin Avrupa Birliği Stratejisi ve Avrupa Çocuk Garantisi	42

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYA ÇOCUKLARININ KARŞI KARŞIYA OLDUĞU SORUNLAR

2.1. Çocuk Yoksulluğu.....	44
2.2. Çocuk İşçiliği	48
2.3. Çocuğa Yönelik Şiddet	55
2.4. Çocuk Pornografisi	57
2.5. Küçük Yaşta Evlilik	59
2.6. Çocuk Ölümleri.....	63
2.7. Silahlı Çatışmalarda Çocukların Kullanılması.....	65
2.8. Savaştan Etkilenen Çocuklar	66
2.9. Çocukların Eğitim Sorunları	69
2.10. Çocuğa Yönelik Cinsel İstismar.....	71
2.11. Kadın Genital Mutilasyonu	76
2.12. Çocuklarda Madde Bağımlılığı.....	77
2.13. Çocuk Ticareti.....	80

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA KOMİSYONU TÜRKİYE RAPORLARI KAPSAMINDA TÜRKİYE'DEKİ ÇOCUKLARIN SORUNLARI

3.1. Avrupa Komisyonu Türkiye Raporlarında ve Çocuk Hakları Alanlarında Öne Çıkan Konular	83
3.1.1. Çocuk Suçlular	83
3.1.2. Ekonomik Sorunlar.....	103
3.1.3. Eğitim Sorunları	122
3.1.4. İstismar ve Şiddet Sorunları	146
3.1.5. Engelli Çocukların Yaşadığı Sorunlar.....	157
3.1.6. Sokak Çocukları	162

SONUÇ	166
KAYNAKÇA.....	172
ÖZ GEÇMİŞ	191

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ASŞ	: Avrupa Sosyal Şartı
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BMÇHB	: Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Beyannamesi
BMÇHS	: Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi
CÇHB	: Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi
DİSK- AR	: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Araştırma Merkezi
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
IWF	: Internet Watch Foundation /İnternet Gözlem Vakfı
İSİG	: İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi
MESEM	: Mesleki Eğitim Merkezi
RG	: Resmî Gazete
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
UN-IGME	: Birleşmiş Milletler Çocuk Ölümleri Tahminleri Kuruluşlar Arası Grubu

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1: 2021 Yılı Sürdürülebilir Kalkınma Bölgeleri Açısından Okul Dışında Kalan Çocukların Oranı (%)	70
Tablo 2.2: Çocuğa Yönelik İstismarda Doğru Olduğu Düşünülen Yanlış Bilgiler.....	73
Tablo 2.3: Dünyada 2018 ve 2019 Yılları Arasında Çocuk İstismarı ve Cinsel Kabahatlerin Engelleme ve Müdahale Açısından Çocukların Emniyette Olduğu Ülkeler ve Güvenlik Oranları	75
Tablo 3.1: Türkiye’de 2022 ve 2023 Yıllarında Güvenlik Birimine Gelen/ Getirilen Çocukların Olay Sayısı (Mağduriyet türü ve Cinsiyete Göre)	86
Tablo 3.2: Türkiye’de 2023 Yılı Suça Sürüklenmiş Olan Çocuklara İsnat Edilen Suç Türü Oranı (%).....	87
Tablo 3.3: 2022 Yılı Fonksiyonlara Göre Zorluk Yaşayan 2 ve 14 Yaş Grubundaki Çocukların Oranı (%)	157

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1: Yoksulluk İçinde Yaşayan En Fazla İnsana Sahip 5 Ülke (Milyon)	45
Şekil 2.2: Dünyada Bazı Ülkelerde 2019 ve 2021 Yıllarındaki Çocuk Yoksulluk (Görelî Yoksulluk Yaşayan) Oranları (%)	47
Şekil 2.3: Bölgelere Göre Çocuk İşçiliğinde 5 ile 17 Yaş Aralığındaki Çocukların Oranları (%).....	53
Şekil 2.4: 5 ve 17 Yaş Aralığındaki Çocukların Yaş ve Cinsiyete Göre Çocuk İşçiliğindeki Oranları (%).....	54
Şekil 2.5: Dünyada 5 ve 17 Yaş Aralığındaki Çocuk İşçilerin Sektörel Bazda Oranları (%)	55
Şekil 2.6: Bazı Ülkelerde 2015-2023 Yılları Arasında Herhangi Bir Şiddet İçeren Disipline Maruz Kalmış Çocukların Oranı (%).....	57
Şekil 2.7: Dünyada 2015 ile 2023 Yılları Arasında Erken Yaşta Evlilik Yapmış Kadınların Oranı (%).....	61
Şekil 2.8: Dünyada 2015 ve 2022 Yılları Arasında Erken Yaşta Evlilik Yapmış Erkeklerin Oranı (%).....	62
Şekil 2.9: Dünyada Yenidoğan ve Beş Yaşın Altındaki Çocukların Ölüm Nedenleri (%)	64
Şekil 2.10: 2005 Yılından Bu Yana Çatışmalarda Öldürüldüğü ya da Sakatlandığı İspat Edilen Çocuk Kayıplarının Oranı (%).....	68
Şekil 2.11: 2016 Yılından İtibaren Çatışma Bölgelerinde Yaşanan Çocuklara Yönelik Doğrulanmış Cinsel İstismar Oranları (%).....	69
Şekil 2.12: Dünyada Bölgesel Bazda Çocuğa Yönelik Cinsel Şiddet Mağduru Kadınların ve Kız Çocuklarının Oranı (Milyon)	74
Şekil 2.13: Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ‘nün Madde Bağımlılığı Sınıflandırması	78
Şekil 2.14: 2022 Yılı Kapsamında İstismar Tipine Göre İnsan Ticaretine Maruz Kaldığı Tespit Edilen Kızların Oranı (%).....	81
Şekil 2.15: 2022 Yılında İstismar Şekline Göre İnsan Ticaretine Maruz Kaldığı Tespit Edilen Erkek Çocuklarının Oranı (%)	82
Şekil 3.1: Türkiye’de 2015 ve 2024 Yılları Arasındaki Çocuk İşçiliği Oranları (%) ..	105
Şekil 3.2: Türkiye’de 2019 Yılı’nın 4. Çeyreğinde (Ekim ve Aralık) Yaş Grubu ve Ekonomik Faaliyetlere Göre Ekonomik Faaliyetlerde Çalışan Çocukların Oranı (%)	106
Şekil 3.3: Türkiye’de 2013 ve 2024 Yılları Arasında İş Cinayetlerinde Hayatını Kaybeden Çocukların Dağılımı	107
Şekil 3.4: Türkiye’de 2013 ve 2024 Yılları Arasında Çocuk İş Cinayetlerinin İşkolundaki Dağılımı (%).....	107
Şekil 3.5: Türkiye’de 2013 ve 2024 Yılları Arasında Çocuk İş Cinayeti Sebeplerinin Dağılımı (%).....	108
Şekil 3.6: Türkiye’de Dini Eğitimin Tarihi.....	138
Şekil 3.7: DSÖ’ye Göre Çocuğa Yönelik Şiddet Türleri.....	153
Şekil 3.8: DSÖ’ye Göre Çocuğa Yönelik Şiddetin Risk Faktörleri.....	154
Şekil 3.9: UNICEF’in Sokak Çocukları Kavramının Ailelerle Olan İlişkiler Bağlamında Kategorileştirmesi.....	163

GİRİŞ

Geleceğin yetişkinleri olan ve ayrı bir itina ile yetiştirilmeleri gereken çocukların mutlu bir çocukluk geçirmeleri, iyi birer eğitim almaları toplumun gelecekteki sağlığı ve refahı açısından temel önemdedir. Toplumda yaşanan olumsuzlukların sorumlularının büyük kısmının iyi bir çocukluk dönemi geçirmediği gözlenmektedir. Çocukların yaşadığı sorunların başında çocuk işçiliği, çocuk yoksulluğu, eğitim sorunları, çocuk yaşta evlilik, çocuğa yönelik cinsel istismar ve şiddet gibi sorunlar yer almaktadır.

Çocuk işçiliği, çocukların bütün yaşantısını etkileyen büyük bir sorundur. Bu sorunun ana zemininde yoksulluk yatmaktadır. Her geçen gün artan yaşam maliyetleri çocukları çalışmaya itmektedir. Çocuk işçiler kendileri için uygun olmayan işlerde çalışmakta ve bu uğurda yaşamlarını yitirmektedir. Çocuk işçiliği gibi çocuk yoksulluğunun da temelinde ekonomik yetersizlikler yatmaktadır. Çocukların yaşamış olduğu her bir sorunu zincirin bir halkası olarak gördüğümüzde bu zincirinin ilk halkasını yoksulluk oluşturmaktadır. Şöyle ki yoksulluk çocuk işçiliği, eğitim sorunları gibi pek çok sorunu da beraberinde getirmektedir. Zincirin ikinci halkasını da eğitimsizlik oluşturmaktadır. Eğitim, bir toplumun kalkınmasında en önemli unsurlardan biridir. Toplumların kalkınmasında nitelikli insan gücü büyük bir rol oynamaktadır. Yeteri kadar eğitim almayan kişiler toplumlar için büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Şöyle ki çocuk yaşta evlilik, çocuğa yönelik şiddet ve çocuk istismarı gibi olayların temelinde eğitimsizlik yatmaktadır. Bu bağlamda bahsi geçen sorunların yok edilmesi için bireylere nitelikli eğitim verilmesi büyük bir önem arz etmektedir.

Günümüzde sayıları giderek artan Birleşmiş Milletler, UNICEF, Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği gibi pek çok uluslararası örgüt, insan haklarının önemli parçasını oluşturan çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesi konusunda yoğun çabalar içindedir. Bu örgütler içinde özellikle, konumuz açısından önemli bir ulusüstü örgüt olan Avrupa Birliği'nin çabaları dikkate değerdir. Avrupa Birliği, kendi içinde çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesi konusunda çaba içindeyken, aynı zamanda Avrupa Birliği'ne aday olan ülkelerde de çocuk haklarının gelişimine ve korunmasına özel önem vermektedir. Bu kapsamda, Avrupa Komisyonu tarafından her yıl yayımlanan aday ülkelerinin politik ve ekonomik gelişmelerin takip edildiği Avrupa Komisyonu aday ülke

raporları çok önemlidir. Söz konusu raporlarda, pek çok önemli konunun yanı sıra Türkiye’deki çocuk hakları alanında gelişmeler de ele alınmaktadır.

Dünyada ve Türkiye’de çocuk hakları konusunda sorunlar yaşanmakta ve alınan önlemlerin sorunu çözme konusunda yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu tez, Avrupa Komisyonu Türkiye raporlarında çocukların haklarına yönelik ifadeleri incelemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, tezin sınırlılıklarını belirlerken, Avrupa Komisyonu Türkiye raporlarının incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, 1998 yılından beri, 2017 yılı hariç, her yıl düzenli bir şekilde yayımlanan 26 adet Avrupa Komisyonu Türkiye raporu analiz edilmiştir. Tezin araştırma soruları ise şu şekildedir:

1. Avrupa Komisyonu Türkiye raporlarında Avrupa Birliği’nin çocuk hakları alanındaki gelişmelere ve çocukların karşı karşıya kaldığı sorunlara yönelik yaklaşımı nasıldır?

2. Avrupa Birliği’nin, Türkiye’de çocuk hakları alanında dikkat çektiği konular hangileridir?

3. Türkiye’de çocuk hakları alanında yapılması gerekenler nelerdir?

Bu sorulara yanıt ararken literatür taramasına ve doküman incelemesine dayalı nitel bir yöntem izlenmiştir. Bu bağlamda konuyla ilgili literatür kapsamında; tezler, makaleler, gazeteler ve gerek ulusal gerekse uluslararası kurumlardan alınan veriler ve raporlar incelenmiştir. Bu bağlamda gerek Avrupa Komisyonu gerekse diğer kurumlardan alınan verilerin yardımıyla Türkiye’de çocuk haklarına yönelik sorunlar ortaya konulmaktadır.

Literatüre bakıldığında Türkiye’de çocuk hakları konusunda pek çok çalışmanın yer aldığı ancak, Avrupa Komisyonu Türkiye raporlarında, çocuk hakları ve çocukların yaşamış olduğu sorunlar konusunda yeteri kadar çalışma olmadığı görülmektedir. Bu bakış açısından yola çıkarak söz konusu çalışma Türkiye’de çocuk hakları alanına yeni bir perspektif kazandırmakta ve bu alandaki çalışmalara katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Tez üç bölümden oluşmaktadır. Kuramsal çerçevenin belirlendiği birinci bölümde, çocuk tanımı ve çocuk haklarının tarihsel gelişimi ele alınmıştır. Bu bağlamda farklı bilim dallarındaki çocuk kavramları incelenmiş, ilerleyen bölümlerde dönemler

arası çocuk ve çocuk hakları analiz edilerek; bu bağlamda dünyada çocuk hakları alanında yapılmış olan düzenlemeler ve son olarak, “Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi’nin çocuk hakları ve çocuk sorunlarına yönelik çabaları incelenerek tezimizin kuramsal çerçevesi tamamlanmıştır.

Tezin ikinci bölümünde “Dünya Çocuklarının Karşı Karşıya Olduğu Sorunlar” başlığı altında çocuk yoksulluğu ele alınmış, ilerleyen bölümlerde çocuk işçiliği, çocuğa yönelik şiddet, çocuk pornografisi, küçük yaşta evlilik, çocuk ölümleri, silahlı çatışmalarda çocuklarının kullanılması, savaştan etkilenen çocuklar, çocukların eğitim sorunları, çocuğa yönelik cinsel istismar, kadın genital mutilasyonu, çocuklarda madde bağımlılığı ve çocuk ticareti hem istatistiksel hem de kavramsal açıdan ele alınmıştır.

Tezin üçüncü bölümünde ise Türkiye’de çocuk hakları konusunda yaşanan tartışmalar ve çocuk haklarının durumu ortaya konularak Avrupa Komisyonu Türkiye raporlarında konunun nasıl ele alındığı ortaya konulmaktadır. Bu kapsamda, çocuk hakları konusunda gelinen nokta ve çocukların mevcut sorunlarının Türkiye’ye yönelik tavsiye ve çözüm önerileri ortaya konularak bu konularda Türkiye’de yaşanan gelişmeler ve mevcut durum ele alınmaktadır. Sonuç bölümünde Türkiye’de çocuk haklarının geliştirilmesi ve çocukların mevcut sorunlarının çözümüne yönelik çözüm önerilerinde bulunmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇOCUK TANIMI VE ÇOCUK HAKLARININ TARİHSEL SÜRECİ

“Çocuklar geleceğimizin güvencesi, yaşama sevincimizdir.

Bugünün çocuğunu, yarının büyüğü olarak yetiştirmek

hepimizin insanlık görevidir.”

Mustafa Kemal ATATÜRK

Tezin kuramsal çerçevesini oluşturan bu bölümde çocuk, çocukluk kavramları ile farklı bilim dallarında yer alan (biyoloji, psikoloji, tıp, edebiyat ve hukuk) çocuk tanımları ve çocuk hakları incelenmiştir. Bu bağlamda dünyada çocuk hakları alanında yapılmış olan düzenlemeler “Washington Kararları, Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Beyannamesi ve Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi” ayrıca Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi’nin Çocuk Hakları ve Çocuk Sorunlarına Yönelik Çabaları başlığı altında “Avrupa Sosyal Şartı, Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi, Çocuk Haklarının Kullanılmasına Yönelik Avrupa Sözleşmesi, Lanzarote Sözleşmesi ve Avrupa Konseyi Çocuk Hakları Stratejisi” analiz edilmiştir.

1.1. Çocuk ve Çocukluk Kavramı

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (BMÇHS) ‘nin birinci maddesinde çocuğun tanımı şu şekildedir: çocuklara uygulanabilecek kanuna göre, daha erken yaşta reşit hali hariç, 18 yaşına varıncaya kadar bütün kişiler çocuk olarak kabul edilmektedir (Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, 1989, s. 4). Çocuk kavramı, toplumlara ve kültürlere göre farklılık gösterse de genel olarak içinde bulunduğu topluluk tarafından himaye edilmesi gereken bir zümreyi ifade etmektedir. Çocuk, yetişkin birine gereksinim duyan, duyarlı, saf ve gelişim gösteren bir varlıktır (Çakmaz, 2023, s. 3).

Bir topluluğun oluşması farklı unsurların bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Bu unsurlardan en önemlisi çocuklardır. Bir topluluğun ilerlemesi için çocukların gerek ahlaki ve gerekse mental yönden iyi yetiştirilmesi gerekmektedir. Çocuk, mental, fiziki ve bedensel açılardan korunmaya ihtiyaç duyan bireydir. Çocuk günümüzde revaçta olan bir kavramdır ve birçok kişi tarafından çalışmalarda kendisine yer bulmuştur. Bu tanım hem kültürler hem de ülkeler arasında değişkenlik göstermiş ve çocukların tanımlanmasında tarihsel bağlamda birçok yaklaşım geliştirilmiş ve bu açıdan tanımlamalar yapılmıştır (Yasak, 2022, s. 27).

Çocuk; dünyaya gözlerini açtığı andan başlayarak erişkinlik sürecini yaşayan varlıkları ifade etmektedir. Erişkinler gibi çocuklar da yaşadıkları topluluğun etkisindedir. Çocuk doğduğu andan itibaren birtakım kalıtsal özellikler taşımaktadır. Bu özellikler hayatta kaldığı müddetçe elde edeceklerinin zeminidir. Çocuğun elde etmiş olduğu kazanımlar içinde bulunduğu topluma ve insanoğlunun ilerlemesine katkı sağlayacaktır (Fazlıoğlu, 2007, s. 8).

Çocuk eşi benzeri olmayan bir canlıdır. Her şeyi merak ettiğinden sürekli sorular sorar ve içinde bulunduğu dünyayı anlamaya çalışır bunu da çevresindeki erişkinlere rağmen gerçekleştirir. Çocukları bir bilim insanı olarak nitelendirebiliriz. Sürekli bir sorgulama ve bitmek bilmeyen bir bilgi açlığı yaşarlar. Bu bağlamda çocuklar tamamen kendilerini öğrenmeye vermiştir. Çocuk içinde bulunduğumuz evrende farkına varılmayı bekleyen ve onun farkına varıldığında ise tarifi mümkün olmayan duygular yaşatan bir canlıdır. Çocuk bağımsız, sınırları olmayan hayallere sahip, tertemiz hayallerini ileriki yaşamına taşıyan, su gibi berrak fikirleri olan ve her istediğini özgür bir şekilde yapan bireydir. Bu kapsamda özgür demişken çocuklar korunma ihtiyacı konusunda zayıftır ve bir başkasının gereksinimine ihtiyaç duyarlar. Çocuk, özel muameleye gereksinim duyan ve herhangi bir mesleği olmayan on sekiz yaşına kadar olan bireyleri ifade etmektedir (Hançer, 2019, s. 11).

Çocuk, bilinmeyen bir döneme göndermiş olduğumuz canlı mesajdır. Bebeklik sürecinin aksine, çocukluk dönemi biyolojik bir sınıflandırma değil, toplumsal yönü ağır basan bir kategoridir (Postman, 1995, s. 7). Çocukluk kavramı evrensel bir niteliğe sahip değildir. Bu konu hakkında yapılmış olan çalışmalar, çocukluk olgusunun tabii özelliklerinin toplumsal açıdan değişkenlik gösterdiğini gözler önüne sermektedir. Belirli

bir döneme veya topluluğa has bir çocukluk anlayışından bahsedilemeyeceği gibi, aynı dönemi yaşayan toplumlarda bile fikir ayrılıkları söz konusu olmaktadır. Bu bağlamda çocukluk olgusu, cinsiyet, ekonomik güç, köy ve şehir çeşitliliğine göre farklı anlamlar içermektedir (Dikmen, 1998, s. 20).

İnsanoğlunun yaşamı; üç farklı evreden oluşmaktadır. Bunlar; çocukluk, erişkinlik ve ihtiyarlıktır. Bu evreler kendine has özellikler içermektedir. Çocukluk ve gençlik zamanları; üretime başlamayı, erişkinlik; üretmeyi içerirken son olarak ihtiyarlık dönemi ise tüketmeyi temsil etmektedir. Çocukluk dönemi, insan yaşamında birinci ve en mühim evredir. Bu evre bir bakıma çocuğu erişkinliğe hazırlamaktadır. Çocuğa bu evrede alması gereken eğitimler verilerek çocuk güvence altına alınır. Çocukluk zamanında alınan nitelikli eğitim çocuğun ilerleyen yaşamında büyük bir rol oynamaktadır (Çöpoğlu, 2018, s. 361).

Çocuk kavramını açıklamak kolay bir süreç değildir. Bob Franklin çocukluk kavramını açıklarken beş farklı noktadan bahsetmektedir (Franklin, 1993, s. 21- 23):

1. Çocukluk belirli bir döneme özgü evrensel bir süreç değil, tarihi olarak farklılık gösteren kültürel bir olgudur,

2.Çocukluk ve erişkinlik olarak adlandırılan ayrım sadece keyfi değildir aynı zamanda tutarlı özellikler de sergilememektedir. Bu bağlamda Britanya’da seçim ve cezai gibi etkinliklerin değişik yaşları yetkili gördüğü ifade edilmiştir. Şöyle ki bireyler bazı aktiviteler için çok ufak sayılırken, diğer bir aktivite için büyük sayılmaktadır,

3. Çocuklar yetişkin olmayanlar şeklinde sınıflandırılmaktadır. Çocukluk evresi bebeklik evresinden başlayıp on sekiz yaşa erişmeyi ifade eden büyük bir yaş aralığıdır. Bu dönem çocukların yeteneklerinin ve ihtiyaçlarının ortaya çıktığını belirtmektedir. Bu bağlamda gençler için makul olan bir durum diğer gençler için geçerli değildir,

4. Çocuk kavramı kronolojik sınıflandırmadan çok iktidarla yakından ilişkilidir. Kavram, belirli bir yaş aralığını açıklamaktan ziyade düşük statüye mensup kişileri açıklamak için kullanılmıştır. Biraz daha açmak gerekirse çocuğun tanımını gücü elinde tutan hükümet sahipleri yapmaktadır,

5. Çocukluk yeni ortaya çıkmıştır. Bu düşünce Avrupa’ya özgüdür ve son dört yüz yılda adından söz ettirmiştir.

Çocukluk tanımı gündelik hayat kapsamında açıklanırken iki durumdan bahsedilmektedir. İlk olarak: aileler nesep bağı (çocuklarını) açıklamak için çocukluk kavramını kullanmışlardır. İkinci açıklama ise, çocukları erişkinlerden ayrı tutmak için kullanılmıştır. Bu ayrım açıklanırken sınırları tam olarak belli değildir. Şöyle ki çocukluğun yaş, toplumsal çevre, dinsel ve bölgeler şartlar bakımından farklılık içermesi nedeniyle bu evrenin hangi yaşta sona erip erişkinlik dönemine geçileceği yönünde değişkenlikler gözlenmektedir (Dokumacı, 2023, s. 5).

Çocukluk evresi, 0 ve 18 yaş aralığını kapsamaktadır. Bu evre insanoğlunun hayatında ayrı bir yere sahiptir. Çocuğun içinde yaşamış olduğu topluma faydalı olabilmesi için bu dönemi sağlıklı bir şekilde geçirmesi gerekmektedir (Yasak, 2022, s. 28).

Farklı disiplinlere göre çocuk tanımlamaları değişiklik göstermektedir. Bu bağlamda biyoloji, psikoloji, tıp, edebiyat ve hukuk alanlarında çocuk tanımlaması ele alınmıştır.

1.1.1. Biyolojide Çocuk Kavramı

Biyolojide çocuk kavramı, erginlik evresi öncesi bireyleri ifade etmek için kullanılır (Şihaliyev, 2020, s. 9). Bireylerin biyolojik ilerlemesinde doğumun ardından gelen ilk önemli aşama bebekliktir ve bu dönem ortalama 1 yıl sürmektedir. Bu evrede çocuğun konuşma ve yürüme gibi faaliyetleri gelişmemiştir. Bebeklik dönemi yavrunun uyumaya ve doyurulmaya gereksinim duyduğu bir evredir. İlerleyen zamanla birlikte yürümeye başlayan çocuk aşaması başlar ve çocuğun vücudunda çeşitli değişiklikler gözlemlenir. Ayrıca uzuvların güçlenmesiyle birlikte yavru konuşmaya başlar. Bu çocukluk aşaması, cinsel yeterliliğin gecikmeli olarak yaşanmasıyla birlikte son bulmaktadır. Bu bağlamda 15 yaşına ulaşmış her çocuk biyolojik olarak ergin sayılmaktadır (Aydaşo, 2023, s. 25).

1.1.2. Psikolojide Çocuk Kavramı

Çocuk, biyolojik açıdan erişkinlik sürecini tamamlamamış kişileri ifade etmektedir. Yasalar önünde reşit olmayan çocuk, psikoloji açısından da fiziki ve ruhsal gelişimini erişkinlik süreci ile tamamlayacaktır (Uluoğlu, 2010, s. 9).

Gelişim psikolojisinde, çocuk bilinçsel, toplumsal, sosyolojik vb. açılardan incelenmektedir (Uçuş, 2009, s. 22). Bu bağlamda Sigmund Freud, Jean Piaget ve Eric Erikson'un gelişim teorilerini incelemek yerinde bir karar olacaktır. S. Freud'a göre, bir birey dünyaya geldiği andan itibaren kişisel boyutuyla farklı aşamalardan geçerek gelişme sağlamaktadır. Bu aşama için "Psikoseksüel Evreler" terimi kullanılmaktadır. Bu bağlamda Freud'un görüşüne göre, bireyin kişiliği farklı evrelerden geçerek 5 aşamadan oluşmaktadır (Sayın, 2024, s. 6):

1. Oral Aşama: 0-1 yaş aralığı,
2. Anal Aşama: 1-3 yaş aralığı,
3. Fallik Aşama: 3-6 yaş aralığı,
4. Latent Aşaması: 6-11 yaş aralığı,
5. Genital Aşama: 11 yaş sonrası.

Oral dönem ağız evresi olarak bilinmektedir. Bu dönemde, yavru anasına daha fazla gereksinim duymaktadır. Yavru bu evrede ağızına uzuvlarını götürür ve yaptığı bu eylemden dolayı büyük bir haz alır. Bu bağlamda haz almasının asıl sebebi emmedir. Bebeğin dünyaya geldiği andan itibaren en önemli etkinliği emme olayıdır. Bu evrede bebek sağlıklı bir şekilde emzirilmezse veya kendi başına besleneceği dönemde de yine uzun süreli emzirilirse gelecekte, bağımlı ve güveni olmayan bir kişilik kazanır. Anal dönemde cinsel istek gelişir ve bu bölgedeki kaslar yeterlilik kazanmaya başlar. Bu evrede çocuk tuvalet ihtiyacını gerçekleştirirken üzerinde herhangi bir baskı veya bir umursamazlık durumu yaşarsa çocuğun özgürlük gelişimi sekteye uğrar. Fallik dönemde cinsel organlar hem kızların hem de erkeklerin ilgi noktası haline gelir. Bu dönem ergenlik ve genital aşama arasında yer almaktadır. Latent evrede cinsel istekler ve çatışmalar durağanlaşır. Bu durağanlık kişinin buluğ çağında yaşayacağı belirsizlik sürecine bir nevi hazırlıktır. Son evrede ise, kişinin ilgisi karşı cinse kaymıştır. Freud'a göre beş aşama tüm kişilerde benzer şekilde ilerlemektedir. Eğer herhangi bir evrede bir sorun yaşanır ve bu sorun ortadan kaldırılmazsa kişi o aşamadan bir türlü çıkamaz (Tekkele & Akto, 2022, s. 971).

Jean Piaget, çocukların büyümesiyle birlikte algılamalarındaki ve davranışlarındaki değişiklikleri incelenmektedir. Piaget, "Bilişsel Gelişim Kuramı"nda

çocuğun her evrede farklı bilişsel özellikler sergilediğinden bahsetmektedir. Ona göre bilişsel gelişim sürecinde basitten karmaşıklığa doğru 4 evre bulunmaktadır (Başkale & Bahar, 2008, s. 134). Bu evreler şu şekildedir (Orhan & Ayan, 2018, s. 531):

1. Duyusal Motor Evresi: 0-2 yaş aralığı,
2. İşlem Öncesi Evre: 2-7 yaş aralığı,
3. Somut İşlemler Evresi: 7-11 yaş aralığı,
4. Soyut İşlemler Evresi: 11 yaş ve yukarısı.

Duyusal motor evresinde, bebeğin çevresi ile yakınlık kurduğu, öğrenmenin hızla gerçekleştiği ve aynı zamanda isteklerini elde etmek içinde beceriler kazandığı ifade edilmektedir. İşlem öncesinde çocukların yer, zaman ve eşya gibi unsurlar hakkındaki fikirlerinin geliştiği ve bir sonraki aşama olan somut işlemlere hazırlandığı görülmektedir. Somut işlemler evresinde mental yönden gelişmeye başlayan çocuğun, somut işlemleri kullandığı ve eşyaları büyüklüğüne veya küçüklüğüne göre yerleştirdiği görülür. Bu bağlamda çocukta, büyük ve küçük ayrımı netlik kazanmaya başlamıştır. Son olarak soyut işlemler evresinde ise zihinsel yapının aktif ve esnek olduğu belirtilirken, çocuğun karmaşık sorunları çözümleyebileceği de ifade edilmektedir. Bu evre erginlik sürecine kadar devam etmektedir (Orhan & Ayan, 2008, s. 532).

Eric Erikson “Psikososyal Gelişim Kuramı” nda kişilerin 8 evre içinde psikososyal gelişimini tamamladığından söz etmektedir (Ceylan, 2019, s. 59). Bu dönemler şu şekildedir (Çiftçioğlu vd., 2016, s. 169):

1. Temel Güvene Karşı Güvensizlik: 0-18 ay arası,
2. Özerkliğe Karşı Utanç ve Şüphe Duygusu: 1,5- 3 yaş arası,
3. Girişimciliğe Karşı Suçluluk Duygusu: 3-6 yaş arası,
4. Başarılı Olmaya Karşı Yetersizlik Duygusu: 6-11 yaş arası,
5. Kimlik Kazanmaya Karşı Kimlik Karmaşası: 12-21 yaş arası,
6. Yakınlığa Karşı Yalıtılmışlık: 21-30 yaş arası,
7. Üretkenliğe Karşı Durgunluk: 30-65 yaş arası,
8. Benlik Bütünlüğüne Karşı Umutsuzluk: 65 yaş ve yukarısı.

Temel güvene karşı güvensizlikte, çocuk kontrolü elinde tutamadığı bir dünyaya gelmiştir. Bu dönemde anne ve babanın veya çocuğa bakan diğer kişilerin davranışları büyük bir önem taşımaktadır. Yavru aç olduğunda doyuruluyor, altı pislendiğinde temizleniyor ve uyku saati geldiğinde yatırılıyor ise çocuk güvenli bir yerde olduğunu hisseder ve bu aşama temel güvene dönüşür. Bu ihtiyaçlar karşılanmadığı takdirde çocukta güvensizlik oluşur (Davarcı, 2008, s. 14).

Özerkliğe karşı utanç ve şüphe duygusunda, çocuk temel güven aşamasını sağlıklı bir şekilde geçirdikten sonra tek başına bağımsız olmak ister. Bu durumu biraz açmak gerekirse; çocuk temel hareketleri (tutma, bırakma vb.) kendisi yapmak ister ve yaptığı bu işten büyük bir zevk alır. Bu evre sağlıklı bir şekilde tamamlanırsa çocuk benlik saygısı ve yeterlilik duygusu kazanır. Aksi bir durum geliştiği takdirde çocukta utanç ve kuşku duygusu meydana gelir (Bakkal, 2017, s. 28).

Girişimciliğe karşı suçluluk duygusunda, çocuk hem bedensel kontrole hem de konuşma yeterliliğine sahiptir. Bu evrede çocuk daha rahat bir şekilde dolaştığı için bulunduğu ortamı merak eder. Çocuğun merak isteği ebeveynleri veya yakınları tarafından kısıtlanır ya da cezalandırılır ise çocuk yaptığı davranışlardan dolayı suçluluk hisseder ve bu durum hayatının ilerleyen dönemlerini de olumsuz yönde etkiler (Albayrak, 2020, s. 28).

Başarılı olmaya karşı yetersizlik duygusunda, bu dönemde çocuğun eğitim hayatı başlamıştır ve yaşlıları içinde en iyisi olmak için sürekli çalışma eğilimi göstermektedir. Çocuk bu evrede ya başarılı olma duygusu edinecek ya da çabaladığı şeyler yeterince takdir edilmediği veya engellendiği için bu hissi kazanmayacaktır. Bu bağlamda her başarısız deneyim sonrası çocukta değersizlik ve yetersizlik hissi gelişecektir (Arslan & Arı, 2008, s. 55).

Kimlik kazanmaya karşı kimlik karmaşasında, birey, epigenetik (genetiğin ötesinde) süreç bağlamında kim olduğunu ve kimlerle ilişki kuracağını sorgulamaya başlar. Bu bağlamda kişi ergen benliğini oluştururken önceki özdeşimine sadık kalabileceği gibi onlardan bütünüyle vazgeçilir de. Çünkü kişi hem içinde bulunduğu toplumun yükümlülüklerini karşılamayı, hem de başka kişiler tarafından onay almayı ister. Bu dönemin kimlik kazanmasının karşıtını kimlik karmaşası oluşturmaktadır.

Kimlik belirsizliği çözülemediği takdirde sorun zararlı bir durum halini alır (Tuncer, 2018, s. 58).

Yakınlığa karşı yalıtılmışlıkta, yakınlığın gerçekleşmesi için bireyin kimlik gelişimini düzgün bir şekilde tamamlaması ve kendisiyle ilgili sağlıklı bilgilere haiz olması gerekmektedir. Kişi kimlik aşamasını başarılı bir şekilde tamamlarsa diğer bireylerle yakınlık kurmaya hak kazanacaktır. Yakınlık kurmanın zıttı yalnızlıktır. Birey yakınlık kurmada sorunlar yaşar ve bu aşamayı başarılı bir şekilde tamamlayamazsa duygusal bir dışlanma yaşar (Gündoğdu, 2016, s. 396).

Üretkenliğe karşı durgunlukta, bireylerden kendilerinden yaşça ufak olanlara rehberlik etmeleri ve kültürel değerleri iletmesi istenmektedir. Bireyler bu evrede üretkendir ve üretmiş olduklarını da bir başkası ile paylaşmaktadır. Bu bağlamda bireyler bir şey ürettiği için diğer kişilere fayda sağlamaktadır. Bireyin üretkenliği devam etmezse kendisini işe yaramaz hisseder. Kişi bu evreyi başarılı bir şekilde tamamlayamazsa durgunluk aşamasına geçer. Durgunluk evresinde bireyin toplumsal ilişkileri zarar görmektedir (Baysan, 2020, s. 13).

Benlik bütünlüğüne karşı umutsuzlukta, kişi geçmişteki yaşantısına dönüp baktığında yaşanmış her şeyi olduğunu gibi kabul ederse onu bekleyen son o kadar da kötü olmamaktadır. Tersine bir durum gerçekleşirse yani, benlik duygusu gelişmezse kişide öleceğine dair korku başlar. Birey hayata bağlanma konusunda ümitsizlik yaşar ve karşıt durum olan umutsuzluk halini yaşar (Karabaş, 2021, s. 26).

1.1.3. Tıp Biliminde Çocuk Kavramı

Tıpta çocuk kavramı analiz edilirken psikoloji biliminden faydalanılmaktadır. Çünkü tıpta ve psikolojide çocuğun tanımı benzer özellikler içermektedir. Tıp bilimi çocuğun büyümesini baz alır. Çocuğun büyümesine yönelik dönemler ve aşamalar, bedensel farklılıklar ve mental değişimler tıp biliminde kategorilere ayrılmıştır. Sağlık Bakanlığı, hastanelerde çocuklara yönelik hizmetlerden faydalanmak için sıfır ile on sekiz yaş aralığını dikkate almaktadır. Bu bağlamda tıpta çocuğun tanımlaması yapılırken sıfır ile on sekiz yaş aralığına bakılmaktadır. On sekiz yaşın üstündeki kişiler çocuklara yönelik sağlık kurumlarından hizmet alamazlar. Bunun yerine on sekiz yaşını geçmiş bireyler erişkin polikliniklerinden sağlık hizmeti alırlar (Tepetaş Cengiz, 2018, ss. 2-14).

1.1.4. Edebiyatta Çocuk Kavramı

Geçmişten günümüze gelindiğinde çocuklara verilen değer artmış ve çocuk edebiyatta kendisine yer bulmuştur. Bu bağlamda çocuk edebiyatı ortaya çıkmıştır. Çocuk edebiyatı, sıfırdan başlayıp on sekiz yaş aralığındaki bireyleri ifade etmek için yazılan metinlere denilmektedir. Günümüz bağlamında edebiyattaki çocuk tanımlamasına çocuğun dünyaya geldiği andan itibaren bakılmaktadır. Bazı anne ve babalar yavruları henüz dünyaya gelmeden onun gelişimi ile ilgili kitaplar okumaktadır. Anasının karnında gelişimini sürdüren bebekler dış çevreden gelen sesleri duymaya başlarlar. Bu bağlamda ebeveynler bebeklerine hikâyeler anlatırlar. Daha önceki yıllarda bilim insanları bebeğe ortalama üç yaşından itibaren kitap okunması gerektiğini tavsiye ederken, günümüzde bu durum değişmiş çocuğa ana karnında kitap okunmasının daha yararlı olacağını belirtmişlerdir. Çünkü çocuğun üç yaşında kitaplarla tanıştırılmasının gelişimi açısından geç bir süreç olduğu ifade edilmektedir. (Koç, 2020, s. 53).

1.2. Hukukta Çocuk Kavramı

Hukukta çocuk kavramı tanımlanırken farklı hukuk dallarından yararlanılmaktadır. Bu bağlamda ilk olarak uluslararası hukuka giriş yapılmıştır. Akabinde medeni hukuk, iş hukuku ve ceza hukuku alanlarında çocuk kavramı açıklanmış ve hukukta çocuk kavramı tamamlanmıştır.

1.2.1. Uluslararası Hukukta Çocuk Kavramı

Uluslararası hukuk alanında çocuk kavramı değerlendirilirken Lahey Uluslararası Özel Hukuk Konferansı bir adım öne çıkmaktadır. Zira bu konferansta çocuklarla ilgili bölümler yer almaktadır. Lahey Uluslararası Özel Hukuk Konferansı hem Avrupa Birliği'ndeki devletlerin hem de farklı ülkelerdeki devletlerin katılımıyla oluşan ve bu ülkelerin hukuki anlaşmazlıklarını ortak paydada çözmeyi hedefleyen bir yapıdır. Lahey Uluslararası Özel Hukuk Konferansı'nın, çocuklarla ilgili evlat edinme, miras ve nafaka gibi sözleşmeler sunduğu ve sunulan bu sözleşmelerinin de üye devletlerce yürürlüğe sokulduğu belirtilmiştir (Geliş, 2020, s. 7). Bu bağlamda Lahey Uluslararası Özel Hukuk Konferansı kapsamında bahsi geçen sözleşmelerde yer alan çocuk tanımlamaları şu şekildedir (Geliş, 2020, s. 8):

1. Yirmi bir yaşını bitirmemiş, evlilik birliği altında doğan ya da evlilik birliğinde doğmamış veya bekâr evlatlıklara çocuk denilmektedir (1956 tarihli Çocuklara Karşı

Nafaka Mükellefiyetine Uygulanacak Hukuka Dair Sözleşme ve 1958 tarihli Çocuklara Karşı Nafaka Yükümlülüğü Konusundaki Kararların Tanınması ve Tenfizine İlişkin Sözleşme),

2. 1965 tarihli Evlat Edinmeye İlişkin Kararların Tanınması, Uygulanacak Hukuk ve Yetkiye Dair Sözleşme’de direkt bir çocuk kavramından bahsedilmese de on sekiz yaşını bitirmemiş ve bekâr bireyler çocuk olarak sayılmaktadır.

Uluslararası hukukta çocuk tanımlamasına gidilirken Lahey Uluslararası Özel Hukuk Konferansı’nın öneminden bahsedilmiştir. Bu bağlamda bahsi geçen konferansta bazı sözleşmelerde çocuklarla ilgili ifadelerle değinilmiştir. Ayrıca konferansta çocuk tanımlamasında evlilik birliği kapsamında doğmamış belirli bir yaştaki kişilere çocuk denildiği ve medeni hale göre de bu kavramın açıklandığı ifade edilmektedir.

1.2.2. Medeni Hukukta Çocuk Kavramı

Medeni hukuk bağlamında, çocuk tanımlaması yapılırken hem çocuğun ebeveynleri arasındaki nesep bağına hem de erişkinliğe ulaşmadığı gibi hususlar dikkate alınmaktadır. Bu bağlamda çocuk tanımlamasının netlik kazanması için naif ve güçsüz olduğundan yola çıkılarak bir başkasının yardımına ve korunmasına muhtaç olduğu yaş aralığı bulunmaya çalışılmıştır. Bu tespitten yola çıkılarak dünyaya yeni gelen çocuğun ilk zamanlarda bir başkasının korunmasına ihtiyaç duyduğu bilinen bir gerçektir lakin bu durumun ortadan kalktığı yaş aralığının tespitini yapmanın zor olduğu, zira büyüyen yavrunun gerek mental gerekse de fizyolojik açıdan farklı gelişimsel özellikler sergilediği dikkate alınmıştır (Pehlivanlı, 2020, s. 5).

Türk Medeni Kanunu’nda (4721 sayılı) çocuk, ebeveynlerine neseple ilişkili olan ve ana babasından dünyaya gelmiş bireyleri tanımlamak için kullanılmıştır. Bu bağlamda çocuk kelimesi neseple ilişkili olmasının yanı sıra korumaya alınmış olan çocukları da kapsamaktadır. Çocuklar, Medeni Kanun bağlamında genellikle küçükler olarak ifade edilmektedir. Lakin bu kavramlar benzerlik içermemektedir ve konuya ehemmiyetle yaklaşılmalıdır. Bu durumu biraz açmak gerekirse; Medeni Kanun bağlamında her küçük, çocuk olarak nitelendirilse de her çocuk küçük olarak sayılmamaktadır. Biraz önce yukarıda açıkladığımız üzere, medeni hukukta çocuk neseple açıklanmaktadır. Bu doğrultuda ebeveynlerine neseple bağlı olan çocuk 5 yaşında da veya 50 yaşında da

olabilmektedir. Bu durum esas alınarak küçük kelimesi her hâlükârda çocuk kelimesine denk düşmemektedir (Deniz, 2021, s. 2).

Medeni hukuka göre kişiliğin oluşması bireyin dünyaya gelmesiyle başlar ve ölüm ile son bulur. Kişilik halinin tam ve sağ doğum ile başladığı Medeni Kanun'un 28. maddesinde yer almaktadır. Buna göre; kişilik hali, "bireyin sağlam ve tam bir şekilde dünyaya gelişiyle başlayıp ölüm haliyle son bulmaktadır" şeklinde ifade edilmektedir. Bu bağlamda çocukluğun başlangıcı için 2 şartın gerçekleşmesi beklenmektedir. Bunlar şu şekildedir (Öztürk, 2018, ss. 18-42):

1. Sağlam bir şekilde doğmak (bebeğin annesinin vücudundan yaşam belirtileri göstererek ayrılması ve ayrılma hali yaşandıktan sonra da hayatta kalması).

2. Tam bir şekilde dünyaya gelmek (bebeğin annesinin rahminden bağımsız bir biçimde ayrılmasıdır. Biraz daha açmak gerekirse; tam doğumdan kasıt, diğer insanlarda mecburi olan organların bebekte de olması şartı aranır. Zira kafası olmayan bir doğum gerçekleşmişse, burada tam bir doğum halinden söz edilemez).

Kişilik ölüm haliyle sonlanmaktadır. Bu bağlamda ölüm yaşamın son bulmasıdır. Bu durum gerçekleştiği andan itibaren kişilikten söz edilememektedir (Öztürk, 2018, ss. 18-42).

Görüldüğü üzere, yukarıda Medeni Kanun'da kişiliğin gelişmesi ele alınmıştır. Bu bağlamda kişiliğin oluşmasında tam ve sağlam bir şekilde dünyaya gelme şartının arandığı görülürken, kişiliğin son bulmasının da ölüm ile gerçekleşeceği ifade edilmektedir. Ayrıca medeni hukukta çocuk ve küçük tanımlamasından bahsedilirken küçük kavramının çocuk kavramını tam olarak karşılamadığı da ayrıca belirtilmektedir.

1.2.3. İş Hukukunda Çocuk Kavramı

İş hukukunda çocuk kavramına yönelik herhangi bir ifade yer almamaktadır (Uluoğlu, 2010, s. 14). İş Kanunu (4857 sayılı) madde 71'de çocuk ve genç işçi kavramlarından bahsedilmiştir. Ayrıca, bu madde kapsamında on beş yaşını tamamlamamış çocukların çalıştırılmayacağından da söz edilmektedir. Madde 71 kapsamında düzenlenmiş olan Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik'in 4'üncü maddesinde, çocuk işçi tanımlamasından bahsedebilmek için çocuğun on dört yaşını doldurmuş, on beş yaşını tamamlamamış ve ilköğretim eğitimini

tamamlaması gibi şartları taşıması gerekmektedir. Genç işçi tanımlaması yapılırken, gencin on beş yaşını doldurmuş, lakin on sekiz yaşını bitirmemiş olması gerekmektedir (Kara, 2019, s. 13).

1.2.4. Ceza Hukukunda Çocuk Kavramı

Ceza Kanunu'nda (5237 sayılı) on sekiz yaşını bitirmemiş her kişi çocuk olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda Kanun'un 31. maddesinde cezai ehliyet konusunda üç farklı yaştan bahsedilmektedir ve bu yaş aralığının belirlenmesinde suçun işlendiği tarihteki yaş baz alınmaktadır. İlk olarak sıfır ile on iki yaş aralığı, ikincisi on iki ile on beş yaş aralığı, sonuncusu ise, on iki ile on sekiz yaş aralığıdır. Biraz daha açmak gerekirse; ilk bölümde cezai ehliyet yaşı on iki yaşının bitirilmesi ile başlamışken, ikinci bölümdeki yaş aralığında çocukların işlediği varsayılan fiillerin hukuki sorumluluğu esas alınmış ve sorumluluk kapsamında cezalarında indirimle gidilmiş, üçüncü bölümdeki yaş aralığında ise çocukların var olan cezai sorumluluğu esas alınarak cezalarında indirim uygulanmıştır (Yelesdağ, 2006, s. 8).

1.3. Çocuk Hakları Kavramı

Çocuklar, erişkinlere göre daha savunmasız varlıklardır. Bu bağlamda çocuklara ayrı bir özen ve alaka gösterilmesi gerekmektedir. Çocukların farklı gelişim ihtiyaçları olduğundan onlara özgü haklarda olmalıdır (Özer, 2024, s. 11). Çocuk hakları gerek kanuni gerekse ahlaki yönden yeryüzündeki bütün çocukların dünyaya geldiği andan itibaren sahip olduğu yaşama, sağlık ve öğrenim gibi hakların tamamına verilen evrensel bir isimdir (Konuk, 2019, s. 24).

Çocuk hakları, esas olarak çocukların aciz bireyler olarak özel ihtiyaçlarının dikkate alınmış olduğu bir kavramdır. Tüm hakların zemininde sorumluluk duygusu yatmaktadır. Bunu biraz daha açmak gerekirse; gücü fazla olanların gücü az olanlar üzerinde, erişkinlerin ise henüz yetişme çağındaki bireylere karşı sorumlulukları vardır (Aktürk, 2006, s. 12).

Çocuk hakları incelenirken farklı sınıflandırılmalar yapılmaktadır. Bunlardan birincisi, çocuk hakları başlığı kapsamında 4 farklı hakkın olduğu sınıflandırmadır. Bu haklar şu şekildedir (Franklin, 1993, s. 30- 32):

1. Bu hak (Refah), kapsamında tüm çocukların yeme içme, sağlık hizmeti, konaklama ve öğrenim tarzındaki gereksinimleri karşılanır,

2. İkinci hak (Korumacı), çocukları ilgisizlikten, ev ahalisinden gelebilecek gerek fiziki gerekse de başka kötü davranışlardan korumayı içermektedir,

3. Üçüncü hak (Yetişkin), erişkinlere özgü tüm haklara çocukların da sahip olmasını savunmaktadır. Çocukların, yetişkin bireylerin özgür bir hayat için vazgeçilmez gördükleri bazı haklardan mahrum olduğu belirtilmektedir. Bu duruma açıklık getirmek gerekirse; çocukların oy kullanma ve evlenme gibi hakları yoktur ve 11 yıl mecburi eğitime tabidirler,

4. Son hak ise (Ebeveynlere karşı), çocukların ergenlik (18 yaş) çağına varmadan ebeveynlerinin yanında daha fazla özgür olmalarını ifade etmektedir. Örneğin, çocuğun saç uzunluğuna veya televizyonda izleyeceği programa kendisinin karar vermesi gerektiğini savunmaktadır.

Çocuk hakları sınıflandırılmasında ikinci olarak John Holt'un düşüncelerini de ele almak gerekmektedir. J. Holt'un çocuk hakları kategorisi şu şekildedir (Holt, 2000, s. 118- 203):

1. Oy verme,
2. Çalışma,
3. Mülkiyet,
4. Seyahat,
5. Veli seçme,
6. Güvence altına alınmış gelir,
7. Yasal ve finansal yükümlülük,
8. Bireyin eğitimi üzerindeki söz hakkı,
9. Ehliyet alma hakkı.

Çocukların hakları, insan haklarının bir uzantısıdır. Çocuğun hususi hakları haiz olması değil, gelişimsel durumundan dolayı hususi insan haklarına haiz olduğu belirtilmektedir. Uygar bir medeniyetin mühim unsurlarından olan çocuğun

yetiştirilmesi, mental, fiziksel vb. tarzdaki gerekli tedbirlerin alınmasının haricinde çocukların hem ailedeki hem de toplumdaki konumunu düzenleyen hukuki kurallara da bağlıdır. Bu bağlamda kuralların insan gururuna ve itibarına uygun oluşu gerek topluluk gerekse çocuk için büyük bir avantajdır. Çocukların haklarının uygulanabilirliği, çocuğun yeteneğinin düzgün bir eğitimle desteklenmesi yalnız çocuğa fayda sağlamaz, ayrıca yaşadığı toplumun da gelişmesine katkı sağlar. (Özdemir Doğan, 2017, s. 10).

1.4. Çocuk Haklarına Tarihsel Bakış

Çocuk haklarının tarihsel bağlamda ele alındığı bu bölümde Antik Mısır dönemine giriş yapılmış ve bu dönemde çocuğa olan bakış açısı ele alınmıştır. Akabinde Antik Yunan dönemi, Antik Roma dönemi, Orta Çağ dönemi, Rönesans dönemi, Çağdaş dönem ve İslam dinindeki çocuk tanımlamaları yapılmış ve başlık tamamlanmıştır.

1.4.1. Antik Mısır Döneminde Çocuk

Antik Mısır döneminde, gündelik hayat ve dinsel yaşam arasında sert bir ayırımdan söz edilemezdi. Bu durum, birey ve ilahi hayat arasında da geçerliydi. Çocuklar ise manevi hayatın bir parçası olarak kabul edilmekteydi, ayrıca çocuklar dışarıdan gelebilecek en ufak saldırılara karşı korumasızdı. Erişkin olmayanların davranışları nedeniyle gözlem altına alınması büyük bir önem taşımaktaydı çünkü kişilerin yaptığı eylemler topluma uyum sağlamamaktaydı. Antik Mısır'da çocukların büyük bir kısmı öğrenim hayatına devam etmezdi. Okula devam etmeyen erkek çocukları, büyüklerinden bağ- bahçe işlerini öğrenirken, kız çocukları ise, annelerinden ev işi yapmayı öğrenirdi (Talabani, 2022, s. 11).

Antik Mısır'a bakıldığında çocuklar ya savaş mahkûmu ya da ebeveynleriyle beraber kötü şartlarda çalışan maden emekçileri olarak karşımıza çıkmaktadır. Diodor, Mısır'daki maden emekçilerini şu şekilde açıklamaktadır: altın ocaklarında çalışan kişilerin genellikle savaş esirleri olduğunu ve bu kişilerin çocukları ile zor şartlar altında çalıştığından bahsetmektedir. Emekçiler altın çıkarma işlemini yaparken, çocuklar ise çıkan parçaları dışarıya atmaktadır (Atatanır, 2022, s. 208). Antik Mısır'da 3 yaş aralığındaki çocuklarda hayatta kalma oranı çok düşük iken, 60 yaşını tamamlayan bazı kişiler haricinde, çocukluk dönemini geçirenler için ortalama yaşam süresinin yaklaşık yirmi dokuz yıl olduğu belirtilmektedir (Atatanır, 2022, s. 208).

1.4.2. Antik Yunan Döneminde Çocuk

Antik Yunan döneminde sitelerin güvenliği büyük bir önem taşımaktaydı. Bu bağlamda hem ebeveynlerin hem de çocukların mevcut hali sitelerin asayişine göre düzenlenmekteydi. Ev halkının reisi babaydı ve kendisine sınırsız yetki verilmekteydi. Ev ahalisinin hakları babanın yetkisi kapsamındaydı (Demir, 2010, s. 40). Çocuk atasına uymaya mecburdu. Baba, evladına her türlü muamelede bulunabilirdi. Antik Yunan’da bu duruma son vermek için bazı değişiklikler yapılmış ve babanın sonsuz yetkisine kısıtlamalar getirilmiştir. Bu duruma açıklık getirmek gerekirse, 18 yaşına gelmiş bireyler ergin olarak ilan edilmiş, çocukların ataları tarafından öldürülmesi ve satılması yasaklanmıştır. Yapılan kısıtlamalar maalesef Antik Yunan’ın her bölgesinde geçerli bir durum değildi. Bu bağlamda bahsedilen yer Antik Atina’dır. Atina’da tecavüze uğramış kız çocukları ataları tarafından köle olarak satılır, erkek çocukları ise babanın yetkisinden çıkarılır ve çocuklar terekeden menedilirdi. Sparta şehrinde de bireyler devlet için hiç düşünülmeden kullanılırdı. Yeni doğmuş yavru bir dizi kontrole tabi tutulur yapılan muayene sonucunda sağlıklı ve sağlam olduğu anlaşılırsa hayatta kalmasına müsaade edilirdi. Yapılan kontroller sonucu engelli ve zayıf bebeklerin ise hayatına son verilirdi. Hakkında ölüm kararı verilmiş bebekler “Taygetos” dağından aşağıya atılırdı. Sparta’da çocuklar, ebeveynlerinin değil devletindi (Demir, 2010, s. 41). Çocuklar 7 yaşına kadar ana babalarının yanında kalır, bu yaşı dolduranlar ebeveynlerinin yanından alınarak devlet hizmetlerinde kullanılmak üzere yetiştirilirdi (Demir, 2010, s. 42).

Antik Yunan filozoflarından Aristo, insan hayatında çocukluk olgusunu korkunç bir durum olarak nitelendirmektedir. Çocukluk evresini de insanoğlunun yaşamını zora sokan, imkânsızlıklar ve sağlığı olumsuz yönde etkileyen bir aşama olarak tasvir etmektedir. Antik Yunan döneminde çocuklara bu gibi olumsuzluklar yapılması bir nevi çocukların yaşadıklarını da gözler önüne sermektedir (Ercek, 2019, s. 9). Augustin, çocukluk sürecini günahkârlık kapsamında açıklamaktadır (Bumin, 1998, s. 20). Ona göre yavrunun anasının göğsünü saldırgan bir şekilde tutması, haset davranması ve paylaşmayı bilmemesi günahkâr olmanın bir işaretidir (Bumin, 1998, s. 21).

1.4.3. Antik Roma Döneminde Çocuk

Antik Roma döneminde çocuklar, babalarının mutlak egemenliği kapsamındaydı. Ayrıca, baba ailesi üzerinde yargılama yetkisine sahipti ve kötü davranışlar sergileyen

evladını cezalandırabilirdi. Baba, cezalı olan evladını ya hırpalıyor ya da öldürüyordu. Baba çocuğunu bir eşyadan farksız görmekteydi, canı istediğinde kiralar, satar veya öldürürdü. Antik Roma'nın eski dönemlerinde babanın otoritesinin bazı durumlar haricinde sona ermediği müddetçe, evladının tüm hayatı boyunca bu otoritenin herhangi bir kısıtlama olmaksızın sürdüğü ifade edilmektedir. Roma döneminde babanın davranışlarına son verebilecek bir mekanizma yer almamaktaydı (Akyüz, 2010, s. 18). Bu durum devletin güçlenmesi ile değişmeye başlamış ve devlet aile işlerine müdahil olmuştur. Cumhuriyet kurulduktan sonra ebeveynler ile çocuklar arasında nafaka sorumluluğu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda babanın iktidarı zayıflamaya başlamıştır. Tarihler M.S. 374'ü gösterdiğinde imparator Gratian ve Valention'un yönetiminde çıkarılmış olan bir kanunla ergin olmayan çocukların öldürülmesi, kasıtlı öldürme cezası kapsamında değerlendirilmiştir. Yine bu dönemde baba yeni doğmuş bebeğini öldürdüğünde bunu canıyla ödemekteydi (Akyüz, 2010, s. 19).

1.4.4. Orta Çağ Döneminde Çocuk

Orta Çağ döneminde 5. ve 13. yüzyıllar arasında, bireyler çocukluk olgusunu farklı bir evre olarak görmemekteydi. 6 ile 18 yaş aralığındaki yıllar görmezden geliniyor ve çocukların gelişimleri umursanmıyordu. Orta Çağ'da çağdaş zamanlardaki gibi çocukluk ve çocuk kavramlarından bahsedilmemektedir. Erkek çocuğun tanımlanması şu şekilde yapılmaktadır; hangi yaşta olduğu fark etmeksizin birine bağımlı olan kişiye verilen isimdir. Çocukluk dönemi, bebeklik ve erişkinlik arasındaki döngüden çok akraba, döl ile ifade edilirdi (Gander & Gardiner, 2004, s. 26). Bu dönemde çocuklara gereken değer verilmezdi ve çocuklar eksik erişkinler olarak tasvir edilirdi (Şahin, 2020, ss. 2-32).

Orta Çağ'da toplumsal farklılaşma derinden hissedilmektedir. Zengin sınıf, toplumdaki köleleri bir araya getirmiş ve çocuk yapmaları için onlara yaşam alanı oluşturmuştur. Bu bağlamda zenginler kölelerin çocuklarına istediği gibi davranma hakkını elde etmiştir (Işık, 2014, s. 29).

Orta Çağ döneminde zengin aileler evlatlarını sütanneye emanet ederdi. Bu çocuklar doğumuyla birlikte 2 yaş ile 5 yaşına kadar sütannelere verilir ve bu kadınlar tarafından ihtiyaçları karşılanırdı. Çocukların kendi anneleriyle olan ilişkisi yok denilecek kadar azdı. Ayrılma vakti gelince çocuklar sütanneden kopamıyor, öz anneler ise bu durumu anlamakta güçlük çekiyordu (Gander & Gardiner, 2004, s. 27).

Orta Çağ'da ilk yılda bebeğe kundak yapmak bir alışkanlıktı. Kundağı açıklamak gerekirse; yavrunun uzuvlarını bedenine sabitleyerek bir bez yardımıyla sarılmasına denilmektedir (Gander & Gardiner, 2004, s. 27). Ebeveynler, bebeklerinin yüzüne zarar vereceğinden veya onları tutarken vücutlarına bir şey olacağından endişe duyarlardı. Lloyd deMause'nun geçmişte yapmış olduğu çalışmalara göre çocuğun kundağa konulmasındaki asıl amaç erişkinlere kolaylık sağlamasıydı. Kundağa giren çocuk sakin duruyor, uykuya daha fazla meyilli oluyor. Nabızı yavaşlamaya başlayan bebek fazla ağlamazdı (Gander & Gardiner, 2004, s. 28).

Orta Çağ'da çocukluk evresi 7 yaşına gelindiğinde sona ermekteydi. Özellikle 7 yaş tercih edilmişti çünkü çocukların kendisini düzgün bir şekilde açıklayabildiği ve bir erişkin tarafından söylenenleri algılayabileceği yaşı ifade etmekteydi (Postman, 1995, s. 26).

Eğitim almak isteyen çocuklar için okullar bulunmaktaydı. Bu kurumların bazıları kilisenin elindeydi. Kalan kısmı da özel amaçlı eğitim vermekteydi. Orta Çağ dönemindeki eğitim sözel ağırlıklıydı. Bu kapsamda alınan eğitimler kalfalık şeklinde ilerlemekteydi. Bu dönemde çocuğun okula gitmesi için on yaş ve üzerinde olması gerekmektedir. Dersler anlatılırken öğrencilerin öğrenme kabiliyeti ve yaşları arasındaki uyum dikkate alınmazdı. Derslerde yeni konular anlatılmazdı, çünkü, sınıfa yeni öğrenciler gelirdi. Bu öğrenciler genellikle erkek olurdu ve kız çocuklarının okulda yeri yoktu (Postman, 1995, s. 27).

Philippe Aries, Orta Çağ'da çocukluktan şu şekilde bahsetmektedir; ona göre bu dönemde çocukluk diye bir dönem yoktu, ama bu durum çocukların tek başına bırakıldığı anlamını da taşımamaktaydı (Aries, 1962, s. 128). XII. (12.) yüzyıla kadar Orta Çağ'da çocukluk bilinmemekteydi ya da kimse bu dönemde çocuğu betimlemeyi istemiyordu. Ona göre bu durum imkânsızlarla açıklanamazdı ve asıl amaç çocukluk diye bir olgunun oluşmamış olmasıydı (Aries, 1962, s. 33). Aries'in eserinde "Centruies of Childhood A Social History of Family Life" çocukluk kelimesi XVII. (17.) yüzyıl ile adından söz ettirmiştir. Bu bağlamda küçük çocuk (petit enfant) ifadesi kullanılmaya başlamıştır (Aries, 1962, s. 27). Ayrıca Orta Çağ'da XVI. (16.) yüzyılda erişkinler çocukların yanında cinsel içerikli davranışlar sergilemekteydi. Erişkinlerin çocuklara karşı bir en ufak bir saygısı yoktu (Aries, 1962, s. 103).

Saint Augustinus'un eserinde "İtiraflar" çocukların birer günahkâr olduklarından bahsetmektedir. Dünyaya gözlerini yeni açmış yavruyu bile günahkâr olarak nitelendirmiştir (Augustinus, 1999, s. 19). Bu durumu şu şekilde açıklamaktadır; bebeklik döneminde memeye saldırma günah kapsamında mıdır? Çocukluk zamanlarında ebeveynlerin çocuğun isteğini yerine getirmedeğinde çocukların onlara bağırması, çocuğun istemesi ama ana ve babanın çocuğun iyiliği için bir eylemi yapmaması durumunda çocuğun onlara kötü davranması iyilik olarak nitelendirilebilir mi? Bu soruların sonucunda çocuğun masum olan bir şeyi varsa oda narin bedenidir der ve çocukların isteklerini ise masum olarak nitelendirmez (Augustinus, 1999, s. 20).

1.4.5. Rönesans Döneminde Çocuk

Rönesans'ta Orta Çağ dönemine benzeyen bir çocukluk anlayışı yoktu. Bu dönem bireylere farklı bir açıdan yaklaşmayı hedefliyordu. Kişiler günahkâr olarak görülüyor ve tanrı karşısında da farklı bir çerçevede değerlendiriliyordu. Bu bağlamda çocuğun toplumdaki konumu değişikliğe uğramış ve çocuk fizyolojik açıdan değer görmeye başlamıştır. Böylece Avrupa'da çocuğa yönelik düşünceler farklılaşmaya başlamıştır. Geçmiş dönemlerde ana ve çocuk arasında kopuk ilişkiler gözlenmekteydi, Rönesans ile bu ilişkiler güçlenerek farklı bir boyut kazanmıştır (Korkmaz, 2019, s. 15).

"Rönesans Döneminin" büyük marifetlerinden biri de çocukluk olgusudur. Bilimsel ve dini özgürlükler ile beraber gerek toplumsal gerekse psikoloji bağlamında çocukluğun ortaya çıkışı XVI. (16.) yüzyıla denk düşmektedir. Bu bağlamda çocukluk süreci bugünlere kadar ulaşmıştır (Postman, 1995, s. 8). XVI. yüzyıl beraberinde çocuklukla ilgili birçok gelişmeyi getirmiştir. Endüstrileşme, artan nüfus, sermayenin büyümesi tarzındaki gelişmeler sayesinde çocukluk farklı bir alana evrilmiştir. Bu bağlamda çağdaş bilimler altında çocuklara yönelik gerek pedagojik gerekse psikolojik açıdan gelişmeler yaşanmıştır (Karakuş Öztürk, 2017, s. 265).

1.4.6. Çağdaş Dönemde Çocuk

Modern çocukluk fikrinin, büyük oranda günahkâr çocuk düşüncesinin olumsuzluğu üzerine inşa edildiği düşünülmektedir (İnal, 2019, s. 62). Orta Çağ zamanlarında kilise çocuklara olumsuz bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Bu düşünce ilk günah zemininde meşrulaştırılmış ve çocuğa yönelik aşağılanma da beraberinde

gelmiştir. Kilisenin bütün engellemelerine rağmen çağdaş çocukluk olgusu adından söz ettirmeye başlamıştır (Karakuş Öztürk, 2017, s. 266).

Çağdaş çocukluk olgusu, XVIII. (18.) yüzyıl aydınlanma sürecinde hem Jean Jacques Rousseau'dan hem de John Locke'tan ilham almıştır (Akbaş & Atasü Topçuoğlu, 2009, s. 98). J. J. Rousseau "Emile" adlı yapıtında şunlardan bahsetmektedir; dünyaya gözlerini yeni açmış yavru ağılar. Çocuğun ağlamasını susturmak için gün gelir onu sallar, başka bir gün ise susmadığı takdirde ona kızarız. Bu dönemde ortak bir paydada buluşmak imkânsız gibi bir şeydir. Çocuğun gözünden bakıldığında isteklerinin karşılanması zorunludur, ebeveynleri çocuğun istediklerini ya yaparlar ya da yapmamak için direnirler. Çocuk istediği yapılmadığında ana ve babasına itaat etmeyi öğrenir. Ebeveynleri ise çocuğun istediklerini yerine getirirse çocuğun huysuzluklarına razı olur (Rousseau, 2022, s. 22). Bu bağlamda çocuk henüz konuşmayı öğrenmeden isteklerde bulunur, sonra yeri gelir boyun eğmeyi öğrenir, bazı durumlarda hatalı olmadığı halde yargılanır. İlerleyen zamanlarda çocuğun içinde kötü duygular oluşmaya başlar. Vakti gelip kötü duygular dışarı atıldığında çocuğu kötü olmakla suçlarız. Aslında onun bu halinden biz sorumluyuzdur (Rousseau, 2022, s. 23). Rousseau yapıtında çocuklara bezleme işlemi (kundaklama) yapılmasından da rahatsızlık duymaktadır. Ona göre çocuğa yapılan bu işlem onun gelişimi üzerinde olumsuz durumlara yol açmaktadır. Şöyle ki çocukların kundaklandığı ülkelerde duruş bozuklukları, yürüyüşünde aksaklık vb. sorunları olan insanların çok olduğundan bahsedilmektedir. Bu işlemin yapılmadığı ülkelerde ise bireyler daha sağlıklı ve güçlü olmaktadır (Rousseau, 2022, s. 18). Rousseau'nun çocukluk olgusunun ilerlemesinde ise 2 aşama sunduğu ifade edilmiştir. Bu aşamalar şu şekildedir (Dündar Zeypak, 2021, s. 40):

1. Çocuklar yalnız içinde bulunduğu topluluğun veya erişkinlerin isteklerini yerine getirmek için var olan bir nesne değildir, çocuklar kendileri içinde önemlilik arz etmektedir,

2. Çocukların hem duygu hem de düşünce dolu hayatına atıf yapılmıştır. Bu bağlamda Rousseau, çocukluğu insanoğlunun doğal haline en yakın evre olarak ifade etmiştir. Bu kapsamda çocukların doğal halini anlamlandırmak, erişkinlerinde yaşantısını normale sokacaktır.

John Locke, kişilerin akıllarını bomboş bir sayfa “tabula rasa” ile açıklamaktadır. Bu bağlamda Locke, doğuştan gelen bir günah anlayışının akılda yer almadığını savunmaktadır. Ayrıca akılda tanrıya, iyiye veya kötüye ilişkin bilgiler yer almamaktadır. şÖyle ki doğuştan gelen bir bilgiden söz edilseydi bu tanrı bilgisi olurdu. Bu bağlamda akılda bu gibi bilgilerin olmaması çocukların iyi veya kötü olarak sınıflandırılmayacağının bir delilidir (Özcan, 2019, s. 109).

John Locke eserinde “Eğitim Üzerine Düşünceler” çocuklarla ilgili şunlara değinmiştir; bir davranış karşısında erişkinlerin gösterdiği tepkinin aynısını çocuk gösteremez. Çocukların yaşının getirmiş olduğu yaramazlıkları yapmasına müsaade edilmelidir. Bu bağlamda çocuklar engellenmemeli, yaptıkları inatçılık olarak görülmemelidir. Yanlış davranışlar sergilediklerinde, davranışın düzeltilmesi yoluna gidilmelidir. Bu eylemler tekrarlandığında hemen çocuğa kızılmamalıdır. Çocuklar bu eylemi kasıtlı olarak yapmıyorsa olay büyütülmemeli ve çocuk düzgün bir şekilde uyarılmalıdır. Böylece çocuk gerçekleştirmiş olduğu eylemin yanlış olduğunu fark edecek ve bu eylemi tekrarlamayacaktır (Locke, 2004, s. 71).

Locke, çocuk yetiştirilmesinde bazı inceliklerden bahsetmektedir. Ona göre, sağlıklı olmak büyük bir önem taşımaktadır. Kişi sağlıklı olunca zihnide bu durumdan nasiplenmektedir. Akklı düzgün çalışmayan bireylerin ise doğru bir karar vermesi beklenemez ve hasta olan bir beden gelişim göstermekte zorluk yaşamaktadır (Locke, 2004, s. 13).

XX. (20.) yüzyılın ilk çeyreğinde çocukların, erişkinlerden farklı gelişimler sergilediği ve bu bağlamda hakları olabileceği düşüncesi ortaya çıkmıştır. Ayrıca çocukların haklarının gelişimi her ülkede aynı düzeyde seyretmemiştir. Janusz Korczak eserinde “Bir Çocuk Nasıl Sevimli” çocukların haklarına değinmiştir (Houssein & Beratlı, 2019, s. 1082). J. Korczak’ın eserini biraz daha analiz etmek gerekirse; ona göre çocuk, bin bir surata bürünen yetenekli bir aktördür. Ebeveynleri olmadığında, dedesi ve ninesiyle diyalogu farklıdır. Sert bir eğitimciye farklı davranırken, iyi bir eğitimciye karşı tavrı bambaşkadır. Gündelik yaşantısında farklı elbiseler giyerken, özel günlerde havalı giysiler tercih etmektedir. Çocuk bazen iyi niyetli ve huysuz bazen de kırılgan ve sert olurdu, kendini böylece gizlerdi, bu durumu büyük bir ustalıkla gerçekleştirirdi ki herkesi buna inandırırdı ve böylece insanlardan faydalanırdı (Korczak, 2023, s. 89).

Tarihler 1917 yılını gösterdiğinde Proleter-kültür yapılanması, Çocuk Hakları Bildirgesi yayınlamıştır. Lakin çocukların hakları bağlamında düzenlenmiş ilk kapsamlı girişim Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi'dir. Bu bildirge düzenlenerek Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi ismini almıştır. 1989 yılına gelindiğinde ise daha ayrıntılı bir sözleşme olan Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi kabul edilmiştir (Houssein & Beratlı, 2019, s. 1082).

Çağdaş çocukluk olgusu, çocukluğun önem kazanması sebebiyle XX. (20.) yüzyılda farklı bir boyuta ulaşmıştır. XX. yüzyıl çocukları hem düzenleyen hem de bitiren bir çağ olmuştur. Çocuk kavramının giderek önem kazanmasının yanında, çocukluk olgusunun kaybolmasına, günümüz dünyasında bir başına bırakılmasının önüne geçilememiştir. Bu yüzyıl görünürde çocukların çağı olarak bilinmektedir. Tarihler 1989 yılını gösterdiğinde çocuklar için büyük bir adım atılmış ve Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (BMÇHS) kabul edilmiştir. Ayrıca bu Sözleşme'nin XX. yüzyıla damgasını vurduğu ifade edilmiştir. Lakin hem yapılan düzenlemeler hem de BMÇHS çocukların ihmal ve tecavüzden korunmasında yeterli olmamıştır (Akbaş & Atasü Topçuoğlu, 2009, s. 101).

1.4.7. İslam Dininde Çocuk

İslamiyet ile birlikte hem çocuk hem de çocukluk kavramlarında değişiklikler görülmektedir. Kutsal kitapta çocuğun doğumu evreler halinde anlatılmaktadır. Çocuğun hem fizyolojik hem de toplumsal açıdan sağlıklı bir şekilde yetiştirilmesi için ebeveynlere nasihatler verilmektedir. Kitapta çocuğun ebeveynlerine birtakım sorumluluklar verilmiştir. Çocuğun dünyaya geldiği andan başlayıp 15 yaşına kadar geçireceği süreye çocukluk evresi denilmektedir. Bu evre çocuk için önemlilik arz etmektedir. Çocuğa adı konulmalı ve eğer çocuk erkek ise sünnet yaptırılmalıdır. Çocukluk evresi ile erginlik dönemi arasındaki süreçte çocuğa gereken terbiye verilmelidir. Bu bağlamda çocuğun utanması ve dil becerisi kazanması bu evreye özgü belirtilerdir (Eroğlu, 2011, s. 27).

1.5. Dünyada Çocuk Hakları Alanında Yapılmış Olan Düzenlemeler

Dönemler arası çocuk kavramı incelenirken her dönemde çocuğa olan bakış açısının aynı olmadığı görülmektedir. Çocukların diğer bireylerden farklı olduğu bilinci toplumda yaygınlaşmaya başlayınca çocuk hakları uluslararası toplumun gündeminde yer bulmuştur. Bu bağlamda aşağıda ilk olarak 1919 yılında Washington Kararları ele

alınmıştır. Söz konusu Kararlar çalışan çocuklar ile sınırlıyken, Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi ise çocuk hakları alanındaki ilk bildirge olması ve belirli bir konu ile sınırlı olmayışı sebebiyle büyük bir önem taşımaktadır. Akabinde İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin yayımlandığı ve çocuklarla ilgili maddelerin az olduğu görülmektedir. 1959 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Beyannamesi'nin çocuk hakları alanında farklı sebeplerden ötürü başarılı olmadığı ifade edilirken, 1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin günümüzde çocuk hakları konusunda önemli olduğunun altı çizilmiştir.

1.5.1. Washington Kararları

Tarihler 1919 yılını gösterdiğinde Washington'da düzenlenmiş olan Uluslararası İş Konferansı'nda çocuk işçiliği ile ilgili mühim kararlar alınmıştır. Burada alınan kararlar şu şekildedir (Güzel, 2024, s. 10):

1. On dört yaşından küçük çocukların çalıştırılmaması; on dört yaşın altındaki çocuklar iş hayatında yer almamalıdır. Bu madde çocukların hem fizyolojik hem de mental açıdan gelişimleri korunmaktadır.

2. On beş yaşından küçük çocukların gece çalıştırılmaması; on beş yaşın altındaki çocukların gece çalışması engellenmelidir. Bu madde çocukların hem dinlenme hem de öğrenim hakkını güvenceye almak için yapılmıştır.

3. Yaşları büyük olan çocukların mesai saatlerinin düzenlenmesi; çalışma sektöründe yer alan büyük kişilerin günlük mesai süresi sekiz saati, haftalık mesai saati ise kırk sekiz saati aşmamalıdır. Bu madde ile çocukların iş hayatında yıpranmalarının önüne geçilmesi amaçlanmaktadır.

Washington Kararları, çalışan çocukların haklarını temel alan uluslararası bir düzenlemedir. Bu bağlamda Karar'da belirli bir yaşın altındaki çocukların çalıştırılmaması gerektiği üzerinde durulmuştur. Ayrıca çalışan çocukların belirlenen mesai saatlerinin dışında çalıştırılmasının onlara zarar vereceği belirtilirken; belirli bir yaşın altındaki çocukların gece çalıştırılmasının temel bir hak olan eğitim hakkına zarar verebileceği ve bu sebeple de belirli bir yaşın altındaki çocukların gece çalıştırılmaması gerektiği ifade edilmiştir.

1.5.2. Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi

“Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi” çocukların hakları bağlamında yapılan ilk bildirgedir. Bu bildirme 5 ilkedden oluşmaktadır. Tarihler 1924 yılını gösterdiğinde Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi (CÇHB) hazırlanmıştır. Bu sözleşmeyi Türkiye Cumhuriyeti adına ulu önder Gazi Mustafa Kemal Atatürk imzalamıştır. Bu ilkeler şu şekildedir (Erbay, 2019, s. 36-37):

1. Çocuğun hem bedensel hem de mental yönden ilerlemesi için gereken ortam hazırlanmalıdır,
2. Aç olan çocuk doyurulmalı, sağlığı bozulan çocuk iyileştirilmeli, bilgidenden yoksun olan çocuk eğitime kazandırılmalı, yanlış davranışlarda bulunan çocuk bu yoldan döndürülmeli, tek başına kalmış çocuk koruma altına alınmalıdır,
3. Acil bir durum olduğunda öncelik çocuğa verilmelidir,
4. Çocuk, yaşamını idare ettirebilecek bir aşamaya gelmeli ve bütün sömürülerden uzaklaştırılmalıdır,
5. Çocuk, potansiyelini aynı cinstekilerin ihtiyacını giderecek bir şekilde yetiştirilmeli.

1939 yılında İkinci Dünya Savaşı’nın patlak vermesiyle birlikte Milletler Cemiyeti işlevini yitirmiş ve CÇHB’ de kağıt üzerinde kalmıştır (Erbay, 2019, s. 37).

1.5.3. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Birleşmiş Milletler (BM) insan hakları komisyonu tarafından oluşturulmuş ve 1948’de BM Genel Kurulu tarafından onaylanmıştır. Bu beyannamenin amacı, insanların haklarını uluslararası düzlemde tanımak ve güvence altına almaktır. Uluslararası İnsan Hakları Beyannamesi, dünyada tanınmasının yanında, insan hakları alanında çalışan kişilerinde ilgi noktası olan bir belge olmuştur. Lakin, günümüze gelindiğinde beslenme yetersizliği çeken, kötü şartlarda büyüyen ve tecavüze maruz kalan çocuklar vardır. Bu bağlamda Uluslararası İnsan Hakları Beyannamesi’nin uygulanabilirliği açısından devletlere, kurumlara ve kişilere büyük bir sorumluluk düşmektedir (Güzel, 2024, s. 12).

Uluslararası İnsan Hakları Beyannamesi 30 maddeden oluşmaktadır. Beyanname’de çocuklarla ilgili maddeler şu şekildedir (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1949, s. 7):

1. Annelik ve çocukluk ayrı bir özen ve yardım görme hakkına sahiptir. Tüm çocukların, evlilik kapsamında doğup doğmadığına bakılmaksızın eşit sosyal korumadan yararlanabileceğinden bahsedilmektedir (Madde 25/2),

2. Ebeveynler evlatlarına verilebilecek eğitimin türünü seçme hakkına sahiptir (Madde 26/3). Uluslararası İnsan Hakları Beyannamesi’nin çocuklarla ilgili olan ilk maddesinde anne ve çocuğa farklı bir özen gösterilmesi gerektiği ve bütün çocuklara eşit ölçüde yaklaşılması gerektiğinden bahsedilmektedir. Ayrıca, ikinci maddesinde ailelerin çocuklarına verilen eğitimi seçebileceği de ifade edilmektedir.

1.5.4. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Beyannamesi (1959 Tarihli)

Birinci Dünya Savaşı ile İkinci Dünya Savaşı’nın çocuklara vermiş olduğu zararlar kıyaslandığında İkinci Dünya Savaşı bir adım öne çıkmaktadır. Bu bağlamda Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Beyannamesi (BMÇHB) çocukların gerek doğumdan önce gerekse doğduktan sonra, herhangi bir ayrıştırılmaya maruz kalmadan bakılması ve himaye altına alınmasını içermektedir. BMÇHB 1959 yılının Kasım ayında hazırlanmıştır. Beyanname, çocukların haklarını baz alan ikinci belge olarak bilinmektedir (Şentürk Tüysüzer, 2018, s. 21). CÇHB’ye uyumlu olan Beyanname’de yer alan ilkeler şu şekildedir (Kaya, 2011, s. 39-40):

1. Dünyadaki bütün çocuklar herhangi bir ayrım fark etmeksizin beyannamede yer alan haklardan yararlanmalıdır,

2. Çocuğa ayrı bir itina gösterilmeli, sağlıklı bir şekilde büyütülmesi için gereken şartlar yasalar ile sağlanmalıdır. Bu bağlamda yasalar önünde çocukların menfaatleri gözetilmelidir,

3. Çocuk, doğumuyla birlikte gerek ad gerekse de uyruk alma hakkına haizdir,

4. Çocuk, sosyal güvenlikten faydalanmaktadır. Düzgün bir şekilde büyüme hakkına sahiptir. Bu bağlamda hem çocuğa hem de anasına gereken şartlar sağlanmalıdır,

5. Engeli olan çocukların eğitim ve sağlık hizmetleri karşılanmalıdır,

6. Çocuğun büyümesi için ilgi ve şefkat ayrı bir öneme sahiptir. Bu bağlamda gerek ebeveynleri gerekse de yeteri kadar maddi imkânı olmayan çocukların bakımını devlet kurumları ve toplum sağlamalıdır,

7. Çocuk, eğitim hayatının ilk evrelerinde ücretsiz ve mecburi öğrenime tabiidir. Çocuklara kendisini geliştirmesi yönünde eğitimler verilmelidir. Bu bağlamda çocuk, toplumuna faydalı bir birey olma yolunda ilerleyecektir,

8. Çocuk, şartlar ne olursa olsun hem yardımdan hem de korumadan öncelikli yararlanmalıdır,

9. Çocuk, şiddet ve tecavüzün her türlüşünden uzak tutulmalıdır. Çocuk ticari bir nesne olarak görülmemeli, yaşından önce çalışma hayatında yer almamalı, öğrenimini ve sağlığını tehlikeye sokabilecek koşullarda çalışmasına müsaade edilmemelidir,

10. Çocuk, ırksal ve dinsel durumlardan uzak tutulmalı, bunun yerine potansiyelini diğer insanlara hizmet etmek için kullanmalı, hoşgörölü, sabırlı ve barışçıl bir şekilde büyütölmelidir.

On maddeden oluşan BMÇHB hem bağlayıcılık hem de yaptırım gücü bakımından hiçbir etkinliğı olmayan bir beyannamedir. Lakin BM'ye taraf olan ölkeler beyannameyi tanımaktadır (Kaya, 2011, s. 38).

1.5.5. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989 Tarihli)

Geçmişe dönüp bakıldığında çocukların korunması ile birçok düzenleme yapılmıştır. Lakin bu düzenlemelerde istenilen sonuca bir türlü ulaşılammış, çocukların gereksinimleri kapsamlı bir şekilde ele alınamamıştır (Gür, 2019, s. 20). Bu bağlamda tarihler 1978 yılını gösterdiğinde Polonyalı yetkililer bir tasarıdan (Çocuk Hakları Sözleşmesi) bahsetmişler ve bu durum pek çok devlet tarafından da ilgiyle karşılanmıştır. Bu durum her ölkö için geçerli olmamış, özellikle Amerika Birleşik Devletleri, Polanya'nın bu tasarısının sözleşmeye dönüşmesini istememiş ve engellemeye çalışmıştır. Yaşanılan bütün olumsuzluklara rağmen Polonya'nın fikri ile başlayan Sözleşme'nin hazırlanması ortalama 11 yıla mâl olmuş ve tasarı 1989 yılında BM Genel Kurulu'nda kabul edilmiştir (Kösesoy, 2019, s. 76).

1990'da uygulanmaya başlanan BMÇHS, en çok ilgi uyandıran sözleşmedir. ABD, sözleşmeyi diğer devletlerin kabul etmesi için teşebbüslerde bulunurken, kendisi

sözleşmeyi imzalamayan tek devlet konumundadır. Bu bağlamda BM'ye dahil olan 193 devletin içerisinde sözleşmeyi benimsemeyen ülke olmuştur (Yaman, 2022, s. 377). 2015 yılına kadar sözleşmeye Somali'de dahil değildi. Somali, sözleşmeyi 2002'de imzalamıştı, ama taraf olması 2015 yılını bulmuştur (Yaman, 2022, s. 384). Amerika Birleşik Devletleri'nin bu sözleşmeye taraf olmamasının nedeni, çocuklara yaşlarına ve gelişimlerine uygun olmayan hakların verilmesi, aile yapısına kıyasla çocuklara ve devlete daha fazla haklar tanınması gibi sebepler gerekçe gösterilmektedir (Yaman, 2022, s. 386).

BMÇHS'de yer alan maddeler şu şekildedir (Kent Kükürtçü, 2011, s. 77-79): Aşağıda başlıklar halinde yer alan maddelerin analizi şöyledir (BMÇHS, 1989):

1. “Çocuk Kavramı” başlığı altında: Kişinin erken erginlik durumu haricinde on sekiz yaşına ulaşmamış her birey çocuktur, (bazı durumlar haricinde on sekiz yaşından küçük kişilere çocuk denildiği ifade edilir),

2. “Ayrım Gözetmeme” başlığı altında: Üye devletler, sözleşmede yer alan hakları bünyesinde bulunan bütün çocukların, ebeveynlerin veya hukuki temsilcilerinin ırkı, mezhebi, siyasi görüşü gibi niteliklerinden dolayı herhangi bir ayırım yapılmaksızın tanırlar ve üstlenir, (Madde 2/1), (bütün çocuklara herhangi bir ayırım gözetilmeksizin eşit davranılması gerektiğinden söz edilmektedir),

3. “Çocuğun Yüksek Yararı” başlığı altında: Kamu, özel nitelikli yardım kuruluşları, mahkeme gibi yerlerde çocukları ilgilendiren bütün etkinliklerde çocuğun esas yararı aranır, (Madde 3/1), (gerek kamuda gerekse diğer yerlerde öncelikle çocuğun yüksek yararının arandığı belirtilmektedir),

4. “Hakların Uygulanabilirliği” başlığı altında: Üye devletler Sözleşmenin içeriğinde yer alan hakların uygulanabilmesi için gerekli olan hukuki düzenlemeler esas alınır, (hakların uygulanmasında, hukuki dayanakların temel alındığı ifade edilmektedir),

5. “Ebeveynlerin Yol Göstericiliği” başlığı altında: Üye devletler, çocukların potansiyellerinin ilerlemesinde çocuklara rehberlik etmede ebeveynlerin, uzak akrabaların, yasal vasilerin ya da hukuki temsilcilerin yükümlülüklerine saygı göstermelidir, (çocukların yeteneklerini ilerletmesinde anne ve baba ya da çocuğun bakımıyla ilgilenen diğer kişilerin sorumluluklarına saygı gösterilmesi gerektiğinden bahsedilmektedir),

6. “Yaşama -Gelişme” başlığı altında: Üye devletler bütün çocukların yaşama hakkı olduğunu kabul etmektedir, (Madde 6/1), (bütün çocukların temel bir hak olan yaşama hakkına sahip olduğu belirtilmektedir),

7. “İsim-Vatandaşlık” başlığı altında: Çocuk dünyaya geldiği andan itibaren hemen nüfusa kaydedilmeli, ad hakkına, ebeveynlerini bilme ve onların bakması gibi haklara haiz olmalıdır, (Madde 7/1), (çocuğun doğumuyla birlikte nüfus kütüğüne kaydettirilmesi gerektiği ve bu sebeple çocuğun anne ve babasını bilme hakkının olduğundan bahsedilmiştir),

8. “Kimliğin Korunması” başlığı altında: Çocuğun kimliği, uyruğu, adı gibi durumlara itina gösterilmeli ve yasalara aykırı davranılmamalıdır, (Madde 8/1), (çocukların kimliği konusundaki hususlara özen gösterilmesi ve kanunlara aykırı davranılmaması gerektiği belirtilmektedir),

9. “Ebeveynlerden Ayrılma” başlığı altında: Çocuğun ebeveynleri tarafından iyi bakılmaması vb. durumlarda çocuğun adresinin belirlenmesi maksadıyla karar verilirken çocukların anne ve babasından ayrılmasına karar verilmektedir, (Madde 9/1), (anne ve baba çocuğuna iyi bakamıyorsa çocuğun adresinin belirlenmesiyle amacıyla ebeveynlerinden ayrı kalması yönünde karar verileceği belirtilmektedir),

10. “Ailenin Yeniden Birleşmesi” başlığı altında: Madde 9/1 kapsamında, üye devletlerin yükümlülüğüne uyumlu olarak, çocuk ya da ebeveynleri tarafından ailenin bir arada olması yönünde gerçekleştirilen sözleşmeye bağlı olan devletlerin ülkesine girme durumlarında yapılan bütün başvurular olumlu, acil vb. bir şekilde incelenmelidir, (Madde 10/1), (ailenin bir arada olması maksadıyla başka bir devletin ülkesine girme konusunda yapılan başvuruların olumlu ve ivedi bir şekilde olmasının altı çizilmiştir),

11. “Çocukların Yasadışı Yollarla Seyahat Etmesi” başlığı altında: Çocukların kanunlara aykırı bir şekilde bulundukları ülkeden çıkarılması ve geri getirilmemesi gibi durumlara karşı gerekli tedbirler alınmalıdır, (Madde 11/1), (çocukların kanunlara aykırı bir şekilde ülkeden çıkarılması ya da geri getirilmemesi konusunda önlem alınması gerektiği ifade edilmektedir),

12. “Çocuğun Görüşüne Saygı” başlığı altında: Görüşünü ifade etme yeteneğine haiz olan çocuğun, kendisini ilgilendiren durumlarda fikirlerini özgürce açıklama hakkı vardır bu durumda çocuğun yaşına ve olgunluğuna gereken saygı üye devletler tarafından

gösterilmelidir, (Madde 12/1), (çocuğun kendisiyle ilgili konularda görüşünü açıklayabildiği ve çocuğa bu konuda saygı gösterilmesi gerektiği ifade edilmiştir),

13. “İfade Özgürlüğü” başlığı altında: Çocuk düşüncelerini serbestçe açıklayabilir: bu serbestlik bulunduğu ülke ile sınırlı değildir, yazılı, sözlü, çocuğun istediği vb. araçla her türlü haber tarzındaki bilginin öğrenilmesi ve verilmesini içermektedir, (Madde 13/1), (çocuğun fikirlerini açıklamada özgür olduğu ve bu özgürlüğün ülkesi ile sınırlı olmadığı belirtilmiştir),

14. “Düşünce, Din/Vicdan Özgürlüğü” başlığı altında: Çocuğun din ve vicdan serbestlik hakkına üye devletler özen gösterir, (Madde 14/1), (çocuğun din ve vicdan özgürlüğü konusunda özen gösterildiği ifade edilmiştir),

15. “Dernek Kurma-Barış İçinde Toplanma Özgürlüğü” başlığı altında: Sözleşmeye üye olan devletler, çocuğun dernek kurmasına ve barışçıl bir şekilde bir arada bulunma hakkını kabul etmektedir (Madde 15/1), (çocuğun dernek kurma ve toplanma özgürlüğüne ilişkin haklarının olduğundan bahsedilmiştir),

16. “Mahremiyetin Korunması” başlığı altında: Çocukların özel hayatına, aile yaşantısı gibi mahremiyetlerine haksız bir biçimde müdahale edilemeyeceği gibi, haysiyetlerine de haksız bir şekilde karışılmayacağı belirtilmiştir (Madde 16/1), (özel hayatla ilgili konulara karışılmayacağından söz edilmiştir),

17. “Bilgiye Erişme” başlığı altında: Sözleşmeye üye olan devletlerin kitle iletişim araçlarının önemini vurguladığı; çocuğun bilgi edinmesinin mental, fiziki vb. gelişimini ilerletme yönelik hem yerel hem de uluslararası mecralardan bilgi edinmesinin sağlandığı belirtilmektedir (çocukların bilgiye erişme hakkının olduğundan bahsedilmiştir),

18. “Ebeveynlerin Sorumlulukları” başlığı altında: Sözleşmeye bağlı olan devletler, çocuğun büyümesinde ebeveynlerin beraber yükümlülüklerinin bulunduğu ilkesinin kabul görmesi için gayret gösterdiğinden bahsedilmiştir. Çocuğun büyümesinde temel yükümlülük önce ebeveynlere aittir başka bir durum gelişince hukuki temsilciye görev düşmektedir, (Madde 18/1), (çocuğun yetiştirilmesinde öncelikli sorumluluğun anne ve babaya ait olduğu ancak, bazı durumlarda bu sorumluluğun hukuki temsilciye verildiği ifade edilmiştir),

19. “Suistimal ve İhmalden Korunma” başlığı altında: Sözleşmeye bağlı devletlerin, çocuğun ebeveynlerin yanında veya hukuki temsilcilerinin yanında kaldığı müddetçe her türlü tecavüzden ve şiddetten uzak tutulması hususunda; gerekli olan bütün hukuki ve diğer tedbirleri aldığından söz edilmiştir (Madde 19/1), (bütün çocukların şiddetten ve her türlü istismardan korunması hususunda gerekli olan tedbirlerin alındığı ifade edilmiştir),

20. “Ev Ortamı/ Alternatif Bakım” başlığı altında: Kalıcı ve kısa süreli olarak aile ortamından mahrum kalan ya da kendi menfaatine uygun olmadığı için bu ortamlarda bırakılmayan bütün çocukların, devlet tarafından himaye altına alınma hakkına haiz olacağı ifade edilmiştir (Madde 20/1), (aile ortamından uzak kalan çocuklara devletin sahip çıktığı belirtilmektedir),

21. “Evlat Edinilen Çocuklar” başlığı altında: Sözleşmeye bağlı olan devletler, evlatlık edinmeyi onaylayan ya da bu sisteme müsaade edenler bu durumda çocuğun yüksek menfaatinin temel düşünce olduğunu kabul etmeli ve bazı ilkeleri yerine getirmelidir, (evlat edinen bir çocuğun yüksek yararının esas düşünce olduğu ve bu konuda bazı adımların yerine getirilmesi gerektiği ifade edilmiştir),

22. “Mülteci Çocuklar” başlığı altında: Sözleşmeye uyan devletlerin, yalnız veya ebeveynleri ile iç hukuk ya da uluslararası hukuk kurulları bağlamında mülteci kapsamında olan ya da mülteci olmak için başvuruda bulunan çocukların söz konusu sözleşmede veya insan haklarına yönelik devletlerin diğer alanlardaki sözleşmelerde yer alan haklardan faydalanabilmesi maksadıyla insani yardım ve korumalardan faydalanması için gerekli tedbirleri aldığından söz edilmiştir (Madde 22/1), (mülteci kapsamında olan veya mülteci olmak için gerekli başvuruları yapan anne ve babalarının ya da çocukların haklardan faydalanması konusundaki tedbirlerin alındığından bahsedilmiştir),

23. “Engellilik ve Engelli Çocuklar” başlığı altında: Sözleşmeye bağlı olan devletler, engelli çocukların itibarını esas alan ve topluma entegre olmalarını sağlayan koşullar altında eksiksiz bir hayata haiz olmasını kabul etmektedir (Madde 23/1), (engelli olan çocukların toplumdan uzaklaşması için ve özgüvenlerine zarar vermeyecek bir biçimde yaşama haklarının olduğundan bahsedilmiştir),

24. “Sağlık/Sağlık Hizmetleri” başlığı altında: Sözleşmeye üye devletler, çocuk için en uygun sağlık düzeyine erişme ve için gerekli olan tıbbi hizmet sağlayan kurumlardan faydalanma hakkını vermektedir (Madde 24/1), (çocukların sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkının olduğundan bahsedilmiştir),

25. “Yerleştirme Uygulamasının Denetimi” başlığı altında: Sözleşmeye bağlı devletler, ilgili kurumlarca koruma altına alma ve mental veya fiziksel açıdan tedavi altına alınmış ve hakkında yerleştirme kararı uygulanmış çocukların görmüş olduğu tedavi ve yerleştirilmesi konusundaki tüm koşulların belirli zaman aralıklarında gözden geçirilmesi hakkının haiz olduğu belirtilmiştir, (koruma altında olan veya tedavi altındaki çocukların durumunun takip edildiği ifade edilmektedir),

26. “Sosyal Güvenlik- Refah Durumu-Çocuk Bakım Hizmetleri” başlığı altında: Sözleşmeye uyan devletler bütün çocukların sosyal güvenceden faydalanmasını kabul eder ve bu hakkın uygulanması için ulusal hukuka uygun gerekli tedbirleri uygulalar, (Madde 26/1), (tüm çocukların sosyal güvenlikten yararlandığı ve bu konudaki önlemlerinin de uygulandığından söz edilmiştir),

27. “Yeterli Yaşam Standardı” başlığı altında: Üye devletler bütün çocukların mental, fiziksel vb. açıdan gelişim gösterebilmesi için uygun bir yaşam hakkına sahip olduğunu ifade etmektedir (Madde 27/1), (bütün çocukların yeterli yaşam standardına haiz olduğu belirtilmektedir),

28.” Eğitim” başlığı altında: Sözleşmeye bağlı olan devletler çocuğun öğrenim almasını esas alırlar ve öğrenim hakkını fırsat eşitliği kapsamında uygulalar, (Madde 28/1), (bütün çocukların eğitim hakkının olduğu ve bunun da fırsat eşitliği bağlamında uygulandığı belirtilmektedir),

29. “Eğitim Amaçları” başlığı altında: Devletler, çocukların eğitiminin belirli amaçlar doğrultusunda olduğunu ifade ederler, (Madde 29/1), Çocuğun karakterinin, becerilerinin, mental ve fiziksel yeteneklerinin mümkün olduğunca ilerletilmesini ifade eder, (Madde 29/1/a), (eğitimin belli amaçlar kapsamında olduğu ve çocuğun kendini gerçekleştirebilmesi için bunun ilerletilmesi gerektiğinden söz edilmektedir),

30. “Azınlıklara ve Yerli Halklara Mensup Çocuklar” başlığı altında: Bir dine veya azınlığa ait olan çocuk, aynı azınlıkta yer alan kişilerle beraber dinini yaşamaktan

mahrum edilemeyeceği belirtilmektedir, (herhangi bir dini gruba ait çocuğun aynı görüşteki bireylerle bir arada olmasının yasaklanamayacağından bahsedilmektedir),

31. “Eğlence, Boş Zaman ve Kültürel Etkinlikler” başlığı altında: Üye devletler, çocukların dinlenme ve aktivite vb. tarzdaki etkinliklere özgürce katılması hakkını kabul etmektedir, (Madde 31/1), (çocukların eğlenme ve dinlenme gibi aktivitelere serbestçe katılma hakkına haiz olduğu belirtilmektedir),

32. “Çocukların Çalışması” başlığı altında: Üye devletler, çocukların maddi istismara veya öğrenimini tehdit edecek ya da fiziksel ve mental gelişimi açısından riskli işlerde çalıştırılması konusunda korunma hakkını kabul etmektedir (Madde 32/1), (çocukların onlara zarar verebilecek her türlü işlerde çalıştırılması hususunda korunduğu ifade edilmektedir),

33. “Uyuşturucu Kullanımından Korunma” başlığı altında: Sözleşmeye bağlı olan devletler, çocukların bağımlılık yaratan ürünler konusunda güvence altına alınmasını ve bu maddelerin satışı ve üretimi konusunda çocukların kullanılmasını engellemek maksadıyla gerekli bütün tedbirleri almaktadır, (çocukların uyarıcı maddelerin gerek kullanımı gerekse satışı konusunda korunduğunu belirtilmektedir),

34. “Cinsel Sömürden Korunma” başlığı altında: Sözleşmeye bağlı devletler, çocukları her türlü cinsel istismara karşı koruyacağını garanti etmektedir, (çocukların cinsel sömürünün her türlüsüne karşı korunması gerektiğinden bahsedilmektedir),

35. “Çocukların Satılma, Kaçırılma ve Fuhuştan Korunması” başlığı altında: Sözleşmeye taraf devletler, hangi ve ne şekilde olduğu fark etmeksizin çocukların satılması, alıkonulması ve fuhuş sektöründe yer almamaları için gerek ulusal gerekse diğer düzeylerdeki gerekli tedbirlerin alınmasını kabul etmektedir, (çocukların satılması, kaçırılması veya fahişelikten korunması konusunda tedbirlerin alındığından söz edilmiştir),

36. “Sömürünün Diğer Biçimlerinden Korunma” başlığı altında: Sözleşmeye bağlı devletler, çocuğun sağlığını ve mutluluğunu tehlikeye sokabilecek olan bütün istismarlara karşı korunmasını kabul etmektedir, (çocukların sömürünün diğer şekillerinden korunması gerektiği ifade edilmiştir),

37. “İşkence ve Özgürlükten Yoksun Bırakma” başlığı altında: Çocuklar, insan onurunu zedeleyecek bir muamele görmemeli ve bu şekilde bir ceza almamalıdır, (Madde 37/a), (çocukların insanlığa yakışmayacak bir durum yaşamaması ve bu konuda bir ceza almaması gerektiği vurgulanmıştır),

38. “Silahlı Çatışmalardan Korunması” başlığı altında: Üye devletler, silahlı çatışmalarda 15 yaş altındaki çocukların doğrudan yer almaması için gerekli bütün tedbirleri almaktadır, (Madde 38/2), (silahlı çatışmalarda belirli bir yaştan altındaki çocukların olmaması gerektiği ifade edilmiştir),

39. “Yeniden Sağlığa Kavuşturucu Bakım” başlığı altında: Sözleşmeye üye devletler, istismar, silahlı çatışma vb. durumlara maruz kalan çocukların gerek fiziksel gerekse mental açıdan topluma yeniden kazandırılması yönündeki tedbirleri kabul etmektedir, (istismara uğramış ya da silahlı çatışmalarda zarar görmüş çocukların yeniden topluma kazandırılması konusunda önlemlerin kabul edildiğinden söz edilmiştir),

40. “Yasayla Çatışma Halindekiler” başlığı altında: Üye devletler kanunları ihlal ettiği ithamı olan veya ihlal eden bütün çocukların, yaşları ve tekrardan topluma kazandırabileceği gibi şartları esas alır ve hem kendi saygınlığını geliştirmesini hem de diğer bireylerin haklarına saygı duyabileceği bir şekilde muamele görmesini kabul etmektedir, (Madde 40/1), (kanunlara aykırı davranan çocukların yaşları ve yeniden topluma entegre olabileceği gibi durumların temel alınarak gerek öz saygısını gerekse başka kişilerin haklarına saygı gösterebileceği şekilde muamele görmesi gerektiği ifade edilmektedir),

41. “Üstün Standartlara Uyuma” başlığı altında: Sözleşmede yer alan herhangi bir husus çocuk hakları konusunda daha çok yardımcı olan bu devlet açısından uygulanmakta olan uluslararası hukuk alanındaki maddeleri etkilemediğinden bahsedilmektedir, (Madde 41/b), (sözleşmedeki hiçbir hususun çocuk hakları konusunda daha fazla yardımcı olan devletin yürürlükte olan uluslararası hukuktaki maddelere tesir etmeyeceği ifade edilmektedir),

42. “Sözleşme’nin Uygulanması” başlığı altında: Üye devletler, sözleşmede yer alan hükümlerin erişkinler kadar çocuklarında bilmesi için etkili ve bilinir olmasını hedeflemektedir, (sözleşmenin hükümlerinin yetişkin bireyler kadar çocuklarında bilmesi gerektiği ifade edilmektedir),

44. “Yükümlülüklerin Rapor Edilmesi” başlığı altında: Üye olan devletler, sözleşmede yer alan hakları uygulamak ve bu doğrultuda almış oldukları tedbirleri raporladıklarını ifade etmektedir, (Madde 44/1). (Sözleşmede yer alan yükümlülüklerin rapor edildiği belirtilmektedir).

1.6. Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi’nin Çocuk Hakları ve Çocuk Sorunlarına Yönelik Çabaları

AB ve Avrupa Konseyi’nin çocuk hakları konusunda çabaları bulunmaktadır. Bu bağlamda ilk olarak Avrupa Sosyal Şartı ele alınmıştır. Şart’ın çocuklarla ilgili iki maddesinin olduğu ifade edilmiştir. Akabinde AB Temel Haklar Bildirgesi, Çocuk Haklarının Kullanılmasına Yönelik Avrupa Sözleşmesi, Lanzarote Sözleşmesi, Avrupa Konseyi Çocuk Hakları Stratejisi ve Çocuk Haklarına İlişkin Avrupa Birliği Stratejisi ve Avrupa Çocuk Garantisi incelenmiş ve AB ve Avrupa Konseyi’nin çocuk hakları ve çocuk haklarına yönelik çabalarının yer aldığı bölüm tamamlanmıştır.

1.6.1. Avrupa Sosyal Şartı

“Avrupa Sosyal Şartı” (ASŞ), Avrupa Konseyi tarafından 1961 yılının Ekim ayında Torino’da hazırlanmıştır. Bu bağlamda ASŞ sosyal ve ekonomik hakları içermektedir. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi” nin genişletilmiş hali olan ASŞ 1965 yılında uygulanmaya başlamıştır (Çavuşoğlu, 2012, s. 110). Türkiye, ASŞ’yi 1989 yılında kabul etmiştir (Çavuşoğlu, 2012, s. 111). ASŞ’nin birinci kısmının 7. maddesi çocuklarla ilgilidir. Bu madde çocukların ve gençlerin korunmasını içermektedir. Yine Şart’ın ikinci kısmının 17. maddesi çocukları ilgilendirmektedir. Bu madde, 18 yaş altı çocukların geceleri iş hayatında olmaması gerektiğini ele almaktadır (Şüheda Şimşek, 2016, s. 15). Bu maddeler şu şekildedir: Birinci Bölüm madde 7’ye göre: “Çocuklar ve gençler, uğrayacakları bedensel ve manevi tehlikelere karşı özel korunma hakkına sahiptir.” Yine aynı bölümün 17. maddesine göre: “Çocuklar ve gençler uygun sosyal, hukuksal ve ekonomik korunma hakkına sahiptir” İkinci Bölüm madde 17’de “Çocukların ve gençlerin sosyal, yasal ve ekonomik korunma hakkı” ile ilgilidir (RG, 26488, 2007, Bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/04/20070409-1.htm>

ASŞ kapsamında garanti altına alınan haklar şunlardır (Avrupa Sosyal Şartı, 2014, s. 29-30):

1. Konut: fakir insanlara yönelik konut politikası ve kalacak yeri olmayan kişi sayısının düşürülmesi amaçlanmıştır,
- 2.Sağlık: analığın güvence altına alınması, bütün insanların faydalanabileceği güçlü bir sağlık hizmeti verilmesi kararlaştırılmıştır,
3. Eğitim: engelli çocukların eğitim kurumlarına yerleştirilmesi, parasız ilk ve orta dereceli eğitim hakkı,
- 4.Çalıştırma: zorla çalıştırılmanın engellenmesi, çocukların çalıştırılmasının yasaklanmasını içerir,
5. Hukuki ve Sosyal Koruma: çocuğun kanuni hali, genç mahkumların ıslah edilmesini içerir,
6. Kişilerin Dolaşımı: kişilerin yurtdışına çıkması, göçmen çalışanlara yönelik işlerin kolaylaştırılmasını içermektedir,
7. Ayrımcılık Yasağı: Kadın ve erkeğe eşit davranma ve iş hayatında fırsat eşitliğinin olmasını içerir.

1.6.2. Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi

“AB Temel Haklar Bildirgesi”, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde düzenlenmiş olan haklardan daha geniş haklara sahiptir (Efe, 2001, s. 21). Bu bağlamda Temel Haklar Bildirgesi, Avrupa yurttaşlarının ve AB’de yaşayan bütün insanların ekonomik, sosyal ve siyasal tarzdaki haklarını ifade etmektedir. Bildirge’nin oluşturulması fikri 1999 yılında gerçekleştirilen Köln Zirvesi’nde tartışılmış ve Bildirge’nin konvansiyon aracılığıyla oluşturulmasına karar verilmiştir (Efe, 2010, s. 63). Bildirge, 2000’de kabul edilen ve çocuk haklarına yönelik kapsamlı bilgilerin yer aldığı ilk AB belgesi olması açısından ayrı bir öneme sahiptir (Konuk, 2019, s. 54). Bildirge’nin çocuklarla ilgili maddeleri şu şekildedir (Charter of Fundamental Rights of the European Union, 2010):

1.” *Demokratik ilkelere uygun olarak eğitim kurumları kurma özgürlüğü ve ana babaların, çocuklarının dinsel, felsefi ve pedagojik inançlarına uygun olarak eğitim ve öğretim görmelerini sağlama hakları, bu özgürlük ve hakkın kullanılmasını düzenleyen ulusal yasalara uygun olarak saygı görür.*” (Charter of Fundamental Rights of the European Union, 2010, Eğitim hakkı, madde 14/3),

2. Çocuklar, esenlikleri bakımından lazım olan himaye ve bakım hakkına haizdir. Çocuklar fikirlerini özgür bir şekilde açıklayabilir. Bu fikirler hem yaş hem de ergenlik durumlarına elverişli olarak onlarla alakalı hususlarda dikkate alınmaktadır. (Çocuk hakları, madde 24/1),

3.Çocuklarla alakalı hem devlet hem de özel kurumlar aracılığıyla gerçekleştirilen işlemlerde, çocuğun menfaatine öncelik verilmelidir. (Çocuk hakları, madde 24/2),

4. Bütün çocukların menfaatlerine aykırı bir durum gelişmedikçe hem anneleriyle hem de babalarıyla sistemli bir şekilde hem şahsi bağ kurma hem de direkt görüşme hakları vardır. (Çocuk hakları, madde 24/3).

5.Çocukların çalıştırılması yasaklanmıştır. Çalışmak için belirlenen minimum yaş, gençler açısından daha uygun olan kurallara zarar gelmeksizin, bazı durumlar haricinde, okuldan ayrılma yaşından daha erken olmamaktadır. (Çocuk işçiliğinin yasaklanması ve gençlerin iş hayatında korunması, madde 32),

6. İşe alınan genç bireylerin yaşlarına uyumlu şartlarda çalışmaları, maddi açıdan sömürülme ve emniyetlerini, sıhhatlerini ya da psikolojik, toplumsal vb. gelişimlerini olumsuz etkileyebilecek veya öğrenimlerini sekteye uğratabilecek çalışmalar karşısında korunmaları gerekmektedir. (Çocuk işçiliğinin yasaklanması ve gençlerin iş hayatında korunması, madde 32).

1.6.3. Çocuk Haklarının Kullanılmasına Yönelik Avrupa Sözleşmesi

“Çocuk Haklarının Kullanılmasına Yönelik Avrupa Sözleşmesi”, Avrupa Konseyi kararıyla 1996’da hazırlanmıştır. Sözleşme beş bölümden oluşmaktadır. Bu bağlamda sözleşmenin birinci bölümünde sözleşmenin amacından, uygulanma alanından ve kavramlardan bahsedilirken, ikinci bölümde, çocuk haklarının kullanım alanını ilerletmek adına usule yönelik ele alınan tedbirlerden, üçüncü bölümde, daimî komiteden, dördüncü bölümde sözleşmeye getirilecek olan değişikliklerden, son bölümde ise, nihai hükümlerden söz edilmektedir. Burada sözleşmenin birinci ve ikinci bölümleri ele alınacaktır (Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi, 1996):

1. Sözleşme on sekiz yaşına varmamış çocuklara uygulanmaktadır (Birinci bölüm, madde 1/1),

2. Sözleşmenin amacı, çocukların üstün menfaatleri için haklarını ilerletmek, usule uygun haklar tanımlamak, bu hakların, çocukların direkt ve başka birey ya da organ tarafından mahkemeler huzurunda, kendileriyle alakalı davalar konusunda bilgilendirilmesini veya bahsi geçen davalarda yer almalarına müsaade edilmesini kolaylaştırmayı hedeflemektedir (Birinci bölüm, madde 1/2),

3. Sözleşme tarafların çocuk haklarının ilerletilmesi ve kullanılması konusunda daha uygun kaideler uygulamasını engellememektedir (Birinci bölüm, madde 1/6).

4. Bir çocukla alakalı davalarda mahkemeler lüzumsuz gecikmeleri önlemek için hızlı davranmalı, kararların hızlıca bir şekilde uygulanabilmesi için garanti edici düzenlemelerin sağlanmış olması gerekmektedir (İkinci bölüm, madde yedi),

5. Bir çocukla alakalı davalarda, çocuğun selametinin ciddi bir risk altında olduğu iç hukuk yolları aracılığıyla belirlenirse, mahkemenin kendiliğinden harekete geçme yetkisi bulunmaktadır (İkinci bölüm, madde sekiz),

6. Bir çocukla ilgili davalarda, iç hukuk kapsamında çocuğun menfaat çatışmasında velayet yükümlülüğüne haiz bireylerin çocuğu temsil etme görevinden yasaklanması durumunda, mahkeme bahsi geçen davalarda çocuk için hususi bir temsilci atayabilmektedir (İkinci bölüm, madde 9/1). Yukarıda da belirtildiği üzere Çocuk Haklarının Kullanılmasına Yönelik Avrupa Sözleşmesi'nin 1. bölümünde çocuk kavramı ve Sözleşme'nin amaçları gibi özelliklerden, 2. bölümde ise çocuklarla ilgili davalar konusunda bilgilendirme yapılmıştır.

1.6.4. Lanzarote Sözleşmesi

“Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi” 2007 yılının Ekim ayında İspanya'daki Lanzarote Adası'nda Avrupa Konseyi'ne üye olan ülkeler ile başka ülkeler arasında imzalanmıştır. Lanzarote Sözleşmesi ismiyle de bilinen belgeyi imzalayan ülkeler içerisinde AB devletlerinin yanı sıra, Türkiye, Rusya, ABD, Japonya ve İngiltere'de yer almaktadır (Temoçin, 2024). Türkiye, Lanzarote Sözleşmesi'ni “25 Ekim 2010 tarihli ve 6084 sayılı kanun” ile onaylamıştır (Bal, 2024, s. 45). Lanzarote Sözleşmesi çocukların hem şiddetten hem de sömürüden uzak tutulması için aktif bir şekilde uygulanması önemli olan bir sözleşmedir. Bu bağlamda Sözleşme ilk defa cinsel sömürü suçunun tanımlandığı ve cinsel istismarın da suç olarak nitelendirildiği uluslararası alandaki ilk sözleşmedir (Turgut, 2022).

Sözleşme'nin amaçları Sözleşme'nin 1. Maddesinde belirtilmiştir. Buna göre Sözleşme'nin amaçları şu şekildedir (Çocukların Cinsel Suistimal ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi, 2007):

1. Çocuklara yönelik hem cinsel suistimali hem de cinsel sömürüyü engellemek ve bu mevzularla savaşmak,
2. Cinsel sömürü ve cinsel suistimal mağduru çocukların haklarını himaye etmek,
3. Çocuklara yönelik cinsel sömürünün ve cinsel istismarın karşısında hem ulusal hem de uluslararası alandaki iş birliğini yaygın hale getirmektir.

Sözleşmede cinsel istismarla ilgili hususlar şunlardır (Çocukların Cinsel Suistimal ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi, 2007):

1. Taraflardan hepsi, aşağıda yer alan kasıtlı hareketlerin suç teşkil etmesinin sağlanmasına yönelik kanuni ya da başka önlemleri almalıdır (Madde 18/1),
2. Ulusal kanunun ilgili hükümleri kapsamında, on sekiz yaş altındaki bir çocukla cinsel aktivitelerde yer almak (Madde 18/1/a),
3. Çocuğa şu şartlar altında cinsel etkinlikte bulunma: (baskı göstererek, zorlayarak, korkutarak), ya da (ev halkının da dahil olduğu, bilindik birine itimat, otoritenin veya gücün suistimale uğraması), veya (çocuğun mental ya da bedensel bir özürlü veya bağımlı halde olmasından dolayı, genellikle güçsüz halinin kötüye kullanılması), (Madde 18/1/b),

Sözleşmede çocuk fuhuşuna yönelik suçların yer aldığı hususlar şu şekildedir (Çocukların Cinsel Suistimal ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi, 2007):

1. Çocuğun hem fahişe olarak çalıştırılmasını hem de fuhuşta yer almasını sağlamak (Madde 19/1/a),
2. Çocuğa fuhuş yapması konusunda baskı yapmak, çocuğun üstünden bu şekilde para kazanmak ya da çocuğu farklı şekillerde suistimal etme (Madde 19/1/b).
3. Çocuk fuhuşuna katılma (on dokuzuncu madde, 1/c). Yukarıda da görüldüğü üzere Lanzarote Sözleşmesi'nin 1. maddesi Sözleşme'nin amaçlarını, 18. madde cinsel

istismarla ilgili bilgileri, son olarak ise 19. madde de çocuk fahişeliğiyle ilgili ifadeleri içermektedir.

1.6.5. Avrupa Konseyi Çocuk Hakları Stratejisi

Avrupa Konseyi insanların haklarını korurken aynı zamanda da yaygınlaşmasına yardımcı olmaktadır. İnsan hakları, çocukların haklarını da kapsamaktadır. Bu bağlamda “Avrupa Konseyi Çocuk Hakları Stratejisi”nde 2016 ve 2021 yılları arasındaki önceliklerden bahsedilmektedir. Bu strateji ile aşağıdaki kısımlar belirlenmektedir (Avrupa Konseyi Çocuk Hakları Stratejisi 2016-2021, s. 6):

1. Avrupa Konseyi’nin üzerinde yeni başarılar inşa edeceği başarıları (Bölüm I),
2. Çocuk haklarıyla alakalı başlıca zorluklar (Bölüm II),
3. Bu zorlukları aşma konusunda 5 öncelikli alan (Bölüm III),
4. Stratejinin oluşturulması ilişkin çalışma sistemleri (Bölüm IV).

Çocuk haklarını güvenceye almak için 5 öncelikli alandan bahsedilmektedir. Bunlar (Avrupa Konseyi Çocuk Hakları Stratejisi 2016-2021, s. 6):

1. *“Tüm çocuklar için fırsat eşitliği*
2. *Tüm çocukların katılımı*
3. *Tüm çocukların yaşamları boyunca şiddete maruz kalmaması*
4. *Tüm çocuklar için, çocuklara dostça davranan bir adalet*
5. *Dijital ortamda çocuk hakları”* (Avrupa Konseyi Çocuk Hakları Stratejisi 2016-2021, s. 6).

Avrupa Konseyi’nin çocukların haklarına yönelik çalışmaları BMÇHS’ye ve özellikle 4 genel ilkesine dayanmaktadır (Avrupa Konseyi Çocuk Hakları Stratejisi 2016-2021, s. 6):

1. Ayrımcılık yapılmaması (madde iki). Çocuk hakları hangi sebeple olursa olsun ayırım gözetilmeksizin tüm çocuklar için geçerlidir. Bütün haklar çocuğun, anne ve babanın, ya da yasal vasinin ırk, din, ten veya başka fikirler, ulusal, etnik ya da sosyal köken, cinsel yönelim veya başka statüler sebebiyle bir ayırım gözetilmeksizin sağlanır. Avrupa Konseyi Strateji belgesinde 5 öncelikli alanın tamamında ayrımcılık yapılmaması maddesinin uygulanmasına dikkat çekmektedir,

2. Çocuğun yüksek yararı (madde üç). Çocuklara ilişkin bütün girişimlerde çocuğun yüksek yararı ana öncelikte olmalıdır. Avrupa Konseyi'nin, Strateji'nin hedefleri doğrultusunda bu maddeyi işler duruma getirme konusunda gayret göstereceği ifade edilir,

3. Yaşam, hayatta kalma ve gelişme (madde altı). Çocuklar, yaşam hakkına ve şiddet ve intihardan korunma hakkına haizdir. Gelişme hakkı ise, çocuğun bedensel, mental, manevi, ruhsal, ahlaki ve sosyal gelişimini de içine alacak şekilde geniş anlamıyla ifade edilmelidir,

4. Sesini duyurma (madde 12). Çocukların karar verme sürecine dahil olması Strateji'nin 5 öncelikli alanlardandır ve bütün boyutlarda gerçekleşmesi istenen bir amaçtır. Çocukların bireysel, ailesel, kurumsal ve politika oluşturma aşamalarında karar alma süreci içinde yer alması çocukların haklarının gerçekleştirilmesi bakımından hayli mühimdir. Avrupa Konseyi'nin, bu belgenin bütün aşamalarında çocukların haklarına yönelik katılımcı yaklaşım sergileme ve üye devletleri de bu doğrultuda destekleme konusunda kararlı olduğu ifade edilmiştir.

1.6.6. Çocuk Haklarına İlişkin Avrupa Birliği Stratejisi ve Avrupa Çocuk Garantisi

Çocuk hakkı, çocukların insan haklarıdır. Avrupa'da ve dünyada yer alan bütün çocuklar aynı haklara sahip olmalı ve ayrımcılığın her türlüünden, ithamdan veya ürkütmeden uzak yaşamalıdır (AB'nin Çocuk Haklarına İlişkin Stratejisi, 2021). Avrupa Konseyi, Çocuk Haklarına İlişkin AB Stratejisi ve Avrupa Çocuk Garantisi'ni uygulanabilir bir duruma getirmiştir. AB'nin bu kapsamlı çerçevesi bütün çocukların haklarının korunması ve savunma gücü olmayan çocukların ana hizmetlere ulaşımını korumaya almak için Avrupa Komisyonu tarafından 2021'de kabul edilmiştir. Çocuk hakları ile alakalı strateji çocuklar için ve onlarla beraber oluşturulmuştur. Ayrıca hem çocuk haklarıyla ilgili AB stratejisi hem de çocuk garantisi, yurttaş, paydaş ve en mühimi on binden fazla çocuğun görüşleri alınarak hazırlanmıştır (Avrupa Komisyonu, t.y.).

Birliğin, çocukların haklarıyla ilgili ilk kapsamlı stratejisi olan belge 6 tematik alan içermektedir. Bunlar şu şekildedir; Birincisi, çocukların demokratik hayattaki değişimde rol alması, ikincisi, yaşantıları ne olursa olsun çocukların yeteneklerini ortaya çıkarması, üçüncüsü, çocukların şiddetten korunması, dördüncüsü, çocuk dostu adaletle

erişim, beşincisi, dijital mekânın gidişatını tespit etme ve olanaklarından faydalanma hakkı, sonuncusu ise, dünyadaki tüm çocukların haklarıdır ( zcan Altan, 2021, s. 55).

Çocukların ileride başarılı olma kapasitelerini dışlanma vb. gibi durumlar etkilemektedir. Bu vaziyet, okulu bırakma ihtimallerinin daha fazla olduğunu ve ileride güzel bir işe sahip olma şansının daha düşük olduğunu ifade etmektedir. Bu durum özellikle kuşaklar arasında dezavantaj döngüsünü meydana getirir. Bu bağlamda,  ocuk Garantisi, söz konusu döngüyü parçalamayı hedeflemektedir. Ayrıca,  ye ülkelere yardıma muhtaç çocukları yani fakirlik ve toplumsal dışlanma tehlikesinde olan on sekiz yaşından küçük kişilere yardımcı olmaları hususunda çeşitli yardımlar sağlar.  ye, ülkelerin bazı şeyleri garanti etmeleri belirtilmektedir. Bunlar şu şekildedir; İhtiyacı olan çocuklara parasız ve etkili ulaşım (erken çocukluk eğitimi-bakımı, eğitim ve okul esaslı etkinlikler, okulda her gün minimum bir öğün sağlıklı yemek ve sağlık hizmetleri), ihtiyacı olan çocuklara etkili ulaşım (yeterli konut ve sağlıklı beslenme) dır (Avrupa Komisyonu, t.y.).

Çocuğa yönelik bakış açısında değişiklikler gözlemlense de dikkate alınmayan veya üstü kapatılan nokta şudur ki dünyanın pek çok ülkesinde milyonlarca çocuğun küçük bedenlerine yaşlarından büyük sorumluluklar verilmektedir. Çocukların hakları ihlal edilirken “uygar dünya” sessiz kalmakta ve gerekli önlemler alınmamaktadır. Bu bağlamda hatırlatılmalıdır ki bugünün çocukları büyüyecek ve birer erişkin olacaktır. Hakları ihlal edilen çocukların erişkin olduklarında sağlıklı birer birey olmaları zorlaşacaktır.

 ocuk ve  ocuk haklarının incelendiği bu bölümde, farklı bilim dallarında yer alan  ocuk kavramları analiz edilmiş, ardından dönemler arasındaki  ocuk olgusuna bakılmış son olarak da  ocuk hakları alanındaki düzenlemeler hem dünya hem de AB ve Avrupa Konseyi kapsamında incelenmiştir. Çalışmamızın ikinci bölümde dünya çocuklarının karşı karşıya olduğu sorunlar kapsamlı bir şekilde ele alınacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYA ÇOCUKLARININ KARŞI KARŞIYA OLDUĞU SORUNLAR

*“Çocuklar her türlü ihmal ve istismardan korunmalı,
onlar her koşulda yetişkinlerden daha özel ele alınmalıdır.”*

Mustafa Kemal ATATÜRK

Dünyada nüfusun önemli bir kısmını oluşturan çocukların Endüstri Devrimi ile birlikte fabrikalarda işçi olarak çalıştırılması beraberinde çocukların emek sömürsünü hızlandırmış gerek tarımda gerekse sanayide çocuk işçiliği büyük bir sorun halini almıştır. Çocuklar ayrıca yoksulluk, taciz ve şiddet, çocuk evlilikleri, eğitim yetersizliği ve çocuk ticareti gibi pek çok sorunla da karşı karşıyadır. Söz konusu sorunların ayrıntılı bir analizini yapmak konumuz açısından büyük bir önem taşımaktadır.

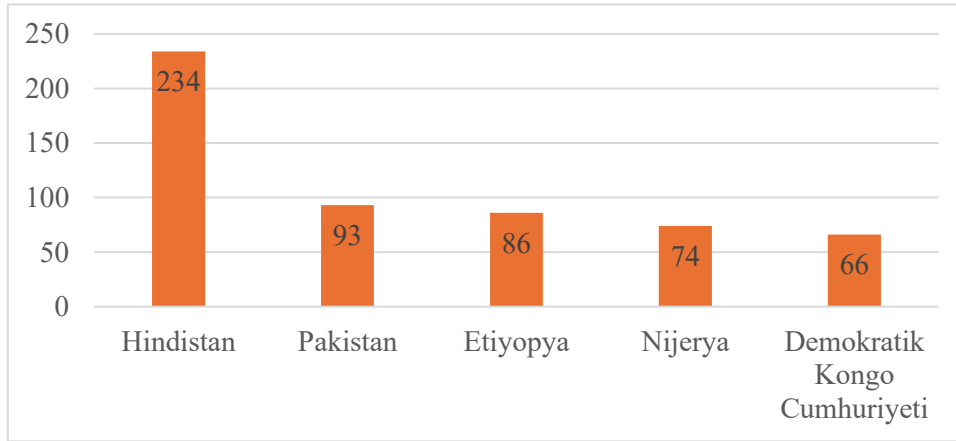
2.1. Çocuk Yoksulluğu

Yoksulluk, insanoğlunun var olduğu andan itibaren süreklilik gösteren bir olgudur. Bu bağlamda yoksulluk toplumsal niteliği olan bir sorundur. Günümüze bakıldığında yoksulluk süreci yalnız, az gelişim gösteren ülkeleri ilgilendiren bir sorun olmaktan çıkmış, gelişmekte olan endüstri topluluklarında da hissedilmeye başlamıştır. 1990 yılından itibaren yoksulluk olgusunu hem önlemek hem de bu süreçten etkilenen insanlara yardım elini uzatmak için uluslararası kurumlar çalışmalar yapmıştır. Bu bağlamda yoksulluk olgusunu yerel bir mesele olarak nitelendirmek doğru değildir, yoksulluk uluslararası düzlemde de adından söz ettiren global bir sorundur. Yoksulluğu açıklamak gerekirse; insanın temel ekonomik imkânlarla ulaşamaması ve hayatını idame ettirmesi için zorunlu olan ihtiyaçlara erişememesi durumunu ifade etmektedir (Bulu & Üstün, 2023, s. 2378).

Yoksulluk kavramı analiz edilirken ekonomik şartların yetersizliği gibi tanımlamalar ağır basmaktadır. Bu bağlamda yoksulluk kavramının yalnız maddi açıdan incelenmesi doğru bir sınıflandırma değildir ve kavramın alanını daraltmaktadır. Yoksulluğun değişik açılardan da ele alınması gerekmektedir. Bireylerin beslenme dışındaki ihtiyaçlarını da karşılaması hayatını idame ettirebilmesi açısından oldukça önemlidir. İnsanoğlunun hayatında barınma, giyim, öğrenim gibi gereksinimleri de bulunmaktadır ve bunların giderilmesi gerekmektedir. Bu gereksinimler, topluluklara ve kültürlere göre değişiklik göstermektedir. Kişi bu gereksinimlerini içinde bulunduğu toplumun şartları kapsamında gideremediği takdirde fakir olarak değerlendirilir (Demiryürek, 2023, s. 10).

Yoksulluk konusunda uluslararası kuruluşlarının çalışmalar yaptığından bahsetmiştik. Bu kuruluşlardan biri “Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)”dır. UNDP tarafından yayınlanan “Küresel Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi” ni açıklamak gerekirse; gelişmekte olan ülkelerdeki geniş kapsamlı yoksulluğu irdeleyen bir belgedir. Raporların ilkinin 2010 yılında Oxford Üniversitesi ve UNDP Ofisi ortaklaşa yapmıştır. Bu bağlamda sürdürülebilir kalkınma hedefi ile yoksulluğu ölçmeyi ve yoksulluğun her türüsünü sona erdirmeyi amaçlamaktadırlar (UNDP, 2024, s. 2).

Şekil 2.1: Yoksulluk İçinde Yaşayan En Fazla İnsana Sahip 5 Ülke (Milyon)

Kaynak: 2024 Küresel Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (ÇBYE).

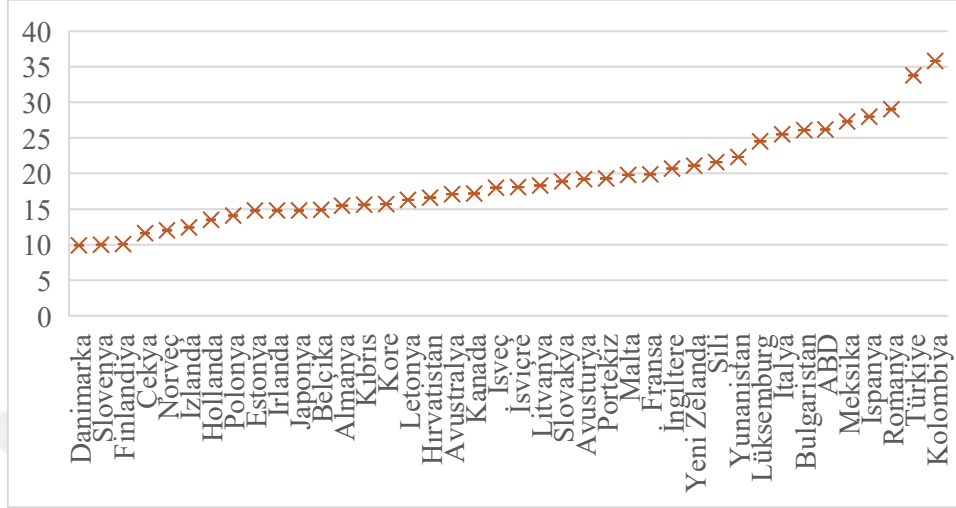
<https://www.undp.org/tr/turkiye/publications/2024-kuresel-cok-boyutlu-yoksulluk-endeksi-cbye> Erişim tarihi: 1 Kasım 2024.

(UNDP 2024 yılına ait veriler yazar tarafından grafik şeklinde oluşturulmuştur).

Şekil 2.1’de “Küresel Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi” 2024 yılı raporu kapsamında toplamda 112 ülkede yoksulluk üzerine bir araştırma yapılmıştır. Bu bağlamda 6,3 milyar kişinin içinden 1,1 milyar kişinin fakirlik içinde yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. Şekilde, yoksulluk içinde yaşayan insanın en fazla olduğu ülke 234 milyon ile Hindistan olurken en az yoksulluğun olduğu yerde 66 milyon ile Demokratik Kongo Cumhuriyeti olmuştur. Ayrıca bu ülkelerin insani gelişme endeksi de düşüktür (UNDP, 2024, s. 7).

Yoksulluk kavramını genel bir çerçeveden ele alıp inceledikten sonra yoksulluğun ayrı bir çeşidi olan çocuk yoksulluğu kavramını da incelemek yerinde bir karar olacaktır. Bütün çocuklar, çocukluk evresini aynı oranda geçirmemektedir. Çocukların, çocukluk sürecini eşit bir şekilde geçirmemelerinin önündeki en büyük engellerden birisi de fakirlik olgusudur. Ev içinde yaşanan geniş kapsamlı fakirlik ve ana ve babanın iş olanakları çocuğun fakirliğini belirleyen durumlardır. Ev ahalisinin kazancı, çocuk yoksulluğu açısından önemli bir unsurdur. Zira bu kazanç, çocuğun ileriki yaşantısını da etkilemektedir. Bu yoksulluğu belirleyen unsurlar; piyasa getirileri, devlet eliyle sağlanan yardımlar, çalışma çağındaki bireyler, ana ve baba ve başka ev ahalisinin kazançları, emekçi anaların sayısı, ana ve babanın öğrenim durumu vb. şeklinde sıralanmaktadır. Yoksul çocuklar hem toplumsal hem de maddi açıdan birçok eksiklik yaşamaktadır. Bu durum da çocuğun üzerinde olumsuz bir etki bırakır. Mental sıkıntılar, toplumsal dışlanma, mecburi öğrenime devam edememe vb. durumlar fakirliğin çocuk üstünde bıraktığı etkilerden sadece birkaçıdır (Kalaycı & Karadeniz, 2023, s. 208).

Şekil 2.2:Dünyada Bazı Ülkelerde 2019 ve 2021 Yıllarındaki Çocuk Yoksulluk (Görelî Yoksulluk Yaşayan) Oranları (%)

Kaynak: Child Poverty in the Midst of Wealth.

<https://www.unicef.org/innocenti/media/3296/file/UNICEF-Innocenti-Report-Card-18-Child-Poverty-Amidst-Wealth-2023.pdf> Erişim Tarihi: 1 Kasım 2024.

(UNICEF'in 2023 yılına ait grafiği yazar tarafından hazırlanmıştır).

Şekil 2.2'de "Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF)" tarafından 2023'te yayınlanan "Zenginliğin Karşısında Çocuk Yoksulluğu" adlı raporda görelî yoksulluğa maruz kalan çocukların oranından bahsedilmiştir. Bu araştırma, 40 ülke üzerinden yürütülmüştür. Bu bağlamda çocuk yoksulluğunun en yüksek olduğu ülke Kolombiya iken (%35,8), en düşük oran ise %9,9 ile Danimarka'ya aittir. Ayrıca grafiğe bakıldığında Türkiye'deki çocuk yoksulluk oranı da çok yüksektir. Şöyle ki söz konusu oran %33,8 tir ve Kolombiya'dan sonra çocuk yoksulluğunun yüksek olduğu ikinci ülke Türkiye'dir (UNICEF, 2023, s. 11).

Yukarıdaki şekilde görelî yoksulluğa ilişkin verilerden bahsedilmiştir. Bu bağlamda bu kavrama değinmek yerinde bir karar olacaktır. Görelî yoksulluk; kişinin topluluk tarafından belirlenmiş olan refah durumundan faydalanamamasını ifade etmektedir (Ak, 2016, s. 302).

Bristol Üniversitesi ve Londra Ekonomi Okulu çocuk yoksulluğuna yönelik bir araştırma yapmıştır. Bu bağlamda aşırı çocuk yoksulluğuna ilişkin tanımlamalar şu şekildedir (UNICEF, 2005, s. 19):

1. Yaş aralıkları kapsamında boyları ve kiloları, ulusal sınırların dışını aşan nüfus aralığının üç klasik sapmanın daha aşağısında yer alan çocuklar (Beslenme),
2. Çocukların yalnız içme için yüzey sularına ulaşması ya da yakındaki su kaynağının bulundukları yerleşime on beş dakika üstü uzaklıkta yer alması (İçme Suyu),
3. Bulundukları yerleşim yerinin yakınlarında tuvalete erişemeyen çocuklar (Sanitasyon),
4. Bir hastalık karşısında aşı yapılmamış ya da yakın zaman aralığında diare (ishal) geçirmiş ve bu doğrultuda herhangi bir tedavi uygulanmamış çocuklar (Sağlık),
5. Çocukların bir odada beş kişiden fazla olduğu ve zemini yapılmamış yerlerde yaşaması (Barınak),
6. Yaşları yedi ile on sekiz yaş aralığında olan ve okul hayatı hiç başlamamış olan çocuklar (Eğitim),
7. Yaşları üç ile on sekiz yaş aralığında değişen çocukların konutlarında herhangi bir kitle iletişim aracına erişememesi (Bilgiye Ulaşım).

2.2. Çocuk İşçiliği

“Çalışan çocuk” kelimesi geniş bir kavram olup gerek çocuğun çalışmasını gerekse çocuk işçiliğini ifade eden bir kavramdır. Çocukların çalışması, çocuğun fiziki ve mental gelişimine zarar veren etkinlikleri ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle çocuk işçiliği, çocuğu öğrenim, sağlık gibi ana haklarından mahrum bırakan ve istismara yol açan bir olgudur (Samon Yero, 2022, s. 21). Çocuk işçiliği, çocukları çocukluklarından, onurlarından ve yeteneklerinden mahrum bırakarak fiziki ve mental gelişimlerine zarar verilmesi şeklinde ifade edilmektedir (Sak, 2018, ss. 56-69). Çocuk işçiliği mental, fiziki, toplumsal ve ahlaksal yönden çocuklar için riskli ve kötü olan şartlarda çalışmayı tanımlamaktadır. Çocuk işçiliği, çocukları eğitimden yoksun bırakmayı, eğitim kurumuna kaydolmamayı, eğitim kurumundan erken çıkmayı ya da çocukların okul hayatıyla beraber uzun süreli zor işlerde emek vermelerini ifade etmektedir (Sak, 2018).

Çocuk işçiliği, çocukların gelişimine hasar veren, onları öğrenimden ve eğlenme gibi çocukluk aktivitelerinden mahrum koyan, yıpratıcı ve on sekiz yaşından ufak kişilerin dahil olduğu çalışmaya denilmektedir (Gül, 2022, s. 4). Çocuk işçiliği, çocuğun sadece içinde bulunduğu yaştaki vücutsal ve ruhsal sıhhatini değil, yaşamının ilerleyen sürecini de negatif yönde etkilemektedir. Çocuk işçiliğine maruz kalmadan büyüyen çocuklar, kaliteli bir öğrenim hakkına sahip, artı kalan zamanı olan ve düzgün bir yerde yetişen çocuklar, müstakbel erişkinler olarak topluma fayda sağlayacaktır (Efe & Uluoğlu, 2015, s. 47).

Çocuk işçiliği kavramı, topluluklara göre değişkenlik gösteren bir olgudur. Bu bağlamda Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve UNICEF tarafından tanımlanmış çocuk işçiliği kavramlarını incelemek yerinde bir karar olacaktır. UNICEF, çocuk işçiliği tanımını şu şekilde açıklamaktadır; çocuğun hem yaşı hem de işi ile bağlantılı olarak asgari çalışma zamanını aşan ve tehlikeli işleri ifade etmektedir (Boyacı, 2022, s. 42).

ILO çocuk işçiliğinden şu şekilde bahsetmektedir; çocukları çocukluğundan mahrum eden, yeteneklerini ve haysiyetlerini ellerinden alan, bedensel ve mental gelişimlerini olumsuz etkileyen işlere denilmektedir (ILO, t.y.).

Çocuk işçiliğine yol açan nedenler şu şekildedir (Şahin, 2012, s. 105-106):

1. Klasik düşünce tarzı: Kırsalda yaşayan çocuklar ailelerine yardım etmektedir ve bu yardım karşılığında da herhangi bir ücret almamaktadırlar. Çocuklar, küçük yaşlardan itibaren erişkinlerin görevlerini yüklenmektedir ve bu durumda toplulukta normal karşılanmaktadır. Çocuğun para kazanması gerektiği bilincinde olan ebeveynler bu durumun çocuğun gelişimini olumsuz yönde etkilediğinin farkında değildirler. Bu bağlamda klasik düşünce tarzı köyden kente göç edildiğinde bile devam etmektedir. Çocuğun köyde bağ veya bahçede parasız çalıştırılması ile bir iş bulup çalışması arasında herhangi bir farklılık görülmemektedir. Çocuğun belirli bir ücret karşılığında çalıştırılmasının ev ekonomisine fayda sağlayacağını düşünülür ve çocuğun iş hayatında yer alması desteklenir.

2. Öğrenim masraflarının giderilmesi sorunu: Eğitim, toplulukta yer alan bireylerin iyi bir geleceğe sahip olmaları için almaları gereken bilgiyi ve yeteneği kazandırmaktadır. Bu bağlamda eğitim, bireyin kendisini geliştirmesi için çeşitli

olanaklar hazırlamaktadır. Eğitim, çocuğun hem karakterinin hem de potansiyelinin ilerletilmesinde büyük bir rol oynamaktadır.

3. Patronların çocuk çalışan isteği: Günümüz dünyasında pek çok patron iş dünyasında rekabet edebilmek ve giderlerini azaltmak için çocuk işçi çalıştırmakta ve çocukların emeklerini istismar etmektedir. Bu durumu da sürüp giden sosyolojik yapı ile bağdaştırırlar. Patronlar gerek yerel gerekse uluslararası düzlemdeki menfaatlerini güvence altına almak için az parayla çalışan, ailesini geçindirmek için her türlü işi yapabilen, fazla eğitim istemeyen işleri görebilen, uzun çalışma saatlerine rıza gösteren, işe alınması ve işten çıkarılması kolay olduğundan, az paraya çok iş yapabileceğinden, savunmasız, sindirilmiş, işyerinde örgütlenme imkânı olmadığından çocuk işçiler tercih edilmektedir.

4. Fakirlik olgusu: Ebeveynlerin sürekli bir gelire sahip olmayışı, ev halkının öğrenim hali, geniş aile yapısı vb. nedenler çocukların iş hayatında yer almasına neden olmaktadır. Fakir hanelerde çocuğun para kazanması ya da ev içindeki çocuklara bakması veya evdeki işleri yapmasının ev ekonomisine fayda sağladığı düşünülmektedir. Lakin bu durumlar yaşanırken çocuğun öğreniminden geri kaldığı ve çalışma sektöründe yaşayabileceği durumlar göz ardı edilmektedir. Ebeveynlerin yeteri kadar gelire haiz olmayışı, maddi sıkıntılar, ana ve babanın evlatlarını okul hayatından alıp iş hayatına dahil etmelerine neden olmaktadır.

Çocukların çalıştırılması sadece bugüne mahsus bir kavram değildir. Çocuk emeği, varsayılanın aksine uzun ve çetrefilli bir tarihe sahiptir, hatta eskilere gidildikçe, çocukların yoğun bir şekilde çalıştırıldıklarından bahsedilmektedir (Duyar & Özener, 2003, s. 11). Sümer toplumunda kadınların ve çocukların ev halkının geçimini sağlamak amacıyla emekçi oldukları ifade edilmektedir. Hammurabi yasalarında öğreticilerin çocuklara meslek öğretme gerekliliğinden söz edilmektedir. Dönemler farklılaşmaya başladıkça çocukların çalışma biçimlerinde de değişiklikler gözlenmektedir. Köleliğin hüküm sürdüğü zamanlarda, ebeveynleri köle olan çocuklar da ana ve babalarının izinden gitmiş ve köle olarak çalışmışlardır. Antik Roma Dönemi'nde çocukların madende çalıştıklarından bahsedilmektedir. Orta Çağ Dönemi'nde çocuk işçilik hakkında bir farklılığa rastlanmamıştır. Bu dönemde çocukluk evresinin yedi yaşına gelindiğinde sona erdiği ve çocukların senyörün hizmetinde çalıştıkları ifade edilmektedir. Bu döngü

Endüstri Devrimi'ne varıncaya kadar sürmüş, çocuklar, öğreticilerin yanında çırak olarak çalışmaya devam etmiştir. Endüstri Devrimi beraberinde çocuk işgücünde değişiklikleri meydana getirmiştir. Çocuklar insanoğlunun var olduğu her dönemde iş hayatında yer almış olsalar da çocuk işçiliği Endüstri Devrimi ile adından söz ettirmiştir (Gül, 2022, s. 8).

Endüstri Devrimi ile bilinenin aksine, emekçi çocuk sayısında büyük bir artış olmamıştır. Lakin Endüstri Devrimi çocuk emeği ve sömürsünün ortaya çıkmasında büyük bir rol oynamıştır. Bu dönemde erişkin erkeklerin “emek gerektiren” işlerini makineler sayesinde kadınlar ve çocuklar yapmaya başlamıştır. Tarım sektöründe çalışan kişiler ile şehirlerde ayakta durmaya çalışan küçük işletmeciler endüstrileşmeye daha fazla dayanamadılar. Bu grupların büyük işletmelere veya fabrikalara işçi sıfatıyla girmekten başka bir imkânları kalmamıştı. Bu nedenle çocuklar, tarihsel bağlamda ilk kez büyük gruplar halinde “kurumsal işgücüne” dahil oldular. Endüstri Devrimi'nin merkezi olarak bilinen Büyük Britanya'da çocukların fabrikalarda veya maden ocaklarında en fazla 5 yaş, bazı durumlarda bu yaştan daha altında çalıştırılmaları normal bir durum olarak kabul edilmekteydi (Duyar & Özener, 2003, s. 12). Büyük Britanya'da yaşları yaklaşık dört ile beş olan çocuklar iplik fabrikasında çalışırken kaçmalarına izin verilmediğinden dolayı zincirle bağlanmıştır (Yıldırım, 2008, s. 9).

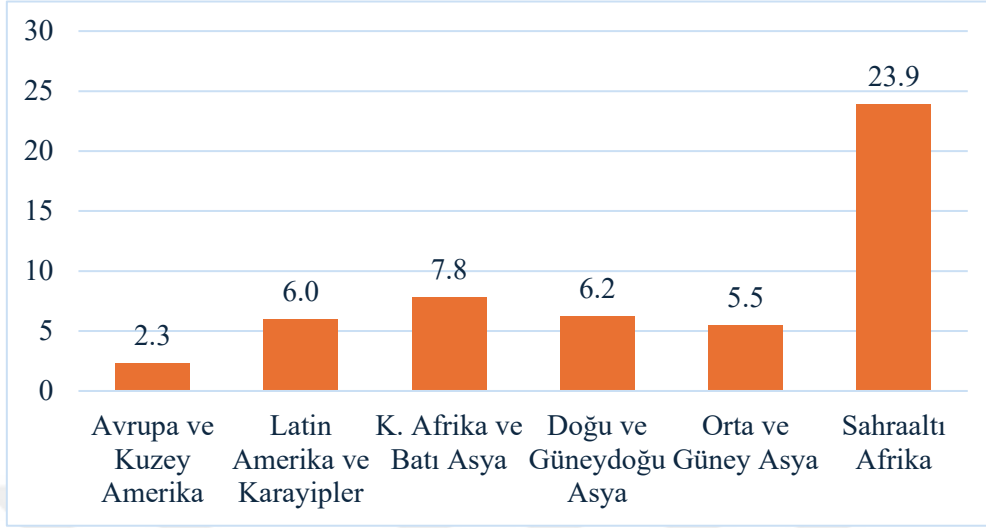
Ivy Pinchbeck ve Margaret Hewitt'in yazmış olduğu “İngiliz Toplumunda Çocuk” adlı eserde, üç veya dört yaş aralığındaki çocukların kendilerinden daha büyük bireylerin giremediği makinelerin altına girerek üretim esnasında oluşan artıkları topladıkları ifade edilmekteydi (Duyar & Özener, 2003, s. 13). Ayrıca Büyük Britanya'da çocuklar baca temizliğinde kullanılmaktaydı. Çocukların bu sektörde kullanılmasının en önemli sebebi, erişkinlerin bacalara girememesi ve çocukların dar olan alanlara kolaylıkla girmesidir. Yaş aralıkları dört ile yedi olan çocuklar ip yardımıyla bacaların içine sokulmuştur. Bu riskli ve zararlı şartlara maruz kalan çocukların ciğerleri işlevini yapamamış ve bu şartlar altında çalışmaya devam eden çocuklar 20'li yaşlarında hayatlarını kaybetmiştir (Kireçdağ, 2021, s. 10).

Çocukların küçük yaşlarda çalıştırılması, sadece Büyük Britanya'da yaşanan bir durum değildi. Endüstrileşme sürecinden geçen her ülkede böyle durumlar yaşanması normaldi. Örneğin; Belçika'da 1880'li yıllarda, 6 veya 7 yaş aralığındaki çocuklar hasır

ürünlerin yapımında faaliyet göstermekteydi. Endüstrileşmeye biraz daha geç girmiş olan İspanya'nın Katalonya bölgesinde tarım sektöründe çalışan çocukların yaşları 6 ile 7 yaş aralığındaydı. Çocuk emeğinin sömürsünde ön plana çıkan durumlardan bir tanesi de uzun çalışma süreleridir. Belçika'da yer alan Wallonia kömür ocakları bu duruma verilebilecek bir örnektir. Bahsi geçen bu ocaklarda tarihler 1846 yılını gösterdiğinde yaşları on ile on iki yaş aralığında değişen aşağı yukarı 10.000 çocuk çalıştırılmaktaydı. Belçika'da 1813 yılında alınan bir kararla 10 yaş altındaki çocukların çalıştırılması yasaklanmamış olsaydı nitekim bu rakam daha yukarı seviyelere çıkabilirdi. Bu ocaklarda çocuklar tüm gün çalıştırılıyor; öyle gün oluyordu ki, çocuklar sıcak yaz mevsiminde güneşe çok az maruz kalıyor, kışın ise güneş ışığını hiç almıyorlardı. Tüm gün çalışan çocuklar gece mesaisine de kalıyor ve mola vermeksizin otuz altı saati bulan sürelerde kömür ocağında çalışıyorlardı (Duyar & Özener, 2003, s. 13). Ayrıca Belçika'da madenlerde on beş yaş altındaki kız çocukları tecavüze uğramıştır. İplik fabrikasında çalışan yaşları on ile on dört olan yaklaşık on üç kız çocuğu da patronları tarafından cinsel saldırıya maruz kalmıştır. Bu bağlamda çalışan kız çocuklarının bekaretini koruyabilmesinin ender olduğu ifade edilmiştir (Yıldırım, 2008, s. 9).

Almanya'nın Ruhr ve Rhein bölgelerinde dört yaşındaki çocuklar günde on iki ile on dört saati bulan sürelerde çalıştırılmıştır. Tarihler 1802 yılını gösterdiğinde Almanya'nın Achen kentindeki çivi fabrikasında 225 çocuğun çalıştığı bilinmektedir. Fabrikada toplam çalışan kişi sayısının da 250 olduğunu belirttiğimizde Almanya'daki çocuk işçiliğinin boyutu gözler önüne serilmektedir (Çöpoğlu, 1998, s. 60). İsviçre'de yaşları yedi ile sekiz arasında değişen çocukların iplik fabrikasında çalıştıkları ve yoksul ebeveynlerin ise evlatlarını okuldan alarak fabrikaya çalışmaya götürdükleri bilinen bir gerçektir (Çöpoğlu, 1998, s. 61). İtalya'da tarihler 1910 yılını gösterdiğinde bir çalışma yapılmış ve bu çalışmada yaşları altı ile yedi aralığında değişen çocuk emekçilerin, kükürt madenlerinde sağlıksız koşullarda çalıştırıldığı ve bunun sonucunda pnömoni (zatürre) ve verem hastalığına yakalandığı ifade edilmiştir. Japonya'da endüstrileşme sayesinde fabrikalaşma oranı artmış ve çocuklar bu fabrikalarda yer almaya başlamıştır. Bu bağlamda 1899'da Japonya'da yapılan bir çalışmanın sonucunda fabrikalarda yer alan emekçilerin yaklaşık %19'luk kısmını on dört yaşından küçük çocukların oluşturduğu belirtilmektedir (Kireçdağ, 2021, s. 13).

Şekil 2.3: Bölgelere Göre Çocuk İşçiliğinde 5 ile 17 Yaş Aralığındaki Çocukların Oranları (%)

Kaynak: Child Labour Global Estimates 2020, Trends and the Road Forward.

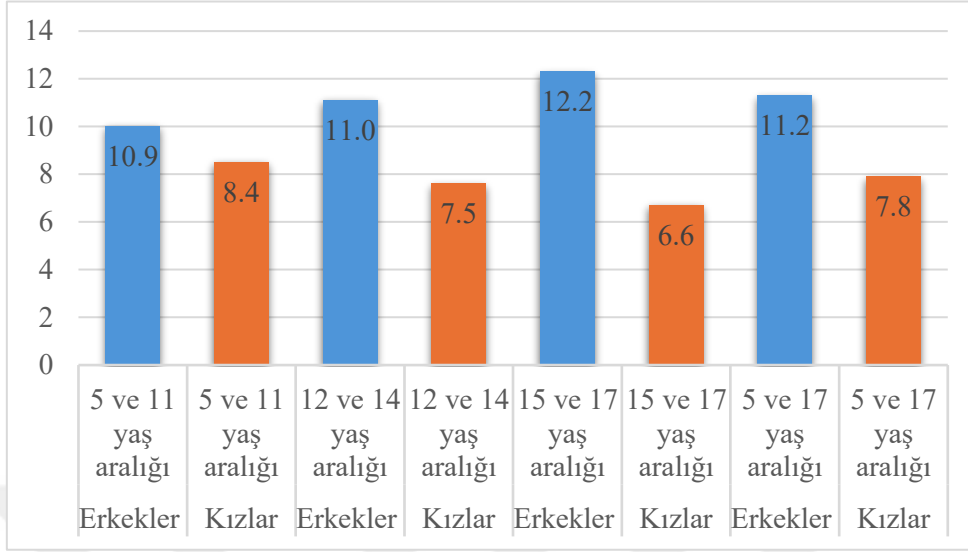
<https://data.unicef.org/resources/child-labour-2020-global-estimates-trends-and-the-road-forward/> Erişim Tarihi: 1 Kasım 2024.

(UNICEF’in 2020 yılı çocuk işçiliği raporunda yer alan veriler yazar tarafından grafik şeklinde oluşturulmuştur).

Şekil 2.3’te UNICEF’in “Çocuk İşçiliği 2020 Küresel Tahminler, Eğilimler ve Önümüzdeki Yol” adlı raporunda dünyada 5 ve 17 yaşındaki çocuk işçilerin oranlarından bahsedilmektedir. Bu bağlamda çocuk işçiliğinin en yüksek olduğu bölge %23.9 luk pay ile Sahra Altı Afrika ülkelerine aittir. Çocuk işçiliğinin en düşük olduğu bölge ise Avrupa ve Kuzey Amerika (%2.3) olmuştur (UNICEF, 2021a, s. 13).

UNICEF’in 2020 yılına ait raporunda yaşları beş ile on yedi yaş aralığında değişen çocuk işçilerin sayılarına bakılmıştır. Bu bağlamda çocuk işçilerin en yüksek oran 86.6 milyon ile Sahraaltı Afrika’ya aittir. Diğer yerler ise sırasıyla şu şekildedir: Orta ve Güney Asya, 26.3 milyon; Doğu ve Güneydoğu Asya 24.3 milyon; Kuzey Afrika ve Batı Asya 10.1 milyon; Latin Amerika ve Karayipler: 8.2 milyon son olarak ise Avrupa ve Kuzey Amerika’da oran, 3.8 milyondur (UNICEF, 2021a, s. 13).

Şekil 2.4: 5 ve 17 Yaş Aralığındaki Çocukların Yaş ve Cinsiyete Göre Çocuk İşçiliğindeki Oranları (%)

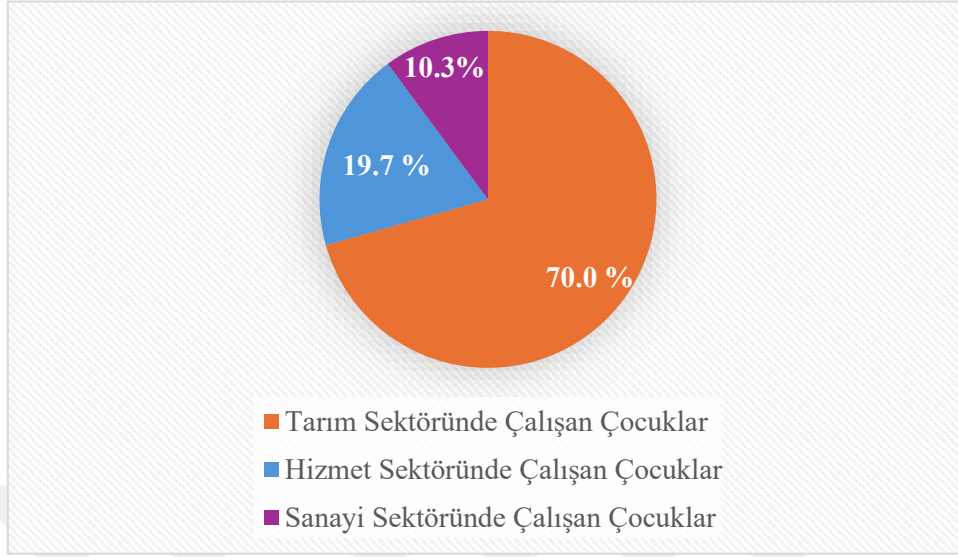
Kaynak: Child Labour Global Estimates 2020, Trends and the Road Forward.

<https://data.unicef.org/resources/child-labour-2020-global-estimates-trends-and-the-road-forward/> Erişim Tarihi: 1 Kasım 2024.

(UNICEF’in 2020 yılı çocuk işçiliği raporundaki veriler yazar tarafından grafik şeklinde oluşturulmuştur).

Şekil 2.4’te çocuk işçiliği oranlarına hem cinsiyet hem de yaş aralıkları bağlamında bakılmıştır. Grafik analiz edildiğinde çocuk işçiliğinde erkek çocuklarının daha fazla çalıştırıldığı görülmektedir. Bu bağlamda erkek çocuklarının çalışma oranları analiz edildiğinde; en yüksek olduğu oran %12.2 ile 15 ve 17 yaş aralığına aittir. En düşük olduğu oran ise, %10 ile 5 ve 11 yaş aralığındaki erkek çocukları oluşturmaktadır. Kız çocuklarının oranlarına bakıldığında; en yüksek olduğu yaş aralığı 5 ve 11 yaş iken oranı %8.4 tür. Kızlarda çalışma oranının en düşük olduğu oran %6.6 ile 15 ve 17 yaş aralığındaki çocuklara aittir (UNICEF, 2021, s. 31).

Şekil 2.5: Dünyada 5 ve 17 Yaş Aralığındaki Çocuk İşçilerin Sektörel Bazda Oranları (%)

Kaynak: Child Labour Global Estimates 2020, Trends and the Road Forward.

<https://data.unicef.org/resources/child-labour-2020-global-estimates-trends-and-the-road-forward/> Erişim Tarihi: 1 Kasım 2024.

(UNICEF'in 2020 yılına ait çocuk işçilerin sektörel bazda çalıştığını gösteren grafik yazar tarafından oluşturulmuştur).

Şekil 2.5'de dünyadaki çocuk emekçilerin çalıştıkları sektörler ele alınmıştır. Bu bağlamda çocuk işçiliğinin en yüksek olduğu alan %70 ile tarım sektörü olmuştur. Çocuk işçiliğinin en düşük olduğu alanı ise, %10.3 ile sanayi sektörü oluşturmaktadır (UNICEF, 2021a, s. 13).

2.3. Çocuğa Yönelik Şiddet

Şiddet, kişi fark etmeksizin herhangi bir birey veya grup tarafından yapılan zarar verici eylemlerdir (Tezel, 2002, s. 93). Şiddet içeren eylemler insanın var olduğu andan itibaren görülmeye başlamıştır. Bu bağlamda şiddet olgusu, geçmişten günümüze kadar olan süreçteki bütün topluluklarda farklı şekillerde yer almıştır. Bu tür eylemler çocuğun gelişimi ve ilerlemesi üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir. Çocukların şiddete maruz kalmasında çocukların ve erişkinlerin rolü bulunmaktadır (İnci & Duman, 2014, s. 527).

Şiddeti görmezden gelmek bu olgunun çözüme kavuşturulmasını engellemektedir. Zira şiddet gibi toplumsal bir olayın normalleştirilmesi bu sorunun çözümünün olmayacağını gözler önüne sermektedir (İnci & Duman, 2014, s. 527).

Çocuklara yapılan şiddet üç aşamada incelenmektedir. Bunlar; fiziksel, duygusal ve cinsel şiddettir. Bu şiddet türlerini sırasıyla açıklamak gerekirse (Tezel, 2002, s. 94- 95):

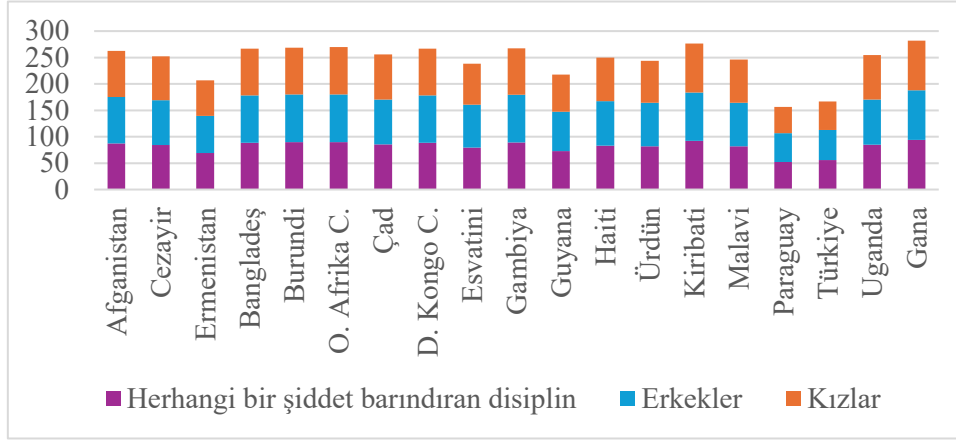
1. “Fiziksel şiddet”, çocuklarda fiziksel sorunlara neden olan eylemlerdir. Bu eylemlerin sonucu yaralanma ve ölümle son bulmaktadır. Fiziksel şiddet, çocuklarda duygusal zedelenmeye neden olmaktadır. Bu şiddet türü özellikle ana ve baba tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda çocuklar elle, kemerle, değnekle dövülür, kızgın nesnelerle ve sigarayla yakılırdı. Fiziksel şiddete uğrayan çocuklarda şu belirtiler gözlenmektedir; çocuğun kendine olan saygısında azalış, derslerinde başarısız olma, ebeveynlerinden çok korkmak, erişkin birinin temasından korkmak, okuldaki etkinliklere fazla katılmama, tuvalet eğitimini almasına rağmen altına yapması, iğne vb. işlemler yapılırken tepki vermeme, tütün ve madde bağımlılığı vb. şeklinde sıralanmaktadır.

2. “Duygusal şiddet”, çocuğu kabul etmeme, umursamama veya korkutma gibi eylemleri içermektedir. Bu şiddete maruz kalan çocuğun mental gelişimi zarar görmektedir. Duygusal şiddet, fiziksel şiddet halinden sonra görülmektedir. Bu durum her zaman geçerli olmamaktadır, bazen duygusal şiddet olmadan fiziksel şiddet yaşanmaktadır. Bu şiddet türü şu şekilde gerçekleşmektedir; ebeveynler çocuklarına küçük düşürücü sözler söylemekte, odalarına kapatmakta ve onlarını suçlamaktadırlar. Duygusal şiddete uğrayan çocuklarda şu belirtiler görülmektedir; konuşmada bozukluk, bedensel gelişimin geç olması, uykuda bozulmalar, oyun oynamama, sürekli hareketli olma hali, takıntılı olma, kaygı düzeyinde artış, parmağını emme vb. şeklinde sıralanabilir. Bu şiddete maruz kalan çocuk psikolojik açıdan zarar görmüştür ve yaşadığı şiddetin izleri hayatı boyunca peşini bırakmayacaktır. Duygusal şiddeti gizlemek oldukça kolaydır. Çünkü, bu şiddet türünde genellikle fiziki emareler yer almamaktadır.

3. “Cinsel şiddet” ise, erişkin bireylerin cinsel ihtiyaçlarını karşılamak için çocukları kullanmasıdır.

Dünya genelinde yaş aralığı iki ile dört arasında değişen 300 milyona yakın çocuk arasından, biraz daha açmak gerekirse, yaklaşık dört çocuktan üçü bakıcıları tarafından sistemli bir şekilde şiddet içeren disipline maruz kalmaktadır. 250 milyona yakın çocuktan yaklaşık on kişiden altısı da fiziksel açıdan cezalandırılmaktadır (UNICEF, 2017, s. 19).

Şekil 2.6: Bazı Ülkelerde 2015-2023 Yılları Arasında Herhangi Bir Şiddet İçeren Disipline Maruz Kalmış Çocukların Oranı (%)

Kaynak: 1-14 Yaş Aralığındaki Çocukların Herhangi Bir Şiddet İçeren Disiplin Deneyimine Maruz Kalma Yüzdesi. <https://data.unicef.org/topic/child-protection/violence/violent-discipline/> Erişim Tarihi: 17 Kasım 2024.

(UNICEF’in şiddet içeren discipline maruz kalmış çocukların yüzdesini gösteren grafik yazar tarafından oluşturulmuştur).

Şekil 2.6’da UNICEF tarafından yayınlanmış olan çalışmada yaşları bir ile on dört arasında değişen çocukların herhangi bir şiddet barındıran disiplin oranından bahsedilmektedir. Bu bağlamda şiddet içeren disiplin grafiği analiz edildiğinde en yüksek oran %94 ile Gana’ya aittir. En düşük oran erkeklerde %54,8 kızlarda ise %49,3 ile Paraguay’a aittir. Türkiye’de herhangi bir şiddet barındıran disiplinin yüzdesi 55,6 iken erkeklerde bu oran %56,9, kızlarda ise %54,1 olarak görülmektedir (UNICEF,2024a).

2.4. Çocuk Pornografisi

Çocuk pornografisi, çocuğa yapılan cinsel istismarın en dip noktasıdır (Yıldız, 2011, s. 181). Çocuk pornografisi kavramı hem buluş çağı hem de bu çağ öncesindeki çocukların pornografik mecralarda yer almasıdır (Ünveren, 2010, s. 8). Çocuk pornografisi, çocukların cinsel hareketlerini veya organlarını esas alan görsel ve yazılı araçlarında kullanılarak çocukların cinsel sömürüsüyle ilgili her türlü gösterim veya teşviki tanımlayan bir kavramdır (Turla & Özkanlı, 2006, s. 121).

“Avrupa Siber Suçlar Sözleşmesi (Budapeşte Sözleşmesi)”nde çocuk pornografisinin tanımı yer almaktadır. Tanımı açıklamadan önce bu sözleşmeden bahsetmek gerekmektedir. Avrupa Siber Suçlar Sözleşmesi hem internet hem de başka

bilgisayar ağıları tarafından gerçekleştirilen, genellikle telif konusundaki ihlaller, bilgisayar kaynaklı sahtekârlıklar, çocuk pornografisi gibi ihlallerin analiz edildiği ilk uluslararası sözleşme olarak bilinmektedir (Council of Europe, t.y.).

Avrupa Siber Suçlar Sözleşmesi madde 9/2’de çocuk pornografisi şu şekilde açıklanmaktadır (Convention on Cybercrime, 2001, s. 5):

1. Çocuğun cinsel hareketler sergilemesi,
2. Çocuk yaştaki bireyin cinsel içerikli eylemlerde bulunması,
3. Çocuğun cinsel hareketler sergilediğini gösteren gerçeğe yakın görüntüler.

Çocuk pornografisinden bahsedilirken pedofili kavramına da değinmek gerekmektedir. Pedofili, yetişkin bireylerin, küçük çocuklardan cinsel yönden haz alması ve onları cinsel anlamda güzel bulmasını ifade etmektedir. “Amerikan Psikoloji Derneği (APA)” pedofilinin ölçütlerini şu şekilde açıklamıştır (Uzunay & Koçak, 2005, s. 99):

1. Minimum 6 aylık bir zaman diliminde, buluş çağına ulaşmamış çocuğa veya çocuklara (özellikle on üç yaş ve aşağısı), cinsel istek duymak ve cinsel davranışlarda bulunmak,
2. Bireylerin, ruhsal problemlerinden dolayı böyle davranışlar sergilemesi,
3. Fiili işleyen bireyin, minimum on altı yaşında olması ve çocuktan minimum beş yaş daha büyük olması gerekmektedir.

Dünyada çocuk istismarına yönelik görselleri tespit eden ve bu yönde çalışmalar yapan İngiltere merkezli “IWF (İnternet Gözlem Vakfı)” e değinmek gerekmektedir. Bu Vakfın temel amacı hem çocukları hem de erişkinleri internetin zararlı etkilerinden korumaktır. Ayrıca Vakıf teknolojiyi baz alarak çocukları koruyan bir yapıdır. Bu bağlamda Vakıf yirmi beş yıldır faaliyet göstermekte çalışmaları İngiltere dahil elli ülkeyi kapsamaktadır. Ayrıca çocuk istismarıyla ilgili görüntüleri bildiren kişilerin isminin yer almadığı güvenli bir yapı da oluşturulmuştur. IWF ayrıca internette çocuk tacizine yönelik görüntülerin kaldırılması içinde çalışmalarda bulunmaktadır (Internet Watch Foundation [IWF], 2021, s. 4).

IWF 2021 yılı raporu (The Annual Report) değerlendirildiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır (IWF, 2021, s. 35):

1. 2021’de 361.062 bildirimin değerlendirildiğinden ve bu bildirimlerden 7/10 (onda yedisinin) 252 bin 194 raporun internet ortamında çocukların tecavüze maruz kaldığını gösteren görüntüler olduğundan bahsedilmektedir,

2. 2021 yılı kızların cinsel istismar görsellerinin diğer yıllara göre daha yüksek olduğu bir yıldır. Bu bağlamda kaldırılmasına yardımcı oldukları görsellerin %97’lik kısmında kızların yer aldığından söz edilmektedir,

3. Çocuğa yönelik tecavüz olaylarında her 10 vakadan yaklaşık yedisini, on bir ile on üç yaş arasındaki çocuklar oluşturmaktadır,

4. 2021 yılına ait görsellerde ilk defa kadın suçlulardan söz edilmiştir. Bu bağlamda ifade edilen görsellerde yaşları yedi ile on aralığında değişen çocukların olduğundan ve erkek çocuklarının genellikle bir kadın suçlu tarafından tecavüze maruz kaldığından bahsedilmiştir,

5. Harekete geçirilmiş her 10 rapordan altısında genellikle on bir ile on üç yaş aralığındaki kızların webcam yoluyla zorla ya da cinsel etkinliklere yönlendirilmesine yönelik tecavüz görüntülerinden söz edilmiştir. Maalesef üç ile altı yaş aralığındaki çocuklarla da bu yollarla irtibata geçildiği ve tecavüze maruz kaldıkları tespit edilmiştir.

6. 2021 yılında her 1,5 dakikada bir web sitesinin incelendiğinden bahsedilmektedir. Bu bağlamda her 2 dakika bir bu sitede bir çocuğun istismara maruz kaldığından söz edilmektedir (IWF, 2021, s. 37).

2.5. Küçük Yaşta Evlilik

Küçük yaşta evlilik, bedensel ve ruhsal açıdan hem evlenme hem de çocuk sahibi olma yeterliliğe ulaşmamış on sekiz yaşın altındaki çocukların evlendirilmesine denilmektedir (Demir vd., 2022, s. 51). Çocuk yaşta evliliklerin, şekilleri toplumların yapısına göre farklılık içermekle beraber, özellikle erkeğin söz sahibi olduğu topluluklarda daha fazla uygulanmaktadır (Doğan Göksel, 2018, s. 14). Küçük yaşta yapılan evliliğin nedenleri şu şekildedir (Altuğ, 2024, s. 22-24):

1. Maddi nedenler: Fakirlik olgusu çocuk yaştaki evliliklerin en önemli sebeplerindendir. Ev halkının maddi gelirinin yetersiz olması ile çocukların çocuk yaşta evlendirilmesi arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Maddi problemler arttıkça çocuk evlilikleri de yükselişe geçmektedir.

2. Öğrenim durumu: Çocuk yaştaki evliliğin bir başka sebebi de eğitimsizlikten kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda eğitimsizlikten kastedilen grup kadınlar ve ev halkıdır. Erkeğin egemen olduğu toplumlarda eğitim kadın için gerekli görülmemekte ve eğitime ulaşmamaları için birçok zorluk çıkarılmaktadır. Bu toplumlarda anne ve babalar, kızlarının evlenince evden ayrılacağını bilirler ve bu yüzden eğitime harcanacak paranın boş olduğunu düşünürler.

3. Toplumsal nedenler: Encest, evlilik dışı hamilelikler, örnek alma vb. gibi nedenler çocuk yaştaki evliliklere yol açan toplumsal nedenlerdendir. Arkadaş çevresindeki bir çocuğun yapmış olduğu evlilik diğer çocukları da evliliğe özendirilmektedir.

4. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği: Kızların evlilik yaşı erkeklere oranla daha aşağıdadır. Cinsiyet eşitsizliği yüzünden avantajlı olmayan kadınların bu durumu evliliklerine de yansımaktadır. Çocuklar yetiştirilirken, kızlara oyuncak bebek veya mutfak gereçlerinin alınması kızları bu yönde ilerletirken, erkeklere oyuncak araba veya top alınması onları kazanç getirici işlere yönlendirmekte ve erkek çocuklarına evin reisi olması ve ev halkının geçimini sürdürmesi gibi misyonlar yüklenmektedir. Erkeğin egemen olduğu topluluklarda erkeğin karar verici yapıda olması, küçük yaştaki evliliklerin geçmişten geleceğe aktarılmasına yol açmaktadır.

5. Dini inanışlar: Dini inanışların yanlış anlaşılması ve analiz edilmesi bireylerin çocuk yaştaki evlenmelerine neden olmaktadır.

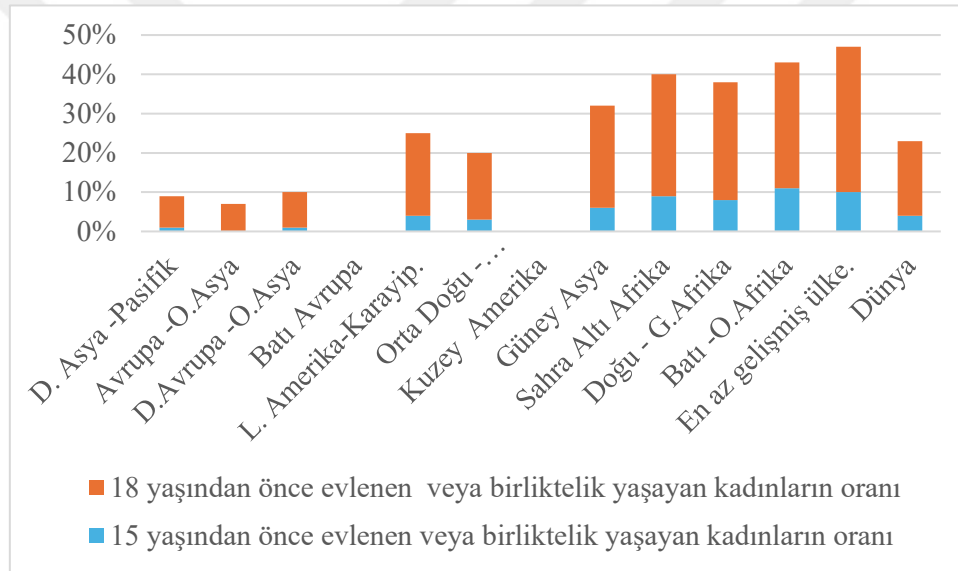
6. Diğer nedenler: Çocuk yaştaki evliliklerin ortaya çıkmasında pek çok faktör etkili olmaktadır. Bu bağlamda savaşlar ve doğal felaketler vb. diğer sebeplerdendir.

Çocuk yaştaki evliliklerin nedenlerine baktıktan sonra evliliğin sonuçlarına da değinmek gerekmektedir. Toplumsal ve mental gelişimini tamamlayamamış ve kendisini savunabilecek yeterliliğe sahip olmayan kız çocukları evlendiklerinde güçsüz görülmekte ve şiddete uğramaktadır. Küçük yaştaki çocuktan ev işi yapması, bebeğe bakması, temizlik yapması ve kadın olması gibi yükümlülükleri yerine getirmesi beklenmektedir. Bu bağlamda bireyde ruhsal sorunlar yaşanmaktadır. Hayat koşullarının kötü olması, sömürüye uğrama ve annelik yapma gibi nedenleri çocuklar kaldıramamaktadır. Yaşamış olduğu sorunları kaldıramayan pek çok çocuk canına kıymaktadır (Kaya, 2019, s. 100).

Çocuk yaştaki yapılan evlilik neticesinde meydana gelen gebelik de büyümesini tamamlayamamış çocuklar için büyük bir risk oluşturmaktadır. Küçük yaştaki evlenen

çocuk buluğ çağına geçiş yapmaktadır. Bu evrede çocuk, buluğ çağı, evlilik ve gebelik süreciyle uğraşmaktadır. Yaşanan bu durum beraberinde gerek sağlık gerekse ruhsal pek çok sorunu getirmektedir. Çocuk yaştaki evlilik sonucunda meydana gelmiş bir gebelikte, çocuk hem gebeliğin hem de buluğ çağının getirmiş olduğu değişimlere uyum sağlayamamaktadır. Bu bağlamda hem ana hem de bebek ölümleri meydana gelmektedir. Bununla beraber cinsel ilişki sebebiyle çocukta birtakım sağlık problemleri oluşmaktadır (Kaya, 2019, s. 100). Çocuk yaşıta yapılan evlilikte ilk olarak çocuğun çocukluğu elinden alınır. Çocuklar kendilerini hazır hissetmedikleri bir ev ortama bırakılır hem okullarından hem de toplumsal yaşantısından uzaklaştırılır (Kaya, 2019, s. 101).

Şekil 2.7: Dünyada 2015 ile 2023 Yılları Arasında Erken Yaşta Evlilik Yapmış Kadınların Oranı (%)

Kaynak: 15 yaşından önce ilk kez evlenen veya birliktelik yaşayan 20 ila 24 yaşlarındaki kadınların yüzdesi; 18 yaşından önce ilk kez evlenen veya birliktelik yaşayan 20 ila 24 yaşlarındaki kadınların yüzdesi ve erkeklerin yüzdesi.

<https://data.unicef.org/topic/child-protection/child-marriage/> Erişim Tarihi: 1 Kasım 2024.

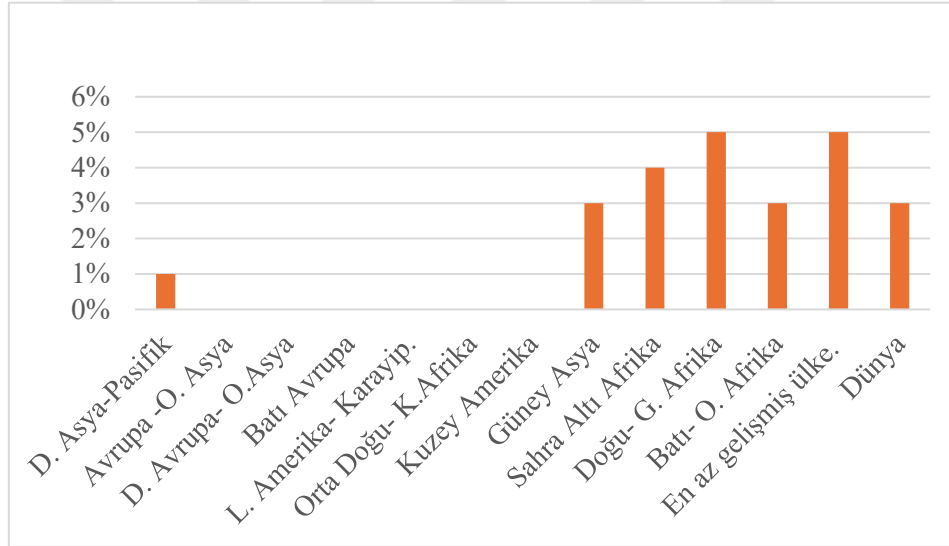
(UNICEF'in 2024 yılına ait verileri yazar tarafından grafik şeklinde oluşturulmuştur).

2.7'de yer alan grafikte yaşları yirmi ile yirmi dört arasında değişen kadınların hem on beş yaşından hem de on sekiz yaşından önceki evlilik veya birliktelik oranlarına bakılmıştır. Bu bağlamda on beş yaş altı evliliklerin en yüksek olduğu bölge %11 ile Batı

ve Orta Afrika'ya aittir. On beş yaş altı evliliklerin en düşük olduğu yerler %1'lik oran ile Doğu Asya- Pasifik ve Doğu Avrupa ve Orta Asya bölgelerine aittir. On sekiz yaşın altındaki evliliklerin en yüksek olduğu yer, en az gelişmiş ülkelerde yaşanmıştır (%37). Evlilik oranlarının en az olduğu bölgeler %7'lik oran ile Avrupa ve Orta Asya bölgelerine aittir. Yukarıdaki grafiğe bakıldığında bazı bölgelerde herhangi bir verinin yer almadığı görülmektedir. Bu durum şu şekilde açıklanmaktadır: bölgelere ait verilere ulaşılamadığından dolayı ilgili alanlar boş bırakılmıştır (UNICEF, 2024b).

Erken yaşta evlilik sadece kız çocuklara özgü bir durum değildir. UNICEF'in 2024 yılına ait verilerine bakıldığında erkek çocuklarının da küçük yaşta evlendirildiği ortaya çıkmaktadır (UNICEF, 2024b).

Şekil 2.8: Dünyada 2015 ve 2022 Yılları Arasında Erken Yaşta Evlilik Yapmış Erkeklerin Oranı (%)

Kaynak: 15 yaşından önce ilk kez evlenen veya birliktelik yaşayan 20 ila 24 yaşlarındaki kadınların yüzdesi; 18 yaşından önce ilk kez evlenen veya birliktelik yaşayan 20 ila 24 yaşlarındaki kadınların yüzdesi ve erkeklerin yüzdesi.

<https://data.unicef.org/topic/child-protection/child-marriage/> Erişim Tarihi: 1 Kasım 2024.

(UNICEF'in 2024 yılına ait verileri yazar tarafından grafik şeklinde oluşturulmuştur).

2.8'deki grafikte yaş aralıkları yirmi ile yirmi dört arasında değişen erkeklerin on sekiz yaşından önce yapmış oldukları evlilik oranları ele alınmıştır. Bu bağlamda evlilik

oranların en yüksek olduğu bölgeleri sırasıyla, Doğu ve Güney Afrika ile en az gelişmiş ülkeler oluşturmuştur (%5). En düşük oranlar ise Güney Asya, Batı ve Orta Afrika ve dünyaya aittir (%3). Şekil 2.7’de görüldüğü üzere aynı durum bu grafikte de yaşanmaktadır. Bu bağlamda boş bırakılan yerlere ilişkin verilerin olmadığından daha önce bahsedilmiştir (UNICEF, 2024b). Dünyada küçük yaşta evliliklerde azalma tespit edilse de her yıl ortalama on iki milyon kız çocuğunun evlendirildiği bilinmektedir. Bu çocuklardan iki milyonu on beş yaşına varmadan evlendirilmektedir (Save the Children, 2024, s. 18).

2.6. Çocuk Ölümleri

Ülkenin refah gücünde ve geleceğinde nüfusun kaliteli oluşu büyük bir rol oynamaktadır. Nüfusun kalitesinde eğitimli bireylerin yanı sıra sağlık şartlarının yüksek olması da oldukça etkilidir. Ülkelerin kalkınmasında büyük bir rol oynayan çocukların nitelikli bir şekilde büyümeleri için gerekli şartların sağlanması pek çok ülkenin gündemindedir. Çocuk yaş grubu beş yaş altı nüfusu kapsarken, sıfır ile bir yaşta bebek nüfusu ifade etmektedir (Şamkar & Güner, 2018, s. 274). Bebek ölümüne ilişkin kavramdan bahsetmek gerekir. Bu bağlamda bebeğin canlı bir şekilde doğduktan sonra bir yaşına gelmeden hayatını kaydetmesine “bebek ölüm hızı” denilmektedir (Alharh, 2023, s. 24).

BM’nin 2015 yılında yayınlamış olduğu “The Millennium Development Goals Report” ‘a göre çocuk ölüm oranları şu şekildedir (UN, 2015, s. 32):

1. Dünyada 1990 ile 2015 yılları arasında beş yaş altındaki çocuklarda ölüm oranlarının yarısından fazlası azalmıştır. Gerçekleşen 1000 canlı doğumda doksan olan ölüm oranı kırk üçe düşmüştür,

2. Beş yaş altındaki çocuklarda ölüm oranındaki azalış 1990’lı yılların başından itibaren artışa geçmiştir. (İfade edilen artış oranı üç kattan fazladır),

3. Kızamık aşısı sayesinde 2000 ile 2013 yılları arasında ortalama 15,6 milyon çocuk hayatta kalmıştır. Bu bağlamda 2013’te dünyada çocukların yaklaşık %84’üne tek doz kızamık aşısı yapılmıştır.

“Birleşmiş Milletler Çocuk Ölümleri Tahminleri Kuruluşlar Arası Grubu (UN-IGME)” tarafından 2024 yılında yayımlanmış olan çocuk ölüm raporunu da incelemek

gerekmektedir. Bu raporda 2022 yılında dünyada yenidoğan, beş yaş altı ve buluğ çağındaki çocukların ölüm oranları analiz edilmiştir. Bu bağlamda ölüm oranları şu şekildedir (UN- IGME, 2023, s. 3):

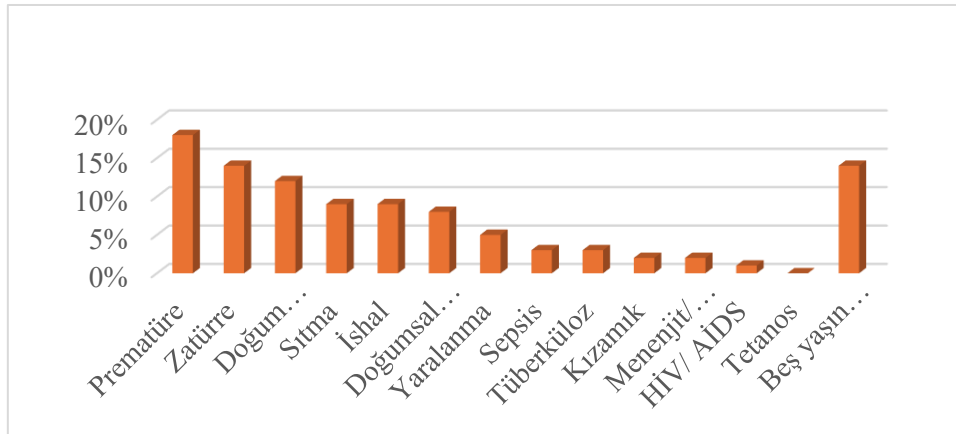
1. 2022 yılında yenidoğanlarda ölüm oranı 2.3 milyon olmuştur. Aynı yılın her ayında gerçekleşen yenidoğan ölüm oranı 192 bin iken, her gün yaşanan ölüm oranı ise 6 bin 300 olarak kaydedilmiştir,

2. Aynı yılda beş yaşın altındaki çocuklarda ölüm sayısı 4.9 milyondur. 2022 yılının her ayında ölen çocukların sayısı 408 bin iken, her gün ölenlerin sayısı 13 bin 400'dür,

3. 2022 yılının tamamında buluğ çağındaki çocuklarda ölüm oranı 0.9 milyon olarak kaydedilmiştir. Her ay yaşanan ölüm oranı 76 bin olurken, her gün ölenlerin oranı 2.500'dür.

Yukarıdaki veriler analiz edildiğinde çocuk ölüm oranlarının hâlâ yüksek olduğu görülmektedir. Çocuk ölüm oranlarına baktıktan sonra yenidoğan ve beş yaş altındaki çocukların ölüm nedenlerini de ele almak gerekmektedir.

Şekil 2.9: Dünyada Yenidoğan ve Beş Yaşın Altındaki Çocukların Ölüm Nedenleri (%)

Kaynak: Levels & Trends in Child Mortality Report 2023.

<https://childmortality.org/wp-content/uploads/2024/03/UNIGME-2023-Child-Mortality-Report.pdf> Erişim Tarihi: 2 Kasım 2024.

(UN- IGME'nin 2023 yılına ait verileri yazar tarafından grafik şeklinde oluşturulmuştur).

2. 9’da yer alan grafikte yenidoğan ve beş yaş altındaki çocukların ölüm nedenlerine bakılmıştır. Bu bağlamda yenidoğanlarda en fazla ölüm %18 oran ile erken doğum sebebiyle gerçekleşmiştir. Beş yaş altı çocuklardaki ölüm oranına bakıldığında tetanosa bağlı ölüm %0,2 ile en düşük seviyededir. Grafik analiz edildiğinde yenidoğanlarda ve beş yaşın altındaki çocuklarda diğer sebeplere bağlı ölüm oranları ise yüksektir (UN-IGME, 2023, s. 6).

2.7. Silahlı Çatışmalarda Çocukların Kullanılması

Uluslararası alandaki insan haklarına ilişkin belgeler analiz edildiğinde çocuk kavramı genellikle aynı anlamdadır. Bu bağlamda çocuk kavramının benzer nitelikte olmasının sebebini BMÇHS ile açıklayabiliriz. Bu sözleşmede çocuğun tanımını daha önce ifade etmiştik. Kısaca bahsedilmesi gerekirse; erkenden reşit olma haricinde on sekiz yaşına kadar bütün bireyler çocuk olarak kabul edilmekteydi (Türkiye İnsan Hakları Vakfı [TİHV], 2019, s. 9). Çocuğun tanımını yaptıktan sonra silahlı çatışmalarda çocuk kavramına değinmek gerekmektedir. 2000 yılında BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen “Silahlı Çatışmalarda Çocukların Korunması İhtiyari Protokolü” ’nde “ülkeler, on sekiz yaş altındaki çocukların çarpışma bölgelerde direkt yer almaması ya da askere alınmamaları hususunda gerekli olan bütün tedbirleri almakla sorumludurlar” ifadesi yer almaktadır (TİHV, 2019, s. 10).

Dünyada yirmiden fazla ülkede cinsiyet fark etmeksizin binlerce çocuk silahlı birlikler tarafından sömürülmektedir. Bu bağlamda Afganistan’da çocuklar intihar bombacısı olarak hem patlayıcı maddelerin taşınmasında hem de silah üretimlerinde kullanılmaktadır. Orta Afrika’da sekiz yaşındaki çocuklar cinsiyet fark etmeksizin silahlandırılmaktadır. Bu kapsamda çatışma bölgelerinde çocuklar hem etnik hem de dinsel gruplar tarafından sömürülmektedir. Irak ve Suriye’de ise Irak Şam İslam Devleti (İŞİD)’nin etkin olduğu zamanlarda çocukların silahlandırma sorunuyla yüz yüze kaldığı ifade edilmiştir (UNICEF, 2015a).

Çocukların silahlı çatışmalarda kullanılması sorununu Türkiye açısından da ele almak gerekmektedir. Bu bağlamda Türkiye’de 2015 yılında Kürdistan İşçi Partisi (PKK) tarafından gerçekleştirilen terör eylemlerinde ölenlerin ¼ (dörtte bir) lik kısmını çocukların oluşturduğu bilinmektedir. Terör örgütü PKK tarafından yaşları 12 ile 13 aralığında değişen çocukların gerek ebeveynlerinden gerekse okullarından kopararak,

mağaralara veya terör kamplarına götürüldüğü bilinen bir gerçektir (Karagöz Yerdelen, 2023, ss. 256-273).

Çocukların terör eylemlerinde kullanılmasının veya militan olarak yetiştirilmesinin nedenlerine bakmak gerekmektedir. Bunlar (Karagöz Yerdelen, 2023):

1. Çocukların, ceza ehliyetlerinin olmaması ya da kısıtlı cezai yükümlülüklerinin olması,
2. Çocukların, yaşlarından dolayı cesur davranışlar sergilemesi,
3. Çocukların, daha kolay yönlendirilmesi,
4. Çocukların sorumluluk hissini az olmasından dolayı, terör eylemlerinde kolaylıkla kullanılması,
5. Çocukların sert disiplin içinde oldukları zamanlarda, yetişkinlere göre firar etmelerinin daha az olması şeklinde sıralanmaktadır.

2.8. Savaşın Etkilenen Çocuklar

Savaş, insanoğlunun var olduğu andan itibaren yaşamın içinde olan ve hayatın her alanını etkileyen bir felakettir. Savaşlar, ölüm ve hastalıklara yol açarken, aynı zamanda topluluklar ve aileler içinde bir yok oluşa sebep olmaktadır (Derince, 2019, s. 58). Bu olaylardan en fazla çocuklar zarar görmektedir. Çatışmalarda, çocuklar tecavüze maruz kalmakta, yaşamları sona ermekte veya kimsesiz kalmaktadır. Savaşın etkileri çocukların sağlığını olumsuz yönde etkilemekte ve çocuklar bunun etkisini uzun yıllar taşımaktadır. Bu bağlamda gelecek nesillerde bu durumdan etkilenmektedir. Savaşın çocuklar üzerinde bazı etkileri bulunmaktadır. Bunlar, direkt ve dolaylı etkilerdir. Direkt etkiler şu şekildedir; ölüm, fiziki ve ruhsal yaralanma ve bulunduğu yerden edilmedir. Dolaylı etkiler ise; sınırlı ve güvenli olmayan hayat koşulları, ebeveynlerden uzakta olma gibi şeklinde sıralanmaktadır. Direkt ve dolaylı etkiler birbirine benzerlik gösterse de dolaylı etkiler çocuklara daha fazla zarar vermektedir (Irmak & Piyal, 2023, s. 689).

BM tarafından çocuklara yönelik altı ağır hak ihlalinin bahsedilmektedir. Bunlar (Irmak & Piyal, 2023, s. 689): Maddelerin analizi şu şekildedir (TİHV, 2019, s. 19- 20):

1. Çocukların öldürülmesi ve sakat bırakılması (çatışan taraflar, çocukları öldürülme ve yaralanma karşısında koruma altına almalıdır),

2. Çocukların kaçırılması (çatışan tarafların çocukları kaçırmaması gerekmektedir),

3. Çocukların çatışmalarda yer alması ve kullanılması (çatışmadaki taraflar, çocukları asker olarak sömürmemeli, çocuklar bu konuda istekli olsa bile savaşılar katılması engellenmelidir),

4. Çocuklara yönelik cinsel şiddet (çatışan tarafların çocukları cinsel istismar ve seks ticareti gibi şiddet çeşitlerine maruz bırakması yasaktır),

5. Okullara veya hastanelere yapılan saldırılar (çatışan taraflar eğitim kurumlarına veya hastanelere saldırmamalı ve buralarda yer alan personele zarar vermemelidir),

6. İnsani yardım erişiminin engellemesi (çatışmadaki taraflar, ilk olarak çocuklara sonra da tüm sivillere yapılan insani yardım girişimlerine mâni olmamalıdır. Çocuklar için olan insani yardım şudur; yiyecek, içecek, ilaç gibi yardım gereçlerini ve bu gereçlerin dağıtımını gerçekleştirecek personeli kapsamaktadır).

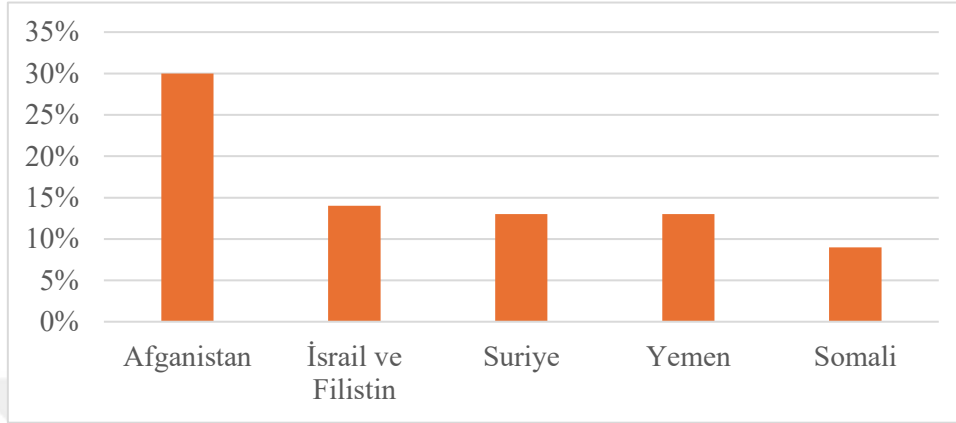
Savaşlarda çocuklar yerlerinden edilmektedir. Bu bağlamda 2022 yılında Rusya ve Ukrayna arasında olan savaş yerinden edilen çocuklar açısından ele alındığında aşağıdaki sonuca ulaşılmıştır. Şöyle ki Ukrayna’da 2022 yılında başlayan ve 1 aydır devam eden savaşta, ülkede ortalama 7,5 milyon çocuk nüfusunun yarısından fazlasının yani 4,3 milyon çocuğun yerinden edildiğinden bahsedilmektedir (UNICEF, 2022).

UNİCEF tarafından 2022 yılında yayımlanmış olan “Yirmi beş yıllık Çocuklar ve Silahlı Çatışma: Savaşta Çocukları Korumak İçin Eylemde Bulunmak” adlı raporda savaşılardan etkilenen çocukların durumu ele alınmıştır. Bu bağlamda raporda şu sonuçlara ulaşılmıştır (UNICEF, 2022, s. 16):

1. 2015 yılından beri silahlı çatışmalarda hayatını kaybeden veya yaralanan çocuk sayısı 104.100’den fazladır. Bu verilerin (2/3) üçte ikiden fazlasının 2014 yılından itibaren doğrulandığı ve her yıl yaklaşık 10 bin 500 çocuğun hayatını kaybettiği ya da yaralandığı belirtilmektedir,

2. Bu oranlar 2005 ve 2013 yıllarında doğrulanan yıllık çocuk ölümlerinin yaklaşık iki katından daha fazladır.

Şekil 2.10: 2005 Yılından Bu Yana Çatışmalarda Öldürüldüğü ya da Sakatlandığı İspat Edilen Çocuk Kayıplarının Oranı (%)

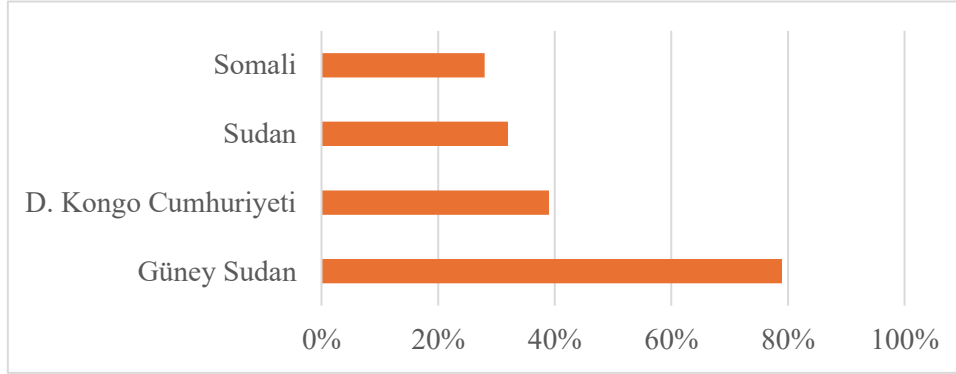
Kaynak: 25 Years of Children and Armed Conflict: Taking Action To Protect Children In War. <https://www.unicef.org/sites/default/files/2022-06/UNICEF-25-years-children-armed-conflict.pdf> Erişim Tarihi: 1 Kasım 2024.

(UNICEF'in 2020 yılına ait verileri yazar tarafından grafik şeklinde oluşturulmuştur).

Çocukların kayıplarına hem öldürülme hem de sakatlanma açısından bakıldığında 2005 yılından bu yana (son beş yılda) çatışmalardaki bu kayıpların ispat edildiğinden bahsedilmektedir. Bu bağlamda, 2. 10'da yer alan grafikte son 5 yıl içerisinde ispatlanmış çocuk ölümlerinin %82'lik kısmının (ortalama 41.900) sadece 5 ülkede gerçekleştiğinden bahsedilmektedir. Şöyle ki çocuk kayıplarının en yüksek olduğu ülke %30'luk oran ile Afganistan olmuştur. Afganistan'ı sırasıyla %14 ile İsrail ve Filistin, %13 ile Suriye ve Yemen, %9 ile Somali izlemektedir (UNICEF, 2022, s. 16).

Çatışma ortamlarında yaşanan cinsel istismar, çocuk haklarına yönelik ağır ihlallerden birisidir. 14,200 çocuk 2005 yılından itibaren çatışmadaki gruplar tarafından tacize maruz kalmış, istemediği bir evliliğe zorlanmış ve başka cinsel saldırılara uğramıştır (UNICEF, 2022, s. 21).

Şekil 2.11: 2016 Yılından İtibaren Çatışma Bölgelerinde Yaşanan Çocuklara Yönelik Doğrulanmış Cinsel İstismar Oranları (%)

Kaynak: 25 Years of Children and Armed Conflict: Taking Action To Protect Children In War. <https://www.unicef.org/sites/default/files/2022-06/UNICEF-25-years-children-armed-conflict.pdf> Erişim Tarihi: 1 Kasım 2024.

(UNICEF’e ait veriler yazar tarafından grafik şeklinde oluşturulmuştur).

2016 yılından itibaren çocuklara yönelik cinsel istismar 6 çatışma ortamında tespit edilmiştir. Bu ülkeler sırasıyla şu şekildedir; Somali, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Orta Afrika Cumhuriyeti, Sudan, Güney Sudan ve Nijerya’dır (UNICEF, 2022, s. 21).

Yukarıdaki ülkelerde tespit edilmiş bütün olayların oranı %92’dir. Şekil 2.11’de bu ülkelerin dördünden bahsedilmiştir. Bu dört ülkenin seçilmesinin nedeni şudur; devlete yansıtılan ve tespit edilmiş olayların en yüksek olduğu yerlerdir. Bu bağlamda çocuklara yönelik cinsel istismarın en yüksek olduğu ülke %79’luk oran ile Güney Sudan olurken, Somali’de bu oran %28 olmuştur (UNICEF, 2022, s. 21).

2.9. Çocukların Eğitim Sorunları

Eğitim, eski zamanlardan itibaren insanlık için ayrı bir öneme sahip olmuştur. Bu bağlamda, Mezopotamya, Mısır vb. eski uygarlıklar eğitimin gelişmesinde büyük bir rol oynamıştır. Orta Çağ döneminde kilise, eğitim açısından ayrı bir öneme sahipti, zira kilisede hem zengin kesime eğitim hem de din adamı olmak isteyen erkek çocuklarına din eğitimi verilirdi. Lakin eğitim hakkı bütün insanlara tanınmıyordu, bu haktan ilk olarak zenginler yararlanıyordu (Arzumanlı, 2024, s. 11).

Eğitim hakkı, herkesin doğduğu andan itibaren haiz olduğu ve devlet aracılığıyla eşit şekilde bireylere dağıtılması gereken haktır. Eğitim insanoğlunun ana haklarından biridir (Binbir & Arastaman, 2021, s. 5069). Eğitimin temel bir hak olmasına rağmen dünyada

bu hakka erişemeyen milyonlarca çocuk vardır. Bu bağlamda “Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO)” tarafından 2023 yılında yapılan verilere göre, 2021 yılından itibaren okula gitmeyen çocukların ve gençlerin sayısında 6 milyonluk bir artış yaşanmıştır (UNESCO, 2023).

Tablo 2.1: 2021 Yılı Sürdürülebilir Kalkınma Bölgeleri Açısından Okul Dışında Kalan Çocukların Oranı (%)

Bölgeler	İlkokul çağındaki çocukların oranı	Alt ortaokul çağındaki çocukların oranı	Lise çağındaki çocukların oranı
Sahra Altı Afrika	19.9	33.2	47.8
Kuzey Afrika ve Batı Asya	8.7	9.9	23.4
Orta ve Güney Asya	7.2	13.0	38.9
Doğu ve Güneydoğu Asya	3.9	7.0	16.0
Okyanusya	6.6	4.1	20.2
Latin Amerika ve Karayipler	3.6	6.7	19.7
Avrupa ve Kuzey Amerika	2.2	2.8	8.6
Dünya	9.0	13.9	30.2

Kaynak: New Estimation Confirms Out-of-School Population is Growing in Sub-Saharan Africa. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000382577> Erişim Tarihi: 10 Aralık 2024.

(UNESCO’ya ait tablo yazar tarafından oluşturulmuştur).

Tablo 2.1’de yer alan verileri analiz etmeden önce sürdürülebilir kalkınma hedeflerini ele almak gerekmektedir. Sürdürülebilir kalkınma hedefleri 1 Ocak 2016 yılında BM tarafından kabul edilmiştir. Bu hedefler Binyıl Kalkınma Hedeflerinin üzerine tesis edilmiştir. Bu bağlamda sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin herhangi bir hukuki yaptırımını bulunmamaktadır (Arıman, 2023, s. 214).

Sürdürülebilir kalkınma hedefleri şu şekildedir (UN, 2023, s. 12- 46):

1. “Yoksulluğa Son”,
2. “Açlığa Son”,
3. “Sağlık ve Kaliteli Yaşam”,
4. “Nitelikli Eğitim”,
5. “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği”,

6. “Temiz Su- Sanitasyon”,
7. “Erişilebilir ve Temiz Enerji”,
8. “İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme”,
9. “Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı”,
10. “Eşitsizliklerin Azaltılması”,
11. “Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar”,
12. “Sorumlu Tüketim ve Üretim”,
13. “İklim Eylemi”,
14. “Sudaki Yaşam”,
15. “Karada Yaşam”,
16. “Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar”,
17. “Hedefler İçin Ortaklıklar”.

Tablo 2.1 ‘de yer alan tabloya bakıldığında okul dışında kalan çocukların en yüksek olduğu bölge Sahra Altı Afrika’dır. Lise çağındaki çocuklarda okul dışılığın en yüksek olduğu ikinci bölge Orta ve Güney Asya’dır. Diğer bölgelere bakıldığında okul dışılığın en düşük olduğu bölge ise Avrupa ve Kuzey Amerika’dır (UNESCO, 2022, s. 4).

UNICEF tarafından 2018 yılında yayımlanan “Çalınan Bir Gelecek: Genç ve Okul Dışı” adlı raporda dünyada lise çağındaki bireylerin yarısından az kısmı (buluş çağındaki erkek çocuklarının %43,3’lük kısmı ile yine bu çağıdaki kız çocuklarının %45,1’lik kısmı) lisede yer alıyor veya liseden mezun olmuştur. Ayrıca, lise çağına gelmiş pek çok birey alt sınıflarda eğitim görmektedir. Şöyle ki her beş kişiden biri alt ortaokula kayıtlıyken, 20 kişiden biri ise ilkokula kayıtlıdır (UNICEF, 2018, s. 3).

2.10. Çocuğa Yönelik Cinsel İstismar

Cinsel istismar, yetişkin bireylerin, cinsel açıdan gelişimini tamamlamamış çocukları veya ergenleri cinsel isteklerini veya ihtiyaçlarını gidermek için çeşitli faktörleri (kuvvet, tehdit gibi) kullanarak sömürmesidir. Cinsel istismar, çocuğa

bakmakla sorumlu olan ya da kan bağındaki bir kişi tarafından gerçekleştirildiğinde fücür adını almaktadır (Alpaslan, 2014, s. 194).

Cinsel istismar iki farklı şekilde olmaktadır. Bunlar (Nirengi Derneği [ND], t.y.):

1. Temasın olmadığı cinsel istismar: Egzibisyonizm (göstermecilik), çocuğa veya ergenlere cinsel içerikli görsellerin gösterilmesi, gözetlemecilik, çocukların veya ergenlerin cinsel içerikli görüntülerinin çekilmesi gibi davranışları içermektedir.

2. Temasın olduğu cinsel istismar: Özel bölgelere dokunmayı içeren davranışlar, cinsel sömürülme (çocuk pornografisi ve çocuk fuhuşu) gibi eylemleri kapsamaktadır.

Bir çocuk cinsel istismara uğradığında bazı davranışlar sergilemektedir. Bu bağlamda bir çocuğun cinsel istismara uğradığı şu şekilde anlaşılmaktadır (Bahçetepe, 2018):

1. Yürürken ya da otururken zorlanmak,
2. Genellikle kötü rüyalar görmek,
3. Altını ıslatması, tuvaletini kaçırmaması,
4. İştahında ani değişiklikler yaşanması,
5. Çocuğun yaşından dolayı bilemeyeceği cinsel konular hakkında fikrinin olması,
6. Çevresindeki erişkin bireylere veya yabancılara yakınlık göstermesidir.

Bazı durumlarda fiziki bulgular olmasa da birtakım hareketler çocuğun cinsel şiddete uğradığını gözler önüne sermektedir. Bu davranışlar şu şekildedir (Tezel, 2002, s. 96):

1. İki yaşına gelmiş bir bebeğin bezinin veya alt iç çamaşırının açıldığında ürkek davranışlar sergilemesi,
2. Dört yaşından daha büyük bir çocuğun vajinal muayene sırasında herhangi bir tepki göstermemesidir.

Çocuğa yönelik istismar ele alındıktan sonra bu konu hakkında doğru olduğu düşünülen yanlış bilgileri de incelemek gerekmektedir. Bu bilgiler Tablo 2.2’de analiz edilecektir (ND, t.y.):

Tablo 2.2: Çocuğa Yönelik İstismarda Doğru Olduğu Düşünülen Yanlış Bilgiler

Yanlış bilgiler	Doğru bilgiler
Fiziksel temas bulunmuyorsa cinsel istismardan söz edilemez.	Temasın olduğu fiziksel istismar da bir istismar türüdür. İstismar, maddi ve toplumsal, psikolojik vb. şekilde olabilmektedir.
Çocuk doğruları söylemiyor, istismara maruz kalmış olsaydı, yaşadığı şeyleri anlatırdı.	Bir çocuk, cinsel istismara uğradığını anlatıyorsa ona inanılmalıdır. Çocuklar cinsel istismar konusunda doğruyu söylerler.
Cinsel istismar birçok kez yaşanmışsa istismardan bahsedilemez, bireylerin rızasının olduğu düşünülmektedir.	Cinsel istismara maruz kalan bireyin yaşadıklarından bahsetmemesi rızasının olduğu anlamını taşımamaktadır. Bireyin istismardan söz etmemesinin pek çok nedeni bulunmaktadır. Suçlu, mağduru tehdit etmiş olabilir, birey yaşadıklarından utanabilir veya kendisini suçlayabilir.
Cinsel istismara yalnız yoksul ailelerin çocukları maruz kalmaktadır.	Her türlü ekonomik ve sosyal sınıftan veya her türlü toplumsal gruptan çocuk istismara uğrayabilir.
Suçlular normal olmayan davranış sergilediği belli olan yabancılardır.	Saldırganlar özellikle çocuğun ev içinden yakını, akrabası veya yakından aşına olduğu bireylerdir.
Cinsel istismar yalnız kız çocuklarını tehdit etmektedir.	İstismar hem kız hem de erkek çocuklarını tehdit etmektedir.

Kaynak: Çocuk İstismarı. <https://www.nirengiderneği.org/tr/cocuk-istismari/>

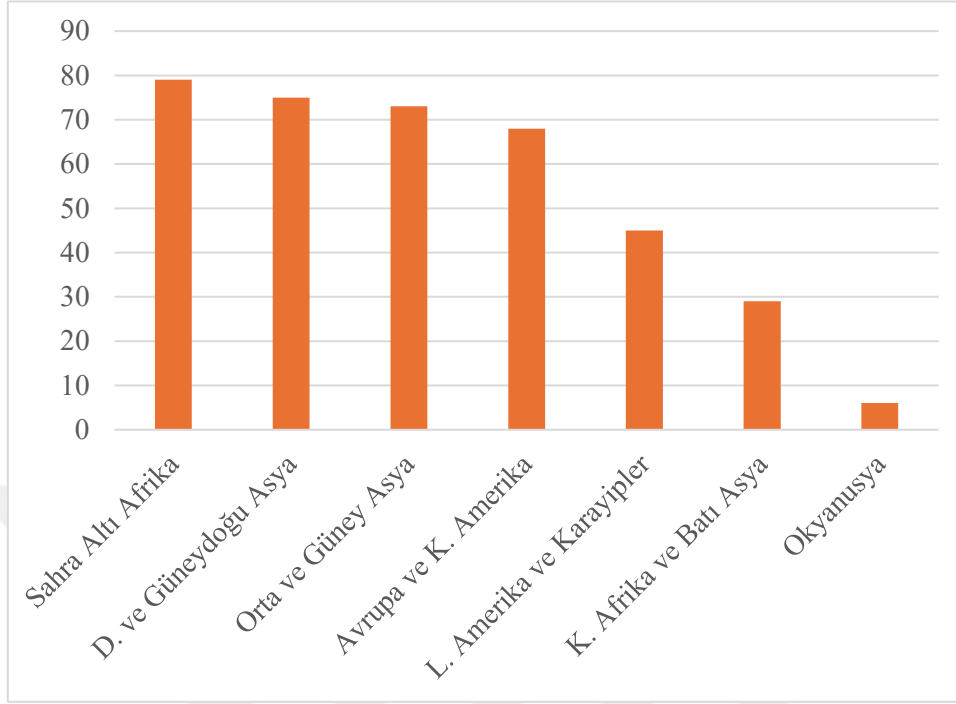
Erişim Tarihi: 14 Aralık 2024.

(Nirengi Derneği'nde yer alan bilgiler yazar tarafından tablo şeklinde oluşturulmuştur).

Tablo 2.2 'de çocuk istismarında doğru olduğu zannedilen yanlış bilgiler ele alınmıştır. Üzerinde özellikle durmak gerekirse, bir çocuk gelip size cinsel istismara uğradığını söylüyorsa lütfen ona inanın, çünkü, hiçbir çocuk bu konuda asla yalan söylemez (ND, t.y.).

Çocuğa yönelik istismar yüzyıllardır süregelen bir meseledir. Çocuk istismarı hem dünyada hem de Türkiye'de uzun zamandır adından söz ettiren ve engellenemeyen bir sorundur (Aktay, 2020, s. 170).

Şekil 2.12: Dünyada Bölgesel Bazda Çocuğa Yönelik Cinsel Şiddet Mağduru Kadınların ve Kız Çocuklarının Oranı (Milyon)

Kaynak: UNICEF: Dünyada çocuk yaşta tecavüze uğrayan veya cinsel saldırıya maruz kalan 370 milyonun üzerinde kız çocuğu ve kadın bulunuyor.

<https://www.unicef.org/turkiye/bas%C4%B1n-b%C3%BCltenleri/unicef-d%C3%BCnyada-%C3%A7ocuk-ya%C5%9Fta-tecav%C3%BCze-u%C4%9Frayan-veya-cinsel-sald%C4%B1r%C4%B1ya-maruz-kalan-370> Erişim Tarihi: 13 Aralık 2024.

(UNICEF'in 2024 yılı çocuğa yönelik cinsel şiddet verileri yazar tarafından grafik şeklinde oluşturulmuştur).

2.12'de yer alan grafikte bölgesel bazda çocuğa yönelik cinsel şiddet oranlarına bakılmıştır. Bu bağlamda cinsel şiddet mağdurlarının en yüksek olduğu bölge 79 milyon ile Sahra Altı Afrika'ya aittir. Cinsel şiddet oranının en düşük olduğu yer ise 6 milyon ile Okyanusya olmuştur. Bu oranlar şunu göstermektedir ki; dünyada çocuk istismar oranları azalış göstereceğine daha fazla artmakta ve hem kadınlar hem de kız çocukları büyük bir mağduriyet yaşamaktadır (UNICEF, 2024c).

Tablo 2.3: Dünyada 2018 ve 2019 Yılları Arasında Çocuk İstismarı ve Cinsel Kabahatlerin Engellemesi ve Müdahalesi Açısından Çocukların Emniyette Olduğu Ülkeler ve Güvenlik Oranları

Ülkeler	Güvenlik Oranları	Ülkeler	Güvenlik Oranları
İngiltere	83.9	Jamaika	50.0
İsveç	82.3	Arnavutluk	49.8
Avustralya	76.1	Moğolistan	47.9
Kanada	76.0	Fas	47.7
Almanya	73.6	Endonezya	47.6
ABD	72.9	Nijerya	47.3
Güney Kore	72.6	Rusya	47.2
İtalya	70.3	Kazakistan	47.2
Fransa	65.5	Nepal	46.4
Japonya	63.9	Arjantin	46.3
Kolombiya	63.5	Madagaskar	43.6
Peru	63.5	Çin	43.4
Brezilya	62.9	Vietnam	42.8
Sırbistan	59.1	Mozambik	37.7
Hindistan	58.2	Suudi Arabistan	37.6
Güney Afrika	58.1	Myanmar	36.6
Uganda	57.3	Gana	35.9
Türkiye	56.7	Bangladeş	35.3
Filipinler	56.7	Fildişi Sahili	34.7
Tanzanya	56.5	Mısır	32.0
Tayland	55.4	Özbekistan	31.9
Meksika	54.5	Cezayir	31.9
Malezya	54.5	Venezuela	30.0
El Salvador	53.8	Angola	29.7
Kenya	53.8	Etiyopya	29.1
Kamboçya	53.7	Kamerun	28.9
Romanya	53.1	Nijer	28.7
Sri Lanka	51.5	Pakistan	28.6
BAE	51.1	Burkina Faso	28.6
Ruanda	50.3	Demokratik Kongo C.	26.4

Kaynak: Euronews Rapor: çocuklara yönelik istismar ve cinsel suçlarda Türkiye'nin yeri. <https://tr.euronews.com/2020/06/19/rapor-cocuklara-yonelik-istismar-ve-cinsel-suclarda-turkiye-nin-dunyadaki-yeri> Erişim Tarihi: 12 Aralık 2024.

(Euronews sitesinde yer alan grafik yazar tarafından tablo şeklinde oluşturulmuştur).

Tablo 2.3'te yer alan veriler 100 puan üzerinden değerlendirilmiştir. 2018 yılının şubat ayı ve 2019 yılının nisan ayında 60 ülkenin dahil olduğu bir araştırma yapılmıştır. Bu bağlamda altmış ülkenin içinden birinci sırayı İngiltere almıştır. Türkiye, çocuklar

için en güvenli olan ülkeler sıralamasında on sekizinci sıraya yerleşmiştir. Çalışmada Türkiye’de, sanal ortamda çocuğun cinsel istismarına ilişkin hem kanuni düzenlemelerinin hem de cezalarının eksik oluşundan söz edilmektedir. Çocuklar açısından en az güvenli ülke ise Demokratik Kongo Cumhuriyeti olmuştur (Euronews 2020).

2.11. Kadın Genital Mutilasyonu

Kadın genital mutilasyonu, tıbbi olmayan sebeplerle kadın üreme organının dış bölümünün bir kısmının veya bütününün alınmasını ya da kadın cinsel organına farklı bir hasar verilmesini ifade eden işlemlerin tamamını kapsamaktadır. Yapılan işlemin sağlık açısından hem kadınlara hem de kız çocuklara bir yararı bulunmamaktadır. Bu bağlamda genital mutilasyon aşırı kan kaybına, idrar yapmada problemlere ve bebek ölümleri gibi pek çok sağlık sorununa yol açmaktadır (WHO, 2024).

Genital mutilasyon, uluslararası düzlemde hem kadınların hem de genç kızların insan haklarına zarar veren bir uygulama olarak görülmekte ve kadınların sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir. Zira genital mutilasyon genellikle çocukluk ve buluğ çağındaki kız çocuklarına yapılmaktadır, ayrıca evlilik anında veya kadınların ilk gebeliklerinde de bu işlem yapılmaktadır (Hassan İbrahim, 2019, s. 20).

Kadın genital mutilasyonunun tarihi oldukça eskilere dayanmaktadır. Bu bağlamda genital mutilasyon beş bin yıldan fazladır uygulanan ve kuşaklar arasında süregelen bir işlemdir. Genital mutilasyonun hangi dönemlerde veya hangi yıllarda uygulandığına ilişkin bilgiler mevcut değildir. Lakin yapılan çalışmalar analiz edildiğinde genital mutilasyonun Antik Mısır’da başladığı bilinmektedir. Kadın genital mutilasyonun tabanında bazı düşünceler yatmaktadır. Bunlar; ev halkının şerefini koruma, hijyen ve bekaretini himaye altına alma gibi düşüncelerdir (Hassan İbrahim, 2019, s. 21).

Genital mutilasyon günümüzde de devam eden bir uygulamadır. Bu bağlamda Ortadoğu, Afrika ve Asya’da genital mutilasyonun yapıldığı otuz ülkede 200 milyondan daha fazla hem kız çocuğuna hem de kadına bu işlem yapılmıştır. Genital mutilasyon, özellikle bebeklik döneminden itibaren on beş yaşındaki kız çocuklarına yapılmaktadır. Ayrıca genital mutilasyonun yol açmış olduğu sağlık sorunları tedavisinin sağlık hizmetlerine etkisinin yıllık 1,4 milyar Amerikan dolarını bulduğu varsayılmaktadır.

Genital mutilasyona son verilmezse bu sayının daha fazla artacağından söz edilmektedir (WHO, 2024).

Kadın genital mutilasyonu yapılan 44 milyonluk kısmı on dört yaş ile daha küçük yaştaki kız çocukları oluşturmaktadır. Bu yaş aralığında genital mutilasyonun en çok uygulandığı ülkeler şu şekildedir: Gambiya (%56), Moritanya (%54) iken, Endonezya’da ise on bir yaş ve altındaki çocukların ortalama yarısına bu işlem uygulanmıştır. On beş ile kırk dokuz yaş aralığındaki bireylerin genital mutilasyona maruz kalma % leri şu şekildedir: Bu işlemin en fazla yapıldığı ülke Somali (%98), Gine (%97) iken Cibuti’de bu oran ise (%93)’tür (UNICEF, 2016).

2.12. Çocuklarda Madde Bağımlılığı

Bağımlı olma durumu, bir bireye ruhsal veya bedensel hasarlar veren maddeye ya da objeye direnç gösterememe halidir (Tunç, 2023, s. 34). Kişinin gündelik hayatındaki ana gereksinimlerine, özen ve karar verme tarzındaki zekâ etkinliklerine zarar verebilecek olan nesneden kopamamasına “bağımlılık” denilmektedir (Çelikel, 2023, s. 5).

İnsanlığın başlangıcından itibaren uyarıcı nesnelerin, haz verici, ağrı kesici ve rahatsızlıkları tedavi edici alanlarda kullanıldığından bahsedilmektedir (Gezek, 2007, s. 20). Bağımlılığın tanımını yaptıktan sonra tarihsel gelişimine de değinmek gerekmektedir. Tabiiyetin (bağımlılık) oluşumu haşhaş ile başlamaktadır (Ersöğütçü, 2015, s. 9). 5 bin yıl öncesinde Sümerlerin, öksürük ve batın ağrısının tedavisinde haşhaş özünden faydalanmasıyla beraber, bu maddeler doktorların kullanmış olduğu ilaçların da hammaddesinin içeriğinde yer almıştır (Yeğenoğlu, 1999, s. 1). Orta Çağ Avrupası’nda hasta bireylerin sancılarını gidermek için haşhaşın özünden faydalanılmaktaydı ve bu durum Rönesans’ta da artmaya devam etmiştir. Eski Yunan ve Roma dönemine gelindiğinde ise doktorların yoğun olarak haşhaşın özünden (afyon) faydalandığı bilinmekteydi. İlk zamanlarda Çinli insanlar haşhaşın özünü yalnız tedavi edici amaçlar için kullanılmaktaydı. 1800 yılında Çin hükümdarı afyonu yasaklayınca, İngilizler tarafından Çin’e afyon sokulmuş ve bunun sonucunda “Afyon savaşları” patlak vermiştir. Amerika Yerlileri (Kızılderililer) koka yaprağına ayrı bir önem vermektedir. Zorlu bir görevi yaparken bu yaprağın uyarılma özelliğinden medet umarlardı (Gezek, 2007, s. 21).

Şekil 2.13: Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ‘nın Madde Bağımlılığı Sınıflandırması

Kaynak: Bilici, 2022, s. 4.

(Şekil yazar tarafından oluşturulmuştur).

Şekil 2.13’te bağımlılık türlerinden bahsedilmiştir. Bu bağlamda başlıklar halinde yer alan türlerin analizi şu şekildedir (Bilici, 2022, s. 4-6):

1. Morfin, eroin gibi maddelerin yer aldığı bağımlılık türüdür. Bu tarzdaki maddelere başlanıldığında bağımlılığı olma durumu epey fazladır (Opiat tipi),

2. Bağımlılık tiplerinden biri olan alkol çeşitlerinden etil alkol ve metil alkol gibi maddelere de bağımlı olunmaktadır. “Barbitürat”: “anestetik ve sara (epilepsi) hastalığının tedavisinde uyuşturma özelliği sebebiyle kullanılan bir maddedir”. Bu bağlamda bu maddenin suistimal edilmesi ve zorunlu olmadıkça kullanılması sebebiyle bağımlılık durumu gelişmektedir. “Benzodiazepin” ise, yatıştırıcı özelliğine sahip olan ve bu özelliğiyle performans öncesinde kullanılmakta olan bir maddedir. Lakin bu madde performansı olumlu yönde etkilememektedir,

3. Haşhaşın ve marihuananın olduğu bağımlılık türüdür. Kenevirin yapraklarının kurutulmasıyla marihuana elde edilirken, işlenmiş olan ürünün sütünün işlenmesiyle de haşhaş maddesi elde edilmektedir (Esrar tipi),

4. Uyarıma özelliğine sahip maddelerin arasında en kuvvetlilerden biri de kokaindir. Bu madde korteksi (beyin kabuğu) direkt etkilemektedir. Madde vücuda girdikten sonra kimyasal değişime hızlı bir şekilde uğramaktadır (Kokain tipi),

5. “Amfetamin ve metilfenidat” tarzındaki ilaçların olduğu hem uyku sorunlarının hem de çocuklardaki çok hareketli olma durumunun tedavisini içeren ve suistimal edilmesi durumunda ölüme sebebiyet veren bağımlılık türüdür (Uyarıcı tipi),

6. Halüsinasyona yol açan bağımlılık tipine denilmektedir (Halüsinojen tipi),

7. Yapıştırma özelliğine sahip maddeler, düzeltme sıvısı ve oje gibi nesneler bağımlılık yapmaktadır. Kişiler bu nesneleri koklayarak bağımlı olmaktadır (Solunan çözücü tipi),

8. Tütüne olan bağımlılık, alkol bağımlılığı gibi eski bir bağımlılık tipidir. Kişiler tütün ürünlerine kısa zamanda alışmakta ve maddeye bağımlı bir hale gelmektedir (Tütün tipi).

Maddeye olan bağımlılık, ruhsal, sosyal vb. açılardan günümüzdeki insan topluluğunun karşılaştığı sorunlardan en önemlisidir (Mutlu, 2018, s. 18). Bu bağlamda “Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (UNODC)” ve “(Avrupa Birliği Uyuşturucu Ajansı [EUDA],” 2024)’nın raporlarını ele almak gerekmektedir. UNODC’nin 2023 yılındaki raporu (Dünya Uyuşturucu Raporu) şu şekildedir (UNODC, 2023, s. 22):

1. Dünyada en fazla kullanılan uyarıcı madde esrardır,

2. 2021 yılında tahminen 219 milyon insan bu maddeden kullanmış, belirtilen rakam global erişkin nüfusun %4’lük kısmını ifade etmektedir,

3. Esrar maddesini kullanan insan sayısının son 10 yılda %21 arttığından söz edilmektedir.

Raporda çocuklar ile ilgili bilgilerden de bahsedilmektedir. Bu bilgiler şu şekildedir (UNODC, s. 8):

1. Genç bireylerin uyarıcı maddeler karşısında en güçsüz sınıf olduğundan bahsedilmektedir,

2. Global bazda, 2021 yılında on beş ile on altı yaş aralığındaki bireylerin yıllık bazda esrar kullanımı %5,34 ile ifade edilirken, erişkinlerdeki oran ise %4,3 ile ifade edilmektedir,

3. Uyarıcı madde kullanımının genç bireyler için ayrıca tehlikeli olduğundan söz edilmektedir.

EUDA tarafından 2024 yılında yayımlanan “Avrupa İlaç Raporu” nda yer alan bilgiler şu şekildedir (EUDA, 2024, s. 46-89):

1. AB nüfusunun uyarıcı madde kullanımına ilişkin tahminlerde, hint keneviri kullanımında yaşları on beş ile otuz dört aralığında değişen bireylerde bu maddenin geçen seneki kullanımı 15,1 milyon iken yüzdelik oranı 15,0’dır,

2. AB anketlerinde, kokain kullanım oranı (son 1 yılda) yaşları on beş ile otuz dört arasında değişen kişilerde 2,5 milyon iken yüzdelik oranı 2,5’tir

3. 2015-2023 yılları arasında 26 AB ülkesinde yapılan anketlerde yaşları on beş ile otuz dört arasında değişen kişiler arasında ekstazi kullanım oranı 2,2 milyon iken yüzdelik dilimi 2,2’dir. Ayrıca, yaşları on beş ile yirmi dört arasında değişen kişilerin %2,3’lük kısmının (1,1 milyon) geçen sene ekstazi kullandığı ifade edilmiştir,

4. 2017-2023 yılları arasında 24 AB ülkesinde yapılan anketlerde, metamfetamin ve amfetamin madde bağımlılığı birlikte gruplandırılmış ve yaşları on beş ile otuz dört arasında değişen bireylerin geçen sene amfetamin kullanım oranı 1,5 milyon iken yüzdelik oranının 1,5 olduğu belirtilmiştir.

2.13. Çocuk Ticareti

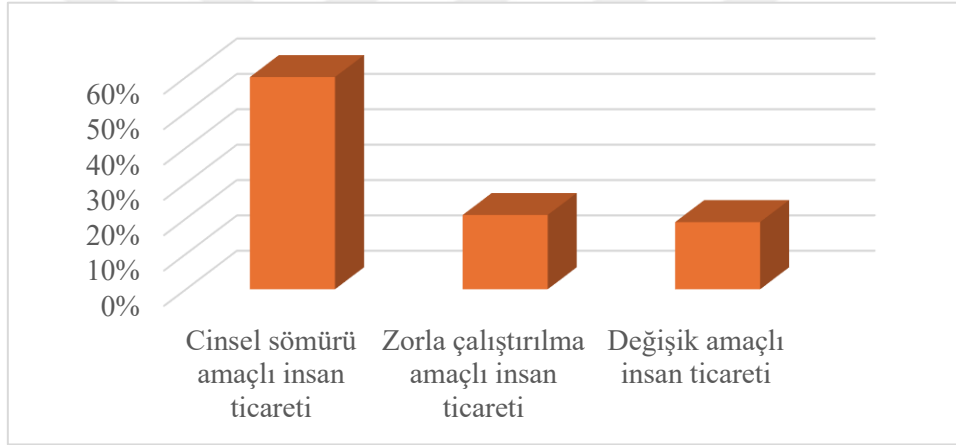
BM tanımlamasına göre çocuk ticareti, on sekiz yaş altındaki çocukların alım ve satımını, bedenlerini ve iş yapmalarını kapsayan davranışlardır. Çocuklar, insan satıcıları tarafından farklı istekler doğrultusunda kaçırılırken bazen de aileler evlatlarını satabilmektedir. Çocuk ticaretinin farklı hedefleri olmaktadır. Bunlar; çocukların cinsel açıdan sömürülmesi, pornografik amaçlar, çalışmaya zorlanma ve organ ticareti gibi amaçlardır (Vural, 2007, s. 48).

İnsan ticaretinin özünde kişilerin maddi yetersizlik durumunda yaşadıkları imkânsızlık yatmaktadır. Bu bağlamda insan ticaretine konu olan bireylere düzgün şartlarda yaşayacakları vad edilir ve bu kişiler değişik yerlere götürülürdü. Mağdurların

götürülmüş olduğu yerler umut ettikleri gibi çıkmamakta ve buralarda insanlık dışı pek çok duruma maruz kalmaktadırlar (Reisoğlu Kaya, 2024, s. 6).

Çocuk ticaretine ilişkin, UNODC tarafından 2024 yılında yayımlanan raporu (Küresel İnsan Ticareti) ele almak gerekmektedir. Bu bağlamda global bazda çocuk ticaretine maruz kalan çocukların sayısında 2019 ve 2022 yılları karşılaştırıldığında 2022 yılında oranın %31 arttığından ve kız çocuklarında da artış oranının %38 olduğundan söz edilmektedir. Kimsesiz ve ailesinden ayrılmış çocuk sayısının artışa geçtiği yerlerde erkek çocukların fazla olduğundan bahsedilmektedir. Ayrıca gelirin fazla olduğu yerlerde çocuk ticaretinin arttığından ve genellikle kız çocuklarının cinsel amaçlar için kaçırıldığından söz edilmektedir (UNODC, 2024a).

Şekil 2.14: 2022 Yılı Kapsamında İstismar Tipine Göre İnsan Ticaretine Maruz Kaldığı Tespit Edilen Kızların Oranı (%)

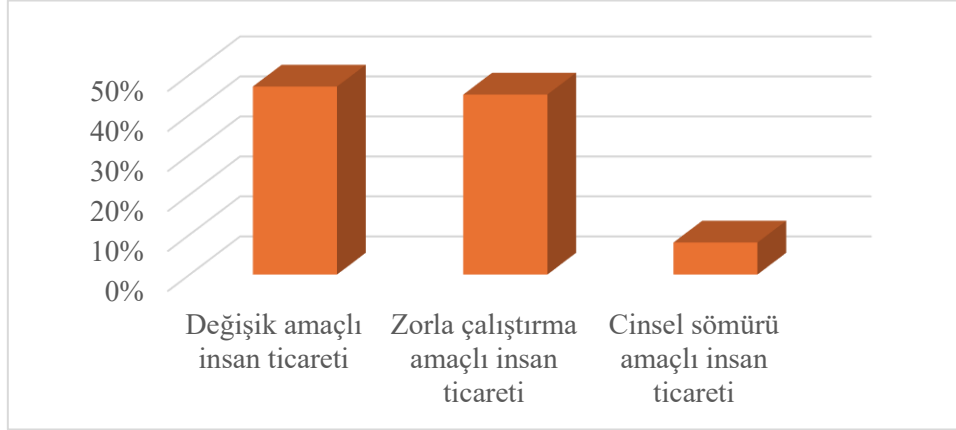
Kaynak: Global Report On Trafficking In Persons 2024.

https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2024/GLOTIP24_special_points_final.pdf Erişim Tarihi: 11 Aralık 2024.

(Grafik yazar tarafından oluşturulmuştur).

Şekil 2.14'te 2022 yılında insan ticaretine maruz kaldığı tespit edilen kız çocuklarının oranları ele alınmıştır. Bu bağlamda kız çocuklarının insan ticaretinde en fazla maruz kaldığı istismar türü %60'lık oran ile cinsel sömürüdür. Bu durum bir kez daha şunu gözler önüne sermektedir ki: insan ticaretine maruz kalan kız çocukları genellikle cinsel amaçlar için kullanılmaktadır (UNODC, 2024b, s. 12).

Şekil 2.15: 2022 Yılında İstismar Şekline Göre İnsan Ticaretine Maruz Kaldığı Tespit Edilen Erkek Çocuklarının Oranı (%)

Kaynak: Global Report On Trafficking In Persons 2024.

https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2024/GLOTIP24_special_points_final.pdf Erişim Tarihi: 11 Aralık 2024.

(Grafik yazar tarafından oluşturulmuştur).

2.15’de yer alan grafikte 2022 yılında insan ticaretine konu olduğu tespit edilen erkek çocuklarının en fazla değişik amaçlar için kullanıldığından bahsedilmektedir (%47 oran). Bu bağlamda erkek çocuklarında insan ticaretinin en düşük olduğu istismar tipi %8’lik oran ile cinsel sömürüde gerçekleşmiştir (UNODC, 2024b, s. 12).

İkinci bölüm değerlendirilirken gözden kaçırılmaması gereken hususlar bulunmaktadır. Şöyle ki çocuklara güzel bir dünya bırakılmak isteniyor ama bu durum karşısında ne yapılıyor, çocuklar ne kadar korunuyor, neden çocuk söz konusu olduğunda susuluyor ve gerekli tedbirler alınmıyor? Bütün bu soruların yanıtını tüm dünyanın vermesi gerekiyor, susmak sadece bir şeylerin üstünü örtmektir. Oysaki konuşulması gereken yerde susulmamalıdır...

Tezimizin üçüncü bölümünde Avrupa Komisyonu Türkiye raporlarında çocuklarla ilgili ifadeler ele alınacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA KOMİSYONU TÜRKİYE RAPORLARI KAPSAMINDA TÜRKİYE’DEKİ ÇOCUKLARIN SORUNLARI

“Vatanı korumak çocukları korumakla başlar”.

*“Çocukları sağlıklı ve bilgili yetiştirilmeyen uluslar,
temeli çürük binalar gibi çabuk yıkılırlar.*

Mustafa Kemal ATATÜRK

3.1. Avrupa Komisyonu Türkiye Raporlarında ve Çocuk Hakları Alanlarında Öne Çıkan Konular

Tezin konusu itibariyle Avrupa Komisyonu Türkiye raporlarında çocuk haklarına yönelik ifadeler bulunmaktadır. Bu bağlamda Avrupa Komisyonu Türkiye raporlarının ilk yayımlandığı yıl olan 1998 yılından itibaren 2017 yılı hariç diğer yıllar düzenli bir şekilde yayımlanan raporlarda çocuk haklarıyla ilgili pek çok sorun bulunmaktadır. Bu sorunların başında çocuk suçluluğu, çocuk mahkemelerinin yetersizliği, çocuk cezaevlerinin yetersiz oluşu ve çocuklara yönelik şiddet, çocuk işçiliği, çocuk yoksulluğu, çocukların eğitim sorunları, zorunlu din dersi gibi birçok sorundan bahsedilmiştir. Bu bağlamda söz konusu sorunların detaylı bir şekilde analiz edilmesi konumuz açısından ayrı bir öneme sahiptir.

3.1.1. Çocuk Suçlular

Çocuk, toplulukların en fazla himaye edilmesi gereken kısmını oluşturmaktadır. Bu bağlamda çocuklar fiziksel, mental, maddi ve toplumsal açıdan, zayıf, aşırı bağımlı ve sömürülen varlıklardır. Bu sebeple hususi olarak korunması gerekmektedir. Gerek ulusal gerekse milletlerarası kanunlar kapsamında korunmaları sağlanmaktadır. Her saniyesinde baya ağır cürümlerin işlendiği bir dünyaya çocuklar gözlerini açmaktadır.

Esasen suçlu çocuk yok, suça sürüklenmiş çocuk vardır. Çocuk, yer aldığı topluluğun kaidelerini öğrenir ve sosyalleşir. Sosyalleşme aşaması, değer kalıplarının ve duyguların öğrenilmesini içermektedir. Çocuklar, toplumdaki kaidelere niçin uyulur faslını yeteri kadar öğrenememiş olabilir ve sosyalleşme sürecini bitirememiş olabilirler (Topsakal, 2018, ss. 256-275).

Suç hareketi, başka hareketler gibi insanın doğasında yer almaktadır. Bu bağlamda erişkin bir bireyin suç işlemiş olması kadar, küçük bir çocuğunda bu hareketi yapması çok normaldir. Şöyle ki tüm çocuklar kendilerini alt edebilecek suç dürtüsüne haizdir. Bu hususta mühim olan yapılan cürümün suçsuzluk seviyesi ile çocuğu bu duruma atan sebeplerin saptanması, çıkar yoluna bakılması ve ona verilecek olan cezaların erişkin bireylerinkinden ayrı olmasıdır (Avcı, 2009, s. 25).

Çocuk suçluluğu tanımı, Batı literatüründe “Juvenile- Delinquency” sözcüklerinin bir araya gelmesiyle meydana gelmiş ve dilimizde “çocuk suçluluğu” şeklinde yer almıştır. Bu bağlamda işlemiş olduğu bir cürümden dolayı suçlu bulunan lakin, erişkin olmayan bireyler bu tanımlamanın kapsamı içindedir. Bireyin çocuk veya erişkin olarak nitelendirilmesinde temel alınan husus yaş ölçütüdür. Bir kimsenin çocuk olarak kabul edilmesi için belirlenen yaş ölçütü, devletten devlete değişiklik gösterse de Türkiye açısından bu ölçüt on sekiz yaşına varmamış bütün kişilerin “çocuk” olarak nitelendirilmesidir (Özcan, 2023, s. 37).

Yapılmış olan çalışmalara bakıldığında, çocukların suç işlemesinde hem aile yaşantısının hem de arkadaş ortamının negatif özelliklerinin etkili olduğu belirtilmektedir. Bu vaziyet de çocukların bu tür eylemleri kendi istemiyle yapmadığı, içinde bulunduğu ortamın tesiriyle yaptığını gözler önüne sermektedir. Şöyle ki çocuk suçu işleyen değil suça sürüklenmiş olandır (Özcan, 2023, s. 37). Çocuk Koruma Kanunu (5395 Sayılı), (madde üçe göre); “Suça sürüklenen çocuk: Kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuğu,” tanımlamaktadır (RG, 5395, 2005 Bkz.

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5395&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

Cezai ehliyet yaşında devletler arası değişkenlikler yaşanmaktadır. Bu bağlamda devletler arasındaki bahsi geçen yaş şu şekildedir (Özcan, 2023, s. 38):

1. Cezai ehliyetini yedi yaş ile başlatanlar (Pakistan, Bangladeş, Gana vb.),
2. Cezai ehliyetini sekiz yaş ile başlatanlar (İskoçya, Sri Lanka),
3. Cezai ehliyetini dokuz yaş ile başlatanlar (Irak, Filipinler),
4. Cezai ehliyetini on yaş ile başlatanlar (İngiltere, Nepal, Yeni Zelanda vb.),
5. Cezai ehliyetini on iki yaş ile başlatanlar (Kanada, Kore, Türkiye vb.),
6. Cezai ehliyetini on üç yaş ile başlatanlar (Polonya, Cezayir, Fransa vb.),
7. Ceza sorumluluğunu on dört yaş ile başlatanlar (Almanya, Rusya, İtalya vb.),
8. Ceza sorumluluğunu on beş yaş ile başlatanlar (İsveç, Norveç, Danimarka vb.),
9. Ceza sorumluluğunu on altı yaş ile başlatanlar (Azerbaycan, Küba, İspanya vb.),
10. Ceza sorumluluğunu on sekiz yaş ile başlatanlar (Panama, Belçika, Peru, vb.).

Çocukları suça sürükleyen sebepler psikolojik, toplumsal, maddi vb. şekillerde olabilmektedir. Bu bağlamda çocukları suça sürükleyen psikososyal riskler şu şekildedir; aile içinde şiddete uğramak, uyarıcı madde bağımlılığı, arkadaş ortamının kötü olması, ilgisiz aile ve tek ebeveyn olmak, becerilerini kullanma hususunda bilişsel işlevlerde yetersizlik gibi unsurlardır (Zengin & Kesgin, 2013, s. 15).

Türkiye’de çocuk suçluluğuna yönelik Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerini incelemek yerinde bir karar olacaktır. Bu bağlamda aşağıda güvenlik güçlerine gelen/ getirilen çocuk oranlarına bakılacaktır (TÜİK, 2024a).

Tablo 3.1: Türkiye’de 2022 ve 2023 Yıllarında Güvenlik Birimine Gelen/ Getirilen Çocukların Olay Sayısı (Mağduriyet türü ve Cinsiyete Göre)

Mağduriyet Türü	Toplam (2022 yılı)	Erkek (2022 yılı)	Kadın (2022 yılı)	Toplam (2023 yılı)	Erkek (2023 yılı)	Kadın (2023 yılı)
Mağdur	259.106	141.493	117.613	242.875	136.284	106.591
Suç mağduru	232.739	125.887	106.852	217.915	121.013	96.902
Öldürme	1.990	1.318	672	3.676	2.304	1.372
Yaralama	136.094	87.517	48.577	133.626	86.311	47.315
Cinsel Suçlar	31.890	4.151	27.739	25.685	3.626	22.059
Kişiyi hürriyetinden yoksun kılma	7.412	1.568	5.844	6.626	1.147	5.179
Konut dokunulmazlığının ihlali	333	127	206	270	110	160
Tehdit	11.200	5.044	6.156	9.618	4.374	5.244
Hakaret	3.515	1.375	2.140	3.018	1.227	1.791
Hırsızlık	5.423	3.902	1.521	3.833	2.768	1.065
Yağma	3.622	3.276	346	3.122	2.824	298
Mala zarar verme	713	465	248	652	423	229
Genel ahlaka karşı suç.	1.016	421	595	782	284	498
Çevreye karşı suç.	5	C	C	C	C	-
Görevli memura mukavemet	76	54	22	C	C	C
Adliye karşı suç.	328	169	159	237	124	113
Sahtecilik	102	80	22	106	80	26
Uyuşturucu veya uyarıcı madde suç.	1.976	1.217	759	1.871	1.172	699
Toplumsal olaylar	42	C	C	118	66	52
Pasaport kanununa muhalfeet	228	153	75	171	99	72
Aile düzenine karşı suç.	20.361	10.539	9.822	18.673	9.853	8.820
Bilişim Suçları	574	245	329	329	148	181
Dolandırıcılık	1.198	937	261	1.010	715	295
Mal varlığına karşı d. suçlar	2.335	1.865	470	1.711	1.362	349
Kamu sağlığına karşı suç.	423	170	253	295	147	148
Genel Tehlike yaratan suçlar	1.676	1.131	545	1.590	1.078	512
Göçmen kaçakçılığı	-	-	-	-	-	-
Diğer	207	124	83	850	436	414
Takibi gereken olay mağduru	26.152	15.456	10.696	24.762	15.130	9.632
Kabahat mağduru	215	150	65	168	141	57

Kaynak: Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuk İstatistikleri, 2023.
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Güvenlik-Birimine-Gelen-veya-Getirilen-Cocuk-Istatistikleri-2023-53674> Erişim Tarihi: 12 Eylül 2024.

(TÜİK’e ait tablo yazar tarafından oluşturulmuştur).

Tablo 3.1’de yer alan veriler 2022 ve 2023 yılları arasında güvenlik birimlerine gelen ya da getirilen çocukların oranlarını ifade etmektedir. Bu bağlamda 2022 yılındaki veriler analiz edildiğinde erkek çocukların mağduriyet oranı daha fazladır. Şöyle ki mağduriyet türlerine bakıldığında yaralamanın 87.517 oran ile yüksek olduğu onu sırasıyla takibi gereken olay mağduru (15.456), aile düzenine karşı suçlar (10.539), ve cinsel suçlar (4.151) takip etmektedir. Kız çocuklarında oranlar ise, yaralama (48.577), cinsel suçlar (27.739) şeklindedir. Her iki yıla bakıldığında erkeklerde suç mağduru olay sayısının kadınlardaki olay sayısından yüksek olduğu görülmektedir. Yıllar bazında toplam orana bakıldığında öldürme mağduriyet türünde her iki cinsiyette 2023 yılında artış yaşandığı görülürken, konut dokunulmazlığının ihlalinde ise 2022 yılına göre 2023’te her iki cinsiyette de azalış yaşandığı belirtilmektedir. Ayrıca tabloda “C” ile gösterilen yerler gizli bilgiyi ifade etmektedir (TÜİK, 2024a).

Tablo 3.2: Türkiye’de 2023 Yılı Suça Sürüklenmiş Olan Çocuklara İsnat Edilen Suç Türü Oranı (%)

Suç Türü	Oranı
Yaralama	39,8
Diğer	26,7
Hırsızlık	20,08
Pasaport kanununa muhalefet	7,7
Uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak, satmak, satın almak	4,9

Kaynak: Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuk İstatistikleri, 2023.
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Güvenlik-Birimine-Gelen-veya-Getirilen-Cocuk-Istatistikleri-2023-53674> Erişim Tarihi: 12 Eylül 2024.

(TÜİK’in verileri yazar tarafından tablo şeklinde oluşturulmuştur).

3.2’de yer alan tablo incelendiğinde 2023 yılı içinde suça sürüklenmiş çocuklara isnat edilen suç türünün en fazla olduğu 39,8 oran ile yaralamada gerçekleşmiştir. Bu

bağlamda en düşük isnat oranı uyuşturucu vb. madde kullanma, satma gibi suç türünde yaşanmıştır (TÜİK, 2024a).

Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi (Adalet Bakanlığı) tarafından hazırlanan verilere göre, 2023'te başsavcılıklarda çocuklarla alakalı 188 bin civarında dosya hazırlanmıştır. Ayrıca, başsavcılıklarda çocuklarla alakalı olan dosyaların sayısının, bütün dosyaların içindeki oranının %3,4 olduğu ifade edilmektedir. Fakirliğin de tesiriyle suça sürüklenmiş çocukların sayısının 2024 yılında çok fazla arttığından söz edilmiştir. Bu bağlamda 2024'te suç dosyasından dolayı hakkında karar verilmiş çocukların sayısının 211 bin 946 seviyesine çıktığı görülmektedir. Ayrıca, çocuklarla alakalı bahsi geçen kararlardan 63 bin 712 tanesinin mahkûmiyet hükmü olduğu belirtilirken; bu bağlamda mahkûmların 4 bin 386 tanesini kızların oluşturduğu ifade edilmiştir (Bildircin, 2025).

Türkiye'de çocuk suçlulara yönelik bir kanun bulunmaktadır. Bu bağlamda “Çocuk Koruma Kanunu (5395 sayılı 2005 tarihli)” ‘nun birinci maddesinde kanunun amacından bahsedilmektedir. Bu bağlamda “*korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin usûl ve esasları düzenlemektedir.*” (RG, 5395, 2005 Bkz. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5395&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>). Bu madde ile korunma gereksinimi olan ve suça itilmiş çocukların korunması hedeflenmiştir. Ayrıca söz konusu kanunda yıllar içinde değişiklikler yaşanmıştır. Şöyle ki kanunun kabulünden yani 2005'ten 2024'te gelinceye kadar toplamda 5 kere değişikliğe gidilmiştir. Bu bağlamda yapılan yönetmeliklerde aksaklıkların giderilmesi hedeflenmiştir. Ancak suça bulaşan ya da mağdur durumda olan çocuklarla alakalı hem suçun önlenmesi aşamasında hem de mağduriyet sonrası verilen hizmetlerde farklı sorunlar ortaya çıkabilmektedir (Göbel, 2024, s. 27).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Adalet Komisyonu'nun kabul ettiği “10. Yargı Paketi”nde suça sürüklenmiş çocuk hükümlülerle ilgili ifadeler de bulunmaktadır. Bu bağlamda, “çocuk kapalı ceza infaz kurumlarını düzenleyen (on birinci madde)” ve “çocuk eğitimevlerini kapsayan” hükümlerde değişikliğe gidildiği ifade edilmektedir. Bu bağlamda, sadece “çocuk tutukluların” barındığı eğitim ve öğretim temelli çocuk kapalı ceza infaz kurumlarına, çocuk hükümlülerin de yerleştirileceği; bu bağlamda, çocuk hükümlülerin infaz sürecine öncelikle “çocuk kapalı ceza infaz kurumlarında”

başlanacağı ardından “çocuk eğitimevlerine” gönderileceği belirtilmektedir. Ayrıca aynı yasanın çocuk eğitimevleri ile alakalı on beşinci maddesine eklenen yeni fıkralar sayesinde, çocuk hükümlüler için verilen yaptırımların doğrudan “çocuk eğitimevleri”nde uygulanacağından bahsedilmektedir (BirGün, 2025).

Avrupa Komisyonu Türkiye raporları kapsamında suça sürüklenmiş çocuklarla ilgili ifadeler şu şekildedir;

2001 yılı raporunda; 2001 yılının ağustos ayında Şanlıurfa’nın Edremit ilçesinde on altı yaşındaki bir çocuğun göz altı sürecinde öldüğü; bu bağlamda, Şanlıurfa’nın Viranşehir ilçesinde terör örgütüne yardım ve yataklık yapma suçundan dolayı gözaltına alınmış ve avukatlarının ileri sürdüğüne göre kötü davranıldığı düşünülen çocukların olduğu iddia edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2001, s. 22). 2002 yılındaki rapora göre; ASŞ’nin on yedinci maddesi çocuk suçluların korunmasına yönelik haklarını düzenlerken, Türkiye’de çocuk suçluların da halen hapiste olduğuna vurgu yapılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2002, s. 31).

2003 yılı raporunda sabıka kaydının çocuklarla ilgili olan kısımları bulunduğu ve sabıka kaydı sisteminin BMÇHS’nin birinci maddesine uyumlu bir hale getirildiği ifade edilmiştir. Bu bağlamda on sekiz yaşın altındaki çocukların sabıka kayıtlarının katı şartlara uygun olarak yalnızca savcılar tarafından inceleneceği belirtilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2003, s. 17).

2005 yılı raporunda Türkiye’de 2005 yılında kabul edilmiş olan çocukların korunmasına yönelik bir kanunun, ilk kez hususi problemi olan, kanuni soruşturma boyutunda yer alan ya da rastgele bir suçtan hükümlü olan çocukların haklarını koruyan kanuni bir yapının oluşturulduğu; ayrıca, yasanın kabul edilmesinin müspet bir olay olmasının yanında, yaşları on iki ile on sekiz arasında değişen suçlularla alakalı kararların yine normalde uygulanan ceza yasası bağlamına girmesi sebebiyle bahsedilen kanunun çocuklarla ilgili yasama bölümündeki uluslararası standartları bütünüyle karşılamadığı da belirtilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2005, s. 38). Raporda ayrıca gözaltına alınan her bireyin adalete erişimi (avukat hakkı) olduğu vurgulanırken, çocuklar içinde sorgulama evresinde bu durumun zorunlu olduğu ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2005, s. 26).

2006 raporunda Güneydoğu Anadolu’da mart ve nisan aylarında birtakım olayların yaşandığı belirtilirken; bu konuda insan hakları konusunda kaygıların olduğu

da ifade edilmektedir. Bu olaylar neticesinde 550 kişinin gözaltına alındığı ve bunlardan 200 tanesini de çocukların oluşturduğunun altı çizilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2006, s. 12). Raporda ayrıca, 2005'te çocukların korunmasıyla ilgili kanunun, problemlı, tahkikat altında veya hükümlü çocukların haklarını koruduğundan bahsedilmiştir. Bu bağlamda bahsi geçen Kanun'un ILO Sözleşmelerine uyumlu bir hale getirilerek daha etkin olması gerektiğine vurgu yapılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2006, s. 17).

2007 yılı raporunda; gözetim altında olan çocuk suçluların, görevi güvenliği sağlamak olan müesseselerin çocuk suçlularla ilgili birimlerinde tutuklama olmasıyla beraber kelepçe vurulamayacağı ve hareketlerinde kısıtlama yapılamayacağı, ayrıca savcılıkta Çocuk Suçları Bürosu'nun da olması gerektiği ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2007, s. 18). Tutuklanmış çocukların çoğunluğunun da yargılama sonundaki (nihai) kararı beklediği ifade edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2007, s. 19).

2008 yılı raporunda tutuklu olan çocukların sayısında artış yaşanmıştır. Gözaltı merkezlerindeki koşulların gerek fiziki şartlar gerekse oradaki hizmetin niteliği açısından iyileştirilmesi gerektiğinden bahsedilmektedir. Ayrıca çocuk ile ailesine yardımcı olmak ve yeniden suç işlenmesine engel olmak için koşullu salıverme sisteminin geliştirilmesi tavsiye edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2008, s. 21). Raporda ayrıca, bir suçun faili veya tanığı ya da şiddet kurbanı olan çocuklar için bazı şehirlerde kimsesizler yurdunun açıldığı ifade edilirken; bu bağlamda ayrıca, 6 merkezin ilk kez 2007 yılında Çocuk Koruma Kanunu kapsamında kurulduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda bu merkezlerin 4 tanesinin koruma, bakım ve rehabilite merkezi olduğu ve suça bulaşmış çocuklara yardım ettiği; geriye kalan 2 merkezin de bakım ve sosyal rehabilite merkezi olduğu ve istismar ve şiddet mağduru çocuklara yardımcı olduğunun altı çizilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2008, s. 21).

2009 yılı raporunda tutuklu çocuklar hususunda kaygılar yaşandığı belirtilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2009, s. 17). Ayrıca, 10 Temmuz 2009 itibarıyla, hapisanelerde 282 tanesi mahkûm olmak üzere, 2 bin 678 çocuğun bulunduğu vurgulanmıştır (Avrupa Komisyonu, 2009, s. 25). Raporda ayrıca, gösteriye katıldığı gerekçesiyle Terörle Mücadele Kanunu kapsamında gözaltına alınan yaşları on beş ile on sekiz arasında değişen çocukların, gözaltına alındıktan hemen sonra, avukata erişmelerinin mümkün olmadığının altı çizilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2009, s. 73).

2010 yılı raporunda çocukların genellikle kendileri için tahsis edilmemiş hapisanelerde ve diğer gözaltı merkezlerinde kaldıkları, ancak çocukların gözaltında tutulduğu pek çok yerde devamlı değişen niteliksiz eleman sayısının yüksekliğine de dikkat çekilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2010, s. 28). Raporda ayrıca, tutuklu insanlardan yarısına yakınının duruşmanın yapılmasını veya davalardaki son kararı beklediği ve bu durumun hapisanede ki çocukları olumsuz etkilediğine vurgu yapılmıştır. Bu bağlamda, Adalet Bakanlığı'nın verilerine göre; Türkiye'deki hapisanelerde 2010 yılı itibariyle, 119 bin 145 kişinin bulunduğu ve bunlardan 56 bin 557'sinin henüz bir cezaya çarptırılmadığına vurgu yapılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2010, s. 19). Ayrıca, 2010 tarihli "Terörle Mücadele Kanunu'nda ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapan Kanun" kapsamında terörle ilgili suç işlediği iddia edilen çocuğun çocuk mahkemesinde yargılanacağından bahsedilmiştir. Bu bağlamda terör örgütüne ilişkin propaganda yapmaktan ya da toplantı ile gösteri yürüyüşleri sırasında güvenlik güçlerine direnmekten ceza alan çocukların bundan böyle terör örgütü üyesi olmaktan dolayı ayrıca mahkûm olmayacağı da belirtilmiştir. Raporda, yeni olmasına karşılık, koşullu salıverme sisteminin bütün şehirlerde kurulduğuna vurgu yapılırken; ayrıca, bu bağlamda, psikolog ile sosyal hizmet çalışanlarının atandığından; ayrıca 2017 yılının Eylül ayı itibariyle 6 bin 233 çocuğunda koşullu salıverildiği vurgulanmıştır (Avrupa Komisyonu, 2010, s. 27).

2011 yılı raporunda; cezaevlerinde yaşları on iki ve on sekiz aralığında değişen ortalama 2 bin 500 çocuğun olduğu hatırlatılarak, hapis cezasının çocuklar için verilebilecek en son ceza şekli olması gerektiği ve bu kapsamda cezaevlerinde tutuklu ya da mahkûm olan çocukların sayılarının azaltılması konusunda gayret sarf edilmesi tavsiye edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2011, s. 34). Raporda ayrıca, Terörle Mücadele Kanunu'ndaki ağırlaştırıcı sebeplerin çocuklara uygulanmayacağı ve bu çocukların yalnız çocuk ağır ceza veya çocuk mahkemelerinde yargılanacağını öngörüldüğü ifade edilirken; söz konusu Kanunu'n uygulanması konusunda sorunlardan bahsedilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2011, s. 33).

2012 yılı raporunda Türkiye'de temmuz ayının sonu itibariyle yaş aralığı on iki ile on sekiz arasında olan 1830 çocuk hapisanede yatmaktadır. Bu bağlamda çocuklardan yüz doksani hükümlü iken, diğerlerinin muhakeme öncesinde ya da kesinleşmemiş davalarda tutuklama durumları devam etmektedir (Avrupa Komisyonu, 2012, s. 34). Raporda, Türkiye'de çocuklar ve kadınlar da dahil olmak üzere,

hapishanedeki mahkumların büyük bir kısmının adli yardıma erişemediğine vurgu yapılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2012, s. 25).

2013 yılı raporunda çocukların terörle ilgili suçlarda tutuklu olduğu olayların sürmekte olduğu, 2013 yılının mayıs ayından itibaren yaş aralığı on iki ve on sekiz arasında değişiklik gösteren ortalama 2 bin çocuğun hapishanelerde olduğu ifade edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2013, s. 59).

2015 yılı raporunda 2014 ve 2015 yılında yaşanan olaylarda ortalama üç yüz çocuğun ele geçirildiği, gözaltına alındığı ya da tutuklandığına dikkat çekilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2015, s. 73). Ayrıca, bazı davalarda çocukların hakaret suçlamasıyla yargılandığı belirtilirken bazı çocukların yargılanma öncesi tutuklandığı ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2015, s. 70).

2016 yılı raporunda; çocukların terör örgütüne üye olma suçuyla gözaltına alınmasının ve tutuklanmasının sürdüğü; tutuklu olarak yargılanan çocukların sayısında bir artış olduğu; hapishanelerde kalan çocuk sayısının 2 bin 419 olduğu ve gözaltındaki çocuklara yönelik eziyet, kötü davranma ve cinsel sömürü iddialarının bulunduğu iddia edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2016, s. 75). Ayrıca, Cumhurbaşkanı'na hakaret iddiasıyla; aralarında gazetecilerin, yazarların, sosyal medya kullanıcılarının ve çocukların da yer aldığı kişilere yönelik kovuşturma olaylarının sürdüğü ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2016, s. 26).

2018 yılı raporunda; tutuklu olarak yargılanan çocuk sayısının 1746'ya çıktığına vurgu yapılırken; Türkiye'de terör ya da örgüt suçları sebebiyle 130 çocuğun cezaevinde tutuklu veya mahkûm olduğu ve çocuklara verilen adli yardımın niteliği ve hapishanelerdeki rehabilite etkinliklerinin kaygı sebebi olduğu ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2018, s. 39). Ayrıca, Cumhurbaşkanı'na hakaret iddiasıyla; aralarında, gazetecilerin, yazarların, sosyal medya kullanıcılarının ve çocukların da dahil olduğu bazı kişilere yönelik kovuşturma olaylarının devam ettiği hatırlatılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2018, s. 36). Raporda ayrıca, 2018 yılı itibarıyla hapishanelerde tutuklu anasıyla birlikte kalan çocukların sayısının da 600'ün üzerine çıktığının altı çizilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2018, s. 33).

2019 yılı raporunda; söz konusu rapor yılı içinde hapishanelerde anasıyla kalan çocukların sayısının 743 olduğu ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2019, s. 35). Ayrıca

Türkiye’de çocuklara verilen adli yardımın niteliğinin ve hapishanelerdeki rehabilite etkinliklerinin de kaygı verici olduğu hatırlatılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2019, s. 43). Ayrıca, ifade özgürlüğü konusunda, kısıtlamaların sürdüğü belirtilirken; Cumhurbaşkanı’na hakaret iddiasıyla, aralarında yazarların, sosyal medya kullanıcılarının, hatta çocukların da dahil olmak üzere toplumdaki diğer kişilere yönelik kovuşturmalarda bir yükseliş yaşandığına vurgu yapılmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2019, s. 8).

2020 yılı raporunda hapishanelerde dört yüz beşi anneleriyle beraber kalan 2 bin 500 çocuğun yer aldığı bilgisi paylaşılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2020, s. 35). Ayrıca, cumhurbaşkanına hakaret gerekçesiyle; yazarlar, çocuklar da dahil olmak üzere, bazı kişilere yönelik, tutuklamaların, soruşturmaların ve kovuşturmalarının sürdüğü not edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2020, s. 38).

2021 yılı raporunda adli görüşme odalarındaki koşullarda iyileştirmelerin olduğuna vurgu yapılırken; Türkiye’de çocuk adalet düzenindeki problemlerin sürdüğü de hatırlatılmıştır. Ayrıca çocukların genellikle uzun zamanlı ve birtakım hallerde de onlara uygun olmayan yerlerde, terör örgütü üyesi olması ithamıyla gözaltına alınmasının ve hapsedilmesinin sürdüğüne vurgu yapılırken; çocuklara verilen adli yardımın ve rehabilite etkinliklerinin niteliğinin kaygı verici olduğu da ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2021, s. 40). Raporda ayrıca, cumhurbaşkanına hakaret gerekçesiyle; yazarların, öğrencilerin, gençlerin, çocuklar da dahil olmak üzere, pek çok kişiye yönelik, tutuklamaların, soruşturmaların ve kovuşturmalarının devam ettiği hatırlatılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2021, s. 35).

2022 yılı raporunda çocuk adalet düzenindeki problemlerde dahil olmak üzere, Türkiye’nin çocuk haklarının düzeltilmesi konusunda gayret göstermesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca 2022 Eylül ayı itibariyle; 147 adliyede, 152 tane adli görüşme odasının oluşturulduğu ve adliyelerde Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Başkanlığı bünyesinde hizmet birimlerinin oluşturulmasına devam edildiği ifade edilmiştir. Türkiye’de çocuk adalet düzenindeki problemlerin sürdüğüne vurgu yapılırken; çocukların uzun zaman ve birtakım hallerde de onlara uygun olmayan kuruluşlarda, terör örgütüne üye olma ithamıyla gözaltına alınma ve tutuklanmaların devam ettiğine yönelik kaygıların sürdüğünden bahsedilmiştir. Ayrıca çocuklara ilişkin özgürlüğü kısıtlamayan

önlemlerin düzeltilmesine ivedilikle gereksinim duyulduğunun altı çizilirken; hükümlü çocukların adli yardıma erişimlerinin de kısıtlı olduğuna dikkat çekilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2022, s. 42).

2023 yılı raporunda; çocukların, ceza uyuşmazlıklarında parasız adli yardımdan faydalandığı belirtilirken, hukuki davalarda veya başka şikâyet sistemlerinde bu şekilde bir yöntemin uygulanmadığından bahsedilmiştir. Ayrıca Türkiye’de çocukların terör örgütüne üye olma ithamıyla gözaltında tutulması ve tutuklanmasına yönelik kaygıların sürdüğü; çocuklara ilişkin özgürlüğün kısıtlanmaması hususuna ilişkin önlemlerde iyileştirmeye gidilmesi gerektiği; (Avrupa Komisyonu, 2023, s. 42) hükümlü çocukların adli yardıma erişimlerinin kısıtlandığı eleştirilerinde bulunulmuştur (Avrupa Komisyonu, 2023, s. 44). 2024 yılı raporunda; Türkiye’de terör örgütüne üye olma ithamıyla gözaltına alınan ve tutuklanan çocuklara ilişkin kaygıların sürdüğü vurgulanmıştır (Avrupa Komisyonu, 2024, s. 32).

Raporlar genel olarak analiz edildiğinde, cezaevinde bulunan çocuk sayısının arttığı bildirilmiştir. Gözaltında tutulan çocuklara kötü davranıldığı; gözaltı ortamlarının düzeltilmesi ve buralarda tutuklu olan çocukların hareketlerinin kısıtlanmaması gerektiği ifade edilmiştir. Cezaevlerinin suçlu çocukların cezalandırılması için tek yol olmaması; bunun yerine diğer tedbirlere başvurulması ve cezaevinde annesiyle birlikte kalan çocuk sayısının fazla olduğu eleştirilerinde bulunulmaktadır. Çıkan bir yasanın olumlu olmasının yanında bütün çocukları da kapsamadığı bildirilmiştir. Belirli bir yaş grubundaki çocuklara uygun cezaların verilmediği de ne yazık ki bilinmektedir. Ayrıca adli yardıma her çocuğun da erişemediği görülmektedir. Sonuç olarak, Türkiye’deki çocuk adalet düzeninin istenilen düzeyde olmadığı ve durumun düzeltilmesi için emek sarf edilmesi gerektiği önerisinde bulunulmuştur.

3.1.1.1. Çocuk Mahkemelerinin Yetersizliği

Çocuk mahkemeleri, çocuk adalet düzeninin en mühim unsurudur. On sekiz yaşından küçük kişileri yargılayan çocuk mahkemeleri bütünüyle çocuklar için, onları himaye etmek, çıkarlarını üst seviyede korumak, gereksinimlerini karşılayarak ve problemlerini çözümleyerek suça bulaşmalarına engel olmak maksadıyla oluşturulmuştur. Bu bağlamda bahsi geçen mahkemeler dört temel kural üzerinde şekillenmiştir: Birincisi, çocuk gelişimini devam ettirmekte olan bir canlıdır. Çocuğa

erişkin bir birey gibi davranmak ve işlemiş olduğu cürüm yüzünden tamamıyla çocuğun mesul tutulması doğru değildir. İkincisi, rehabilitasyona yatkınlık konusunda çocuklar, erişkin bireylerden daha iyidir. Bu doğrultuda onları cezalandırmaktan çok eğitim ve iyileştirici bir tutumla yaklaşılması gerekmektedir. Üçüncüsü, onlarla alakalı kararlar verileceği zaman, çocukların hususi şartlarının ve gereksinimlerinin göz önünde tutulması gerekmektedir. Dördüncüsü, çocuklara uygulanacak olan adalet düzeni, erişkinlerine uygulanan sert, ceza esaslı vb. yöntemler gibi olmamalıdır (Kuruca & Mamur Işıkçı, 2022, s. 52).

Çocuk mahkemelerinin oluşması düşüncesi XVIII. (18.) yüzyılın son dönemlerine kadar sürmektedir. Bu bağlamda dünya üzerindeki ilk çocuk mahkemeleri ABD'nin bir eyaletinde (Illinois) oluşturulmuştur. ABD'deki bu mahkemelerden sonra Almanya, Fransa, İngiltere vb. ülkelerde de mahkemeler kurulmuştur. Türkiye'de ise farklı yıllarda (1945-1952-1965) söz konusu mahkemelerin oluşturulması yönünde teşebbüsler yaşanmış, ancak, 1979 yılında çıkarılan çocuk mahkemeleriyle ilgili yasanın ardından, mahkeme 1987 yılında kurulmuştur (Kuruca & Mamur Işıkçı, 2022, s. 52).

Adalet Bakanlığı'nın 2024 yılı bakanlık faaliyet raporunda Adli yargının içinde yer alan çocuk mahkemelerinin sayısı 2024 yılında 114 iken, çocuk ağır ceza da bu sayı 23 'tür (Adalet Bakanlığı, 2025, s. 75). Türkiye'deki çocuk mahkemelerinin sayısının yeterli olmadığı Komisyon raporlarında ele alınmıştır.

Avrupa Komisyonu Türkiye raporlarında çocuk mahkemeleri ile ilgili ifadeler ele alındığında;

2000 yılı raporunda, Türkiye'de ceza davalarının çok uzun sürdüğü, 15 yaşın altındaki çocukların işlemiş olduğu suçlarla ilgilenen çocuk mahkemelerinde dava süresinin yaklaşık 665 gün olduğuna dikkat çekilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2000, s. 11).

2001 yılı raporunda da çocuk mahkemeleri ile alakalı gerek yapısal gerekse görev alanları hususundaki problemler devamlılık gösterdiğine dikkat çekilerek mahkemelerin sayısının kısıtlı olmasının; davaların yığılmasına ve dava sürelerinin uzamasına neden olduğu ifade edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2001, s. 17). Ayrıca, yargının modern bir duruma getirilmesi amacına ulaşmak için yargıçların hür ve adil oluşunun (hem dernek kurma hem de dernek üyesi olmanın önündeki manilerin yok edilmesi de dahil) sağlanlaştırılmasına, yargıç ve savcı sayısının çoğaltılmasına, çocuk mahkemelerindeki

sayının fazlaştırılması ve Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin yetki hususunun incelenmesine yönelik ilave önlemlerin alınması önerilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2001, s. 84).

2002 yılı raporunda, Adalet Bakanlığı belgelerinde çocuk mahkemelerindeki yaklaşık dava sürelerinin ötekilerden daha uzun olduğu belirtilmektedir (2000 yılındaki süre 755 gündür). Çocuk mahkemesi sayılarının Diyarbakır ve İstanbul'da iki tane daha kurulmasıyla birlikte toplamda 8 olduğu, 8 ilde de çocuk mahkemesi kurulmasına yönelik çalışmaların bulunduğu ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2002, s. 14). Çocuk mahkemelerinin bütün bölgelerde yaygınlaşması, beklenenden daha ağır seyrettiği, çocuk mahkemelerinin hem bünyesinde hem de yetkisinde bir ilerlemenin olmadığını görüldüğü ve mahkemelerin yaşları on bir ile on dört arasında değişen çocukları yargılanmakta olduğuna dikkat çekilmektedir. Bu yüzden, yaşları on beş ile on sekiz arasında değişen bireylerin genel mahkemelerde yargılandığı belirtilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2002, s. 15).

2003 yılı raporunda, çocuk mahkemeleri yasasında değişikliğe gidilerek bu mahkemelerde yargılanmanın on beş yaştan on sekize çıkarıldığı görülmektedir. Yine çocuk mahkemelerinde yargılama süresinin başka ceza mahkemelerine kıyasla uzun olduğundan bahsedilse de azaldığı yönünde ifadelerde raporda yer almaktadır (Avrupa Komisyonu, 2003, s. 17).

2004 yılı raporunda, Türkiye'de 2004 yılında Çocuk Mahkemeleri Kanunu'nda değişikliğe gidildiği ve bu kanunun nüfusu 100 binin üzerindeki bütün şehirlerde çocuk mahkemelerinin kurulabilmesine olanak sağladığı ifade edilmektedir. Rapor yılı içinde on altı tane çocuk mahkemesinin kurulduğu ve yargı alanında davaların hem fazla uzun sürdüğü hem de devamlı ertelendiği ifade edilmiştir. Raporda, Ağır Ceza, İlk Derece Ceza ve Çocuk Mahkemelerinde dava süresinin kısaldığına yönelik ifadeler de yer almaktadır (Avrupa Komisyonu, 2004, s. 20).

2005 yılı raporunda, 2005 yılında yapılan kanun değişikliği kapsamında işlediği suç hafif olan on sekiz yaşın altındaki çocukların üç kişinin olduğu hakimler topluluğu yerine, bir hakimin karşısına çıkarılacağı ve bu durumun çocuk mahkemelerinde var olan dava yığılmasını hafifleteceği ifade edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2005, s. 18). Çocukların işlemiş olduğu suçlarla alakalı yargı kapsamında, ülkede yer alan

ihisaslaşmış 3 ıslahevi ile on altı çocuk mahkemesinin var olan gereksinimleri giderme konusunda yetersiz olduğuna dikkat çekilmektedir. Ayrıca bahsi geçen 2005 tarihli Çocuk Koruma Kanunu kapsamında bütün şehirlerde çocuk mahkemesi kurulmasının öngörüldüğü de aktarılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2005, s. 38).

2007 yılı raporunda, çocuk mahkemelerinin karşılaşmış oldukları zorluklardan kurtulabilmeleri için hem donanım açısından uygun bir duruma getirilmesi; hem de sayılarında artışa gidilmesi tavsiye edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2007, s. 19). Ayrıca, çocuk, sulh hukuk, ceza vb. gibi olmak üzere yirmi yedi mahkemenin kurulduğu; Ankara, Diyarbakır gibi şehirlerde bölge istinaf mahkemeleri de dahil, on yeni adliye binası inşaatına başlandığı ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2007, s. 60).

2008 yılı raporunda, çocuklarla ilgili yargı alanında yaşanan gelişmelere rağmen, Çocuk Koruma Kanunu'nda; her şehirde çocuk mahkemelerinin kurulması gerektiği, ancak 81 şehrin yalnızca 40 tanesinde bu mahkemelerin olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca sosyal hizmetler alanında çalışan görevlilerin hem az oluşuna hem de iş yüklerinin çokluğuna dikkat çekilmiş, bu durumun mahkemelerin uzun sürmesine ve bu sebeple çocukların hürriyetlerinden uzun süre yoksun kalmalarına neden olduğu not tutulmuştur (Avrupa Komisyonu, 2008, s. 21).

2009 yılı raporunda, çocuk mahkemeleriyle alakalı endişeler yaşandığı (Avrupa Komisyonu, 2009, s. 12) ve bu kapsamda 2005 yılındaki çocukların korumasını içeren kanunun, ülkedeki bütün şehirlerde çocuk mahkemesi kurulmasının zeminini oluşturduğuna dikkat çekilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2009, s. 24). Çocuk mahkemelerinin sayısının 2008'de kırk tane olduğu ifade edilirken, 2009'da bu sayının yetmiş üçe çıktığının görüldüğü, bu kapsamda, bu mahkemelerin Türkiye'deki seksen bir ilin otuz üçünde yer aldığının altı çizilmiştir. Ancak, ağır suçları ele alan çocuk ağır ceza mahkemeleri sadece yedi şehirde vardır (Avrupa Komisyonu, 2009, s. 25). Yaşları on beş ile on sekiz arasında değişen çocukların erişkinler gibi cezalandırıldığı ve orantılı olmayan cezalara çarptırıldığı davaların ağır endişelere sebep olduğu iddia edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2009, s. 73).

2010 yılı raporunda, çocukları korumayı içeren yasanın bütün şehirlerde çocuk mahkemelerinin kurulmasını gerekli kılmasına rağmen, 2010 yılının eylül ayı itibariyle yalnız otuz şehirde 95 tane çocuk mahkemesinin kurulduğu belirtilirken bu

mahkemelerden sadece 72'sinin çalıştığı ifade edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2010, s. 28).

2011 yılı raporunda, Türkiye'de 2011 yılının mayıs ayı itibariyle, yalnız on bir tanesinin çalıştığı toplamda 20 tane çocuk ağır ceza mahkemesinin var olduğu ancak, yasayla kurulmuş olan çocuk mahkemelerinin toplam sayısının ise yetmiş beş olduğu bunlardan altmış tanesinin işlediği ifade edilmektedir. Çocukların korumasını içeren yasa kapsamında, bütün şehirlerde çocuk mahkemelerinin kurulması gerektiğinden bahsedilmektedir. Söz konusu mahkemelerin bulunmadığı şehirlerde, çocuklar, erişkinlerin yargılandığı mahkemelere çıkarılmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2011, s. 34). Çocuk mahkemelerinde görülen davaların çoğunlukla uzun sürdüğünden söz edilmektedir. Söz konusu mahkemelerin, birtakım davalarda hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına, hapis cezası durumunun başka müeyyidelere döndürülmesine ya da terörle bağlantılı suçlar konusunda cezanın ertelenmesine karar verdiği belirtilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2011, s. 34).

2012 yılı raporunda, rapor döneminin sonunda, dokuz tanesinin işlediği toplamda on dokuz tane çocuk ağır ceza mahkemesi bulunduğu ve yasa kapsamında bütün şehirlerde çocuk mahkemelerinin kurulması gerektiği ifade edilmesine rağmen, altmış yedisi faal toplamda seksen altı tane çocuk mahkemesi bulunduğu ve bahsi geçen mahkemelerin bulunmadığı şehirlerde çocukların ağır cezada yargılandığı belirtilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2012, s. 34).

2013 yılı raporunda, etkin bir çocuk adalet düzenine ilişkin varlıkların kısıtlı oluşunun kaygı sebebi olduğu ve sayısı on sekiz olan çocuk ağır ceza mahkemesinden yalnız 8'inin çalışır vaziyette olduğuna dikkat çekilmektedir. Çocuk mahkemelerinin toplam sayısının doksan altı olduğu ifade edilirken, bunlardan seksen tanesinin etkin durumda olduğu ifade edilmiştir. Çocuk korumasını içeren yasa kapsamında bütün şehirlerde çocuk mahkemelerinin kurulmasının istendiği raporda bu mahkemelerin bulunmadığı şehirlerde, çocukların erişkinlerin mahkemelerinde yargılandığına dikkat çekilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2013, s. 59).

2014 raporunda, çocuklar için yirmi iki şehirde, otuz bir tane adli görüşme odasının oluşturulduğu belirtilmiş, çocukların korunmasını içeren kanun kapsamında bütün şehirlerde çocuk mahkemesinin kurulması hususundan bahsedilmesine rağmen,

seksen dört tanesi işler vaziyette toplamda yüz tane çocuk mahkemesinin olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca, on sekiz tane çocuk ağır ceza mahkemesinin dokuz tanesinin de çalışır vaziyette olduğuna vurgu yapılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2014, s. 56).

2015 yılı raporunda, çocuk adaleti hususunda, bütün şehirlerde çocuk mahkemelerinin bulunmadığı, bu mahkemelerin olmadığı şehirlerde, çocuklar erişkinlerin mahkemelerinde cezalandırılmıştır. 2014 ve 2015 yılındaki olaylarda ortalama üç yüz çocuğun ele geçirildiği, gözaltına alındığı ya da tutuklandığı ifade edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2015, s. 73).

2016 yılı raporunda, çocuklar için olan mahkemelerde ortalama dava sürelerinin kısaldığı; lakin, bütün şehirlerde çocuk mahkemelerinin bulunmadığına ve suçlu çocukların yarısından fazlasının da uzmanlaşmamış mahkemelerde yargılandığına dikkat çekilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2016, s. 75).

2018 yılı raporunda, bütün şehirlerde çocuk mahkemelerinin kurulmadığı ve suçlu çocukların yarısından fazlasının uzmanlaşmamış mahkemelerde cezalandırıldığı yinelenmektedir (Avrupa Komisyonu, 2018, s. 39). 2019 yılı raporunda, Kanun da belirtilmesine rağmen bütün şehirlerde çocuk mahkemeleri bulunmadığı eleştirisinde bulunmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2019, s. 43). 2022 yılı raporunda, çocuk mahkemelerinin sayısının yeterli olmadığı eleştirisi tekrar edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2022, s. 42).

2023 yılı raporunda, uzmanlaşmış çocuk mahkemelerinin, çocuk ağır ceza mahkemelerinin ve bu alandaki nitelikli çalışanların sayısı ve bölgesel dağılımının yeterli olmadığı, yargılanması süren çocukların hemen hemen yarısının uzmanlaşmamış mahkemelerde yargılandığına dikkat çekilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2023, s. 42). Bütün şehirlerde çocuk mahkemelerinin oluşturulmasını ifade eden yasa kapsamında, 2023 itibarıyla seksen bir tane çocuk mahkemesi ve on iki tanede çocuk ağır ceza mahkemesinin mevcut olduğu, bu bağlamda, belirtilen sayıların, büyük illerin gereksinimleri açısından yeterli olmadığı eleştirisinde bulunmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2023, s. 43).

Yukarıda yer alan raporlarda, ilk zamanlarda çocuklarla ilgili davaların uzun sürdüğü bildirilirken ilerleyen yıllarda bu sürenin kısaldığı da görülmüştür. Çocuk mahkemelerinin sayısının az olduğu belirtilirken, bu durum nedeniyle her çocuğun bahsi

geçen mahkemelerde yargılanmadığına dikkat çekilmektedir. Her şehirde çocuk mahkemesinin olmadığı özellikle ifade edilirken, çocukların diğer insanlarla aynı mahkemelerde yargılandığı bildirilmiştir. Bu konuda yasa çıkarılmasına rağmen, çocuk mahkemelerinin sayısının hem her şehirde olmadığı hem de sayılarının yeterli olmadığı görülmektedir. Eskiden çocuk suçlular birden fazla yargıcın önüne çıkarılırken yargıç sayısının teke düşürüldüğü ve bu durumun mahkemeleri rahatlatacağı belirtilmektedir. Ayrıca bahsi geçen mahkemelerdeki nitelikli kişi sayısının az olduğu da bildirilmiştir. Şöyle ki yasada her şehirde çocuk mahkemelerinin kurulması gerektiği belirtilmesine rağmen mahkemelerinin sayısının ne yazık ki istenilen sayıda olmadığı bu durumun da çocukların onlara uygun olmayan mahkemelerde yargılanmasına neden olduğu eleştirisinde bulunmaktadır.

3.1.1.1.2. Çocuk Cezaevlerinin Yetersiz Oluşu ve Çocuklara Yönelik Şiddet

Çocukların rehabilitasyonun sağlanması, topluma kazandırılması ve tekrardan suç işlemesini önlemek maksadıyla onlarla ilgili verilen ceza ve güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesinin çocuk cezaevinde gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Göcek, 2009, s. 122). Bu noktada “Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği (CİSST)” cezaevi istatistikleri (Ocak 2025) raporunu incelemek yerinde bir karar olacaktır. Bahsi geçen Derneğin verilerine göre; yaşları on iki ile on sekiz arasında değişen tutuklu çocuk sayısının son altı ayda %16,30 artarak 3 bin 738’e çıktığı belirtilmektedir. Bu bağlamda tutukluların %4,65’ini kızların oluşturduğuna dikkat çekilmektedir (Evrensel, 2025).

CİSST’in 2019 yılındaki raporunda çocuk cezaevleri ile ilgili ifadeler yer almaktadır. Şöyle ki kaide, çocukların onlara özgü cezaevlerinde kalmasını içerse de bu kurumlardaki kapasitenin kısıtlı oluşundan çocukların hemen hemen yarısının erişkin cezaevinde kaldığına dikkat çekilmektedir. Erişkin cezaevlerinin onlara mahsus ceza sistemiyle işleyişi, çocuğun gelişimine ilişkin lüzumlu bilgileri bilmeyen personelin çocuğun üstün çıkarını gözetme konusundaki kısıtlılıkları, erişkin cezaevlerinde genellikle tek olan çocuk koğuşu sebebiyle, koğuşta meydana gelen bir sorunda çocuklardan birisinin yalnız bir yerde tutulması, cezaevlerinde kısıtlı olan faaliyetlere sayılarının çok olduğu erişkin koğuşların çıkartılması ve çocuklara yönelik olan faaliyetlerin yapılmaması, erişkinlerin bulunduğu cezaevlerinde kalan çocukların yaşadığı problemlerden birkaçıdır (Şekerci, 2019, s. 10).

Avrupa Komisyonu Türkiye raporlarında hem çocuk cezaevlerinin yetersizliğine hem de buralarda çocuğa yönelik şiddet olaylarına dikkat çekilmektedir. Bu bağlamda, bahsi geçen raporlar ele alınacaktır; 2000 yılındaki raporda, hapishanedeki kişi sayısının 72 bin 500 rakamına dayandığı, bu yüksek artışın kalabalıklaşmaya neden olduğu, ayrıca çocuk suçluların yer aldığı kurumlardaki şartlara da öncelik verilmesi ifade edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2000, s. 13).

2004 yılındaki raporda, cezaevinde çocuklara yönelik şiddet iddialarından bahsedilmektedir. Bu bağlamda İzmir'in Buca ilçesinde yer alan (Buca) cezaevinde on sekiz yaşından küçük çocuklara düzenli bir şekilde eziyet edildiği iddiası üzerine İzmir Savcılığı'nın olayı araştırdığına dikkat çekilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2004, s. 29).

2005 raporunda, çocukların işlemiş olduğu suçlarla alakalı yargı kapsamında, ülkede yer alan ihtisaslaşmış 3 ıslahevi ile on altı çocuk mahkemesinin var olan gereksinimleri giderme konusunda yetersiz olduğuna vurgu yapılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2005, s. 38).

2009 yılındaki raporda, çocuk ıslahevlerinin sınırlı şartları sebebiyle, tutuklanan çocukların çoğunluğunun erişkin hapishanelerine konulması hususunda endişelerin olduğu ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2009, s. 25). Raporda ayrıca, çocukların gözetiminde tutulduğu yerlerdeki, fiziki şartlar ile verilen hizmetlerin kalitesinin düzeltilmesi önerilirken; ayrıca, koşullu salıverme sisteminden daha etkin bir biçimde faydalandığında; cezaevlerindeki çocuk sayısının azalacağına vurgu yapılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2009, s. 25).

2010 yılındaki raporda, Adalet Bakanlığı'nın çocuk hapishanesi inşasına başladığını açıklamasına rağmen Çocuk Eğitimevi sayısının yetersiz olduğu hatırlatılmıştır. Çocukların erişkinlerden bütünüyle ayrı yerde bulundurulmaları gerektiği ifade edilmesine rağmen bu kuralın hapishanelerinin tamamında uygulanmadığına dikkat çekilmektedir. Genellikle hapishanede kadınlarla aynı yerde olan kızların olumsuz durumu örnek olarak verilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2010, s. 19).

2011 yılındaki raporda, Adalet Bakanlığı'nın çocuk hapishanesi yapılması hususunda çalışmalara başladığı belirtilirken, çocuk ıslahevlerinin azlığından da söz edilmektedir. Çocukların hapishanelerin tamamında erişkinlerden tamamen farklı yerde tutulmadığına dikkat çekilmiştir. Bu vaziyetin özellikle kız çocuklarını olumsuz

etkilediğine vurgu yapılmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2011, s. 23). Raporda ayrıca, Türkiye’de kapalı vaziyette olan ıslahevinin bulunmadığı ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2011, s. 34).

2012 yılındaki raporda, çocuk hapishanelerinin hem sayı hem de nitelik bakımından eksik kaldığı; hapishanelerin tamamında genellikle kız çocukları başta olmak üzere diğer çocukların da erişkinlerden farklı bir yerde tutulmadığının görüldüğüne dikkat çekilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2012, s. 24). Adana ilinin Pozantı ilçesinde bulunan çocuk hapishanesinde kötü davranma ve tecavüz olaylarının yaşandığına dair ağır iddiaların üzerine, tutuklu bulunan herkes Ankara ilinde yer alan Sincan hapishanesine nakledildiği bilgisi raporda aktarılmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2012, s. 34).

2013 yılındaki raporda, 2013 yılının mayıs ayından itibaren yaş aralığı on iki ve on sekiz arasında değişiklik gösteren ortalama 2 bin çocuğun hapishanelerde yer almakta olduğu; Pozantı hapishanesindeki kötü davranma ve tecavüz iddialarına yönelik davanın sürdüğüne dikkat çekilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2013, s. 59). 2014 yılındaki raporda, çocuk hapishanelerinde çocuklara kötü davranma olaylarının arttığı iddia edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2014, s. 50).

2015 yılındaki raporda, çocuk hapishanelerindeki şartlar değişkenlik içermektedir; yoğun kalabalık, kötü davranma, yetersiz temizlik, eleman eksikliği ve hapishanelerdeki başka bireylerin uygulamış olduğu şiddet ve sömürü ile alakalı şikayetlerin devam ettiğinden söz edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2015, s. 73). Ayrıca, çocuk hapishanelerinde kötü muamele olaylarının devam ettiğinin altı çizilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2015, s. 68). 2016 yılındaki raporda, bazı hallerde çocukların, uluslararası şartlara uygun olmayan bir biçimde erişkinlerin kaldığı yerlerde tutulduğu ifade edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2016, s. 75).

Raporda, çocukların cezaevinde yaşamış olduğu sorunlar 2016 yılı ile sınırlı olsa da ülkede 2018’de cezaevinde çocukların dövüldüğü ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda “Türkiye İnsan Hakları Eşitlik Kurumu (TİHEK)”nın raporunda (Sincan Çocuk Kapalı Cezaevi Ziyareti) gardiyanların, çocuklara şiddet uyguladığı bu durumun çocuğu güçsüz bırakmanın ve kontrole almanın ötesinde orantılı bir güç uygulanmadığını da gözler önüne sermektedir (Arı, 2019).

Özetle; cezaevlerinde çocuklara kötü davranma vakalarının var olduğu, tecavüz olaylarının yaşandığının görüldüğü çocukların başka cezaevlerine gönderildiği ifade edilmiştir. Öte yandan çocuk cezaevlerinin az olduğu belirtilirken, çocukların kendilerinden büyük mahkumlarla aynı cezaevinde kaldığı görülmektedir. Bu durumun hem çocukları olumsuz etkilediği hem de uluslararası standartlara uymadığını da belirtmek gerekmektedir. Ayrıca, cezaevlerinde bulunan çocukların sayısına da dikkat çekmek gerekmektedir. Sonuç olarak, bu konuda çabaların yeterli olmadığının görüldüğüne 2015'teki raporun da bu durumu destekler nitelikte olduğunu belirtmek gerekir.

3.1.2. Ekonomik Sorunlar

Avrupa Komisyonu Türkiye raporlarında ekonomiyle ilgili sorunlar bulunmaktadır. Türkiye'de gün geçtikçe artan yaşam maliyetleri insanları zor duruma sokmaktadır. Bu bağlamda ailede var olan yoksulluk çocukları derinden etkilemektedir. Şöyle ki yoksulluğun etkisiyle çocuk, gelişimi için gerekli olan temel besin gıdalarına erişememekte ve bunun sonucunda çeşitli sağlık sorunları yaşamaktadır. Ayrıca hanedeki yoksulluk çocukları çalışmaya itmekte ve çocuklar güvencesiz ortamlarda çalışmaktadır. Bu bölümde çocuk yoksulluğu ve çocuk işçiliği gerek kavramsal gerekse istatistiksel açıdan ele alınmıştır.

3.1.2.1. Çocuk İşçiliği

Çocuk işçiliği, Türkiye açısından önemli bir sorundur (Elma, 2021, s. 26). Türkiye'de çocuk emeği tarihsel bağlamda incelendiğinde, ilk örneklerini Osmanlı'daki Ahilik teşkilatında görmek mümkündür. Çalışanlar, acemi, kalfa ve baş öğretici gibi bir hiyerarşi içinde çalışmaktaydı. Ahilikte acemilere ahlak ve erdem gibi belirli eğitimler verilmekteydi. Okuma ve yazma bilmeyen acemi yoktu. Baş öğretici yetiştireceği elemandan sorumlu tutulurdu. Tarım sektöründe ebeveynlerine yardımcı olan çocukların Osmanlı'nın endüstrileşme sürecine girmesiyle birlikte endüstri sektöründe kendilerine yer bulmuştur (Avşar & Ögütoğulları, 2012, s. 25). Cumhuriyet Dönemi'ne geçişle birlikte çocukların çalışma şartlarında belirgin bir farklılık olmamış, yalnız Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'na yer verilmiştir. Mecburi eğitimin 5 yıla çıkarılmasıyla birlikte çocuk işçiliğini durdurmak amaçlansa da engel olunabilen yaş aralığı yedi ile on iki yaş

kapsamıştır. On iki yaşından daha büyük çocuklar iş hayatında yer almaya devam etmiştir (Erbay, 2020, s. 25).

Çocuk işçiliği sorunu genellikle ülkelerin kendi iç yapılarından kaynaklanmaktadır. Ebeveynlerin gelirleri yeterli seviyede olmadığı için çocuğun getireceği paraya gereksinim duyarlar. Endüstrileşmeye tam entegre olmamış hem genç hem de yoğun nüfusa sahip olan ülkelerde ebeveynlerin eğitim konusundaki yaklaşımında yoksulluğun büyük etkisi vardır (Şahinli & Şahbaz, 2013, s. 33). Göç süreci, eşit olmayan gelir paylaşımı, eğitim hayatındaki eşitsizlik, nüfusun fazla oluşu, iş imkânlarının yetersiz oluşu, fakirlik, düzenlemelerin yetersizliği ve bu düzenlemelerin yeteri kadar hayata geçirilememiş olması, patronların çocuk işgücüne ihtiyaç duyması çocukların çalışma hayatında yer almasını esas alan unsurlardır (Şahinli & Şahbaz, 2013, s. 34).

Klasik bakış açısı çocukların çalışma hayatında yer almasının sebepleri arasında sayılmaktadır. Türkiye’de köyde klasik hayat standardında olan çocuklar, tarımsal alanda ebeveynleriyle beraber çalışmaktadır. Bu bağlamda tarımla ilgilenen topluluklarda çocuk işçiliği sıradan sayılmaktadır. Şehirlerde öğrenim giderlerinin fazlalığı veya öğrenimini tamamlamış bireylerin işsiz oluşu, ebeveynlerin, evlatlarını çalışma hayatına yönlendirmelerine neden olmuştur. İşgücündeki giderleri azaltma çabası, küçük ölçekli işletmelerde maddi koşulların yetersizliği patronların çocuk işçilere gereksinim duymasına zemin hazırlamıştır (Şahinli & Şahbaz, 2013, s. 34).

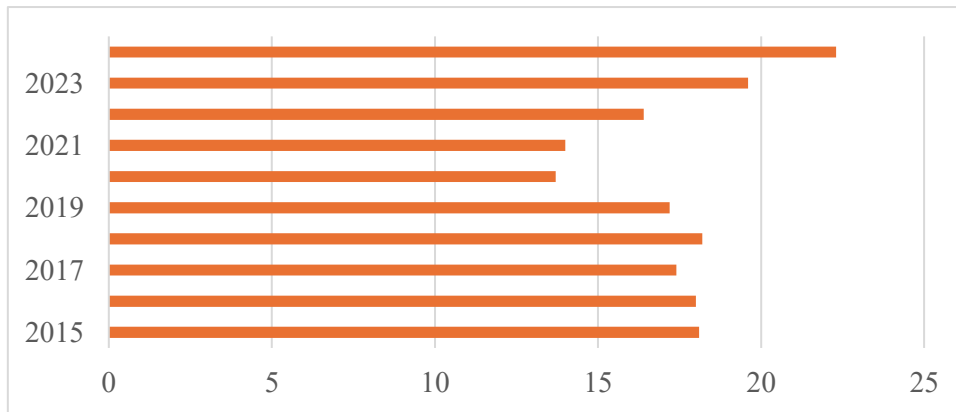
Türkiye’de çocuk işçilerin, çalışmasının en büyük nedeni yoksulluk olgusudur. Yaşları altı ile on yedi yaş aralığında değişen çocuk işçiler arasından öğrenimini aksatmayan çocuklardan yaklaşık %39’u ev ahalisinin çalışmasına destek olmak, yaklaşık %24’ü de ev ahalisin bütçesine katkı sağlamak için çalışma hayatında yer almaktadır. Öğrenim hayatını sürdüremeyen çocuklarda ev halkının bütçesine destek olmak için çalışanların oranı yaklaşık %58 civarındadır. Öğrenim hayatı olmayan ev ahalisinin maddi etkinliğine destek olmak için çalışan çocuklarda ise oran yaklaşık %18 olarak değerlendirilir. Bu bağlamda, çocuk işçilerin yaklaşık yarısından fazlası maddi imkânsızlıklar nedeniyle çalışma hayatında yer almaktadır (DİSK- AR, 2015).

Ekonomik kriz hanelerin yaşam şartlarını ağırlaştırmaktadır. Şöyle ki bu durum çocukları çalışmaya itmekte ve çocuklar okuldan ayrılmaktadır. Bu bağlamda okuldan ayrılan çocukların yaşı da gittikçe düşmektedir. Cumhuriyet gazetesine konuşan “Prof.

Dr. Pınar Uyan Semerci” çalışan çocukların kayıtdışı alanlarda ağırlıklı olarak çalıştığı ve buralardaki şartların insanlığa yakışmayacak bir durumda olduğundan bahsetmiştir. Ayrıca çocukların on yaşında çalışmaya başladığı ve bu çocukların sayısının 1 milyonu geçtiği de ifade edilmiştir (Atalay, 2025).

Hem çalışan çocukların hem de işyeri kazalarında hayatını kaybeden çocukların oranlarına bakıldığında TÜİK, İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi (İSİG) ve Eğitim ve Bilim İşgörenleri Sendikası (Eğitim İş) verilerini incelemek yerinde bir karar olacaktır. TÜİK’in 2024 yılındaki araştırması (Hanehalkı İşgücü Araştırması) na göre, yaşları on beş ile on yedi arasında değişen çocukların işgücüne katılım oranı %24,9 olarak kaydedilmiştir. Cinsiyet bağlamında bu orana bakıldığında erkeklerde %35,6 iken, kızlarda %13,7 olmuştur (TÜİK, 2025). Aynı araştırmanın 2020 yılındaki oranlarına bakıldığında, yaş aralığı on beş ile on yedi arasında olan çocukların işgücüne katılımı %16,2 iken, erkeklerde bu oran %23,4 kızlarda ise %8,6’dır (TÜİK, 2021). TÜİK’in çocukların işgücüne katılımı konusundaki her iki yıldaki verileri birlikte incelendiğinde 2024 yılındaki %24,9’luk orana göre her dört çocuktan biri işçidir. Bu bağlamda, 2024 yılında yaşları on beş ile on yedi arasında değişen çocukların sayısının 3 milyon 894 bin olduğu belirtilirken, içlerinden 970 bininin kayıtlı çalışan olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca 504 bin çocuğun Mesleki Eğitim Merkezi (MESEM) kapsamında çalıştığı belirtilmektedir. Böylelikle, çocuk işçi sayısının toplamda 1 milyon 474 bine ulaştığı bilinmektedir (İSİG, 2025).

Şekil 3.1: Türkiye’de 2015 ve 2024 Yılları Arasındaki Çocuk İşçiliği Oranları (%)

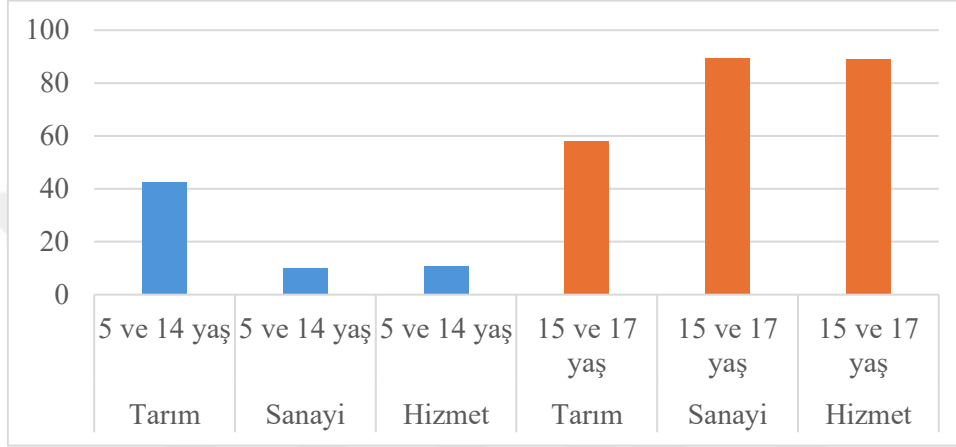

Kaynak: Türkiye’de Artan Çocuk İşçilik. <https://www.egitimis.org.tr/basin-yayin/raporlar/turkiye-de-artan-cocuk-iscilik-566/> Erişim Tarihi: 25 Nisan 2025.

(Eğitim İş'in raporundaki grafik yazar tarafından oluşturulmuştur).

Şekil 3.1'de Eğitim İş'in "Türkiye'de artan çocuk işçilik 2025 raporunda" 2015 ve 2024 yılları arasındaki çocuk işçiliği oranları incelendiğinde, çocuk işçiliğin en yüksek olduğu yıl %22,3 oran ile 2024'te gerçekleşmiştir. Ayrıca, grafikte 2020'den itibaren çocuk işçiliği oranlarında artış yaşanmıştır (Eğitim İş, 2025).

Şekil 3.2: Türkiye'de 2019 Yılı'nın 4. Çeyreğinde (Ekim ve Aralık) Yaş Grubu ve Ekonomik Faaliyetlere Göre Ekonomik Faaliyetlerde Çalışan Çocukların Oranı (%)

Kaynak: TÜİK Çalışan Çocuk İstatistikleri 2019.

<https://data.tuik.gov.tr/bulten/index?p=child-labour-force-survey-2019-33807> Erişim

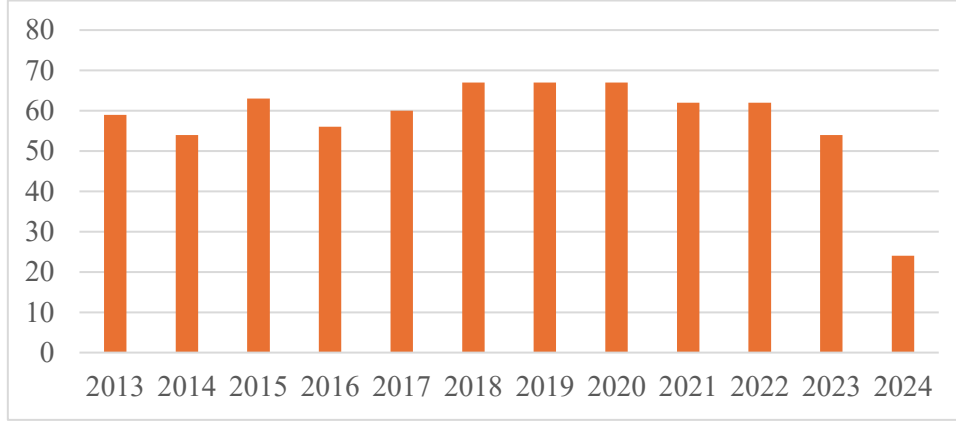
Tarihi: 24 Nisan 2024.

(Grafik yazar tarafından oluşturulmuştur).

3.2'de yer alan grafikte çalışan çocukların yaş aralığı bazında ekonomik faaliyetteki çalışma oranlarına bakılmaktadır. Bu bağlamda, 2019 yılının 4'üncü çeyreğinde beş ve on dört yaş aralığındaki çocuklarda çalışma oranının en yüksek olduğu ekonomik faaliyet kolu %42,5 ile tarımda gerçekleşmiştir. Onu %10,7 oranı ile hizmet takip ederken en düşük oran %9,9 ile sanayide yaşanmıştır. On beş ve on yedi yaş aralığındakilere bakıldığında, en yüksek oran %89,5 ile sanayi kolunda yaşanırken en düşük oran ise %57,9 tarım olmuştur. Ayrıca şekildeki verilerin yuvarlamadan dolayı net verileri vermediği ifade edilmiştir (TÜİK, 2019, s. 6).

Çocuk işçilerin iş cinayetlerinde hayatlarını kaybettiği grafiklere de değinmek gerekmektedir. Bu kapsamda İSİG verileri yararlı olacaktır.

Şekil 3.3: Türkiye’de 2013 ve 2024 Yılları Arasında İş Cinayetlerinde Hayatını Kaybeden Çocukların Dağılımı

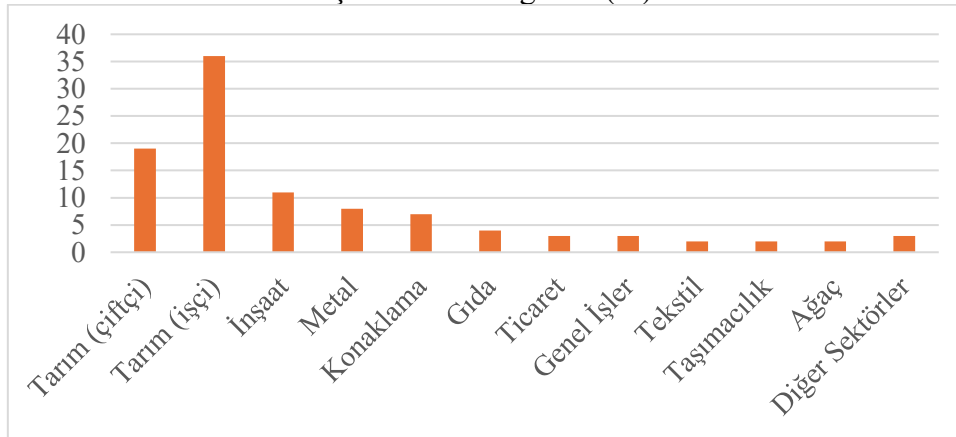

Kaynak: MESEM’de tarlada, sokakta, sanayide, inşaatta... Son on bir yılda en az 695 çocuk işçi hayatını kaybetti. <https://www.isigmeclisi.org/21015-mesem-de-tarlada-sokakta-sanayide-insaatta-son-on-bir-yilda-en-az-695> Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2024.

(Grafik yazar tarafından oluşturulmuştur).

3.3’te yer alan grafikte yıllar bazında iş cinayetlerinde hayatını kaybeden çocuk işçilerin dağılımı incelenmiştir. Bu bağlamda, 2013’te hayatını kaybeden çocuk işçi sayısı minimum 59 iken, 2015 yılında bu rakam 63’e çıkmıştır. 2017 yılında ölen çocuk sayısı 60 olurken, 2018 ve 2020 yılları arasında ölen çocuk işçilerin sayısı en az 67 olarak kaydedilmiştir. 2021 ve 2022 yılları arasında ölen çocuk işçi sayısı 62’dir. 2024’te bu sayı minimum 24 olmuştur (İSİG, 2024).

Şekil 3.4: Türkiye’de 2013 ve 2024 Yılları Arasında Çocuk İş Cinayetlerinin İşkolundaki Dağılımı (%)

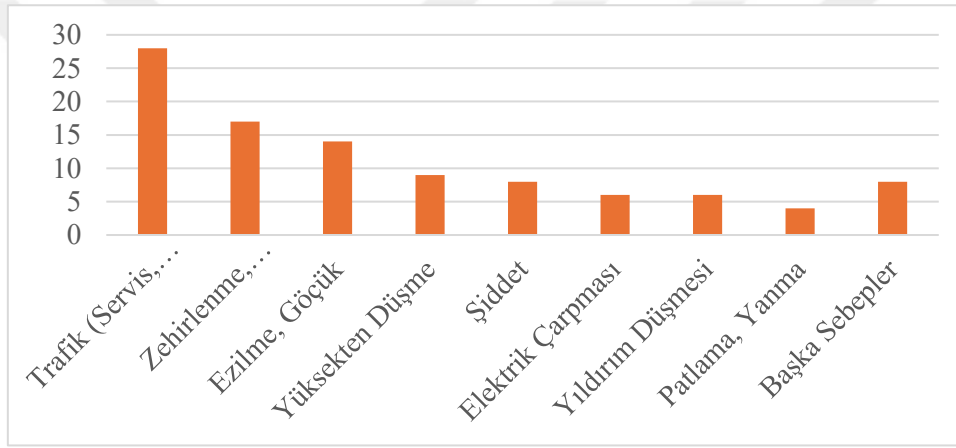
Kaynak: MESEM’de tarlada, sokakta, sanayide, inşaatta... Son on bir yılda en az 695 çocuk işçi hayatını kaybetti. <https://www.isigmeclisi.org/21015-mesem-de-tarlada-sokakta-sanayide-insaatta-son-on-bir-yilda-en-az-695>

[tarlada-sokakta-sanayide-insaatta-son-on-bir-yilda-en-az-695](#) Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2024.

(Grafik yazar tarafından oluşturulmuştur).

3.4'te yer alan grafikte yıllar arasında çocuk iş cinayetlerinin işkollarına göre dağılımı incelenmiştir. Bu bağlamda tarımda (işçi) hayatını kaybeden çocuk işçi oranı %36 ile en yüksek işkoludur. Onu %19 ile tarım (çiftçi) takip etmektedir. En düşük oranlar %2 ile tekstil, taşımacılık ve ağaç işkolunda gerçekleşmiştir. Metal işkolunda hayatını kaybeden çocuk işçi oranı %8'dir (İSİG, 2024).

Şekil 3.5: Türkiye’de 2013 ve 2024 Yılları Arasında Çocuk İş Cinayeti Sebeplerinin Dağılımı (%)

Kaynak: MESEM’de tarlada, sokakta, sanayide, inşaatta... Son on bir yılda en az 695 çocuk işçi hayatını kaybetti. <https://www.isigmeclisi.org/21015-mesem-de-tarlada-sokakta-sanayide-insaatta-son-on-bir-yilda-en-az-695> Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2024.

(Grafik yazar tarafından oluşturulmuştur).

3.5’deki grafikte yıllar arasında çocuk iş cinayetinin sebeplerine bakılmış, en fazla ölüm trafik, servis kazasında (%28) yaşanmıştır. Zehirlenme oranı %17 olurken, ezilme de bu oran %14 olmuştur. Elektrik çarpması ve yıldırım düşmesi sonucu hayatını kaybeden çocuk işçilerin oranı %6 olurken, şiddet sebebiyle ölenlerde bu oran %8’dir (İSİG, 2024).

Türkiye’deki çocuk işçilerin sayısına ilişkin “12 Haziran, Dünya Çocuk İşçiliği ile Mücadele Günü”nde bir açıklama yapılmıştır. Bu bağlamda 500.000’ni MESEM

kapsamında olmak üzere, 1,3 milyon kayıt dışı olanlarla beraber, 3,5 milyon çocuğun ucuz işgücü altında çalıştırıldığı ifade edilmektedir. Ayrıca çocuk iş cinayetlerine bakıldığında, son 12 yılda, 770 çocuğun yaşamını yitirdiği belirtilmiştir. Türkiye’de çocukların çalışma yaşının ise 4’e düştüğü ifade edilmektedir (Semra Dinçer, 2025).

Çalışan çocuklarla alakalı uluslararası önde olmak üzere ulusal uygulamalar da bulunmaktadır. Bu uygulamalar, çocukların çalışmasının çocuğun üstün yararı göz önünde tutulduğunda negatif etkilenebileceğini vurgulamıştır. Bu bağlamda ILO, çocukların hangi yaş grubunda nasıl işlerde ve ne koşullarda çalışması hususunu açıklamış, BMÇHS ise çocukların çalıştırılmasına karşı çıkmıştır. Türkiye’de ise İş Kanunu, vb. tarzdaki mevzuatlar çocukların çalıştırılmasıyla alakalı düzenlemeler yapmıştır. Şöyle ki burada esas ele alınması gereken husus, hazırlanan düzenlemelerin ne ölçüde faal işlediğidir (Erbay, 2020, s. 21). Bu bağlamda hazırlanan pek çok uygulamaya rağmen, çalışan çocuklar, tarım, sanayi, sokak ve hizmet sektörlerinde yer almayı sürdürmektedir (Erbay, 2020, s. 22).

Avrupa Komisyonu Türkiye raporlarında çocuk işçiliği önemli yer tutmaktadır:

1998 yılındaki rapora göre, kayıt dışı ekonomide çocuk işçiliği yaygın bir sorundur (Avrupa Komisyonu, 1998, s. 15). 1999 yılındaki raporda, ise çocuk işçiliğinin azaltılması için büyük çabalar harcanmasına rağmen yaygın bir şekilde görülmeye devam ettiği ifade edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 1999, s. 39).

2000 yılı raporunda, çocuk işçiliğinin yaygın bir biçimde varlığını sürdürmeye devam ettiği ve bu durumun büyük bir endişe kaynağı olduğuna vurgu yapılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2000, s. 37). Çocuk işçiliği alanında kamusal sektördeki ilgili bölümler ve gönüllü kurumlar ve örgütler tarafından 1992’de “Ulusal Yönlendirme Komitesi” kurulmuş olmasına rağmen (Avrupa Komisyonu, 2000, s. 38) hem çocuk hakları hem de çocuk işçiliği konularında, kanunların ve düzenlemelerin ÇHS’ye uygun olduğu belirtilirken, uygulanabilirliği konusunda Türkiye’nin istenen düzeyde olmadığı ifade edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2000, s. 15).

2001 yılındaki raporda, Türkiye’nin çocuk hakları alanında 26 Ocak 2001’de “182 No’lu Çocuk İşçiliğinin En Kötü Şekillerinin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin” başlıklı ILO sözleşmesini imzaladığı; (Avrupa Komisyonu, 2001, s. 27) çocuk işçiliğini azaltmaya yönelik çalışmalarda bulunmasına rağmen, daha fazla çaba harcanması gerektiği ve

konunun öncelikli sorun olarak ele alınması gerektiğine vurgu yapılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2001, s. 67). Ayrıca, mevcut ekonomik kriz dönemlerinde çocuk işçiliği sorununun yaygın ve kaygı verici durumunu koruduğu belirtilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2001, s. 65). Raporda, ayrıca, göçmen işçilerin çocukları ile ilgili sorunlara da yer verilmiştir; Şöyle ki göçmen işçilerin çocuklarının hem öğrenim hem de mesleki eğitimleri hususunda yönerge konusunda ilerleme olmadığına dikkat çekilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2001, s. 72).

2002 yılındaki raporda, çocuk emeğinin engellemesi için gösterilen gayretler ILO tarafından memnuniyetle karşılandığı, lakin, çocuk işçilerin sayısında azalış olmasına rağmen, ülkede 893 bin çocuğun halen çalışma hayatında yer aldığı hatırlatılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2002, s. 31). Raporda, Türkiye’deki çocuk işçi sayılarının ekonomideki duruma rağmen düşüşe geçmesinin cesaret verici olduğu; ancak mevcut sayının endişe kaynağı olduğu ifade edilmiş; bu bağlamda, Türkiye’nin reform gayretlerini hızlandırması önerildiği belirtilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2002, s. 81). Bunun yanında, Çalışan Çocuklar Bölümü, Çocuk İşçiliği ile Ulusal Mücadele Programı gibi çalışmaların hazırlandığı, ancak bunun uygun bir şekilde uygulamaya konulmadığı ifade edilmektedir. Ayrıca, raporda çocuk haklarının ilerlemesi konusunda Çocuk İşçiliğinin Kaldırılmasına Yönelik Uluslararası Program (IPEC-ILO)’ında sürdüğünden söz edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2002, s. 31). Resmî verilere göre son dönemde, on iki ile on yedi yaş aralığındaki çocuk işçilerin sayısının işgücünün ortalama %4’ünü ifade eden 890 bine düştüğü belirtilirken, Türkiye’de kayıt dışı işlerin oranı göz önüne alındığında; çocuk işçilerin gerçek sayısının önemli ölçüde yüksek çıkacağına olasılığın vurgu yapılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2002, s. 48). Ayrıca, “Çalışan Çocuklar Bölümü”nün görevlerini yerine getirmesi için, idari ve kurumsal kapasitesinin güçlendirilmesi tavsiye edilirken; bu bağlamda, çocuk işçilerin korunmasına yönelik Topluluk müktesebatının iç hukuka aktarılması konusunda çocuk işçiliğiyle ilgili bir kanun taslağının hazırlandığı ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2002, s. 81).

2003 yılındaki raporda, çocukların çalıştırılmasında yaş sınırının on iki yaştan on beşe çıkarıldığı; 2002 yılının Ekim ayında Çocuk Haklarının Uygulanmasına Yönelik Avrupa Sözleşmesi’nin yürürlüğe girdiği ifade edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2003, s. 83). Türkiye’de yaşları on iki ile on yedi arasındaki çocuk işçilerin sayısının 2002 yılının ortasında 1 milyon iken, bu rakamın gözle görülür bir şekilde düşüşe geçerek

2003'ün ortasında 770 bin olduğuna vurgu yapılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2003, s. 44). Raporda ayrıca, çocuk haklarına yönelik olarak; 1971'den itibaren çocukların çalıştırılma yaşının on iki yaştan on beşe çıkarılmasına rağmen, on beş yaşından küçük çocukların hâlâ tarım sektöründe ve küçük işletmelerde çalıştırıldığı not edilmiştir. Ayrıca, bu bağlamda, çocukların ASS'nin 7'nci maddesinde yer alan eğitim hakkından da mahrum edildiği ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2003, s. 33). Raporda ayrıca, çalışan gençlerin korunmasına yönelik Topluluk müktesebatının iç hukuka aktarılması maksadıyla hazırlanan kanun tasarısının onaylanması ve etkili bir biçimde uygulanması tavsiye edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2003, s. 84).

2004 yılı raporunda çocuk işçiliği sorununun tedirginliğe yol açmakta olduğu belirtilirken (Avrupa Komisyonu, 2004, s. 14) Türkiye'nin, çocuk işçiliğiyle mücadelesini devam ettirmesi önerisinde bulunmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2004, s. 95). ILO'nun, yaş aralığı altı ve on beş arasında olan çocuk işçilerin sayısında azalış olduğu yönündeki açıklaması hatırlatılarak söz konusu azalmanın mecburi eğitimdeki yaşın on beşe yükseltilmesi ve çocuk işçiliğini önlemeyi hedefleyen ILO/IPEC Programı'nın başarısından kaynaklandığı ifade edilmiştir. Ayrıca, (138 No'lu) Çocukların Çalışmasına Yönelik Asgari Yaş Sözleşmesi ile (182 No'lu) En Kötü Biçimdeki Çocuk İşçiliği Sözleşmesi Türkiye tarafından kabul edilmiştir. Lakin on beş yaşından küçük çocukların çalışma hayatında olmasını engelleyen ve 2003 yılında uygulamaya konulan İş Kanunu'nun deniz ve hava ulaşımı tarzındaki çeşitli alanları ya da tarımsal sektörde (elli kişinin altında) istihdam edilen işletmeleri kapsamadığı ifade edilmiştir. Ayrıca raporda, Türkiye'nin 2003 yılında uygulamaya koyduğu İş Kanunu ve 2004 yılının nisan ve haziran ayında kabul edilen yönetmelikler ile çalışan gençlerle alakalı müktesebatın bazı hükümlerini mevzuatına eklediği belirtilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2004, s. 39). Çocukların haklarının kuvvetlendirilmesine karşın, çocuk işçiliğinin ciddi bir sorun olduğuna vurgu yapılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2004, s. 46). Ayrıca çalışan genç bireylerin korunmasına yönelik müktesebatın iç hukuka alınmasını hedefleyen; çocuk ve gençlerin çalıştırılmasıyla ilgili yönetmeliğin 2004 yılının Nisan ayında kabul edildiği belirtilirken; söz konusu yönetmeliğin değişik iş çeşitleri için minimum çalışma yaşı, çalışma alanı ile şartları, iş yeri sahibinin ve devletin yükümlülüklerini açıkladığı ifade edilmiştir. Raporda ayrıca 2004 yılının haziran ayında ağır ve tehlikeli işler yönetmeliği kabul edildiği belirtilirken; Çalışan Çocuklar

Bürosu'nun idari ve kurumsal yapısının da kuvvetlendirildiğinin altı çizilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2004, s. 94). Türkiye'nin çocukların çalışmasıyla ilgili gayretlerini sürdürmesi tavsiye edilmiş; bu konudaki ilgili mevzuatın müktesebata uyumlu hale getirilmesine vurgu yapılmış ve tarım alanı gibi çocukları kapsamayan alanlarda çalışan çocuk işçilerin korunmasına yönelik hükümlerin de altı çizilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2004, s. 95). Raporda, ayrıca çocukların haklarının; bu alandaki ilgili uluslararası sözleşmelerin kabul edilmesi, mevzuat değişiklikleri gibi tedbirlerle güçlendirildiği ancak, Türkiye'de çocuk işçiliği sorununun kaygı duyulan sorunlar arasında yer almaya devam ettiği ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2004, s. 14).

2005 yılındaki raporda, İş Kanunu'nun, on beş yaşından küçük çocukların çalışma hayatında olmasını yasaklamasına rağmen, kanunun uygulamasında halen birtakım sorunların yaşandığının görüldüğü (Avrupa Komisyonu, 2005, s. 38), bu bağlamda, Türkiye'nin çocuk işgücüyle ilgili mücadelesini sürdürmesinin gerekli olduğuna vurgu yapılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2005, s. 111). Raporda, Türkiye'nin çocuklarının çalıştırılması konusundaki mücadelesine devam etmesi tavsiye edilirken; 2005'te çocukların korunmasını içeren yeni bir kanunun kabul edildiği; çocukların çalıştırılmasına yönelik mevzuatın tam olarak uyumlu hale getirilmesi, deniz, hava taşımacılığı gibi elli kişinin altında çalışanı olan tarımsal işletmeler vb. tarzdaki sektörlerde de çocuk işçilerin korunması ile ilgili hükümlerinin olması gerektiği tavsiye edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2005, s. 111).

2006 yılındaki raporda, Türkiye'de sokak çocuğu, çocuk yoksulluğu ve çocuk işgücü sorununun ciddiyetini koruduğu, İş Kanunu'nun on beş yaşından küçük çocukların çalışma hayatında yer almasını yasaklamasına rağmen, bahsedilen kanunun uygulanmasında yetersizliklerin olduğuna dikkat çekilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2006, s. 17). Raporda ayrıca, 15 yaşından küçük çocukların eğitim ve istihdam konularına yönelik yasal hükümlerin uygulanmasında düzeltilmeye gidilmesi tavsiye edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2006, s. 59). Ayrıca, raporda ILO'nun çabalarıyla Türkiye'nin çocukların çalıştırılmasının azaltılmasına ilişkin çabalarını sürdürmesi gerektiğinin altı çizilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2006, s. 51).

2007 yılındaki raporda, çocukların haklarıyla alakalı olarak, çocuk işgücüyle ilgili mücadelenin sürdüğü, bu konuda yapılan bir çalışmada çocuk işçiliğinde genel sayının

1999'da %10.3'ten 2006'da ise %5.9'a indiğine dikkat çekilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2007, s. 18). Ancak bu gelişmeye rağmen mevsime bağlı tarımsal işlerde ve sokaklarda çocuk çalıştırılmasının hâlâ yaygın bir uygulama olduğundan söz edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2007, s. 18). Ayrıca, bu bağlamda, Türkiye'nin çocuk işçiliği sorununu azaltması için çabalarını sürdürmesi gerektiği tavsiye edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2007, s. 54). Ayrıca Çalışma Yasası'nın; on sekiz yaşından küçük çocukların geceleri çalıştırılmasını yalnızca sanayi alanında yasakladığı ifade edilirken; elli kişinin altındaki tarım işletmelerinde çocuk işçiler için bir korumanın olmadığı ve çocukların sanatsal, medya vb. alanlarda çalıştırılmasını da içermediğine vurgu yapılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2007, s. 53).

2008 yılındaki raporda, ülkede hem sokakta çalışan çocuk hem de çocuk işgücü sorunlarının devam ettiği belirtilmektedir. Ayrıca, çocuk işçiliğine yönelik mücadelenin sürdürülmesi gerektiği ifade edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2008, s. 61). Raporda ayrıca, Türkiye'nin sahadaki çocuk işçiliğiyle ilgili savaşı ve bu konuda mevzuatta olan yetersizlikleri gidermesi gerektiği tavsiye edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2008, s. 21).

2009 yılı raporunda, çocuk işgücüyle mücadele etme konusunda ilgili yerel kuruluşların kapasitesinin yeterli olmadığı; bu bağlamda bir gelişmenin yaşanmadığı ifade edilirken; güçlü bir denetleme sisteminin de bulunmadığından bahsedilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2009, s. 25). Ayrıca, çocuk işçiliği konusunda mücadelelerin sürdüğü ancak, çocuk işçiliğinin çözülmesinde daha fazla kaynağa ihtiyaç duyulduğuna vurgu yapılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2009, s. 63).

2010 yılındaki raporda, çocuk işgücünün engellenmesinde kısıtlı gelişmelerin yaşandığı ve etkili bir takip sisteminin olmadığı da belirtilmektedir. Bu bağlamda, on beş yaşından küçük çocuklar arasındaki fakirlik oranının %24,4'e düşmesine rağmen, bu oranının genel fakirlik oranından %7,3 yüksek olduğunun görüldüğü ve özellikle kırsal kesimde oranın %44,9 seviyesine yükselmekte olduğuna dikkat çekilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2010, s. 28).

2011 yılı raporunda, çocuk işgücüyle ilgili önemli bir başarı sağlanmadığı ve çocuk işgücünü yok edebilecek tümleşik (bütünleşik) bir düzenin olmadığı da ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2011, s. 33). Ayrıca, Türkiye'nin çocuk işçiliği

konusunda göstermiş olduğu m¼cadelenin ve idari kapasitenin artırılması tavsiye edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2011, s. 77). Raporda ayrıca, sezonluk tarım alanındaki çocuk işçiliği ile göçmen çocuk işçiler konusunda saha çalışmasının sürdüğü; bu bağlamda, idari kapasitenin yetersiz kaldığı; ayrıca ulusal düzeyde takip ve teftiş sisteminin bulunmadığının altı çizilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2011, s. 33). Ayrıca, Türkiye'nin çocukların haklarına yönelik olarak eğitim, çocuk iřg¼c¼yle m¼cadele vb. dahil tüm böl¼mlerde gayretlerini artırması tavsiyesinde bulunulmuştur (Avrupa Komisyonu, 2011, s. 87).

2012 yılı raporunda, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın, genellikle sezonluk tarım sektöründe ve fındık toplama mesleğinde, çocuk iřg¼c¼ ile m¼cadele konusunda hamlelerde bulunduğu ve bahsi geçen önlemlerin tesirinin incelenmesi ve çocuk iřg¼c¼üne yönelik vaziyeti gösteren akt¼el bir çalışmanın yapılması önerisinde bulunulmuştur (Avrupa Komisyonu, 2012, s. 33). Ayrıca çocuk iřg¼c¼üne dair az sayıda nicel ve nitel bilginin yer aldığı da hatırlatılmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2012, s. 34).

2013 yılındaki raporda, çocuk iřg¼c¼ünde azalma olmadığı, yaş aralığı altı ile on yedi arasında değişen çocukların %5,9'unun gelir elde ettiği bir sektörde çalıştığı belirtilmektedir. İş sağlığı ve güvenliğine ilişkin, kayıtlı sektörlerde kaydedilmiş iş ve meslek rahatsızlıklarının arttığı, çocuk çalışanların ölüml¼ kazalara kurban gittikleri ve mesleğe bağlı hastalık olaylarının büyük bir kısmının da raporlanmadığı dikkate alındığında güvenlik k¼lt¼ründe özendirme ve iş rahatsızlıklarının tanısının geliştirilmesi tavsiye edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2013, s. 40). 2012 yılında çocuk işçiliğiyle ilgili yapılmış olan bir araştırmaya göre, çocuk işçiliği alanında 2006 senesinden itibaren bir ilerleme yaşanmadığı, yaş aralığı altı ile on yedi arasında değişen çocukların ortalama %6'lık kısmı sokakta, küçük ve orta ölçekteki işletmelerde, zor ve zararlı işlerde çalıştığı ve 28 çocuğun işyerinde çalışırken hayatını kaybettiğine dikkat çekilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2013, s. 58). Raporda ayrıca, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim, çocuk işçiliği konusundaki m¼cadelenin devam ettirilmesi, idari kapasite ve eřg¼d¼m¼n (koordinasyon) güçlendirilmesinde daha fazla çaba harcanması gerektiği tavsiye edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2013, s. 65).

2014 yılındaki raporda, çocuk işçiliği ve çocuk fakirliğinin kaygı konusu olmaya devam ettiği (Avrupa Komisyonu, 2014, s. 16) ve çocuk işçiliği hususunda 2013'te

yetmiş bir çocuğun iş kazası sonucunda yaşamını yitirdiğinin bilindiği not edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2014, s. 56). Öte yandan bir olumlu gelişme olarak, 2013 yılındaki Çocuk Hakları Ulusal Strateji Belgesi'nde sürüp gitmekte olan çocuk işgücü probleminin ele alındığından söz edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2014, s. 39).

2015 yılındaki raporda, en kötü biçimleri de dahil olmak üzere çocuk işçiliğinin sürdüğü, sezonluk fındık hasadı için de çocuk işgücünün engellenmesine yönelik girişimlerin yetersiz olduğu, (Avrupa Komisyonu, 2015, s. 56) bu kapsamda çocuk işçiliğinin engellenmesini amaçlayan Ulusal İstihdam Stratejisi'nin (2014) uygulanmasında sorunlar yaşandığı ve çocuk işçilerin, ölümlü kazalarda hayatlarını kaybettiği ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2015, s. 73).

2016 yılında yayınlanan raporda, çocuk işçiliğinin, en kötü biçimleriyle birlikte sürmekte olduğu, ayrıca çocuk işçilerin, ölümle sonuçlanan kazalara kurban gitmeye devam ettikleri hatırlatılmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2016, s. 58).

2018 yılındaki raporda, bir olumlu gelişme olarak Türkiye'nin, 2017 ve 2023 yılları arasında çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerini yok etmek ve çocuk emeğini %2 seviyesinin altına indirmek için bir program hazırladığına dikkat çekilmekte, ancak, çocuk işçilerin, hâlâ ölümle sonuçlanan kazalara kurban gittiği ifade edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2018, s. 84).

2019 yılındaki raporda, 2017 ve 2023 yıllarını kapsayan çocuk işçiliği ile alakalı program hazırlandığı, ancak bu programın uygulanması konusunda herhangi bir resmi bilginin bulunmadığı belirtilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2019, s. 95). Ayrıca, işyerinde yaşanan kazalar karşısında göçmen çocuk işçilerin genellikle korunmasız olduğundan da söz edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2019, s. 95).

2020 yılındaki raporda, 2012'den beri ilk defa çocuk işçiliğine yönelik verilerin 2020 yılında yayınlandığı ve çocuk işgücüne ilişkin olarak, 2012 yılında on yedi yaşından küçük çocuklar arasındaki işgücü rakamı 893 bin olurken, 2019'da rakamın 720 bine indiğinin görüldüğü; on dört yaş ve daha küçük çocuklar arasındaki çocuk işçi sayının 292 bin seviyesinden, 146 bine inmesinin de çok önemli bir gelişme olduğunun altı çizilmektedir. Bu bağlamda, çocukların yarısının hizmet sektöründeki oranının 2012 yılında %31 seviyesinden, %45,5 seviyesine yükseldiği; ortalama 1/3 (üçte bir)'i %30,8 ise 2012 yılında tarımdaki oran %44,8 seviyesinde sanayi sektöründeki %23,7'lik oranın

stabil olduğu ifade edilmektedir. Ancak, bu sayıların mültecilerin çocuklarını içerip içermediğı ya da ne düzeyde içerdiğinin kesin olarak bilinmediğı ve 2017 ve 2023 yılları arasındaki çocuk işçiliğı programının etkisiz olduğı eleştirisinde bulunmaktadır. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı görevlilerinden oluşan, çocuk işçiliğı konusundaki mücadele birimlerin bütün şehirlerde yer aldığının altı çizilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2020, s. 95). Ayrıca, Türkiye’de çocukların hakları hususunda ilerlemelerin çok az olduğı ifade edilirken; çocuk yoksulluğı, çocuk işgücü, erken yaşta evlilik oranlarına yönelik sorunlar, nitelikli eğitime ulaşım ile şiddet ve sömürüden uzak tutulma hususundaki yetersizliklerin, genellikle Romanların da yer aldığı savunma gücü olmayan zümreler arasında devam ettiğine vurgu yapılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2019, s. 42).

2021 yılındaki raporda, ülkede ağır bir sorun olan, çocuk işçiliğı konusundaki programın uygulanmasına devam edildiğı ve mülteci çocukların iş gücüne katılmalarına yönelik resmi verinin olmadığı ifade edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2021, s. 95).

2022 yılındaki raporda, çocuk işçiliğı ile ilgili mücadele programı uygulamasının ileri bir derecede olduğı belirtilmekte, ancak, çocuk iş gücünün genellikle göçmen çocuklar arasında yaygın olduğı ifade edilmiştir. Çıraklık düzenin de çocuk haklarını kötüye kullanılmaması için iyileştirmeye gidilmesi önerisinde bulunmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2022, s.102).

2023 yılındaki raporda, çocuk iş gücü ile mücadeleye ilişkin hem ulusal hem de yerel seviyede kapasite ilerletme faaliyetlerinin devam ettiğı; ayrıca, uluslararası standartlara zarar veren çocuk işçiliğı faaliyetlerinin genellikle adolesanları ve göçmen kökenli erkek çocuklarını etkilediğine dikkat çekilmektedir. Ülkedeki çocuk işçiliğı probleminin temel sebepleri ile savaşmak için bu sorunla ilgili kanıtları ortaya koyabilecek yeterli bilgi bulunmadığı eleştirisinde bulunmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2023, s. 104).

2024 yılında yayınlanan son raporda, ise çocuk işçiliğinin her yaşta ve her cinsiyette görülmekle birlikte genellikle göçmen kökenli ve buluş çağındaki erkekleri etkilediğı ifade edilmektedir. Ayrıca, 2023 yılında yaşları on beş ile on yedi arasında değişen çocukların iş gücüne katılması oranlarının %22,1 oranında arttığına dikkat çekilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2024, s. 64).

Özetle, çocuk emeğinin yaygın olduğu ifade edilirken bu konuda atılan adımların yetersiz olduğuna vurgu yapılmaktadır. Çalışan Çocuklar Bölümü ve Çocuk İşçiliği Ulusal Mücadele Eylem Programı'nın hazırlandığı ancak uygulanmadığı belirtilmiştir. Ayrıca çocuk işçiliğinin kayıt dışılık nedeniyle daha büyük olduğu ifade edilmiştir. Avrupa Komisyonu raporlarında çocuklara yönelik çeşitli sözleşmelerinde yürürlüğe girdiği ifade edilirken çalışan çocukların sayısında yıllar bazında düşüş gözlemlense de oranın hâlâ yüksek olduğu ve bu durumunun da büyük bir kaygıya sebebiyet verdiğinin altı çizilmiştir. Türkiye'nin çocuk işçiliğini önleme konusunda yetersiz kaldığı ve ilerleme katetmesi gerektiği özellikle vurgulanmıştır. Ayrıca bu çocukların işyerinde meydana gelen kazalarda hayatlarını kaybettiğine dikkat çekilmektedir. Sonuç olarak, ülkede hem çocuk işçiliği hem de bu çocukların ölüm oranları artarken sorunların çözümüne yönelik politikaların yetersiz kaldığı gerçeğine dikkat çekilmektedir.

3.1.2.2. Çocuk Yoksulluğu

Değişik durumları ile maddi, toplumsal ve politik bir mevzuya dönüşen fakirlik en çok avantajlı olmayan zümrelere tesir etmektedir. Söz konusu zümreler içinde ele alınan ve kırılgan olan çocuklar fakirliğin en derin ve sert durumunu hissetmektedir (Samanlı, 2023, s. 96). Fakirlik neticesinde çocukların yaşadığı sorunlar, onların hayatlarını gerek psikolojik gerekse duygusal açıdan olumsuz etkilemektedir (Vatanel, 2023, s. 12). Fakirlik nedeni ile yetersiz beslenme başta olmak üzere problemler yaşanabilmekte, okul terk edilmekte ve çocuklar tehlikenin, ihmal ve istismarın her türüsüne uğrayabilmektedir (Turgut, 2019, s. 15).

Türkiye'de gittikçe kötüye giden “fakir çocuk” sorunu bulunmaktadır. Çocuklar açlık, anemi vb. problemlere maruz kalıyor, öğrenime erişemiyor, çocuk işgücü çoğalıyor, bedensel ve mental gelişimlerinde Avrupa'daki akranlarına göre gerileme görüldüğü belirtilmektedir. Çocuk yoksulluğuna ilişkin çalışmalar bulunmaktadır. Şöyle ki 2021'de bir dergide (Türk Aile Hekimliği) yapılmış olan çalışmada, araştırmaya dahil olan çocukların $\frac{1}{4}$ (dörtte bir) lik kısmının çok zayıf olduğu belirtirken, ortalama $\frac{3}{4}$ (dörtte üçü) nünde anemiyle savaştığı ifade edilmektedir. Aneminin cinsiyete göre dağılımına bakıldığında, kızların %85.2'sinin erkeklerin ise %68.6'sının bu sorunla mücadele ettiği belirtilmektedir (Karaca, 2022).

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ‘nün 2024 yılında yayımlamış olduğu rapora göre, Türkiye’de 6,5 milyona yakın çocuk büyük bir sefalet içinde yaşamaktadır. Bu durumda Türkiye’de var olan krizin derinleştiği görülmektedir. Krizlerden en fazla etkilenenlerin kadınlar ve çocuklar olduğu bilinen bir gerçektir. Bu bağlamda, Türkiye’de yaklaşık 5 çocuktan biri yeteri kadar gıda alamıyor ve ortalama 4 çocuktan biri okula hiçbir şey yemeden gidiyor. Raporda ayrıca Türkiye’de var olan çocuk yoksulluğunun da ivme kazandığı ifade edilmektedir (DİSK, Genel – İş, 2024).

OECD’nin “How’s Life? 2024” adlı raporunu da incelemek gerekmektedir. Şöyle ki bu rapor OECD’ye bağlı ülkelerin 80 parametre üzerinden takip edildiği bir rapordur. Bu bağlamda raporda Türkiye açısından üzücü veriler bulunmaktadır. Raporda on beş yaşındaki öğrencilerin gıdaya erişimi bakımından en kötü ülkenin Türkiye olduğu aktarılırken, son 30 günde haftada en az 1 gün yemek yemediğini belirten öğrencilerin oranı OECD ülkelerinde %8 iken Türkiye’de bu oranın %20’ye çıkmış olduğu belirtilmektedir (Buğra Gökce, 2025). Ayrıca her 5 çocuktan 1’inde okula bir şey yemeden gittiği ifade edilmektedir (Nefes, 2025b).

Çocuk yoksulluğuna ilişkin “Derin Yoksulluk Ağı”nın saha çalışmalarının incelenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda pandemi zamanında İstanbul ilindeki yüz üç konutta gerçekleştirilen görüşmeler incelenecektir. Saha çalışmaların sonucunda görüşme sağlanan ailelere ilişkin veriler şu şekildedir (Derin Yoksulluk Ağı, t.y.):

1. %85’i yeterli gıdaya ulaşamamakta;
2. %74’ünün çocuk bezi ve maması alırken zorlandığı, %21’inin de hiç alamadığı;
3. Sıfır ile üç yaş aralığındaki çocukların, lapa pirinç, kant (şekerli su), vb. tarzdaki gıda değeri (söz konusu çocuklar için) yetersiz olan besinlerle doyurulmaya çalışıldığı;
4. Konutların %38,7’sinde hemen hemen her gün yemek vaktinin atlandığı;
5. %39’unun Covid-19 pandemisinden evvel de temiz suya ulaşamadığı, %49’u ise pandemi zamanında bu suya erişemediği ifade edilmektedir.

2022 yılındaki bir başka rapora (çocuk yoksulluğu) göre, yıllar arasında (2017-2021) fakir çocukların sayısına bakılmıştır. Bu bağlamda 2017’de fakir çocuk sayısı 6 milyon 893 bin iken, 2018’de 7 milyon 336 bine yükselmiş, 2019’da 7 milyon 417 bine,

2020’de 7 milyon 378 bin olan sayı 2021’de 7 milyon 436 bine çıkmıştır (Akkuş İlgezdi, 2022).

Dünyada çocuk yoksulluğunun en yüksek olduğu ülkelerden birisinin Türkiye olduğu aktarılırken, ülkenin ise Avrupa’da lider konumda olduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda çocukların temel haklarını kullanamadığından bahsedilmektedir. Şöyle ki gittikçe artan yoksulluğun beslenme yetersizliğine yol açtığı ve bu durumunda çeşitli sağlık sorunlarına neden olduğu ifade edilmektedir (Bedeloğlu, 2025). Ülkede 2022 yılında çocuk araştırmasına yönelik bir çalışmada her gün yenildiği ifade edilen yiyecek ve içeceklere göre altı aylık ve daha büyük çocukların oranlarına bakılmıştır. Bu bağlamda sonuçlar şu şekildedir (TÜİK, 2022, s. 13):

- 1.Meyve yiyenlerin oranı %50,5;
2. Sebze tüketenlerin oranı %33,0;
3. Et, tavuk, balık yiyenlerin oranı %12,7;
4. Kuru bakliyat (fasulye, nohut gibi) tüketenlerin oranı %10,9;
5. Hayvan sütünden yapılan yiyecekleri (peynir, yoğurt gibi) tüketenlerin oranı %57,8;
6. Tahıl barındıran yiyecekleri (ekmek, makarna gibi) tüketenlerin oranı %62,4;
7. Tatlı (şeker vb.) yiyenlerin oranı %32,6;
8. Atıştırmalık (cips vb.) tüketenlerin oranı %21,4;
9. Kola ya da şeker içeren başka alkolsüz içecekleri tüketenlerin oranı %15,1.

2022 yılındaki veriler incelendiğinde ülkedeki çocukların en fazla makarna ve ekmek gibi tahıl içeren ürünleri tükettiği belirtilmiştir. Ayrıca çocukların gelişiminde büyük bir rol oynayan et, tavuk ve balık gibi ürünlerden mahrum kaldığı da görülmektedir (TÜİK, 2022, s. 13).

Avrupa Komisyonu Türkiye raporlarında çocuk yoksulluğuna ilişkin ifadeler bulunmaktadır. Bu bağlamda raporlar şu şekildedir:

2006’da yayımlanan Avrupa Komisyonu raporunda, Türkiye’de sokak çocuğu, çocuk yoksulluğu ve çocuk işgücü sorununun ciddiyetini koruduğundan söz edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2006, s. 17). Ayrıca Raporda Türkiye İstatistik Kurumu tarafından

yoksulluk üzerine bir çalışmanın yapıldığı; bu bağlamda Türkiye’de nüfusun %1.29’lık kısmı açlık sınırının altında bir yaşam sürdürdüğü; %25.6’sının ise yoksulluk sınırının altında yaşadığı belirtilmektedir. Ayrıca bu çalışmaya göre 6 yaşından küçük çocukların yoksulluk oranı %34 iken, bu oranın kırsal bölgelerde %40 seviyesine ulaştığı ifade edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2006, s. 52).

2007 yılındaki raporda, AB’ye aday ve üye olan ülkelerin yoksulluk tehdidi altında yaşayan nüfusun oranı kıyaslandığında; Türkiye’nin en yüksek orana sahip ülkeler arasında olduğu belirtilirken; etkili sosyal aktarımların bulunmamasının, fazla orandaki “çalışan yoksullar”la beraber çocuk yoksulluğu oranına neden olduğuna vurgu yapılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2007, s. 54). Ayrıca Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nın çocuk yoksulluğuna karşı ulusal bir plan geliştirmeye başladığı ifade edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2007, s. 18). 2008 raporunda, hane içinde fakir bir biçimde hayatını sürdüren on beş yaşından çocukların sayısı 2005 yılında %27,7 seviyesinden 2006’da %25,7 oranına indiği vurgulanmıştır (Avrupa Komisyonu, 2008, s. 21).

2009 raporunda; on beş yaşından küçük çocuklardaki çocuk yoksulluğu oranının 2007 yılında %0,9 artışla %26,1 çıktığı belirtilirken; kırsalda bu oranın %42 seviyesine kadar çıkabildiğinden bahsedilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2009, s. 25). Ayrıca raporda, nüfusun büyük bir oranının genellikle çocukların; (Avrupa Komisyonu, 2009, s. 65) ve Türkiye’de sosyal transferlerin yokluğu sebebiyle, çocukların fakirlik riski altında olduğunun altı çizilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2009, s. 64).

2010 raporunda, fakirlikle mücadele konusunda kapsamlı bir politikanın bulunmadığından bahsedilmiştir. Ayrıca fakirlik riski altında yaşayan nüfus oranının yüksek olduğu; ayrıca bu durumun çocukları olumsuz etkilediğinin altı çizilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2010, s. 70). Ayrıca Türkiye’nin geliri düşük bireylerin çocukları ve sosyal güvenlik kapsamında olmayan bakılmakla yükümlü olan çocukların sağlık giderlerini karşıladığı; ayrıca, aile hekimliği sisteminin ufak çaplı genişletildiği ve daha fazla şehri kapsadığı; bu bağlamda, bu düzenlemenin çocukların sağlığını olumlu etkileyeceği de belirtilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2010, s. 27).

2011 yılındaki raporda, ülkede çocuklar arasındaki fakirlik oranının orantısız artışından söz edilmiştir; bu bağlamda 6 yaşından küçük çocuklar için bütün fakirlik olaylarında bu oranın %24 olduğu görülürken kırsalda bu oranın %49 seviyesinde

olduğuna dikkat çekilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2011, s. 33). Ayrıca, kırsal bölgelerde ve çocuklar arasında fakirlik riskiyle burun buruna olan nüfus oranının yüksek olduğuna da dikkat çekilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2011, s. 79).

2013 yılındaki raporda, çocuk yoksulluğunun genel oranda azaldığı; ancak ülkenin kırsal kesimi ile doğusundaki artışta değişiklik yaşanmadığı ifade edilmektedir. Ayrıca, Türkiye’de fazla olan çocuk yoksulluğunun düşürölmesi için sosyal hizmet ve transfer harcamalarının yetersiz kaldığı ve çocukların aşığı yukarı ¼ (dörtte bir)’lik kısmının ekonomik yoksunluk içinde yaşıadığı belirtilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2013, s. 58).

2014 yılındaki raporda, çocuk işğücü ve çocuk yoksulluğunun kaygı mevzusu olduğu ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2014, s. 16). Ayrıca, çocuk yoksulluğunun genellikle kırsal alanlarda ve doğuda fazla olduğu belirtilirken; bu bağlamda resmi bilgiler incelendiğinde, çocuklardan ortalama ¼ (dörtte bir) inin ısınma, beslenme vb. gibi temel ekonomik yoksunluk çektiği belirtilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2014, s. 56). 2016 raporunda, Roman vatandaşların çocukları başta olmak üzere, ağır ekonomik yoksunluğun sürdüğu ifade edilirken bu durumun doğuda daha fazla olduğuna vurgu yapılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2016, s. 59).

2018 yılındaki raporda ise, batıda ortalama hanehalkı gelirinin, genellikle çocuk yoksulluğunun fazla seyrettiği Güneydoğu şehirlerinden 3 kat yüksek olduğu dikkate alındığında bölgesel değişikliklerin hâlâ fazla olduğuna vurgu yapılmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2018, s. 85).

2019 yılındaki raporda, çocuk yoksulluğu, çocuk işçiliği, erken yaşıta evliliğe yönelik sorunlar, nitelikli eğitime ulaşım ile şiddet sömürüden uzak tutulma hususundaki yetersizlikler, genellikle Romanların da yer aldığı savunma gücü olmayan zümreler arasında devam ettiğinden söz edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2019, s. 42).

2020’de yayınlanan raporda, çocuk yoksulluğunun yanı sıra, çocuk yaşıta ve zorla evlilik, çocuk işğücü, özörlü çocuklar ve çocuklara yönelik şiddetin hâlâ kaygı duyulan sorunlar arasında olduğu hatırlatılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2020, s. 43). 2023’teki raporda, 2022 yılında çocuk yoksulluğunun %41,6’lık oranla yüksek bir oranda olduğunun altı çizilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2023, s. 106). 2024 raporunda, sosyal dışlanma ve yoksulluk riskinin çocuklar arasında çok yüksek olduğu; ayrıca, yaşlılar

arasındaki oranın keskin bir artış gösterdiği ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2024, s. 64).

Yukarıdaki Komisyon raporları bağlamında, ülkede çocuk yoksulluğun gittikçe artmakta olan bir sorun olduğu gözler önüne serilmektedir. Ekonomik yoksulluk çocukları çalışmaya itmekte ve gelecekleri ellerinden kayıp gitmektedir. Ülkenin doğusunda söz konusu yoksulluğunun yüksek olduğu da görülmektedir. Türkiye'nin bu konuyu önleme hususunda yetersiz kaldığı bildirilmiştir. Ayrıca gerek çocuk yoksulluğunun gerekse çocukları ilgilendiren diğer sorunların büyük bir problem teşkil ettiği belirtilmektedir.

3.1.3. Eğitim Sorunları

Avrupa Komisyonu Türkiye raporlarında eğitim ile sorunlar büyük bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda Avrupa Komisyonu Türkiye raporlarının ilk yayımlandığı yıl olan 1998'den itibaren 1999 ve 2017 yılları hariç diğer yıllar düzenli bir şekilde yayımlanan raporlarda okula gidemeyen çocuk sorununun kesintisiz bir şekilde raporlarda yer aldığı görülmektedir. Ayrıca eğitimle ilgili diğer bir sorun da zorunlu din dersi konusudur. Bu bağlamda raporlarda mecburi din derslerinin yalnız bir inanç üzerinden verildiği bu durumun da diğer inançları görmezden geldiği ifade edilmektedir. Ayrıca anadilde eğitim konusunda da birtakım güçlüklerin yaşandığı belirtilmektedir.

3.1.3.1. Okula Gidemeyen Çocuklar

Eğitim, bireyin mental, bedensel, sosyal vb. kabiliyetlerinin ve hareketlerinin arzu edilen şekilde ilerletilmesi veya kişiye bazı hedeflere yönelik yeni beceriler, eylemler, fikirler kazandırması sürecindeki faaliyetlerin tamamıdır. Eğitim hem maddi hem de manevi ilerlemenin mühim faktörlerinin başında gelmektedir (Çallı, 2009, s. 2). Bu bağlamda devletler, modern ve sağlıklı eğitim yoluyla ilerlemenin gerektirdiği rakam ve kalitede insan gücü yetiştirmektedir (Çallı, 2009, s. 3).

Yukarıdaki ifadeler incelendiğinde eğitimin önemli olduğu görülmektedir. Millî Eğitim Bakanlığı'nın 2022-2023 Örgün Eğitim İstatistikleri'ne göre, kademeler açısından okullaşma oranına bakıldığında, okul öncesi dönemde (beş yaş), oran %86,2 iken, ilkokulda bu oran %95,03, ortaokulda %91,4 lisede ise, %87,9'dur. Veriler incelendiğinde, ilkokuldaki okullaşma oranının yüksek olduğu görülürken, okul öncesi dönemden başlayıp, ortaöğretime gelince yani kademe arttıkça söz konusu oranlarda

kötüleşme yaşandığı görülmektedir, ayrıca okul çağı döneminde olup da eğitimde yer almayan çocukların rakamı Türkiye'deki yetmiş yedi şehrin nüfusundan çok fazladır (Kömüş, 2024).

Millî Eğitim Bakanlığı'nın 2021 ve 2022 istatistikleri incelendiğinde, 866 bin kız çocuğunun okula gidemediği, ilkokul döneminde 195 bin, ortaokulda 298 bin ve ortaöğretimde 373 bin kızın okuldan uzak olduğu belirtilirken; dışarıda (açık öğretimde) eğitim alan kızların sayısının da 636 bin 275 olduğu ifade edilmiştir. Bu rakamın da eklenmesiyle birlikte 1.5 milyondan fazla kız eğitimden uzak bırakılmıştır. Ayrıca kızlarda okullaşmanın ilkokul döneminde 93,1 oranından, 12'nci sınıfa geldiğinde ise 86,8'e düştüğü görülmektedir. Şöyle ki veriler ışığında, kızların yaşı ilerledikçe okuldan ayrıldığı ifade edilmektedir (Kömüş, 2022).

Türkiye'nin tamamına bakıldığında, kırsal kesimde kızların okula erişmesinin önündeki en büyük zorluk, ev işleridir. Yapılmış olan çalışmalarda, ev işiyle meşgul olduğu için okula devam etmediğini belirten kızların sayısının, erkeklerin sayısının iki katı olduğu, hanede kardeşiyle ilgilendiği için okula gitmeyen kız sayısının, erkek sayısından ortalama üç kat fazla olduğu ve bu rakamın gittikçe artmaya başladığı belirtilmektedir (Adanalı Kabadayıoğlu, 2023).

Ülkede kız çocukların okula gönderilmesi konusunda kampanya yapılmıştır. Bu bağlamda Millî Eğitim Bakanlığı ve UNICEF ortaklığında kampanya (Haydi Kızlar Okula!) başlatılmıştır. Bu kampanyanın esas hedefi Türkiye'de ilköğretim yaşında olup da eğitim hayatına katılmayan kızların okula başlamasını amaçlamaktadır. Bu proje ile okullaşma oranının en az olduğu elli üç şehirde kızların eğitime kazandırılması hedeflenmektedir. Tüm kızların okulda yer alması maksadıyla gerçekleştirilen projeye okul hayatı olmayan erkeklerde dahil edilmiştir. 2006 sonuna kadar 273 bin 447 kızın okula gitmediği tespit edilmiş, bu çocukların %81'ini oluşturan 272 bin 800 çocuğun okulda yer alması sağlanmıştır (Avşar Kurnaz, 2009, s. 83).

Ülkede eğitim hakkına ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır. Bu bağlamda Anayasa'nın 42'nci maddesine göre: *"Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz."* (RG, 17863, 1982 Bkz. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/anayasa/>). Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 4'üncü maddesine göre: *"Eğitim kurumları dil, ırk, cinsiyet, engellilik ve din ayrımı gözetilmeksizin herkese açıktır. Eğitimde hiçbir kişiye, aileye,*

zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz.” Aynı Kanun’un 7’nci maddesine göre: “İlköğretim görmek her Türk vatandaşının hakkıdır.”8’inci madde de ise: “Eğitimde kadın, erkek herkese fırsat ve imkan eşitliği sağlanır.” denilmektedir (RG, 14574, 1973 Bkz. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.1739.pdf>).

OECD’nin “How’s Life? 2024” raporunda eğitimle ilgili ifadeler de bulunmaktadır. Bu bağlamda Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (PISA)’na göre Türkiye’de ortalama bir öğrencinin almış olduğu eğitimle matematik ve fen bilimlerinde 462 puan aldığı aktarılırken, PISA sonuçlarına göre, Türkiye’nin OECD ülkeleri arasında sondan 7. sırada yer aldığı belirtilmektedir (Buğra Gökce, 2025).

Avrupa Komisyonu Türkiye raporlarında okula gidemeyen çocuklar ve eğitimle ilgili bilgiler bulunmaktadır. Bu bağlamda raporlar şu şekildedir:

1998 yılındaki raporda, ülkede 12 milyondan fazla ilkokul ve ortaokul öğrencisinin bulunduğu aktarılırken öğretmen sayısının da 500 binden fazla olduğu ifade edilmiş; ayrıca, 1997 yılının ağustos ayında çıkarılmış olan bir kanunla mecburi eğitimin 5 yıldan 8 yıla uzatıldığı ve bu sayede ilköğretimde okuyan öğrenci sayısında artış yaşandığının altı çizilmiştir (Avrupa Komisyonu, 1998, s. 36). Raporda ayrıca, 1996’da “Türk Parlamentosu İnsan Hakları Komisyonu” nun boşaltılmış veya zarar gören köylerde bulunan kişilerin durumunun araştırılması için bir heyetin gönderildiği belirtilirken, Türkiye’nin bu insanlara yardım etmediği eleştirilmiştir. Bu bağlamda, güneydoğu illerinden batı bölgelerindeki büyük şehirlere zoraki bir göçün yaşandığı; ayrıca, bölgedeki bazı okulların kapatıldığı ve çocukların eğitim hakkından mahrum kaldığına vurgu yapılmıştır (Avrupa Komisyonu, 1998, s. 16).

2000’deki raporda, OECD tarafından yapılmış olan tahmine bakıldığında, yaşları altı ile on dört arasında değişen çocukların %30’luk kısmının öğrenim hayatını sürdürmek yerine çalışma hayatında yer aldığı belirtilirken; okula gitme hususunda son zamanlarda ufak bir iyileştirmenin olduğundan söz edilmiş, bu durumun korunması ve devamlılık kazanması için eğitim alanına daha fazla bütçe ayrılması gerektiği tavsiyesinde bulunulmuştur (Avrupa Komisyonu, 2000, s. 23). Raporda ayrıca, Türkiye’de eğitimin iyileştirilmesine öncelik verildiği; Komisyon’un, Türkiye’deki eğitim ve öğretim programlarına hibe yoluyla toplam 175 milyon avroluk destek verdiğinin altı çizilmektedir. Türkiye 1997’de mecburi eğitim süresini beş yıldan sekiz yıla çıkararak

büyük bir adıma imza attığı bu bağlamda gerek 3 yıl sonra ortaöğretimde gerekse 6 yıl sonra üniversitede öğrenim görecektir kişi sayısında artış olacağı; ayrıca 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı ile 2005'te ortaöğretimdeki okula gitme seviyesinin %75'e ulaşacağını öngörüldüğü ve 2005'te ortaöğretim düzeyinde mesleki ve teknik eğitim oranının %35'e çıkarılacağı ifade edilmektedir. Bu kapsamda hem çıraklık düzeninin hayata geçirilmesi hem de okullardaki döner sermaye sisteminin çocuk işçiliğinin azaltılmasında rol oynayacağını altı çizilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2000, s. 43).

2001 yılındaki raporda, Sağlık Bakanlığı'nın sağlık alanındaki öğrencilerle ilgili disiplin rejiminde değişikliğe gittiği belirtilirken; bu değişikliğin cinsel münasebette bulunduğu ya da fuhuş yaptığı tespit edilen öğrencilerin okuldan uzaklaştırılmasıyla ilgili olduğu ifade edilmiştir; ayrıca bu bağlamda, 2001 yılının Ekim ayında İstanbul Barosu'nun dava açtığı not edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2001, s. 28). Raporda ayrıca, göçmen işçilerin çocuklarının hem öğrenim hem de mesleki eğitimlerine ilişkin yönerge konusunda ilerleme olmadığına dikkat çekilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2001, s. 72).

2002 yılındaki raporda, göçmen çalışanların çocuklarının öğrenimine yönelik yönergenin ulusal hukuka aktarılması gerektiği ifade edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2002, s. 91).

2003'teki raporda, Türkiye'de mesleki eğitim veren okulları cazip hale getirmek ve yoksul kişilerin evlatlarının okullaşma sayısını artırmak için gayret gösterildiği (Avrupa Komisyonu, 2003, s. 95), mülteci ve iltica isteğinde bulunan bireylerin evlatlarının öğrenimini sürdürmelerinde aşama katedildiğinin görüldüğü ifade edilirken; (Avrupa Komisyonu, 2003, s. 107) ayrıca göçmen işçi çocuklarının eğitime ilişkin vilayetler tarafından alınan tedbirlerin izlenmesinin gerektiğinden bahsedilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2003, s. 96). Raporda, eğitim konusunda cinsiyetler arasındaki eşitliğin artırılmasına ilişkin gayretlerin olduğundan da söz edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2003, s. 49). Raporda ayrıca, Türkiye'nin BM'nin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel haklarıyla ilgili uluslararası sözleşmenin onaylanmasında eğitim hakkıyla ilgili "13'üncü maddenin 3. ve 4." fıkralarına çekince koyduğu ifade edilirken; bu kapsamda, anne ve babaların, evlatlarına devlet okulları haricinde okul seçme hakkı ve dinsel inançlarına uygun eğitim verme hakkının kapsamının daraltıldığı belirtilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2003, s. 35). Ayrıca yalnız temel eğitim konusunda değil, mesleki

eğitimi de kapsayacak diğer eğitim seviyelerindeki iyileştirme gereksinimi dikkate alındığında; eğitime ayrılmış kaynağın sınırlı olduğu ifade edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2003, s. 49). Ayrıca, bu bağlamda, Millî Eğitim Bakanlığı'nın 2003 ve 2004 eğitim yılında yoksul ailelerin evlatlarını okula göndermelerini sağlamak maksadıyla, temel eğitimdeki okul kitaplarını ücretsiz dağıttığı ve bu uygulamanın da kız çocuklarının okula gitme oranlarında olumlu bir gelişmeye neden olacağı ifade edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2003, s. 96).

2004 yılı raporunda, Güneydoğu bölgesinin kırsal kesimde okula gitme oranının düşük olduğu; 2003 yılının haziran ayında UNICEF ile beraber ilkokula gitme oranının erkeklere kıyasla %7'den daha az olan kızların öğrenimini özendirmeyi hedefleyen bir kampanya başlatıldığı ve bu kampanyanın, güneydoğudaki farklı şehirlerde okula yazdırılan kızların oranının yükselmesinde olumlu bir etkide bulunduğu not edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2004, s. 39). Ayrıca, Millî Eğitim Bakanlığı 2003 ve 2004 eğitim yılında fakir bireylerin evlatlarının okul hayatında yer almasını sağlamak maksadıyla temel eğitimdeki kaynakları bedava dağıttığı ve bu durumun okula devam etme sayılarının yükselmesine katkı sağladığı da belirtilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2004 s. 109). Göçmen çalışanların çocuklarının öğrenimine yönelik yasanın uygulandığı ifade edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2004, s. 108). Raporda, iltica başvurusunda bulunan bireylerin evlatlarının, Türk okullarına devam etme hakkına haiz olduğu not edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2004, s. 122). Ayrıca, Millî Eğitim Bakanlığı'nın, 2004 yılının mayıs ayında, anneleri bir azınlığa mensup olan çocukların azınlık okullarına gidebileceği şeklinde açıklama yaptığı;(daha önceleri yalnız babaları azınlık mensubu olan çocukların azınlık okullarına gidebileceği belirtilmiştir) ancak, anne ve babaların azınlıkları konusundaki beyanının, Millî Eğitim Bakanlığı'nın değerlendirmesine tabi olacağı ifade edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2004, s. 40). Raporda ayrıca, eğitim ve öğretim sisteminin reformu hususunda; Güneydoğu ve doğu illerinde kızların okula kaydolmalarında, AB ve UNICEF eğitim programlarının etkisiyle artış yaşandığının altı çizilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2004, s. 108).

2005 yılındaki raporda, çocukların hakları kapsamında, çocukların genellikle kızların öğrenim haklarının birtakım yerlerde umursanmadığı ve Güneydoğu'nun kırsalında okula gitme oranının çok düşük olduğuna vurgu yapılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2005, s. 38). Şöyle ki mecburi eğitimin 8 yıl olmasıyla beraber, bütün yıl

okula devam etmeyen kız çocuklarının sayısının yarım milyonun üstünde olduğu; Güneydoğu Anadolu’da kızların yalnız %75,2’sinin okula kayıtlı olduğunun bilindiği, Türkiye’nin genelinde ise bu oranın %91,8 olduğundan bahsedilmektedir. Ayrıca 2004 yılındaki raporda kızların eğitime katılmalarında UNICEF’in 2003’te başlatmış olduğu bir kampanya sayesinde ortalama 113 bin kızın okul hayatına dahil edildiği ifade edilmiştir. Ayrıca kızların Güneydoğu illerinde nüfus kütüğüne kaydettirilmemesi sorunun devam ettiği ve durumun kız çocuklarının eğitim oranlarını etkilediği ifade edilmektedir. Bu bağlamda okullarda verilen ders kitapların da cinsiyet ayrımcılığına ilişkin ifadelerin olduğu; ayrıca bu bilgilerin kitaplardan çıkarılması konusunda “Ders Kitaplarında İnsan Hakları Projesi” adlı bir uygulamanın resmi olarak tamamlandığı; ancak bahsi geçen bilgilerin kitaplardan çıkarılmadığı ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2005, s. 37). Raporda eğitime erişme konusunda gelişme yaşandığı aktarılırken; bu bağlamda, son dört yılda, okul öncesi eğitimdeki çocuk sayısının %68 oranı ile düşük olduğu (bu oran söz konusu yaş grubunun %16’lık kısmı), belirtilirken, kız çocuklarının okul hayatında yer alması için başlatılan kampanyanın 2005’te 20 ilde daha uygulandığı ve bu konulardaki gayretlerin sürdürülmesi tavsiyesinde bulunulmuştur (Avrupa Komisyonu, 2005, s. 137). Ayrıca, iltica isteğinde bulunan bireylerin evlatlarının Türkiye’deki ilkokullarda eğitim alma hakkına haiz olduğu belirtilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2006, s. 131).

2006’daki raporda, çocukların hakları bağlamında; çocukların öğrenim hakkının, genellikle kızlar açısından birtakım yerlerde sıkıntılı olduğu; bu bağlamda, Sosyal Yardım ve Dayanışma Fonu’nun yeni başlatmış olduğu “şartlı nakit transfer” uygulaması ile belirlenen ebeveynlere öğrenim çağında olan evlatlarını okula yollamaları koşuluyla özendirme ve ödence sağlayacağına vurgu yapılmıştır. Ayrıca düşük seviyelerde olan okula kayıt oranlarını artırmak maksadıyla kayıt çalışmalarının devam ettirilmesi ve genellikle Güneydoğu Anadolu’nun kırsalında eğitime dahil olmayı yükseltecek biçimde sağlamlaştırılması tavsiyesinde bulunulmuştur (Avrupa Komisyonu, 2006, s. 17). Ayrıca, UNICEF ve Millî Eğitim Bakanlığı ortaklığında yapılan kız çocukların okula gitmesiyle ilgili kampanya sayesinde, okula gönderilmesi mümkün olmayan 62 bin kızın 2005’te okula gitmesinin sağlandığı; bu bağlamda, 2006’da bu kampanyanın ülkenin tamamındaki şehirlere yayıldığı altı çizilmektedir. Ayrıca okula kaydolmaların artırılması ve okulların fiziki şartlarının düzeltilmesi maksadıyla özel sektördeki

kampanyaların sürdüğü ifade edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2006, s. 16). Ayrıca, Türkiye'nin, kadınların topluluk içerisindeki toplumsal algılanması ve rolünü geliştirmek ve Güneydoğu'da kızların eğitime katılmasını düzeltmek amacıyla yapılan çabalarına devam etmesi gerektiğinin altı çizilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2006, s. 59). Ayrıca, raporda ILO'nun çabalarıyla Türkiye'nin çocukların çalıştırılmasının azaltılmasına ilişkin çabalarına devam etmesi gerektiği vurgulanmıştır (Avrupa Komisyonu, 2006, s. 51). Raporda Türkiye'de çocukların hakları kapsamında pek bir değişikliğin görülmediği belirtilirken; ancak 15 yaşından küçük çocukların eğitim ve istihdam konularına yönelik yasal hükümlerin uygulanmasında düzeltilmeye gidilmesi gerektiği ifade edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2006, s. 59).

2007'deki raporda, ilköğretimdeki kayıtlı çocuk oranının %90 oranında seyrettiği; öğrenim konusunda, gelişmenin ve genellikle ilköğretimde kızların okuldan ayrılma durumlarının takip edilmesi ve okullaşma sayısındaki bölge bazlı değişikliklerin azaltılması için daha fazla çaba gösterilmesi tavsiyesinde bulunulmuştur. Bu kapsamda kızların ilköğretim aşamasında okullaşmasının arttığı; ancak, kızların ve erkeklerin ortaöğretimdeki okullaşma oranları arasındaki farkın yüksek olduğuna dikkat çekilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2007, s. 18). Ayrıca iltica isteğinde bulunan kişilerin çocuklarının Türk okullarında eğitim alma hakkının olduğu; bu bağlamda okul çağındaki 1.045 mülteci çocuktan 312 tanesinin okula gittiği ifade edilirken; söz konusu mültecilerin eğitimlerine ilişkin farkındalığın artırılması tavsiyesinde bulunulmuştur (Avrupa Komisyonu, 2007, s. 65). Raporda, eğitimle ilgili olarak; ilköğretimde kız ve erkek arasındaki farkın 2005 ve 2006 eğitim yılında %5'ten, 2006 ve 2007 eğitim yılında %4.6 seviyesine indiği belirtilirken; ayrıca, UNICEF ve Millî Eğitim Bakanlığı'nın yürütmüş olduğu kız çocuklarının okul hayatında yer almasıyla ilgili kampanyanın ilk evresinin tamamlandığı ifade edilmiştir. Bu bağlamda, 2004 ve 2006 yıllarında 191 bin 879 kız ve 114 bin 734 erkeğin ilköğretim sistemine de dahil edildiği ifade edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2007, s. 18).

2008'deki raporda, çocukların haklarına yönelik olarak, ilköğretime kayıt sayısı 2006 ile 2007 eğitim senesinde %90 oranından 2007 ve 2008 eğitim senesinde ise bu oranın %97 seviyesine çıktığı ifade edilmektedir. Bu bağlamda, aynı yılda kız ve erkek arasındaki farklılık %4,6 seviyesinden yarıya indirilip %2,3 oranına düşürüldüğü; Millî Eğitim Bakanlığı'nın okula gitme hususunda verilerin yer aldığı e- okul adlı bir veri

tabanı hazırladığı; bu sayede Bakanlığı'n okula gitmeyen öğrencilerin tespit ettiği; bu bağlamda, kayıtların yapılması ya da çabuklaştırılmış eğitim alınması konusundaki olanaklardan bahsedilmiştir. 2008 yılının mayıs ayında Eğitim Kurulu'nun çabuklaştırılmış öğretim programını kabul ettiği; bu durumun, okul hayatı hiç olmamış veya okulu terk eden yaş aralığı on ile on dört arasında değişen çocuklara yeniden verilmiş olan bir şans olduğu belirtilmiştir. Bu tedbirin bütün olarak çocuk işçiler ve Romanların çocuklarını hedef alacağı ifade edilmektedir. Ayrıca gezici okulların, tarım alanındaki çocuk işçilere erişmeye çalıştığı, ancak (Avrupa Komisyonu, 2008, s. 20) e-okul verilerine göre yaşları altı ile on dört arasında değişen ortalama 450 bin çocuğun okula gitmediğinin altı çizilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2008, s. 21). Raporda ayrıca, Türkiye'de çocukların eğitime ilişkin bölümler bulunmaktadır. Bu bağlamda çocukların haklarına yönelik olarak, ilköğretime kayıt sayısı 2006 ile 2007 eğitim senesinde %90 oranında olduğu ifade edilirken; 2007 ve 2008 eğitim senesinde ise bu oranın %97 seviyesine ulaştığı belirtilmiştir. Ayrıca, aynı yılda, kız ve erkek arasındaki farklılığın %4,6 seviyesinden yarıya indiği ve %2,3 oranına düştüğü belirtilmiştir. Ayrıca, Millî Eğitim Bakanlığı'nın okula gitme hususunda bir veri hazırladığından bahsedilmiştir. Bu bağlamda e-okul adlı veri tabanı sayesinde; ilgili bakanlığın okula gitmeyen öğrencileri tespit etmekte, kayıtlarının yapılmasının ya da çabuklaştırılmış eğitim almasının sağlanmasına yönelik olanaklar tanıdığından da söz edilmiştir. 2008 yılının mayıs ayında Eğitim Kurulu'nun çabuklaştırılmış öğretim programını kabul ettiği belirtilirken; bu durumun, okul hayatı hiç olmamış veya okulu terk eden yaş aralığı on ile on dört arasında değişen çocuklara yeniden verilmiş olan bir şans olduğunun altı çizilmiştir. Ayrıca bu tedbirin tam olarak çocuk işçiler ve Romanların çocuklarını hedef alacağı belirtilmiştir. Raporda gezici okulların, tarım alanındaki çocuk işçilere erişmeye çalıştığı ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2008, s. 20).

2009 yılındaki raporda, çocukların hakları kapsamında, ilköğretimde kız ve erkek arasındaki eşitsizlik, 2007 ve 2008 yılında %2,3 iken 2008 ile 2009'da bu oranın ortalama yarısına düşerek %1 olduğu; Millî Eğitim Bakanlığı'nın hayata geçirmiş olduğu e-okul uygulamasıyla okula devam etmeyenlerin anlık tespitinin yapıldığı belirtilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2009, s. 24). Ayrıca, ilköğretime kayıt hususunda bölgeler arası farklılıklar yaşandığı; bu bağlamda, Türkiye'nin batısında ve doğusunda bazı yerler arasındaki dengesizliklerin %10 seviyesini geçtiği ifade edilmiştir. Ayrıca okula kayıt

oranının ilkokulda %96,5 olduğu; ortaokulda bu oranın ise %58,5 seviyesine düştüğu belirtilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2009, s. 25). Raporda ayrıca, erken çocukluk eğitimine katılımın arttığına da vurgu yapılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2009, s. 79).

2010'daki raporda, hem okula devam etmemeye engel olmak hem de eğitimdeki kaliteyi arttırmak için önce kızlardan başlanması ve ilköğretimdeki yatılı okullarda yer alan çocukların durumlarının ele alınması gerektiği ifade edilirken; söz konusu yatılı okullarda, on sekiz yaşından küçük çocukların, genellikle kızların emniyetinin endişe kaynağı olduğu; (Avrupa Komisyonu, 2010, s. 36) Türkiye'de ortalama genellikle doğu ve güneydoğu şehirlerindeki kızlar başta olmak üzere 200 bin çocuğun okula gitmediği; ortaöğretimde okula gitme hususunda bölgesel dengesizliklerin yaşandığı; ayrıca, okula net kayıt sayısı ile ilgili cinsiyetler arası mühim farkların olduğu belirtilmektedir. Şöyle ki bu oran kızlarda %62 iken, erkeklerde %68'dir. 2010 yılı raporunda değinilen bir diğerkonu da eğitim kuruluşlarında şiddet vakalarıdır. Bu bağlamda eğitimle ilgili kuruluşlarda şiddeti önleme planının uygulanmasının kısıtlı kaldığı ve denetlemesi gerektiği tavsiye edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2010, s. 28). UNICEF, sığınmacı konumundaki kişilerin evlatlarının hem sağlık hem de öğrenim hakkının korunmasına ilişkin birtakım gayretlerin gösterildiğini ifade etmiştir. Bununla beraber, mülteci ve sığınmacı bireylerle alakalı detaylı bir kanuni uygulamanın olmamasının bu şahısların evlatlarına hizmet verilmesinin önünde bir engel olduğu parasal, dil kökenli, bürokrasi kaynaklı güçlükler ve talep azlığı sebebiyle sığınmacı ve mülteci kişilerin evlatlarından yaş aralığı yedi ile on dört arasında olanların sadece ¼ (dörtte bir)'inin düzenli olacak bir şekilde okula gittiği ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2010, s. 36). Ayrıca, okul öncesi eğitimde (dört ile beş yaş arasında), net okullaşma oranı, 2008- 2009'da %33 olduğu, 2009 ve 2010 eğitim yılında ise, %39 oranında yükseldiği ifade edilirken; ilköğretimde (1'inci ve 8'inci sınıflar arasında) net okullaşma oranının hem kızlarda hem de erkeklerde arttığına vurgu yapıldığı; bu bağlamda ulusal seviyede ilköğretimde kız ve erkek öğrenciler arasındaki farkın neredeyse kapandığı; ayrıca, lisede (9'uncu ve 10'uncu sınıflar arasında), net okullaşma oranının, 2008 ve 2009 eğitim yılında, %59 olduğu, 2009 ve 2010 eğitim yılında ise bu oranın %65 seviyesine yükseldiğine vurgu yapılmaktadır. Raporda ayrıca, Millî Eğitim Bakanlığı'nın okuldan atılma riski olan çocuklar için erken uyarı sistemi geliştirdiği ifade edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2010, s. 79).

2011'deki raporda, eğitimle alakalı olarak, ortaöğretimde kız ve erkek arasındaki dengesizlik fazladır. Kızların daha ileri boyutta eğitim almalarının sürdürülebilmesi hususu probleme neden olduğu; bu bağlamda, bütün eğitim düzeylerinde yer alan ders kitaplarından cinsiyet konusundaki peşin yargıların çıkarılmasıyla ilgili gösterilen gayretlerin işe yaramadığı ifade edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2011, s. 32). Çocukların haklarıyla alakalı olarak, 2010 ve 2011 eğitim yılında okul öncesinde eğitim alan çocukların oranında geçen seneye göre artış vardır. Birinci ve sekizinci sınıfların ilköğretim seviyesine kayıt sayısının arttığı; bu bağlamda ilköğretimde cinsiyetler arasındaki dengesizliğin azalmaya başladığı ifade edilmektedir. Dokuzuncu ve on ikinci sınıfları ifade eden ortaöğretim düzeyinde erkeklerin kayıt oranı %67,5 seviyesinden %72,3'e çıkarken, kızlarda bu oran ise %62,2 oranından %66,1'e çıktığı belirtilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2011, s. 33). Türkiye'de genellikle sezonluk işçilerin çocukları ile Roman vatandaşların çocuklarının okulu terk oranında kaygılar yaşandığı; bu kapsamda okulu terk olasılığı bulunan kişilere ilişkin etkili uyarı sisteminin hem desteklenmesine hem de tamamen kullanılmasına gereksinim olduğu ve ülkede ilköğretim ve ortaöğretim düzeyine kayıt hususunda bölgeler arası dengesizliklerin olduğundan bahsedilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2011, s. 33).

2012'deki raporda, çocukların haklarıyla alakalı, okul öncesindeki eğitime kayıtlı öğrencilerin oranının 2011 raporuyla kıyaslandığında %1 yükselerek dört ile beş yaşındakilerin oranının %44 olduğu; 2011 ve 2012 öğretim yılında ilköğretim ve ortaöğretime kaydolun çocuk sayısında yükseliş yaşandığı; yaşları altı ve on üç arasında değişen çocukların net okullaşma oranının %99,3 olduğu; cinsiyetler arasında okula kaydolma oranı farkının %2,5'e indiği ve ortaöğretimdeki kayıt oranının %67,4 seviyesine çıktığı not edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2012, s. 33). Eğitime kaydolma oranlarında bölgeler arası dengesizlik yaşandığı, doğudaki şehirlerin bazılarında okula kaydolma oranının az olduğu ve sezonluk tarım işçilerinin ve Romanların evlatlarının okulu terk ve devamsızlık sayılarındaki artışa dikkat çekilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2012, s. 33). Millî Eğitim Bakanlığı'nın Ermeni, Rum vb. azınlıkların Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı olmayan evlatlarının, azınlık okullarında öğrenim görmelerine müsaade eden yeni bir düzenleme yapıldığı, ancak, Türk yurttaşı olmayan çocuklara resmi öğrenim belgesi verilmediği ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2012, s. 37).

Ayrıca, Roman kişilerin evlatlarının okulu terk etme ve devamsızlık seviyesinin ilkokulda bile yüksek olduğu eleştirilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2012, s. 40).

2013 yılındaki raporda, çocukların haklarıyla alakalı olarak, dört ile beş yaşındakilerde okul öncesi eğitime kaydolma oranı %44 seviyesinde durduğu; ilköğretim düzeyinde okullaşmanın oranı %99 dolaylarında iken, ortaöğretimde kaydolma oranının %70 civarında olduğu; okula devamsızlık ve okulu terk oranlarının resmi olarak açıklanmadığı; ancak Sivil Toplum Kuruluşları, resmi bilgileri baz alarak bu oranın artış eğiliminde olduğunu ifade etmektedir. Ülkenin okula devamsızlık ve okulu terk oranlarının takibi konusunda ileri adımlar atması gerektiğinden söz edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2013, s. 58). Roman bireylerin çocuklarının, bütün eğitim düzeylerinde okulu terk etme ve devamsızlık oranlarındaki yüksekliğe dikkat çekilerek (Avrupa Komisyonu, 2013, s. 63) zorunlu eğitim süresince genellikle kızların okula kayıt oranlarının artırılması ve devamsızlık ile okulu terk konularında daha çok gayret gösterilmesine gereksinim duyulduğu ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2013, s. 14).

2014'teki raporda, eğitime ulaşım konusunda bölgeler arasındaki dengesizliklerin sürdüğü; (Avrupa Komisyonu, 2014, s. 16) 4 ile 5 yaş aralığındaki çocuklarda okul öncesi eğitimde okullaşma oranının %37 dolaylarında olduğu; ilköğretimde bu oranın %99,6'ın üzerinde olduğu; ortaöğretimdeki cinsiyet dengesizliği %1,5 seviyesinden %1,2'ye indiği, okullaşma oranının bazı açılardan yükselen uzaktan öğretim yüzünden %6 dolayında artarak %76,7 seviyesine çıktığı; bütün öğretim seviyelerinde okula devamsızlık ve okulu terk oranlarına yönelik bir açıklama yapılmasa da yüksek bir seviyede olduğunun tahmin edildiği ve son olarak eğitime erişim açısından Türkiye genelindeki bölgeler arasındaki dengesizliklerin hâlâ yüksek seyrettiği ifade edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2014, s. 56).

2015'teki raporda, Roman çocuklarında okula devamsızlık hâlâ fazla sayıdadır ve çocuk işçiliğinin mühim bir problem oluşturduğu, (Avrupa Komisyonu, 2015, s. 75) 2014 ve 2015 eğitim yılında çocukların %96'lık kısmı ilköğretime kaydolurken, %94'ünün de ortaokula kaydolduğu; okul öncesindeki kayıt oranının %54 seviyesine çıktığının görüldüğü; ortaöğretimde kayıt oranı %79 iken yükseköğretimde bu oranın %40 olduğu; okula devamsızlığın fazla olduğu ve devamsızlıkların tutarlı bir biçimde takip edilmediği not edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2015, s. 82). Raporda ayrıca, yetkililerin büyük

gayretlerine rağmen, Türkiye’de ortalama 500 bin mülteci çocuğun eğitime erişemediğine vurgu yapılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2015, s. 77).

2016’daki raporda, kızların eğitime erişmesindeki sorunların devam ettiği; (Avrupa Komisyonu, 2016, s. 8), eğitimde kız-erkek eşitliği ve eğitimin niteliği mevzularındaki mühim sorunların devam ettiği; altı yaşına kadar olan okul öncesindeki okullaşma oranının %55,48 seviyesine çıktığı; ilköğretim düzeyinde bu oranın %94,87’ye düştüğü; ortaöğretimdeki oranın ise %94,39 seviyesine indiği ve beş yaşında evladı olan ebeveynlerin iki eğitim arasında (okul öncesi- ilköğretim) seçim yapma durumunda bulunmaları nedeniyle ilköğretimdeki okullaşma oranında azalma yaşandığı ifade edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2016, s. 37). Ayrıca, raporda göçmenlerle ilgili olarak; kimlik numarasının, kart sahibine sağlık sigortası, devlet okuluna kaydolma ve sosyal yardımlardan yararlanma gibi hakları sağladığı belirtilirken; yaş aralığı altı ile on yedi arasında değişiklik gösteren ortalama 630 bin Suriyeli çocuğun bahsi geçen olaylarla baş etme konusundaki gayretlere rağmen, eğitim sisteminin dışında kaldığına vurgu yapılmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2016, s. 81).

2018 yılındaki raporda, 2016 ve 2017’de çocukların okullaşma oranının ilkokulda %91, ortaokulda %96, ortaöğretimde %83 ve kızlarda %82 oranlarında olduğu ve %34 oranında olan erkenden okulu bırakmaların düşürülmesi hususunda bir plan geliştirilmesi önerilmektedir. Eğitimin, genellikle Roman ailelerin çocukları ve özürlü çocuklar için, kapsamlı bir hale getirilmesi bakımından aşama kaydedilmesine gereksinim duyulduğunun altı çizilmiştir. Son yayımlanan PISA sonuçlarına bakıldığında ülkenin sıralamanın en altında olması, eğitimin genel niteliğine yönelik ağır problemleri gözler önüne serdiği; (Avrupa Komisyonu, 2018, s. 90) ortaöğretim düzeyi başta olmak üzere, kızların okula kayıt oranlarında düzeltmeye gidilmesi tavsiye edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2018, s. 38).

Raporda eleştiri konusu olan ve bir başka konuda dini eğitimin kapsam ve yoğunluğunun artması konusundadır. Bu bağlamda dini eğitimin yoğunluğunun artması ve eğitime ayrılan bütçenin büyük bir kısmının bu eğitime aktarılmış olması eleştirilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2018, s. 39).

2019’daki raporda, ülkede okul çağında olan 1 milyon Suriyeli çocuktan ortalama 635 bininin ilköğretim ve ortaöğretime erişiminin bulunduğu, önceki sene bu sayının 605

bin olduğu hatırlatılmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2019, s. 21). Okul öncesi eğitim başta olmak üzere, çocukların net okullaşma oranlarında birtakım gelişmelerin yaşandığı; 2017 yılında %58,8 olan oranın 2018’de %66,9 seviyesine çıktığı; 2017 yılında ilkokuldaki bu oranın %91,2 olduğu 2018’de %91,7 seviyesinde arttığı, lakin aynı dönemdeki ortaokul oranlarının %95,7 seviyesinden %94,5’e düştüğü; 2017 yılında ortaöğretimdeki oranın %82,5’ten 2018’de %83,6’ya çıktığı not edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2019, s. 103). Ayrıca, Millî Eğitim Bakanlığı’yla işbirliği içinde uygulanan 300 milyon avroluk bir hibe programından bahsedilirken; bu program sayesinde Suriyeli çocukların Türkiye’deki eğitim sistemine entegrasyonunun desteklendiği; bu bağlamda, 600 binden fazla çocuğun da eğitime erişiminin sağlandığı belirtilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2019, s. 54).

2020’deki raporda, 2018 ve 2019 yıllarında %66,9 seviyesinden %68,3’e çıkan okul öncesi net okullaşma oranında birtakım gelişmeler yaşanmıştır. 2018 ve 2019 yılında ilköğretimdeki net okullaşma oranının kız çocuklarında %91,7 seviyesinden %92,1’e, erkek çocuklarında %91,4 oranından %91,8 seviyesine çıktığı; 2018 ve 2019 öğretim yılında ortaokula kayıt oranı ile 2017 ve 2018 eğitim yılı kıyaslandığında hem kız çocuklarında %94,7 seviyesinden %93,6 oranında, hem de erkek çocuklarında %94,3 oranından %92,9 oranına düştüğünün görüldüğü ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2020, s. 103).

2021’deki raporda, Türkiye’nin, kültür ve eğitim başlığında kısmi olarak hazır olduğu, kızlara ve avantajlı olmayan zümrelerin evlatlarına ayrı özen gösterilerek kaynaştırma eğitiminin daha fazla ilerletilmesine gereksinim duyulduğu hatırlatılarak (Avrupa Komisyonu, 2021, s. 89), eğitimle alakalı, ülkede erken çocukluk eğitiminin erişim, yaş aralığı ve bölgesel olarak değişiklik gösterdiğine vurgu yapılmaktadır. 2019-2020 öğretim yılında beş yaşı ifade eden okul öncesindeki eğitimde net okullaşma oranının %68,3 seviyesinden, %71,2’ye çıktığı (kız öğrencilerde %70,4 iken erkek öğrencilerde %72), ülkedeki üç ve beş yaş arasındaki erkek ve kızların net okullaşma oranının ise %41,8 seviyesi oranında düşük kaldığına dikkat çekilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2021, s. 100). İlköğretimdeki net okullaşma kız çocuklarında %93, 5 ile erkek çocuklarında %93,7 ve %92,1 seviyesinden %93,6 oranında artarak ufak bir yükseliş yaşandığı; ortaokulda bu oranın, kız çocuklarında %96,1 ve erkek çocuklarında %95,7 bir seviyeyle %93,3 oranından %95,9’a çıktığı; ortaöğretim düzeyindeki net okullaşma oranının %84,2 seviyesinden %85,0’a yükseldiği; (kız çocuklarında %84,9

iken erkek çocuklarında %85,2). Yükseköğretimde bu oranın %44,1 seviyesinden %43,3'e indiğine dikkat çekilmektedir (kız öğrencilerde %46,3 iken erkek öğrencilerde %40,6) (Avrupa Komisyonu, 2021, s. 100). Raporda ayrıca, okul çağındaki 400 binden fazla mülteci kökenli çocuğun; okula gidemediği ve eğitim olanaklarından mahrum kaldığı not edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2021, s. 18).

2022'deki raporda, Roman bireylerin çocukları ve sosyoekonomik düzeyin düşük olduğu yerlerdeki çocukların okullaşma oranının, Covid-19 pandemisi ve maddi güçlükler sebebiyle ciddi oranda azaldığı (Avrupa Komisyonu, 2022, s. 42), eğitim konusunda, ülkedeki erken çocukluk eğitimine ilişkin beş yaşındaki çocuklarda okul öncesindeki eğitimde net okullaşma oranının 2019-2020 eğitim yılında %71,22 seviyesinden, 2020 ve 2021 eğitim yılında %56,89 oranında bariz bir azalış görüldüğü ayrıca, ülkedeki yaşları üç ile beş aralığında olan çocukların tamamında net okullaşma oranının %41,78 seviyesinden %28,35'e indiği; bu kapsamda, Covid-19 pandemisi zamanında ebeveynlerin evlatlarını okul öncesindeki eğitime gönderme konusunda gönülsüz davrandıkları; (Avrupa Komisyonu, 2022, s.107), 2020 yılında ilkokulda (1'inci 4 yıl) net okullaşma oranının %93.62 seviyesinden 2021 yılında %93.23'e düştüğü aynı eğitim yılında ortaokulda (2'nci 4 yıl) net okullaşma oranının %95,90 seviyesinden, %88,85 oranında gözle görülür bir azalış yaşandığı; ortaöğretimde (3'üncü 4 yıl) net okullaşma oranının %85,01 seviyesinden %87,93'e arttığı; yükseköğretimdeki okullaşma oranında ise %43,37'den %44,41'lik bir yükseliş yaşandığı ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2022, s. 107). 2020 yılında özel eğitime ihtiyaç duyan çocukların sayısı 425 bin 774'ten, 2021 yılında 425 bin 816'ya çıktığı belirtilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2022, s. 108). Ayrıca, okul çağındaki 400 binden fazla mülteci kökenli çocuğun; okula gidemediği ve eğitim olanaklarından mahrum kaldığı; (Avrupa Komisyonu, 2022, s. 21) bu bağlamda Türkiye'de on beş ile on sekiz yaş grubundaki ortalama 426 bin Suriyeli çocuğun okula gitmediği vurgulanmıştır (Avrupa Komisyonu, 2022, s. 57). Okul çağındaki 400 binden fazla mülteci kökenli çocuğun; okula gidemediği ve eğitim olanaklarından mahrum kaldığı ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2022, s. 21).

2023 yılındaki raporda, ülkede 2023 Şubat itibariyle, 846 binden fazla mülteci çocuğun örgün öğretimde yer aldığı; verilen bu sayının bir önceki seneki eğitim yılından ortalama 104 bin daha yüksek olduğu; bu çocukların 720 binden fazlasının Suriyeli olduğu belirtilmektedir. Ancak, okul çağında olan 400 binden fazla mülteci çocuğun

okula gitmediği ve eğitim olanaklarına ulaşamadığı ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2023, s. 21). Ülkede 400 bin dolaylarında mülteci kökenli çocuğun (genellikle on beş ile on sekiz yaş aralığı) okula istikrarlı bir biçimde gitmediği ifade edilmektedir. Millî Eğitim Bakanlığı'nın belgelerine bakıldığında 2023 Ocak ayında, yirmi dokuz şehirde okula kaydolan mülteci çocuk sayısının 822 bin 524 olduğu (Avrupa Komisyonu, 2023, s. 59), 2020 ve 2021 eğitim yılında okul öncesindeki eğitime (beş yaşındakiler) net okullaşma oranının %56,89 seviyesinden 2022 yılında %81,63 artmış ve yaşları üç ile beş aralığında değişen çocukların toplam okullaşma oranının %28,35 seviyesinden %44,05 seviyesine yükseldiği ifade edilmektedir. 2019 ve 2020 eğitim yılında Covid-19 pandemisinden önce okul öncesindeki eğitimde (beş yaşındakiler) net okullaşma oranı %71,22 iken, yaşları üç ile beş aralığındaki çocuklarda toplam okullaşma oranı %41,78'dir. 2021 yılında ilkokuldaki net okullaşma oranının %93,23 seviyesinden 2022 yılında %93,16 ufak azaldığı ve ortaokuldaki net okullaşma oranının %88,85 seviyesinden %89,84'e yükseldiği; ortaöğretimdeki net okullaşma oranının %87,93'ten %89,67 seviyesinde olan artışın sürdüğü, yükseköğretimde okullaşma oranının 2021 yılında %44,41 seviyesinden 2022 yılında %44,66 oranına yükseldiğine dikkat çekilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2023, s. 110). Ayrıca, Türkiye'de 2023 Şubat ayında yaşanan doğal afetler, bu durumdan zarar gören yerlerdeki eğitim düzenini ağır bir biçimde aksattığı da not edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2023, s. 110).

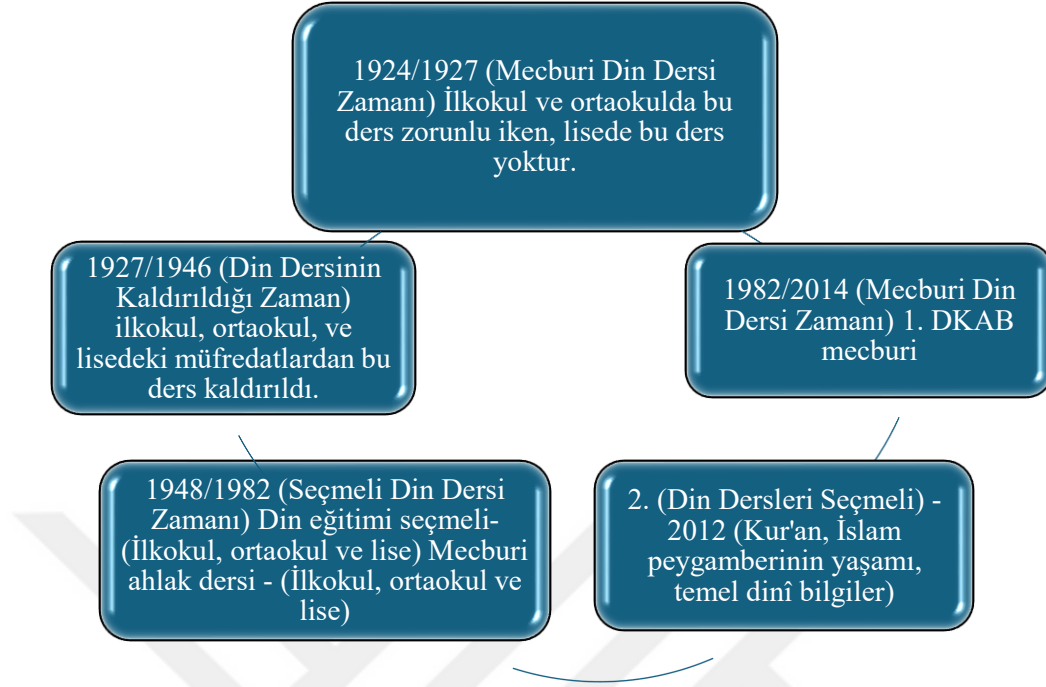
2024 yılındaki raporda, fazla sayıdaki göçmen çocuğun okul hayatında yer almasına ilişkin çalışmaların sürdüğü ancak, yaşam maliyetlerinin çok fazla artmasının, kırılgan haldeki ebeveynlerin evlatlarının okuldan alınması ihtimalini yükselttiğine dikkat çekilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2024, s. 32). 2022 ve 2023 eğitim yılında okul öncesindeki eğitimde (dört ile beş yaşında olanlarda) net okullaşma oranının %63,55 seviyesine çıktığı; bahsi geçen artışa rağmen, genellikle üç yaşındaki çocukların erken çocukluk eğitimindeki kaydolma oranının az olduğu belirtilmektedir. Aynı şekilde üniversitede okullaşma oranının da %44,66 seviyesinden %46,02'ye çıktığı belirtilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2024, s. 67). Bu olumlu gelişmeler sayesinde, okulu bırakanların oranının ilk kez %20 seviyesinin altına düştüğü lakin, doğuda ve diğer yerlerde ortaöğretimdeki okullaşma oranlarında bölgeler arası ciddi değişiklikler gözlemlendiği de ifade edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2024, s. 67).

Yukarıdaki raporlar analiz edildiğinde, eğitimde eşitsizliklerin yaşandığı görülmektedir. Özellikle, doğu şehirlerindeki kırsal bölgelerde eşitsizlik artmaktadır. Şöyle ki erkek çocuklarına eğitim hakkı verilirken, kızların okula devamı konusunda daha fazla güçlük yaşanmaktadır. Bu bağlamda ilkokulda okullaşma oranı yüksek iken, ortaöğretimde bu oran düşmüştür. Çeşitli örgütlerin yapmış olduğu gayretler sayesinde kızların okumaya başladığı bildirilmiştir. Okula devam etmeyen çocukları tespit etmek için bir uygulama hayata geçirilmiştir. Bu uygulama ile çok sayıda çocuğun okulda olmadığı tespit edilmiştir. Mülteci bireylerin çocuklarının önemli bir bölümünün okula gittiği görülmekle birlikte, en fazla okula gitmeyen öğrenci kesimlerinden birinin de göçmen çocuklar olduğu da bilinen bir gerçektir. Ayrıca, PISA sonuçlarına göre, ülkedeki eğitimin istenilen düzeyde olmadığı ayrıca belirtilmiştir.

3.1.3.2. Zorunlu Din Dersi

1982 Anayasası'nın 24'üncü maddesinde din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinin ilk ve ortaöğretim kurumlarında mecburi olarak yer aldığı belirtilmiştir. 1982 Anayasası ile bu dersler birleştirilmiş (din kültürü ile ahlak bilgisi) ve yukarıda da belirtildiği üzere söz konusu kurumlarda mecburi dersler kapsamında öğretim programına dahil olmuştur. 2005'te öğretim programında değişiklikler yaşansa da mecburi din eğitimi büyük ölçüde Sünni inancı kapsamında verilmektedir (Demir, 2018, s. 1). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (DKAB)'nin tarihçesine bir geçiş yapmakta fayda vardır. Bu bağlamda aşağıdaki şekil bu durumu açıklamaya yetecektir.

Şekil 3.6: Türkiye’de Dini Eğitimin Tarihi

Kaynakça: Türkiye’de Zorunlu Din Dersi Uygulaması. Derya Kap

[https://www.ikv.org.tr/images/files/58-](https://www.ikv.org.tr/images/files/58-61%20AKADEMIK%20PERSPEKTIF%20KASIM%202014_58-61%20(1).pdf)

[61%20AKADEMIK%20PERSPEKTIF%20KASIM%202014_58-61%20\(1\).pdf](https://www.ikv.org.tr/images/files/58-61%20AKADEMIK%20PERSPEKTIF%20KASIM%202014_58-61%20(1).pdf) Erişim

Tarihi: 24 Kasım 2024.

(Şekil yazar tarafından oluşturulmuştur).

Şekil 3.6’da dini eğitimin tarihine bakılmıştır. Bu bağlamda 1927 ve 1946’da din dersi müfredattan kaldırılırken, 1948 ve 1982’de din dersi ilkokul-ortaokul ve lisede seçmeli, ahlak dersi ise mecburi ders olmuştur. Bu ders 1982 yılından itibaren mecburi dersler kapsamına alınmıştır (Kap, 2014, s. 59).

Avrupa Komisyonu Türkiye raporlarında mecburi din dersine ilişkin ifadelerin incelenmesi gerekmektedir.

1998’deki raporda, din özgürlüğünde devlete ait ilkokullarda Sünni öğreti kapsamında din eğitimi verilmesinin mecburi olduğu hatırlatılarak müslüman olmayan azınlıkların durumlarını ispat ettikleri takdirde; yasa kapsamında Lozan Antlaşması’ndaki azınlıkların (Rum, Ermeni ve Musevi) ülkedeki dini eğitimden ayrı tutulacağı ifade edilmiştir. Bu bağlamda, bahsi geçen azınlıkların Türkiye tarafından tanındığı ve kendi dinlerini uygulamakta serbest oldukları belirtilirken; Sünni inancından

başka inançların uygulanması konusunda birtakım bürokratik kısıtlamaların olduğu; ayrıca, Süryani Ortodoksların dinsel azınlıklar olarak tanınmadığı ve bu azınlıkların dinsel eğitimleri konusunda baskıya uğradığı not edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 1998, s. 15).

2002'deki raporda, mecburi din dersinin çeşitli dinler açısından tanımlamalar içerdiği; lakin bu tanımlamaların çoğunun dini azınlıklar tarafından öznel ve hatalı bulunduğu dikkat çekilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2002, s. 30).

2003'teki raporda, değişik dini gruplara sahip ailelerin, evlatlarını dinsel azınlık kurumlarına yazdırmakta zorluk çektikleri, yalnızca, babanın söz konusu dini gruba kayıtlı çocuğunun bu kurumlarda eğitim görebildiğine vurgu yapılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2003, s. 35).

2004 yılındaki raporda, okullarda verilen mecburi din eğitiminin Sünni mezhebinden olmayan toplulukları kabul etmediği, Alevîlik inancına sahip bir öğrencinin ebeveynlerinin Türkiye'deki mecburi din eğitimi konusunu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne taşıdığı ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2004, s. 37).

2005'teki raporda, okullarda, Alevîlik mezhebine mensup çocukların, kendi inanç sistemlerini benimsemeyen Sünni tarzdaki mecburi dinsel eğitime maruz bırakıldıkları, ayrıca, bu konuda Alevî anne ve babanın Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne açmış olduğu davanın olduğu hatırlatılmıştır. 2005 yılında Millî Eğitim Bakanlığı'nın Alevîlik, Hristiyanlık gibi başka inanç sistemlerinin 2006 yılından başlayarak mecburi dinsel eğitime ekleneceği açıklaması da not edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2005, s. 35).

2006'daki raporda, Alevî yurttaşların evlatları eğitim hayatlarında kendi inançlarını kabul etmeyen mecburi dinsel eğitime bağlı tutulduğu raporda yer almaktadır (Avrupa Komisyonu, 2006, s. 15). Aynı şekilde 2007'deki raporda da din derslerinin mecburi olduğu vurgulanmıştır (Avrupa Komisyonu, 2007, s. 16).

2008'deki raporda, Anayasanın yirmi dördüncü maddesi uyarınca, ilk ve orta derecedeki okullarda din derslerinin zorunlu olması eleştirilerek, bu bağlamda açılmış olan davalarda, Danıştay'ın 2008 yılının mart ayında Alevî vatandaşların evlatlarının söz konusu derslerden muaf tutulmasına yönelik kararının olduğu hatırlatılmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2008, s. 18).

2009'daki raporda, Anayasa'da yer alan yirmi dördüncü madde ile Eğitim Kanunu'nun on ikinci maddesi kapsamında din dersinin ilk ve orta dereceli okullarda mecburi olması eleştirilmekte, Ankara, İstanbul ve Antalya'da bulunan idare mahkemelerinin, Alevî çocukların mecburi din eğitiminden muaf tutulmaları yönünde karar verdiği belirtilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2009, s. 21). 2010'daki raporda din derslerinin ilk ve orta dereceli okullarda mecburi olarak uygulanmasına devam edildiği; ayrıca Protestan çocukların bahsi geçen dersleri almasının da zorunlu olduğuna dikkat çekilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2010, s. 23).

2011'deki raporda, ilk ve orta dereceli okullarda DKAB derslerinin zorunlu olmaya devam ettiği; 2007 yılının ekim ayında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin okullarda verilen zorunlu DKAB derslerinin sadece dinler hakkında genel bilgiyi vermediği İslam dininin esasları hakkında spesifik bir eğitim verdiği sonucuna ulaştığı ve ülkenin eğitim sistemi ile iç mevzuatını Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (1 No'lu Protokolünün) 2. maddesi ile uyumlu bir hale getirilmesini istediği hatırlatılmış ve bahsi geçen kararın ülke tarafından henüz uygulanmadığı ifade edilmiştir. Nüfus kağıdında İslam dışında bir din yazmayan ya da din kısmı boş olan öğrencilerin nadiren muaf tutulduğu din dersi yerine başka bir dersin önerilmediği ve bu derslere girmeyen öğrencilere de düşük puan verildiğine dair bilgiler alındığı ifade edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2011, s. 29).

2012 yılındaki raporda, ilk ve orta dereceli okullarda mecburi olmayı sürdüren din dersi hususunda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin "Hasan ve Eylem Zengin" davasında vermiş olduğu kararın henüz uygulanmadığı ifade edilmektedir. Derse girmeyen çocukların, ayrımcılığa maruz kaldıkları ve bu dersi almayan çocuklara başka seçenekler sunulmadığına dikkat çekilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2012, s. 29).

2013'teki raporda Millî Eğitim Bakanlığı'nın Alevîlikle alakalı bilgilerin yer aldığı din dersi kitaplarını yayımladığı ve müslüman olmayan çocukların da söz konusu derslerden muaf tutulduğu (Avrupa Komisyonu, 2013, s. 55), ancak Alevî yurttaşların bahsi geçen kitaplarda yer alan bilgilerden tedirgin olduğu da ifade edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2013, s. 56).

2014 yılındaki raporda, "2014 tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İhlallerinin Önlenmesine Yönelik Eylem Planı"nın din dersleriyle alakalı öğretim

programında değişikliğe ilişkin etki analizinden bahsedilmektedir. Ayrıca “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin 2007 Tarihli Hasan ve Eylem Zengin v.” kararının uygulanmadığı, Eylül’de “Mansur Yalçın ve Diğerleri v.” davasında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne Ek 1 No’lu Protokolün” eğitim hakkına ilişkin 2’nci maddenin ihlal edildiğini belirtmiş (Avrupa Komisyonu, 2014, s. 53), ve Türkiye’nin bu durumu ailelerin dini vb. görüşlerinde açıklama yapmak mecburiyetinde bırakmadan; çocukların bahsi geçen din derslerinden muaf olabilecekleri bir sistem oluşturulması konusunda gecikme olmaksızın düzeltme yapması yönünde karar verdiğine vurgu yapılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2014, s. 54). 2015 yılındaki raporda, mecburi DKAB dersleri ve cemevlerine yönelik mahkeme kararlarının, din, düşünce ve vicdan serbestliğine saygı hususunda uygun bir zeminin oluşturulmasına fayda sağladığı ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2015, s. 69).

2016’daki raporda, mecburi DKAB derslerinden muaf tutulma, kimliklerde din hanesinin olması ve Alevî yurttaşların ibadet yerleri ile alakalı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin vermiş olduğu kararların uygulanmasına ayrı bir önem gösterilmelidir (Avrupa Komisyonu, 2016, s. 71).

2018 yılındaki raporda, devletin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Alevî yurttaşların ibadet yerleri ve mecburi din dersi ile alakalı verilen kararların uygulanmasına yönelik 2016 yılında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’ne sunulan eylem stratejisini uygulamadığına dikkat çekilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2018, s. 33).

2019’daki raporda, Alevî vatandaşların, mecburi DKAB derslerinin kaldırılması ve bu bağlamda eğitim, istihdam ve diğer alanlarda kendilerine yapılan ayrımcılığa son verilmesi için birtakım gösteri ve basın açıklamasında bulundukları ifade edilmektedir. Ayrıca Türkiye’nin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin mecburi din dersi ile alakalı verdiği kararların uygulanması hususunda Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’ne 2016 yılında sunulan eylem planını uygulamaya koymadığına dikkat çekilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2019, s. 36). 2020 yılındaki raporda, Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin mecburi DKAB dersleri konusunda verilen kararların uygulanmasına yönelik 2016 yılındaki Avrupa Konseyi Komitesi’ne sunulan planın da uygulanmadığı hatırlatılmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2020, s. 35).

2021'deki raporda, düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne yönelik olarak, Avrupa standartlarına uygun detaylı bir hukuki dayanak oluşturulmalı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin mecburi din dersleri hakkında vermiş olduğu kararların uygulanmasına gerekli önem verilmelidir (Avrupa Komisyonu, 2021, s. 33).

2022'deki raporda, 2022 yılında Anayasa Mahkemesi, evladının mecburi din dersinden ayrı tutulması isteği kabul edilmeyen Alevî yurttaşın başvurusunda Anayasa'nın din ve vicdan serbestliğinin ihlali yönünde karar verdiği belirtilmiş (Avrupa Komisyonu, 2022, s. 35), bu bağlamda, Avrupa standartlarına uygun detaylı bir hukuki dayanak yaratılmasına gereksinim duyulduğu ve mecburi din dersi ve cemevleri hakkındaki Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin vermiş olduğu kararların uygulanması hususuna gerekli önem verilmesi gerektiği ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2022, s. 36).

2023 yılındaki raporda, Türkiye, Alevîler tarafından mecburi din dersi ve cemevleri konusuna yönelik Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde açılmış olan davalarda alınmış olan kararların uygulanmasına ilişkin eylem planını 2023 Mart ayında Avrupa Konseyi'ne ilettiği, ve aynı yılın haziran ayında Komite'nin davaları detaylıca incelediği; bahsi geçen detaylı incelemenin Alevî yurttaşlara devletin sağlamış olduğu dini kamu hizmetlerinde eşitsizliğin bazı bakımdan kaldırılmasına imkân sağlayan gelişmelere yol açtığı; ancak mecburi DKAB dersleriyle alakalı Mahkeme'nin belirlediği yetersizliklerin incelenmesi hususunda yetkililerin bir önlem almaması eleştirilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2023, s. 34).

2024'teki raporda, Türkiye'de eğitim sisteminin farklı dinlere ve mezheplere karşı tarafsız olmayı güvence kapsamına almadığı; mecburi din dersiyle alakalı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin belirtmiş olduğu yetersizliklerin incelenmesi hususunda yetkililerin bir önlem almadığı ifade edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2024, s. 30).

Avrupa Komisyonu Türkiye raporlarında okullarda zorunlu DKAB derslerine yönelik muafiyetten söz edilmektedir. Ancak bu muafiyetin Hristiyanlık gibi farklı dinlere mensup kişilerin çocuklarını kapsadığına yönelik ifadeler bulunmaktadır. Şöyle ki Alevî, Deist ve ateist yurttaşların çocuklarının zorunlu DKAB derslerinden muaf tutulmadığı ifade edilmektedir. Bu bağlamda yasalara göre, aileden biri Hristiyan veya farklı dine mensup olduğunda çocukların bu şekilde söz konusu dersten muaf tutulacağı

belirtilmektedir. Şöyle ki bir babanın evladının zorunlu DKAB derslerinden muaf tutulması için dinini değiştirip Hristiyan olduğu da bilinmektedir (Dikbaşı, 2024).

Özetle, mecburi DKAB derslerinin anayasa da ve kanunlarda yer aldığı belirtilmektedir. Lakin verilen bu eğitimin yalnız Sünni mezhebe göre verildiği, diğer inançların görmezden gelindiği bildirilmiştir. Bu konuda açılan davalara ve verilen kararlara rağmen Alevî yurttaşların çocukları bu dersleri mecburi olarak almaktadır. Söz konusu dersi almayan çocuklara ise bu ders yerine başka bir dersin önerilmemesi gibi sorunların yaşandığı bildirilmiştir. Bu durumu ortadan kaldırmak için gerek ulusal gerekse uluslararası mahkemelerin verdiği kararların uygulanması gerekmektedir.

3.1.3.3. Anadilde Eğitim

Bireyin, ebeveynlerinin bağlantılı olduğu etnik kimliğin diline “anadil” denilmektedir (Seçen, 2011, s. 14). Genellikle, kişinin aile veya topluluk ortamında öğrendiği ilk dil “anadil” olarak açıklanmaktadır (Kaçmaz, 2015, s. 5). Anadil hususunda birtakım çekişmeli meselelerden bahsedilmektedir. Bu bağlamda ilk mesele, bireyin çok sayıda anadili olup olmadığı hususudur. Şöyle ki bir kişinin ebeveynleri değişik etnik zümrelere ait olabilir ve bu yüzden evde çocuk, ayrı iki anadille karşılaşabilir (Seçen, 2011, s. 14). Diğer bir mesele de anadil eğitimi ile resmî lisan ve yabancı lisan eğitimi arasında olan bağlantıdır. Anadili, bir ülkedeki resmî lisandan ayrı olan bir kişi resmî lisanı öğrenme mecburiyetindedir. Şayet bahsi geçen ülkede anadilde eğitime yönelik bir hak bulunmuyorsa, kişi resmî lisanı tekrardan yabancı olduğu lisan üzerinden öğrenmektedir. Bu bağlamda okula yeni giden bir çocuk şayet, öz anadilini öğrenme sürecini bitirmemişse, ikinci lisanı da resmî lisan olarak güç öğrenebilmekte ve bu durumda çocuğun okuldaki başarısına zarar vermektedir (Seçen, 2011, s. 15).

Anayasa’nın 42’nci maddesinde Türkiye’de anadilde eğitimle ilgili ifadeler bulunmaktadır. Bu bağlamda *“Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez. Eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak yabancı diller ile yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okulların tabi olacağı esaslar kanunla düzenlenir. Milletlerarası andlaşma hükümleri saklıdır.”* (RG, 17863, 1982, Bkz. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/anayasa/>). Avrupa Komisyonu Türkiye raporlarında anadilde eğitime ilişkin ifadelere bakıldığında, 2000 ve 2001 yılındaki raporlarda, eğitim hususunda (temel eğitim ve sonrası); Millî Eğitim

Bakanlığı'nın yasal izni olmadıkça Türkçe haricinde farklı bir dilde eğitim yapılmasına müsaade edilmediği hatırlatılmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2000, s. 15), (Avrupa Komisyonu, 2001, s. 28).

2002 yılındaki raporda, Anayasa'nın 42'nci maddesinde "Türkçe dışındaki hiçbir dilin, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına anadilleri olarak okutulamayacağı ve öğretilmeyeceği" konusunda değişikliğe gidilmediği belirtilirken; ayrıca, Türkçe haricinde resmi eğitim verilmesinin değiştirilen "Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Kanunu" kapsamına girmediği de not edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2002, s. 32). 2005'teki raporda, anadili Türkçe'nin dışında olan çocukların dillerini öğrenme hususunda gerekli imkanlarının sağlanmasının da önemine vurgu yapılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2005, s. 43).

2006 raporunda, anadilde eğitime ilişkin çocukların Türk devlet eğitim sisteminde dillerini öğrenemediği hatırlatılarak bu tarzdaki eğitimin yalnızca özel eğitim kurumlarında yapıldığı ifade edilmiş; ayrıca bu kursların faaliyetlerine de 2004'te son verildiği not edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2006, s. 19).

2007'deki raporda, anadili Türkçenin haricinde olan çocukların Türkiye'deki eğitim düzeninde anadillerini öğrenmekte sıkıntı yaşadıkları, anadilde eğitimin yalnız özel eğitim veren kuruluşlarda verilebildiği; Kürtçe diline yönelik ders veren bu tarz kurumların tamamının faaliyetine 2004'te son verildiği; hâlâ hem devlet hem de özel eğitim düzeninde bu dili öğrenme yolunun olmadığı ifade edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2007, s. 21).

2008'deki raporda, Türkiye'deki eğitim sisteminde anadili Türkçe olmayan çocukların, anadillerini öğrenemediğinden söz edilirken; ayrıca, yürürlükteki yasaya göre anadilde eğitimin yalnız özel eğitim veren kuruluşlarda verildiği belirtilmiştir. Bu bağlamda, 2003 yılında anayasada değişikliğe gidildiği ve bu kurumların faaliyetlerine son verildiği; ayrıca, Türkiye'de hem devlet hem de özel eğitim kurumlarında Kürtçe öğrenmenin mümkün olmadığı ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2008, s. 25).

2009'daki raporda, Türkiye'de okullarda anadilleri Türkçe olmayanların kendi dillerini öğrenemediğinden söz edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2009, s. 29). 2010 yılındaki raporda, anadili Türkçenin dışında olan çocukların dillerini hem devlet hem de özel okullarda öğrenemediğinden bahsedilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2010, s. 33).

2012'deki raporda, Millî Eğitim Bakanlığı'nın 2012 yılı haziran ayında ilkokullara minimum on kişinin başvurması durumunda, Kürtçe ve Çerkezce gibi "yaşayan dil ve lehçelere ilişkin" ders eklenmesi sorumluluğunun getirilmesi hususunda yeni bir öğretim programının yayınlandığı ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2012, s. 39).

2013 yılındaki raporda, devlet bünyesindeki okullarda, her sınıf için minimum on kişi olması şartıyla, seçmeli Kürtçe dersinin devam ettiğine vurgu yapılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2013, s. 64). 2014'teki raporda, kültürel haklara yönelik, anadillerin kullanımı konusunda müspet ilerlemelerin yaşandığı belirtilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2014, s. 16).

2015'teki raporda, Kürtçenin, devlet okullarında seçmeli ders olarak verildiği; vurgulanmış, Millî Eğitim Bakanlığı'nın 2013 yılından itibaren 28 tane Kürtçe ders veren öğretmeni devamlı çalışan olarak atadığı; lakin bu rakamın ihtiyacı karşılamadığı vurgulanmış, bu bağlamda, ilköğretim ve ortaöğretimde anadilde eğitim almanın önündeki engellerin sürdüğü ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2015, s. 75).

2018'deki raporda, ilköğretim ve ortaöğretimde anadilde eğitimin önündeki hukuki sınırlandırmaların sürdüğü; ancak üniversitelerde Kürtçe, Zazaca vb. programların yanı sıra, devlete ait okullarda da seçmeli Kürtçe dersi verilmesine devam edildiği hatırlatılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2018, s. 40).

2019 yılındaki raporda, Türkiye'de ilköğretim ve ortaöğretimde anadilde eğitim konusundaki engellerin sürdüğü hatırlatılarak; bu bağlamda, üniversitelerde Kürtçe, Zazaca vb. programların yanı sıra, devlete ait okullarda da seçmeli Kürtçe dersinin verildiği not tutulmuştur (Avrupa Komisyonu, 2019, s. 45).

2020'deki raporda, ilköğretim ve ortaöğretimde anadilde eğitimin önündeki hukuki engellerin sürdüğü devlete bağlı okullarda seçmeli Kürtçe derslerin sürdüğü hatırlatılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2020, s. 45). 2021'deki raporda, ilköğretim ve ortaöğretimde anadilin önündeki hukuki engeller sürmektedir. 2021 yılında Millî Eğitim Bakanlığı'nın okullarda Türkçe'nin dışında hiçbir dilin anadil kapsamında öğretilmeyeceği açıklamasına dikkat çekilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2021, s. 42).

2022 yılındaki raporda, ilköğretim ve ortaöğretimde anadilde eğitim almanın önündeki hukuki engellerin sürdüğü; devlete ait okullarda Kürtçe ve Çerkezce gibi dersler

seçmeli olarak verildiği ve bu dersler için aranan minimum on kişi olma şartının da zorluk çıkardığı ifade edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2022, s. 45).

2023'teki raporda, anadilde eğitim almanın önündeki hukuki engellerin sürmekte olduğu; devlete ait okullarda Kürtçe vb. derslerin seçmeli olarak sunulurken, söz konusu dersler için minimum on kişi olma şartının da mâni oluşturduğu ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2023, s. 45). 2024 yılındaki raporda, devlete ait okullarda Kürtçe vb. dersler seçmeli olarak sunulmakta, ayrıca dersler için minimum on kişi olma şartı ve atanan öğretmen sayısındaki yetersizliğin sorun oluşturduğu hatırlatılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2024, s. 33).

Tüm raporlar birlikte incelendiğinde, anadili Türkçe'nin dışında olan çocuklara anadil derslerinin öğretim programına seçmeli dersler kapsamında eklenerek verildiği; yalnız bu derslerin açılması için en az on öğrenci olması gerektiği ve bu dersleri verebilecek öğretmen sayısının da yeterli olmadığı ifade edilmiştir.

3.1.4. İstismar ve Şiddet Sorunları

Avrupa Komisyonu Türkiye raporlarında çocuk hakları alanında öne çıkan konulardan bir diğeri de istismar ve şiddet sorunlarıdır. Bu bağlamda ilk olarak çocuk cinsel istismarı ve vakaları gerek kavramsal gerekse veriler yardımıyla analiz edilmiştir. Akabinde erken yaşta çocuk evlilikleri konusuna giriş yapılmış ve çocuğa yönelik şiddet konusu analiz edilerek istismar ve şiddet sorunları başlığı tamamlanmıştır.

3.1.4.1. Çocuk Cinsel İstismarı ve Vakaları

Cinsel istismar, açıklanması en güç olan istismar çeşididir (Ketrez, 2023, s. 13). Cinsel istismar kavramı, bir çocuğun, erişkin bir birey tarafından cinsel haz maksadıyla kullanılması durumudur (Yıldırım, 2020, s. 21). Çocuk cinsel istismarı, büyük bir sosyal problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocukluk evresindeki cinsel istismarların çoğunluğunu, çocuğun aile içinde yaşanan cinsel istismarı (fücur) oluşturmaktadır (Çavlin Bozbeyoğlu vd., 2010, s. 3).

Fücur (ensest), yasalara göre evlenmeleri yasak olan kişiler arasındaki cinsel münasebete denilmektedir (Aktepe, 2009, s. 101). Fücur, genellikle 1'inci derece akrabalar olan anne, baba, kardeş vb. tarafından yerine getirilir (Akçe & Doğan, 2020, s. 13). Dünyanın belli yerlerinde fücur vakalarının büyük bir kısmı saklı kalırken

Türkiye’de de durum aynıdır. Bu bağlamda ülkede çocuğa yönelik cinsel istismar ve genellikle fücür hususunda yapılan araştırma az sayıdadır (Çavlin Bozbeyoğlu vd., 2010, s. 3). Aşağıda çocuğun cinsel istismarına ilişkin sayılara yer verilecektir.

“Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Genel Başkan Yardımcısı Gamze Taşçier”, Türkiye’de saatte on bir çocuğun istismara uğradığını, 2023’te ise çocuk cinsel istismarına ilişkin 92 bin 103 suç kaydının oluşturulduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda bu suçlarla alakalı 69 bin 773 şüpheli hakkında işlem yapıldığını belirtmektedir. Ayrıca mahkemelerde 35 bin kişi de sanık olmuştur (CHP, 2024).

Siyasi partilerin teklifi ile oluşturulan çocuğa yönelik cinsel istismar ve her türlü suçun önlenmesi Meclis Araştırma Komisyonu görüşmesinde söz alan, “Jale Nur Süllü” çocuğa ilişkin hak ihlalinin en büyüğü olan cinsel istismar olaylarında Türkiye’nin son on beş yılda ortalama %400’lük oranındaki yükselişle dünyada üçüncü sırada yer almasının çok fazla kaygı verici olduğunu belirtmiştir (Atlan, 2023).

Gamze Akkuş İlgezdi, 2015- 2024 yılları arasında çocuklara cinsel istismar suçuyla savcılıklarda açılan dosya sayısının %84 arttığını belirtmektedir. Şöyle ki İlgezdi, 2015-2024 yılı Adalet Bakanlığı’na bağlı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü’nün (Adalet İstatistikleri 2024) raporunda çocukların cinsel istismarıyla ilgili verileri analiz etmiştir. Bu bağlamda 2024 yılında çocukların cinsel istismarıyla ilgili mahkemelere intikal eden dosya sayısının 31 bin 592 olduğunu aktarırken, 2015 yılına göre 2024’te bahsi geçen suçla ilgili dava sayısında da %47’lik bir artış yaşandığını ifade etmiştir (Nefes, 2025a).

Türk Ceza Kanunu’nda fücür suçu ayrı bir başlıkta ele alınmamaktadır. Şöyle ki söz konusu kanunun 103’üncü maddesinde “Çocukların cinsel istismarı” 104’üncü madde de ise, “Reşit olmayanla cinsel ilişki” suçu düzenlenmiştir (RG, 25611, 2004 Bkz. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5237&MevzuatTertip=5&MevzuatTuru=1>).

Adalet Bakanlığı’nın 2024 yılının nisan ayında yayımladığı raporda (Adalet İstatistikleri 2023), 2023’te çocukların cinsel istismarı ile ilgili 40 bin 713 yeni dosya açılırken, söz konusu dosyalarda 36 bin 275 şüpheli bulunmaktadır. Çocukların cinsel istismarı suçuna yönelik 2015 ve 2023 yıllarında açılmış olan dosya indeksi % 94

artmıştır. Ayrıca, raporda, 2015'ten itibaren söz konusu indeks yüz olarak kabul edilirken, 2023'teki indeks 8 yılda 194'e yükselmiştir (Euronews, 2024).

Avrupa Komisyonu Türkiye raporlarında söz konusu sorunlara ilişkin ifadelere bakılması gerekmektedir.

2004 raporunda, 2002 yılının mayıs ayında sunulması gereken BMÇHS'nin uygulanmasına yönelik raporun BM'ye ulaşmadığına vurgu yapılırken; ayrıca rızaya dayalı cinsel münasebette bulunan on beş ile on yedi yaş aralığındaki çocuklara hapis cezası verilmesini öngören yeni Ceza Kanunu'ndaki bir maddenin söz konusu sözleşmeye aykırı olduğunun da altı çizilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2004, s. 39).

2015 raporunda, çocuğa kötü davranma cinsel taciz olaylarıyla ilgili çalışmaların yeterli olmadığı belirtilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2015, s. 73). 2016 raporunda, Meclis'te çocuğa yönelik cinsel taciz olaylarını ele almak için bir Komisyon oluşturulduğu, lakin çocuk sömürüsünün etkili bir biçimde engellemesi ve yaptırım olması için daha fazla gayret gösterilmesi gerektiği ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2016, s. 75). Ayrıca temmuz ayında on beş yaşını bitirmemiş çocuklara yapılan her türlü cinsel hareketin "cinsel istismar" sayılması ve cezalandırılmasına yönelik hükmün iptal edilmesine ilişkin Anayasa Mahkemesi'nin kararı ve bahsi geçen karar neticesinde çocuk istismarı olaylarının cezalandırılmayacağı uyarısında bulunan insan hakları savunucularının ve akademisyenlerin bu duruma şiddetle karşı çıktığından bahsedilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2016, s. 75).

2018 raporunda, çocuğa yönelik cinsel sömürü ve kötü davranma olaylarına yönelik çalışmaların yeterli olmadığı (Avrupa Komisyonu, 2018, s. 39) ve 2019 raporunda, çocuğa yönelik cinsel sömürü ve kötü davranma olaylarında artış olduğunu belirten belgelere rağmen, bu hususlara ilişkin düzenli kontrol ve tetkiklerin eksik olduğundan söz edilmektedir. Çocuğa yönelik istismar durumlarında yer alan bütün iddiaların çabuk, etkin ve adil bir biçimde soruşturulması gerektiğinden bahsedilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2019, s. 43).

2020 ve 2022 raporlarında, sivil toplum kuruluşlarının, fücurun arttığını ifade etmekte olduğu ancak bu hususta görevlilerin kayda değer bir çabasının olmadığı hatırlatılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2020, s. 42), (Avrupa Komisyonu, 2022, s. 42). Ayrıca, tarikatlar ile Diyanet İşleri Başkanlığı'nın denetimindeki yurt ve Kur'an

kurslarında cinsel istismar ve kötü muamele olaylarının yaşandığı ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2022, s. 36).

2023 raporunda, 6 yaşındaki bir kızın zorla evlendirilmesine yönelik bir olay sonucunda (Avrupa Komisyonu, 2023, s. 48) 2023 Ocak ayında Meclis'te çocuk istismarının araştırılması konusunda bir komisyon oluşturulduğu ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2023, s. 42). Ayrıca, tarikatlarda cinsel istismar ve kötü muamele olaylarının devam ettiği hatırlatılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2023, s. 34).

Özetle, ülkede çocuğun cinsel istismarına ilişkin çalışmaların az olduğu belirtilirken, fücür olaylarının yüksekliği ve bu konuda ilgililerin gayretli olmadığı bildirilmiştir. Ayrıca, Anayasa Mahkemesi'nin çocuk istismarına ilişkin kararına farklı mecraların şiddetle karşı çıktığı vurgulanmıştır. Mecliste çocuğun cinsel istismarı ile alakalı komisyon kurulduğu ancak bu hususta daha fazla çaba harcanılması gerektiği ifade edilmiştir.

3.1.4.2. Erken Yaşta Çocuk Evlilikleri

Çocuk yaşta evlilik, on sekiz yaşından küçük kişiler arasında kendi isteğiyle ya da ailelerin zorlamasıyla olan evliliğe denilmektedir. Evlilik gerek ulusal gerekse uluslararası mevzuatlarda gerçekleştirilme biçiminin belirli olduğu bir müessesedir. Bu bağlamda on sekiz yaşın evlilik yaşı olarak ifade edilmesine rağmen, yargıç kararı veya aile müsaadesi gibi durumlar belirlenmiş olan yaştan küçük kişi ya da kişilerin evliliğinin de önünü açmıştır (Yıldız & Poyraz, 2020, s. 162).

Bugünün Türkiye'sinin ciddi problemlerinden birisi de erken yaşta çocuk evlilikleridir. Bu bağlamda genellikle ülkenin Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde, bu sorun daha fazla görülmekle beraber, ülkenin her yerinde söz konusu evlilikler yaşanmakta, kız çocuklarına başlık parası alınmakta ve genel olarak evlendikleri bireyler kırk ile altmış yaş aralığında olmaktadır (Sarı, 2023, s. 3).

Türk Ceza Kanunu'nun 104'üncü maddesi reşit olmayanla cinsel ilişkiyi ele almaktadır. Bahsi geçen maddede on sekiz yaşını doldurmamış biriyle cinsel münasebet bağımsız bir suç diye açıklanmasına rağmen 15 yaşını bitirmiş bir çocuğa resmi olmayan bir biçimde evlilik yaptırıldığında, bu çocukla cinsel beraberlik yaşayan eş, şikâyet edilmezse ceza almamaktadır. Bu bağlamda şikâyet yetkisi yalnız mağdur kişiye

verilmiştir. Bu sebeple mağdur şikâyetçi olmazsa kişiye ceza verilmemektedir (Mağdur Hakları Daire Başkanlığı, 2015, s. 21).

1993 ve 2018 yılları Türkiye nüfus ve sağlık araştırmaları verilerine göre, çalışmanın yapıldığı zaman yaş grubu yirmi ile yirmi dört arasında olup, on sekiz ve on beş yaşından önce evlilik yapanlarda, on sekiz yaşın altındaki evlenme sıklığı %14,7 iken, on beş yaşın altında bu oran %2,0 olmuştur. Görüldüğü gibi, erken yaşta evlilik oranı yirmi ile kırk dokuz yaş grubundaki kadınlarda daha fazladır; bu kadınların on sekiz ve on beş yaştan önce evlenme oranları ise %19,9 ve %3,6 olarak belirtilmiştir (UNFPA, 2020, s. 27). Söz konusu evlilikler, yerleşim yerleri kapsamında ele alındığında, kırsalda yaşayan yaşı yirmi ile yirmi dört arasında olup da on sekiz yaşından önce evlilik yapan kadınlarda bu oranın hâlâ yüksek olduğundan söz edilmektedir (UNFPA, 2020, s. 28).

TÜİK'in açıklamış olduğu veriler (2024 yılı evlenme- boşanma), erken yaşta evliliklerin ne kadar ürkütücü bir boyutta olduğunu tekrardan göstermektedir. Şöyle ki bir sene içerisinde evlendirilen kız sayısı 9 bin 354'tür. On altı ve on yedi yaşındaki kızların otuzlu ve kırklı yaşlardaki adamlara verildiği ortaya çıkmıştır. Erken yaşta evliliklerin en yoğun olarak yaşandığı şehirlerin başını Gaziantep ve Şanlıurfa çekmektedir. Bu bağlamda 2024 yılında Gaziantep'te dokuz yüz yetmiş dokuz kız evlendirilirken Şanlıurfa'da bu sayı sekiz yüz olarak kaydedilmiştir (Cumhuriyet, 2025).

G. Akkuş İlgezdi'nin hazırlamış olduğu raporda (Türkiye'nin utanç tablosu çocuk gelinler anneler) ülkede 2002 ve 2017 senelerinde evlenen kadınların sayısının 9 milyon 586 bin 385 olarak kayıtlara geçtiği bildirilmiştir. Aynı yılda evlendirilen on altı ve on yedi yaş grubundaki kızların sayısı 666 bin 975 olarak belirtilmiştir. Şöyle ki 2002- 2017 yılları arasında ülkenin tamamında resmî nikah altında evlendirilen kızların oranı, toplam nikah rakamı içerisinde %7'dir. Diğer tarafta, aynı yılda evlendirilen on altı ve on yedi yaş grubundaki erkeklerin sayısı 31 bin 328 olurken, on sekiz yaşın altındaki bu çocukların toplam evliliklerdeki oranı yalnız %0,33 olmuştur. Ayrıca TÜİK'in topladığı veriler de ürkütücü bir hakikati ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki 2002-2017 yani geçen on beş yılda Türkiye'de ayda, (3 bin 705), haftada, (855), günde (121), ve saatte ise (5) kız evlendirilmiştir (Akkuş İlgezdi, 2018).

Bu konuda, Avrupa Komisyonu Türkiye raporları incelendiğinde;

2006 raporunda, Güneydoğu Anadolu'nun birtakım yerlerinde kızların doğumla beraber nüfus kütüğüne kaydedilmemesi konusundaki sorunların sürdüğü; bu durumun kadınların ve kız çocuklarının takibinin yapılmamasına neden olduğu ifade edilmiş; bu bağlamda, söz konusu durumun zorla evlilik ve namus cinayetleri konusundaki mücadeleyi güçleştireceğine vurgu yapılmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2006, s. 16).

2010 raporunda, çocuk yaşta ve zorlamayla gerçekleştirilen evliliklerin kaygıya neden olduğu; çocuk yaşta evliliklere ilişkin doğru rakamlar bulunmadığı ve bu evliliklerin hem üreme sağlığı sorununa hem de aile içi şiddete yol açtığı belirtilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2010, s. 26). 2012 raporunda, Türkiye'de çocuk yaştaki evliliklerin endişe verici olduğunun altı çizilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2012, s. 32).

2013 raporunda, çocuğa yönelik şiddet ve çocuk yaşta evlilik konusu kaygı sorunu olduğu; (Avrupa Komisyonu, 2013, s. 59) 2015 raporunda, evlilik yaşı ortalaması yükselişini sürdürdüğü, lakin yoğun olarak doğu şehirleri başta olmak üzere çocuk yaşta evliliklerin bir problem olmayı sürdürdüğü (Avrupa Komisyonu, 2015, s. 73); 2018 raporunda, çocuk yaşta ve zorla evlendirmenin ağır kaygı konusu olduğu ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2018, s. 38).

2019 raporunda, çocuk yoksulluğu, çocuk işçiliği, erken yaşta evlilik oranlarına yönelik sorunların, nitelikli eğitime ulaşım ile şiddet sömüründen uzak tutulma hususundaki yetersizliklerin, genellikle Romanların da yer aldığı savunma gücü olmayan zümreler arasında devam ettiğine vurgu yapılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2019, s. 42).

2020 raporunda, çocuk yaşta ve zorla evlilik, çocuk yoksulluğu, çocuk işgücü, özürlü çocuklar ve çocuklara yönelik şiddetin hâlâ kaygı duyulan sorunlar arasında olduğu ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2020, s. 43). 2021 raporunda, erken yaşta ve zorla evliliklerin önlenmesine ilişkin strateji belge ve eylem planı taslağının hâlâ kabul edilmediği belirtilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2021, s. 40).

2022 raporunda, erken yaşta evliliklerin çocuklara toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin tespiti ve müdahale hususunda rapor süresince kısıtlı aşama yaşandığı; çocuk yaşta ve zorla evliliklerle savaşmak maksadıyla etkin bir eylem planının acilen kabul edilmesi gerektiği ve bu evliliklerin tehlikeli sonuçları hususunda kızların farkındalığının yükseltilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2022, s. 42). Pandemi sonrasında maddi bir çıkış olarak, on iki yaşındaki erken evliliklerle alakalı raporlamalar

yapıldığı belirtilmiş ve bu durumun kızları hizmetçilik yapma ve ticari sekse karşı hassas duruma getirdiği bildirilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2022, s. 49).

2023 raporunda, depremden zarar görmüş yerlerde, çocuklara ve özörlölere ilişkin yapılanlar da dahil olmak üzere, insan haklarına uymayan ihlallerin yaşandığı belirtilmektedir. Bu bağlamda Diyanet'in yaşanan doğal afetlerden hemen sonra yayınlamış olduğu bir fetvada, bireyin evlatlık edindiğı çocukla evlilik yapmasının önünde dini yönden bir sakınca olmadığı belirtilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2023, s. 42). Küçük yaşta ve zorla evliliklerle savaşmak, bunların engellenmesi ve erken yaşta evliliklerin tehlikeli sonuçları hususunda bilincin artırılması maksadıyla bir eylem planının yürürlüğe konulması gerektiğı önerilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2023, s. 42).

Özetle, Türkiye'de çocuk yaşta evliliklerin yaygın olduğunun altı çizilirken bu konuda bir eylem planının yürürlüğe konulması tavsiyesinde bulunulmuştur. Ayrıca ülkede bu sorunun endişeye yol açtığı ifade edilmiştir. Bu bağlamda bu evliliklerle alakalı kız çocuklarının bilinçlendirilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir.

3.1.4.3. Çocuğa Yönelik Şiddet

Şiddet, insanoğlu yaşamının herhangi bir döneminde çeşitli biçimlerde görülebilmektedir. Toplumun temel yapı taşı olan aile içerisinde görülen şiddet genellikle kadın ve çocuklara yöneliktir. Bu bağlamda kadın ve çocuklar ailede yer alan başka kişilere kıyasla kendisini koruma hususunda daha güçsüzdür. Şiddet, barbar ve insanlığa aykırı bir durumdur. Veriler incelendiğinde şiddet yalnız az gelişmiş ve gelişim göstermekte olan ülkelerde görülmüyor aynı zamanda gelişmekte olan ülkelerde de genellikle kadınlara ve çocuklara şiddet uygulandığı belirtilmektedir. Türkiye'nin pek çok yerinde normal bir durum olarak görülen şiddetin sokakta, okullarda özellikle de aile içerisinde yani hayatın her alanında yoğun bir biçimde görülmesi, sorunun kişisel değil, sosyal bir vaka olarak görülüp ele alınmasını gerektirmektedir (Şenol & Mazman, 2014, s. 11).

Çocuğa yönelik şiddetin türlerini incelemek gerekmektedir. Bu bağlamda söz konusu türler şu şekildedir:

Şekil 3.7: DSÖ'ye Göre Çocuğa Yönelik Şiddet Türleri

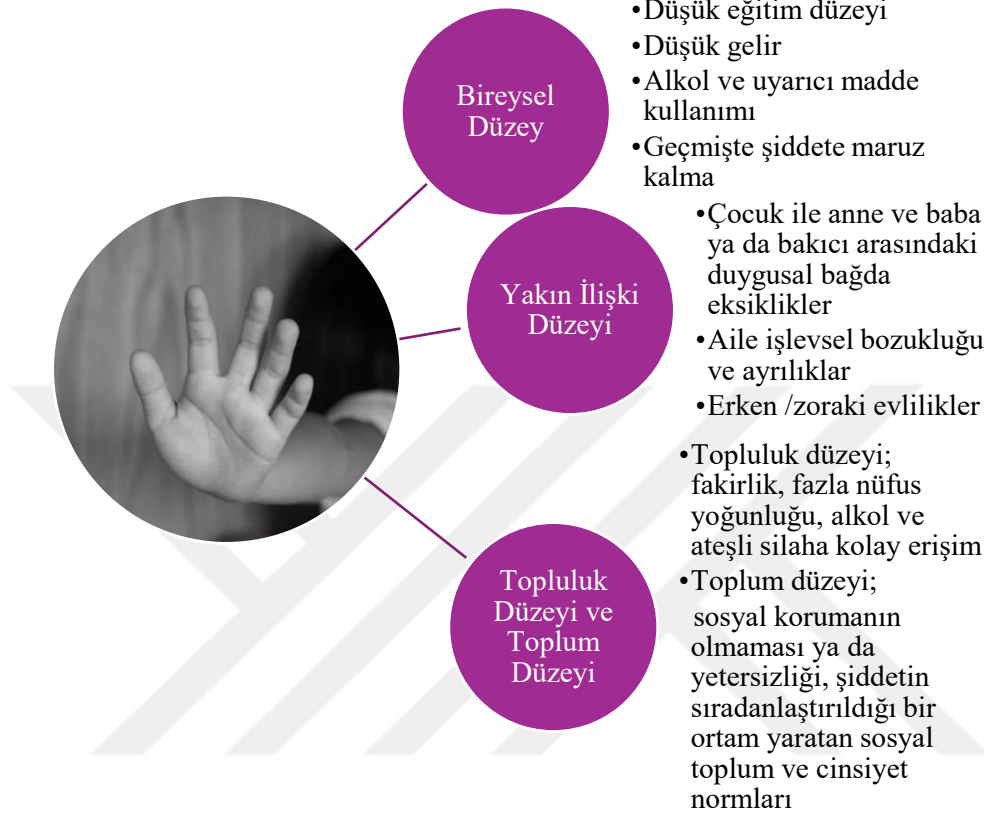
Kaynak: Violence Against Children. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-children> Erişim Tarihi: 2 Ocak 2025.

(Şekil yazar tarafından oluşturulmuştur).

Şiddet içeren cezalandırma (kötü muamele), duygusal/ psikolojik şiddet ve cinsel şiddet önceki bölümlerde ele alındığından burada ayrıca bahsedilmeyecektir. Bu bağlamda aile içi ya da yakın partner şiddeti, yakın eş üstünde kuvvet ve kontrolü ele geçirmek ya da devam ettirmek için yapılan bir ilişkide sistemli olarak tekrarlanan tekbiçimlilik durumudur. Söz konusu şiddetin mağdurları arasında çocuklar, akrabalar veya başka bireylerde yer alabilmektedir (UN, t.y.). Gençlik şiddeti, on ile yirmi dokuz yaş arasında akraba sayılmayan, birbirlerini tanıyan ya da tanımayan kişiler arasındaki şiddeti tanımlamaktadır. Özellikle, ev haricinde yaşanır (WHO, t.y.). Zorbalık (siber zorbalığında eklendiği), mağdurla kardeş olmayan, ya da duygusal bir bağı olmayan diğer çocuk veya çocuk topluluğu tarafından kabul edilmeyen agresif davranışlara denilmektedir. Yinelenen bedensel, psikolojik ve toplumsal zararı kapsar, özellikle okul ortamında ve onların birlikte olduğu başka yerlerde (çevrimiçi) şeklinde yaşanmaktadır (WHO, 2022).

Çocuğa yönelik şiddetin risk faktörlerinin de analiz edilmesi gerekmektedir. Söz konusu risk faktörleri şu şekildedir;

Şekil 3.8: DSÖ’ye Göre Çocuğa Yönelik Şiddetin Risk Faktörleri

Kaynak: Violence Against Children. <https://www.who.int/news-room/factsheets/detail/violence-against-children> Erişim Tarihi: 2 Ocak 2025.

(Şekil yazar tarafından oluşturulmuştur).

Çocuğa yönelik şiddet konusunda “Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) “nın bir çalışması bulunmaktadır. Söz konusu çalışma ev içi şiddet acil yardım hattı (2007- 2021 yılları arası) verilerini istatistiksel olarak ele almaktadır. Bu bağlamda her on aramanın biri kadın ve çocuğa yönelik şiddetle ilgilidir. Aramalardan elde edilmiş veriler analiz edildiğinde, çocukların şiddete maruz kalması, 2012 yılı sonrası %7 oranından %17’ye, Covid-19 pandemisi ile bu oran %18 seviyelerine çıkmıştır. Yapılan aramalara bakıldığında, şiddet olaylarının %8’ini cinsel şiddet oluşturmaktadır. Rapora göre cinsel şiddete maruz kalanların %73’ünü kadınlar, %11’lik kısmını kadınlar ve çocuklar, %10’unu da kız çocukları oluşturmuştur. Ayrıca faillerin %90’ının da erkek olduğu ifade edilmiştir. Hatta gelen ve şiddet ihbarının olduğu

aramalarda, çocuğa yönelik istismar ve ihmal, fücür, namus vb. kelimelerde raporda yer almıştır. Ayrıca, çocuğa yönelik istismar ve ihmali hususundaki aramalar incelendiğinde, suçlularının yarısından fazlasını aile bireylerinin oluşturduğu görülmektedir (UNFPA, 2023).

Avrupa Komisyonu Türkiye Raporları kapsamında çocuğa yönelik şiddet ifadeleri şu şekildedir:

2005 raporunda, Meclis'te “Kadın Hakları Cinsiyet Eşitliği” ile “Kadın ve Çocuklara Yönelik Şiddetin Araştırılması” konusunda iki ayrı Komisyon'un oluşturulduğu belirtilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2005, s. 36).

2006 raporunda, 2005'te Malatya Çocuk Esirgeme Kurumu'na ait yetiştirme yurdunda kalan çocuklara iyi davranılmadığı ortaya çıkınca, ülkedeki çocukların himayesindeki yetersizlikler eleştirilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2006, s. 17). 2007 raporunda, çocukların esirgeme kurumlarında görmüş oldukları davranış şeklinin halen kaygı verici olduğu belirtilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2007, s. 63).

2008 raporunda, “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun, ev içindeki şiddet, çocuk sömürüsü ile sokakta kalan ve çalışan çocuklarla ilgili bilgi elde ettiği, lakin bahsi geçen bilgilerin hâlâ kamuoyu ile paylaşılmadığı ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2008, s. 21).

2010 raporunda gerek çocuk evleri gerekse yatılı okullarda birtakım şiddet ya da sömürü olaylarının basında detaylı şekilde yer bulduğu ve kamuoyunda da tenkit edildiği hatırlatılmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2010, s. 28). Raporda ayrıca, “Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ve Emniyet Genel Müdürlüğü” arasında aile içi şiddet mağduru olan kadın ve çocuklara ilişkin hizmetlerin geliştirilmesi konusunda bir protokol oluşturulduğunun altı çizilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2010, s. 25).

2011 raporunda, çocuklara ilişkin aile içindeki şiddetle baş edebilecek etkili bir sistemin bulunmadığı, bu bağlamda, çocuklara ilişkin şiddetle baş etmek sorunu dahil, olmak üzere çocukların hakları hususunda daha fazla bilinç oluşturulması gerektiğine dikkat çekilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2011, s. 33). 2012 yılında raporda, çocuğa yönelik şiddetle ilgili mücadele çabalarının takibi ve önleme konusunda etkili bir mekanizmanın bulunmadığına da yer verilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2012, s. 33).

2013 raporunda, çocuğa yönelik şiddet ve çocuk yaşta evlilik konusunun kaygı sorunu olduğu, ev içinde veya rehabilite işi yapan kurumlarda bedensel cezanın net bir biçimde yasaklanmadığından söz edilmektedir. Etkin bir şikâyet ve ihbar sisteminden mahrum olan çocuk hakları takip uygulamasındaki yetersizlikler sürdüğü belirtilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2013, s. 59). Ayrıca, raporda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın istismar, okulda şiddet, sömürü vb. gibi sorunları analiz etmeye ilişkin gayretleri destekleyebilecek nitelikte “Çocuklara Yönelik Şiddete İlişkin Ulusal Strateji” yi tamamlayacağını taahhüt ettiği ifade edilirken; bu bağlamda bir kamu denetçisi yardımcısının çocuk ve kadın hakları konusunda görevlendirildiği belirtilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2013, s. 59).

2014 raporunda, Türkiye'nin “2014 ve 2018 Çocuğa Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı” nı hazırladığına vurgu yapılmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2014, s. 56). 2015 raporunda, çocuğa yönelik şiddeti önlemek için ulusal bir stratejinin bulunmadığına dikkat çekilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2015, s. 73).

2018 raporunda, çocuklara yönelik şiddeti önleme konusunda bir planın yer almadığı belirtilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2018, s. 39). 2019 raporunda, 2018 yılına kadar, çocuğa yönelik şiddeti önleme stratejisinin uygulandığından söz edilirken, bahsi geçen belgede güncellenmeye gidilmesi gerektiğinden de bahsedilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2019, s. 43).

2020 raporunda, 2013 ve 2017 yıllarını kapsayan çocuk hakları strateji ve eylem planı ile çocuklara yönelik şiddetin önlenmesini içeren planın yenilenmediği belirtilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2020, s. 42). Ayrıca, çocuk yaşta ve zorla evlilik, çocuk yoksulluğu, çocuk işgücü, özürlü çocuklar ve çocuklara yönelik şiddetin hâlâ kaygı duyulan sorunlar arasında olduğu belirtilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2020, s. 43). 2021 raporunda, Türkiye'nin “İstanbul Sözleşmesi”nden çıkmasının hem kadınların hem de kızların hakları hususunda açıkça bir gerileme olduğu bu durumun kadınların ve kızların haklarını ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle mücadele etmeyi güçsüzleştirdiği ve zararlı bir emsal oluşturduğuna dikkat çekilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2021, s. 39).

Özetle, Türkiye’de çocuğa yönelik şiddetin sürdüğü ve bu konuda bir planın olmadığı ifade edilmiştir. Bu bağlamda çocuğa yönelik şiddetin ev içinde veya farklı alanlarda yaşandığına vurgu yapılmıştır. Türkiye’de çocuğa yönelik şiddetin kaygı verici

olduğu ve çocuğa yönelik şiddetle ilgili planın yenilenmediği aktarılmıştır. Ayrıca raporda Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden çıkmasının kadınları ve çocukları olumsuz etkilediği ifade edilmiştir.

3.1.5. Engelli Çocukların Yaşadığı Sorunlar

Özürlülük, kişinin yaradılıştan veya kazanılmış gündelik yaşam aktivitelerini büyük oranda kısıtlayan bedensel veya mental arızaya denilmektedir (Kuru Aktürk & Ekim, 2023, s. 178). Özürlülük durumu, doğumdan önce, doğum esnasında veya doğumdan sonra yaşanan yaradılıştan ya da kazanılmış sebepler neticesinde meydana gelebilmektedir. Hamilelik döneminde doktor kontrollerinin sistemli yapılması, akraba evliliği yapmış bireylerin genetik danışman hizmetini alması vb. durumlar bebeğin sağlıklı olması için alınacak tedbirlerdir. Özürlü çocuk, dış dünyadan gelen uyarıları algılamada, değerlendirmede ve uygulamada yetersizlik yaşayan, tecrübeleri ve öğrenmiş olduğu durumlar arasındaki ilişkiyi yapamayan, dış dünyaya etkileşimi sınırlı, bedensel, zihinsel vb. açıdan akranlarına erişememiş başkasının yardımına gereksinim duyan çocuk olarak açıklanmaktadır (Kuru Aktürk & Ekim, 2023, s. 179).

UNICEF, dünyadaki özürlü çocuk sayısının ortalama 240 milyon olduğunu öngörmektedir (UNICEF, 2021b). Türkiye'de bu sayının 600 bin olduğu belirtilmektedir. Özürlülük halinin çocuklar üzerindeki pek çok tesirinden bahsedilmektedir. Bu bağlamda, söz konusu çocuklar; içe dönüklerdir, ona bakım gösteren kişiyi kaybetme hususunda çok korkarlar, akranları ve çevresi ile etkileşime girmekte zorluk çekerler, psikolojik ve bedensel istismara uğrama olasılıkları daha yüksektir (Kuru Aktürk & Ekim, 2023, s. 180).

Türkiye'de fonksiyonlar açısından engeli bulunan çocukların oranlarına bakılması gerekmektedir. Söz konusu oranlar şu şekildedir:

Tablo 3.3: 2022 Yılı Fonksiyonlara Göre Zorluk Yaşayan 2 ve 14 Yaş Grubundaki Çocukların Oranı (%)

Fonksiyonlar	Erkekler (%)	Kızlar (%)	Toplam (%)
Görme	0,7	0,9	0,8
Duyuma	0,3	0,5	0,4
Yürüme	1,8	1,2	1,5
Öğrenme	2,0	1,0	1,5
Konuşma	1,2	0,9	1,0

Kaynak: Türkiye’deki Çocuklar 2023 İstatistiklere Bakış.

<https://www.tuik.gov.tr/media/announcements /Turkiye Cocuk 2023.pdf> Erişim

Tarihi: 12 Kasım 2024.

(Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur).

Tablo 3.3’te iki ve on dört yaş grubundaki çocukların fonksiyonlar açısından yaşamış olduğu zorluklar ele alınmıştır. Bu bağlamda görmede zorluk yaşayan erkek çocukların oranı %0,7 iken kızlarda bu oran %0,9 olarak kaydedilmiştir. Öğrenmede zorluk yaşayan erkek çocuklarının oranı (%2,0) tabloda yer alan en yüksek orandır. Erkek çocuklarında en düşük oran ise %0,3 olarak duymada yaşanmıştır. Kızlarda en yüksek oran %1,2 ile yürümede yaşanırken, en düşük oran ise %5 ile duymada gerçekleşmiştir (TÜİK, 2024b, s. 12).

Türkiye’de özürlü çocuklara kötü davranıldığına dair pek çok haber yapılmaktadır. Bu bağlamda, Niğde rehabilitasyon merkezinde dokuz yaşındaki bir erkek çocuğunun yaşamını yitirmesi sonucunda yaşları yedi ile on üç arasında değişen özürlü çocuklara aylardır yapılan eziyet gün yüzüne çıkmıştır. Merkezde yer alan kameralar incelendiğinde: yirmi altı tane bakıcının, çocukları hırpaladığı, yerlerde sürüklediği, azarladığı, odalara kilitlediği ve yiyecek vermediği görülmektedir (İsmail Saymaz, 2024).

Türkiye’de özörlölere yönelik kanun bulunmaktadır. Bu bağlamda (5378 sayılı/ 2005 tarihli) Kanun da çocuklarla ilgili ifadeler yer almaktadır. Bu bağlamda bahsi geçen Kanun’da madde 4/g ye göre, “Engeli olan çocuklara yönelik hizmetlerde çocuğun üstün yararının gözetilmesi esastır.” Aynı Kanun’da madde 4/h ye göre ise, “Engeli olan kadın ve kız çocuklarının çok yönlü ayrımcılığa maruz kalmaları önlenerek hak ve özgürlüklerden yararlanmalarının sağlanması esastır.” denilmektedir (RG, 25868, 2005, Bkz. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5378&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>).

Avrupa Komisyonu Türkiye raporlarında özörlölü çocuklara yönelik ifadeler bulunmaktadır.

2000 yılındaki raporda, Türkiye’de engelli bireylere ilişkin ulusal bir programın olmadığı ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2000, s. 38). 2001 raporunda, Türkiye’de engelli bireylere yönelik ulusal bir programın bulunmadığı ifade edilirken; bu bireyler konusunda aralarında, “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Sağlık Bakanlığı

ve Millî Eğitim Bakanlığı” gibi pek çok bakanlığın ve kurumun yetkili olduğu ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2001, s. 68).

2002 raporunda, Türkiye’de engelli bireylerin sosyal ve eğitim haklarında, bir aşama kaydedilmediği ve mevzuatın da gerektiği gibi uygulanmadığı belirtilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2002, s. 31).

2003 raporunda, 2002 yılındaki rapordan bu zamana kadar özürlü çocukların okul öncesindeki mecburi öğrenimini ilerletmeye yönelik bir adımın atılmadığının görüldüğü; (Avrupa Komisyonu, 2003, s. 95) 1997 yılında çıkarılmış olan bir yasanın özürlü çocukların okul öncesindeki mecburi öğrenimin öngörülmesiyle beraber ülkenin bu konudaki imkânının yeterli olmadığı belirtilerek, 2002-2003 eğitim zamanında okul öncesi öğrenime yalnız 61 özürlü çocuğun erişebildiği bilgisi verilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2003, s. 96). Raporda başta özürlü çocukların eğitime erişimlerinin artırılması olmak üzere, “Özürlüler İdaresi Başkanlığı”nın idari kapasitesinin iyileştirilmesine önem verilmesi tavsiye edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2003, s. 85). Ayrıca, ülkenin özel eğitime muhtaç çocukların erken tanısına ilişkin gerekli önlemleri alması gerektiği ve bu çocuklara okul öncesi eğitim imkanlarının sağlanması konusunda tavsiyelerde bulunulmuştur (Avrupa Komisyonu, 2003, s. 96).

2004 raporunda, Türkiye’de 1997’de çıkarılmış olan bir yasanın özürlü çocukların okul öncesindeki öğrenimlerini mecburi kıldığı, lakin bu çocuklarda okul öncesinde öğrenime devamlılık oranının çok düşük olduğu belirtilmektedir. Ayrıca, özürlü çocukların eğitim hayatına devam edebilmesi için imkânlar sağlanması ve ebeveynleri razı edici çalışmalarda bulunulması gerektiğine de vurgu yapılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2004, s. 109). Ayrıca raporda, engelli çocuklar için eğitime erişme konusundaki hizmetlere iyileştirmelere ek olarak, engelliler için gerek merkezi gerekse merkezi olmayan yapı ve imkanların kuvvetlendirilmesi gerektiği not edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2004, s. 97).

2005 raporunda, özürlü bulunan bireylere merkezi ya da merkezi olmayan yapı ve tesislerin (toplumsal hizmet vb. gibi) geliştirilmesi ile özürlü çocukların eğitime erişmelerinin de geliştirilmesine daha fazla önem verilmesi tavsiyesinde bulunulmuştur. Ayrıca, 2005 yılında engellilerle ilgili yeni bir yasanın kabul edildiği belirtilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2005, s. 113). Ayrıca, özel eğitime ihtiyaç duyan çocukların

eğitimine ilişkin mali kaynakların çok olduğu belirtilirken; bu alanda yapılması gereken çalışmaların olduğunun altı çizilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2005, s. 137).

2006 raporunda, Türkiye'nin engelli bireyler için merkezi olmayan yapı ve hizmetlerin verilmesi ve engelli çocukların eğitime erişmeleri için de ekstra çaba göstermesi gerektiği tavsiye edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2006, s. 17). 2009 yılındaki raporda, Türkiye'nin 2009 yılının aralık ayında “Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi”ni onayladığı belirtilirken; ayrıca, engeli olan kişilerin sorunlarının çözüm bulması adına, devletin finanse ettiği bazı çalışmaların da olduğuna vurgu yapılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2009, s. 25).

2011 raporunda, özel eğitime ihtiyaç duyan çocukların eğitimiyle ilgili mevzuatın onaylandığı, ancak bahsi geçen mevzuatın tamamen uygulanması ve uygulamanın takip edilmesine yönelik düzenin işlemesi için ihtiyaç duyulan kaynakların sağlanması gerektiği belirtilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2011, s. 33). Ayrıca, Türkiye 'nin zrl bireyler ve çocuklar için evde bakım sisteminin düzeltilmesini esas alan, 2011-2013 yıllarını ifade eden “Bakım Hizmetleri Stratejisi ve Eylem Planı”nı kabul ettiği ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2011, s. 79).

2012 raporunda, Türkiye’de “BM Engelli Hakları Sözleşmesi ve İhtiyari Protokol” ile uyumlu ulusal bir izleme mekanizmasının olmadığı ifade edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2012, s. 34). 2013 raporunda, gelişimiyle alakalı ya da zrllk riski olan çocukların evrensel şartlar kapsamında tespitine ve yardımcı olunmasına yönelik imkanların artırılması; (Avrupa Komisyonu, 2013, s. 58) zrl çocukların, okul öncesindeki düzeyden başlayarak makul giderli ve iermeci eğitim hakkına ulaşma konusunda güçlükler yaşamakta olduğu, özel kesim bağlamında, özel eğitim ve rehabilite işlerinin takibine, incelenmesine ve denetlenmesine ayrıca dikkat edilmesi gerektiği tavsiyesinde bulunulmuştur (Avrupa Komisyonu, 2013, s. 59).

2014 raporunda, zrl ve özel eğitime gereksinim duyan çocuklar, sezonluk tarım işçilerinde çalışanların çocukları ve Romanların çocukları eğitime ulaşım hususunda birtakım güçlüklerle karşılaştıklarına değinilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2014, s. 16). Ayrıca, zrl bireyler ve çocuklar için, uzun zamanlı bakım hizmetlerinin kurum yapısının dışına çıkarılması ve toplum temelli uygulamaların geliştirilmesi gerektiği tavsiye edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2014, s. 41).

2015 raporunda, erken ve uygun tanının az olmasının, özürlü ya da gelişim geriliği bulunan pek çok çocuğun uygun hizmetlere erkenden ulaşımını kesintiye uğrattığından bahsedilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2015, s. 74). 2016 raporunda, özürlü çocukların ilköğretim ve ortaöğretimdeki sayısının yükseldiği belirtilirken, üniversiteye erişimin problem oluşturduğu ve yaşam boyu öğrenme imkânının kısıtlı olduğu ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2016, s. 75). “BM Engelliler Sözleşmesi” ndeki ilkelere uymayan bazı kanunların yürürlükte de olduğuna gönderme yapılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2016, s. 75).

2019 raporunda engelli bireylerde, erken çocukluk eğitime katılım oranındaki düşüşe vurgu yapılmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2019, s. 43). Ayrıca korunmasız çocuklar ve özürlü bireyler için evde bakım desteğinin arttığı ifade edilirken; bütün bakım hizmetlerindeki kalite standartları, değerlendirme, izleme ve teftişin geliştirilmesi gerektiğinin altı çizilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2019, s. 97).

2020 raporunda, özürlü çocukların, maddi ve sosyal yardımlardan faydalanmakta olduğu, ancak, BM’nin bu konuda özürlü çocukların fiziki çevredeki yetersizlikler, verilen yardımlardaki eksiklikler ve her türlü ayrımcılık biçimleri sebebiyle yeteneklerini tam anlamıyla ilerletememe ve toplumsal hayattan ötekileştiğinin altını çizdiği ve ayrıca, özürlü çocukların okula katılımının da azlığından bahsedilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2020, s. 43).

2021 raporunda, özürlü çocuklar için kuruluşlarda alternatif bakım hizmetlerinin çoğaltılması, kapsayıcı öğretim sistemlerinin bütün seviyelerde özendirmesi maksadıyla kapasite iyileştirme faaliyetlerinin sürdüğü ifade edilirken; ancak bu bağlamda verilen derslerin çevrimiçi ve televizyon ortamında gösterilmesine rağmen, koronavirüs sebebiyle okulların kapatılmasının özürlü çocukların eğitime ulaşmasını negatif biçimde etkilediğinin altı çizilmiştir. Raporda ayrıca, erken çocukluk eğitimi seviyesindeki katılımın genellikle düşük olduğu da ifade edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2021, s. 40). 2022 raporunda, koruyucu ebeveyn ve evlatlıkla birlikte toplum esaslı bakım işlerinin korunmaya muhtaç özürlü çocukları da içine alabilecek bir biçimde büyütülmesi gerektiği tavsiyesinde bulunulmuştur (Avrupa Komisyonu, 2022, s. 43).

2023 raporunda, okullarda kaynaştırma sınıflarına giden özürlü çocukların oranının %75’e çıktığı; bu bağlamda kalan %25’inin (60 binden yüksek) de özürlü

bireylere uygun okullarda eğitimini sürdürdüğü; (Avrupa Komisyonu, 2023, s. 43) özel eğitime ihtiyaç duyan çocuklarda okullaşma oranı 2021 yılında 425 bin 816 iken 2022 yılında ise 472 bin 686'ya çıktığı ifade edilmektedir. Son dönemlerde yapılmış olan devlet yatırımlarına bakıldığında, özel gereksinimi olan çocukların %75'inin diğer çocuklarla birlikte aynı sınıfta kapsayıcı eğitim aldığı da ifade edilmektedir. Bu bağlamda özel gereksinimi olan ortalama 50 bin çocuğun farklı sınıflarda, 50 binden fazlasının da farklı okullarda eğitim aldığı ifade edilmiştir. Ayrıca, özürlü çocukların hem okuldaki başarılarına hem de devam oranlarına yönelik doğru bilgilere gereksinim duyulduğuna da vurgu yapılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2023, s. 110).

2024 raporunda, 2022 ve 2023 öğretim yılında okula giden özel gereksinimli çocukların sayısının önceki seneye göre %7,4 arttığı ve 507 bin 804'e ulaştığı belirtilirken; ancak bu bağlamda, değişik engeli bulunan kızların ve erkeklerin okula gitme oranları ve okuldaki başarılarına yönelik bilgilerin yeterli olmadığından bahsedilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2024, s. 67).

Yukarıdaki raporlar analiz edildiğinde engelli çocukların birtakım sorunlar yaşadığı görülmektedir. Bu sorunların başında eğitim sorunları gelmektedir. Özürlü çocuklar eğitime erişme hususunda problemler yaşamaktadır. Ayrıca bu çocuklara yönelik düzenlemelerin yeterli olmadığı da ayrıca belirtilmiştir.

3.1.6. Sokak Çocukları

Sokak çocukları terimi, "street children" ilk defa 1851'de H. Mayhew tarafından dile getirilmiş ve BM huzurunda ele alınmıştır (Er, 2024, s. 53). Sokak çocuğu, genel manada korunması olmayan, gününün büyük bir kısmını dışarıda geçiren çocuklara denilmektedir (Tavukçu, 2006, s. 3). UNICEF, sokak çocukları terimini, söz konusu çocukların aileleri ile olan ilişkileri açısından sınıflandırma da bulunmuştur (Şener & Serdar, 2015, s. 106).

Şekil 3.9: UNICEF’in Sokak Çocukları Kavramının Ailelerle Olan İlişkiler Bağlamında Kategorileştirmesi

1. Grup (Aileler ile sürekli ilişkisi olan çocuklar), bunlar zamanlarını sokaklarda gezerek, veya bazı şeyler satarak geçirirler ve akşam evlerine giderler. Bu çocukların üstünde ebeveyn denetimi ve koruması devam etmektedir. Bu kategorideki çocuklara "sokakta çalışan çocuklar" denilmektedir.

2. Grup (Aile ile zaman zaman ilişkisi olan çocuklar), bu çocukların aileleri ile olan bağları zayıf olsa da tamamıyla kopuk değildir. Bunlarda ilk gruptaki çocuklar gibi (aile ile sürekli ilişkili), zamanlarını sokaklarda gezerek, bazı şeyler satarak, bir iş yaparak geçirir, lakin ara sıra gece evlerine dönerler. Bunlara "sokaktaki çocuklar" denir.

3. Grup (Aile ile bütün bağı kopmuş çocuklar), bu çocuklar, ailelerinden kendi isteğiyle ya da zorla ayrılmış olup, günün her saatini sokaklarda geçirmektedir. Bu kategoride yer alan çocukların aileleriyle ilişkisi kısıtlı olsa bile, aileden bütünüyle kopmuş, terk edilmişlerdir. Bunlara da "sokağın çocukları" denilmektedir.

Kaynak: Şener &Serdar, 2015, s. 106-107.

(Şekil yazar tarafından oluşturulmuştur).

Yukarıdaki şekilde UNICEF’in sokak çocukları kavramının aileler açısından sınıflandırılmasına bakılmıştır. Bu bağlamda ilk kategorideki çocuklarda aile ile olan ilişki sürekli ve burada “sokakta çalışan” çocuk tanımlamasına gidilirken, diğer kategoride çocuklar aile ile bazen ilişki içindedir bu çocuklara da “sokaktaki çocuklar” denilmektedir. Son kategoride ise aile ile ilişki kısıtlı olsa da terk edilmiş çocukları ifade eder ve bunlara “sokağın çocukları” tanımlaması verilmiştir (Şener & Serdar, 2015, s. 106).

Sokakta çalışmak çocuğa zarar vermektedir. Bu bağlamda sokakta bir işe hizmet etmenin çocuğun hem sağlığını hem de güvenliğini çok büyük tehdit ettiği görülmektedir (Ayata, 2016, s. 169). Türkiye’de artan şehirleşme sonucunda meydana gelen, gecekondulaşma, göçler, maddi imkansızlıklar, fücür, arkadaş ortamları, ailenin ve çocuğun eğitim almaması vb. gibi sebepler, sokak çocuklarının sayısının çoğalmasına neden olmaktadır (Akyüz, 2021, s. 477). Ülkedeki sokak çocuğu sayısına giriş yapmadan

önce bu çocuklara yönelik ilk çalışmalardan bahsedilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda sokakta yaşayan çocuklarla ilgili ilk çalışma sokağın çocuklarını da içine almıştır. Söz konusu araştırma 1940’larda İstanbul’da gerçekleşmiştir. Bahsi geçen senelerde sokakta çalışma konusunu ele alan bir araştırmanın gerçekleştirilmesi pek yaygın olmasa da sokaklarda çalışan çocuk probleminin ülkenin gündeminde o dönemlerde de yer aldığı görülmektedir (Gün, 2017, s. 111).

Ülkede minimum 42 bin çocuğun sokaklarda barındığı veya bir işte hizmet gördüğü varsayılmaktadır; lakin enformel sayılara göre bu sayı 80 bine kadar çıkabilmektedir. Söz konusu çocukların çoğu, birkaç belediyenin sunabildiği daha güzel hayat koşulları beklentisi içinde kentlere yönelen ve toplumsal olarak kısıtlı durumları olan göç etmiş ailelerden gelirler. Bu çocukların sayısındaki artış, ailelerin giderek derinleşen yoksulluk sorununa en açık yanıttır. Bu bağlamda çocukların büyük bir kısmı okula düzenli bir biçimde gidememekte, öncelikli olarak sokakta çalışmakta ve bu sebeple de kaçınılmaz olarak öğrenimleri ikinci planda yer almaktadır (UNICEF, 2015b).

Sokak çocukları ile ilgili Avrupa Komisyonu Türkiye raporlarının incelendiğinde: 2003 raporunda, IPEC-ILO kapsamında sokak çocuklarının iyileştirilmesi maksadıyla 3 şehirde çocuk ve gençlik merkezlerinin kurulduğundan söz edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2003, s. 83). Ayrıca Diyarbakır ilinde 10 bin sokak çocuğunun olduğunun öngörüldüğü ifade edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2003, s. 36).

2004 raporunda, çocukların genellikle de kızların öğrenim hakkının umursanmadığı ve sokak çocukları sorununun, birtakım yerlerde ağırlığını koruduğundan söz edilmektedir. Ayrıca, sokak çocuklarının büyük bir sorun teşkil ettiği ve sayılarının artışa geçtiğinin altı çizilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2004, s. 39).

2005 raporunda, sokak çocuklarıyla alakalı devam etmekte olan problemleri incelemek için bazı çalışmaların yapıldığı; bu bağlamda, 2004 yılının Kasım ayında bu çocuklarla ilgili Meclis Komisyonu’nun kurulduğu ifade edilmiştir. Ayrıca Komisyon’da politik öneri barındıran birçok raporun yayımlandığının bilindiği; bu bağlamda sokaklarda barınan ya da sokakta çalışan çocukların durumlarını da araştırmak için Adaletten, Eğitimden ve Sağlıkta mesul Bakanlıklar ile Kadından ve Aileden Sorumlu Bakanlık üyelerinden oluşmakta olan bir Bakanlararası Komisyon’un kurulduğundan bahsedilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2005, s. 38).

2006 raporunda, Türkiye’de sokak çocuğu, çocuk yoksulluğu ve çocuk işgücü sorununun ciddiyetini koruduğuna değinilmiş; bu bağlamda, İş Kanunu’nun on beş yaşından küçük çocukların çalışma hayatında yer almasını yasakladığı; lakin bahsedilen kanunun uygulaması konusunda yetersizliklerin olduğuna vurgu yapılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2006, s. 17).

2007 raporunda, sokak çocuklarının durumuyla mücadelede zemin hazırlamak üzere, sokakta çalışan ya da sokak çocuklarıyla ilgili bilgi toplamak için devletin bir bildiri yayınladığı ve bu çalışma doğrultusunda, pek çok sokak çocuğunun bulunduğu 7 ilin eylem projesinin kabul edildiğine dikkat çekilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2007, s. 18).

2008 raporunda, ülkede hem sokakta çalışan çocuk hem de çocuk işgücü sorunlarının devam ettiği belirtilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2008, s. 61). Raporda ayrıca, “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu”nun ev içindeki şiddet, çocuk sömürüsü ile sokakta kalan ve çalışan çocuklarla ilgili bilgilerden topladığından söz edilirken; bu bilgilerin hâlâ kamuoyu ile paylaşılmadığının da altı çizilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2008, s. 21). Görüldüğü üzere raporlarda, sokak çocukları sorunundan yüzeysel olarak bahsedilmiş yapılan uygulamalar başarılı da olamamıştır. Bu sorunun endişe verici olduğu da ayrıca belirtilmiştir.

SONUÇ

Bu tez çalışması Avrupa Komisyonu Türkiye raporlarındaki çocuk haklarına ilişkin ifadeleri analiz etmeyi ve bu kapsamda üç farklı araştırma sorusuna gerek Avrupa Komisyonu raporları gerekse AB başta olmak üzere farklı istatistiksel veriler yardımıyla yanıtını yanıt bulmayı amaçlayan, “Avrupa Komisyonu Türkiye Raporlarında Çocuk Haklarına Yönelik İfadelerin Analizi” başlıklı tez çalışmamız Türkiye’de önemli bir sorun teşkil eden çocuk haklarına yönelik ihlaller ve çocukların sorunları konusunda Avrupa Birliği’nin konuya yönelik yaklaşımı ve tespit ettiği sorunlar ve bunlara yönelik çözüm önerileri ve tavsiyeler farklı başlıklar altında ortaya konulmaktadır.

AB, Avrupa Komisyonu raporlarında Türkiye’deki çocuk hakları konusundaki sorunlara yerinde ve yapıcı tespitlerde bulunmaktadır. Şöyle ki ülkede eğitim sorunları başta olmak üzere çocuklarla ilgili çok önemli sorunlar bulunduğu ve bu sorunların kaygı verici olduğu ifade edilirken, Türkiye’de çocukların haklarının sağlanması ve sorunlarının azaltılması konusundaki çabaların devam ettirmesi gerektiğine bütün raporlarda dikkat çekilmektedir. Bu bağlamda, AB, Avrupa Komisyonu raporlarında çocuk hakları alanındaki yaşanan sorunları çocukların eğitim sorunları olmak üzere çocuk işçiliği, çocuk yoksulluğu, çocuğa yönelik cinsel istismar, sokak çocukları, çocuğa yönelik şiddet, çocuk mahkemelerinin ve çocuk cezaevlerinin yetersizliği, engelli çocukların yaşadığı sorunlar, çocuk suçluluğu ve çocuk yaşta evlilik başlıkları altında ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda, Avrupa Komisyonu raporları analiz edildiğinde, çocuk hakları alanında Türkiye’de ciddi eksiklikler bulunduğu ve çözüme kavuşturulması gereken önemli sorunlar bulunduğu görülmektedir.

Türkiye’de çocukların sorunlarına yönelik tespitlerin en önemlilerinden birisi suça sürüklenmiş çocuklardır. TÜİK ve Adalet Bakanlığı verileri incelendiğinde Türkiye’de çocuk suçluların sayısının arttığı görülmektedir. Avrupa Komisyonu raporlarında çocuk tutukluların sayısının artışa geçtiği ve bu durumun kaygı verici bir gelişme olduğu ifade edilmektedir. Bu bağlamda, Türkiye’de çocuk adalet düzenin istenilen düzeyde olmadığı da altı ayrıca çizilmektedir. Ayrıca, gözaltı sürecindeki çocuklara kötü muamelelerde bulunulduğu, bu ortamların çocuklar için uygun olmadığı ifade edilirken, annesiyle birlikte hapisyanede kalan çocukların durumuna da dikkat

çekilmektedir. Raporlarda, Çocuk Koruma Kanunu'nda değişikliğe gidildiği aktarılırken, bu değişikliğin bütün çocukları kapsamadığı da belirtilmiştir. Çocukların adli yardıma erişimi hususunda sıkıntıların yaşandığı aktarılırken, çocukların bazı suçlardan dolayı tutukluluğunun sürdüğünden de bahsedilmektedir.

Avrupa Komisyonu raporlarında çocuk suçluların çocuk mahkemelerinde yargılanması gerektiği ve erişkinlerin yargılandığı mahkemelerde yargılanmanın çocuklar açısından sağlıklı sonuçlar doğurmayacağı ifade edilmektedir. Bu bağlamda, yayımlanan ilk raporlarda çocukları yargılayan mahkemelerdeki dava sürelerinin uzun olduğu eleştiri konusu olurken, son zamanlardaki raporlarda bu sürenin kısaldığı da ifade edilmektedir. Öte yandan, raporda çocuk mahkemelerinin her şehirde bulunması gerektiği kanunda açıkça belirtilmesine ve söz konusu raporlarda defalarca altının çizilmesine rağmen çocuk mahkemelerinin sayısının yetersiz olduğu, bu sayının bölgeler bazında istenilen düzeyde olmadığı ve hali hazırda her şehirde bahsi geçen mahkemelerin bulunmadığından bahsedilmektedir. Bu bağlamda, söz konusu mahkemelerin yetersiz oluşundan dolayı çocukların erişkinlerin mahkemelerinde yargılanmasına devam edildiği de ifade edilmektedir.

Suçta sürüklenmiş çocukların kaldığı cezaevleri onlara uygun tasarlanmış cezaevleri olmalıdır. Bu bağlamda raporlarda, çocuk cezaevlerinin yetersiz oluşundan dolayı çocukların erişkin bireylerle aynı cezaevlerini paylaştığı ve söz konusu cezaevlerinde çocukların erişkin bireyler tarafından şiddete maruz kaldığı ifade edilmektedir. Ayrıca, TİHEK raporu, çocukların cezaevindeki infaz koruma memurlarından şiddet gördüğünü gözler önüne sermiştir. Avrupa Komisyonu Türkiye raporlarında cezaevlerinde kötü muameleye maruz kalmış çocukların başka cezaevlerine nakledildiği de belirtilmiştir. Bu bağlamda çocukların erişkin bireylerle aynı cezaevini paylaşmalarının özellikle kız çocuklarını olumsuz etkilediğine vurgu yapılarak, çocukların erişkin bireylerle aynı cezaevini paylaşmalarının da endişeye sebebiyet verdiği aktarılmıştır.

Avrupa Komisyonu Türkiye raporlarında çocukların eğitim hakları konusunda da önemli tespit ve eleştiriler bulunmaktadır. Bu bağlamda, ilk raporlarda ilkokulda okullaşmanın arttığı ifade edilse de zamanla bu durum değişmiş ve okula gidemeyen çocukların sayısı artmıştır. Ülkede kız çocuklarının temel bir hak olan eğitim hakkından

mahrum bırakılması özellikle doğu illerinde yaşanmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı ve UNICEF ortaklığında bir kampanyanın hayata geçirildiği ifade edilse de günümüzde hâlâ kız çocuklarının çeşitli sebepler nedeniyle okuldan uzak kaldığı bilinmektedir. Çocukların okuldaki devamını takip etmek için oluşturulan e-okul sisteminin hayata geçirilmesine rağmen, elde edilen veriler devamsızlık oranının hâlâ yüksek olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, raporlara göre çocukları okuldan uzaklaştıran ana nedenler yoksulluk ve çocuk işçiliğidir. Bu kapsamda, okula devam konusunda herhangi bir iyileşmenin bulunmadığının ifade edildiği raporlarda ayrıca, eğitimdeki kalitenin düşük olduğuna vurgu yapılmış ve PISA sınavı sonuçlarındaki düşük puanlara da dikkat çekilmektedir.

Raporlarda ifade edilen bir başka konu da sokak çocuklarıdır. Türkiye’de ilk zamanlar sokak çocuklarıyla ilgili birtakım çalışmaların olduğu lakin bu soruna yönelik kalıcı bir çözüm bulunamadığı da ayrıca ifade edilmiştir. Şöyle ki 2003 yılındaki Avrupa Komisyonu Türkiye raporunda Diyarbakır’da sokak çocuklarının sayısının yüksekliğine vurgu yapılırken aradan geçen uzun yıllara rağmen bahsi geçen sorunun çözümü konusunda çok fazla yol alınmadığı görülmektedir. Raporlarda, ayrıca, Türkiye’de sokak çocuklarının sayısındaki artışının endişe verici olduğu ve bu kapsamda elde edilen verilerin de paylaşılmadığı eleştirisinde bulunmaktadır.

Raporlarda yer alan bir diğer konu da engelli çocukların yaşadığı sorunlardır. Bu bağlamda raporlarda engeli olan bireyler için ilk zamanlarda herhangi bir düzenlemenin bulunmadığı aktarılırken, ilerleyen yıllarda bazı mevzuatların kabul edildiği ifade edilmektedir. Ancak bu mevzuatların yeteri kadar uygulanmadığı ve etkin bir takip izleme sisteminin de bulunmadığı ayrıca not edilmiştir. Raporda, engeli olan çocukların birtakım imkânlardan faydalandığı ifade edilmektedir. Öte yandan, BM de engelli çocukların kendilerini gerçekleştirebilmelerinin önünde çok çeşitli engeller bulunduğuna dikkat çekmektedir. Ayrıca, Türkiye’de engeli bulunan çocukların eğitime erişimleri konusunda birtakım güçlüklerin yaşandığı da aktarılmıştır. Şöyle ki 1997 yılındaki yasa bu çocukların okul öncesi eğitime gitmesini zorunlu kılarken, bu seviyede eğitimin istenilen düzeyde olmadığı belirtilmiştir. Raporlarda engelli bireyler için merkezi ya da merkezi olmayan kurumların iyileştirilmesi gerektiğinin de altı ayrıca çizilirken, engelli çocukların eğitimi için daha fazla çaba harcanması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Ayrıca engeli olan çocukların şiddete maruz kaldığı da ifade edilmektedir.

Raporlarda ele alınan bir başka konu anadilde eğitim konusudur. Raporlarda Türkiye’de anadilde eğitim alma konusunda bazı güçlükler yaşanmakta olduğuna dikkat çekilmektedir. Bu bağlamda önce özel eğitim veren kuruluşlarda anadilde eğitim verilebileceği belirtilirken ilerleyen yıllarda bu uygulama özel okullardan da kaldırılmış ve okullarda Türkçe’nin haricinde hiçbir dilin resmî dil kapsamında okutulamayacağı belirtilmiştir. 2012’de anadilde eğitim alma konusunda yaşayan dil ve lehçeler adı altında seçmeli bir dersin okul müfredatlarında yer aldığı aktarılmıştır. Ancak, bu dersin verilmesinin önünde birtakım güçlüklerin yaşandığı da ayrıca belirtilmektedir. Şöyle ki bu dersi almak için minimum 10 öğrenci şartının arandığı ve bu dersi verebilecek öğretmen sayısındaki yetersizlikten de ayrıca bahsedilmektedir.

Raporlarda ele alınan diğer bir konu da çocuk yoksulluğudur. Çocuk yoksulluğu Türkiye açısından büyük bir sorundur. Gün geçtikçe artan yaşam maliyetleri çocukları derinden etkilemektedir. Bu durumu Derin Yoksulluk Ağı ve TÜİK verileri destekler niteliktedir. Şöyle ki çocuklar hayatta kalmak için en temel besin kaynaklarına erişemediği ve yaşlılarına göre gelişimsel sorunlar yaşadığı bilinmektedir. 2007 Yılı Avrupa Komisyonu Türkiye Raporu’nda AB’ye aday ve üye ülkeler arasında yoksulluk tehdidi altında yaşayan nüfusa bakıldığında Türkiye’nin en yüksek orana sahip ülkelerden birisi olduğu ifade edilmektedir. Bu bağlamda bahsi geçen sorunda etkin sosyal aktarımların olmaması gibi bazı sebeplerin çocuk yoksulluğunun artmasında etkili olduğu ifade edilmiştir. Raporlarda, ayrıca, Türkiye’de çocuk yoksulluğunun özellikle kırsal ve doğu bölgelerinde yüksek olduğuna atıf yapılarak bu sorunun endişeye yol açtığı hatırlatılmaktadır.

Avrupa Komisyonu Türkiye raporları incelendiğinde, 1998 yılından başlayıp 2017 yılı hariç diğer yıllarda çocuk işçiliği sorununun düzenli bir şekilde raporlarda yer aldığı görülmektedir. Bu bağlamda çocukların çalıştırılması Türkiye’de her zaman güncelliğini koruyan bir mesele olmuştur. Gün geçtikçe artan hayat şartları çocukları çalışma hayatına itmektedir. Türkiye’de çocuk işçiliğinin vahim boyutlarda olduğunu İSİG ve çeşitli veriler gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda Avrupa Komisyonu Türkiye raporlarında ülkede çocukların çalışmasının kaygı verici olmasının yanı sıra yapılan düzenlemelerin de yeterli olmadığı dile getirilmiştir. Şöyle ki, İş Kanunu’nun bazı yaştaki çocukların çalışma hayatında yer almasını yasakladığı ifade edilirken, bahsi geçen Kanun’un uygulanması konusunda sıkıntıların yaşandığı dile getirilmiştir. Türkiye’de

çocuk işçilerin yoğun olarak tarım sektöründe çalıştığı da bilinmektedir. Çocuk işçilerin bu süreçte eğitimlerini bırakmak zorunda kaldıkları ayrıca, çocukların işyerindeki ölümlü kazalarda yaşamlarını yitirdiği de aktarılmıştır. Bu bağlamda çocukların korumasız şekilde çalıştırıldığı ayrıca ifade edilmiştir. Türkiye’de çocukların çalışmasına dair az sayıda bilgi olduğu da dile getirilmiştir. Ayrıca çocuk işçiliğinin Türkiye’de yaygınlığını koruduğu ifade edilirken, bu durumun endişeye yol açtığına da vurgu yapılmıştır. Bu bağlamda Türkiye’nin çocuk işçiliğiyle mücadele etmesi gerektiğinin altı çizilmiştir.

Raporlarda bir diğer eleştiri konusu okullarda eğitim gören çocukların mecburi DKAB dersleridir. Derslerin Sünni öğreti esaslı alınarak hazırlandığı ve uygulandığı bu durumun Alevî inancından olan insanların çocuklarını ve Hristiyanlık dini başta olmak üzere diğer din mensuplarının çocuklarını zor durumda bıraktığı ve bu bağlamda, çoğu aile de evladının söz konusu dersten ayrı tutulması için davalar açtığı ve söz konusu sorunların da devam ettiği belirtilmektedir. Ayrıca bahsi geçen dersten muaf olmanın önündeki sorunların sürüp gittiği ve ailelerin çocuklarının bu dersten muaf olması için din değiştirdiği de basında yer alan bilgilerdendir.

Türkiye’de çocuğa yönelik cinsel istismar yaygın bir sorundur. Avrupa Komisyonu raporlarında ülkede bu soruna yönelik verilerin yetersizliğinden, fücür olaylarının ortaya çıkarılmasına rağmen gerekli önlemlerin alınmadığından söz edilmektedir. Altı yaşındaki küçük bir kız çocuğunun evlendirilmesinin ortaya çıkmasıyla Meclis’te bu konuda komisyon kurulduğu ifade edilmektedir. Ayrıca, Türkiye’nin İstanbul Sözleşmesi’nden çıkışının kadınları ve kızları olumsuz etkilediği, çocuğa yönelik şiddet ve çocuk evlilikleri gibi durumların ciddiyetini korurken bu konuda bir düzenlemenin olmadığı da ayrıca belirtilmiştir. Çocukların hem yetiştirme yurtlarında hem de engeli olan çocuklara rehabilite merkezlerinde iyi davranılmadığına dikkat çekilmektedir.

Raporun ele aldığı bir diğer konu da erken yaşta çocuk evlilikleridir. Erken yaşta çocuk evlilikleri Türkiye açısından büyük bir sorundur. Bu bağlamda, Avrupa Komisyonu Türkiye raporlarında erken yaşta evliliklere ilişkin net bilgilerin olmadığına vurgu yapılmış ve bahsi geçen sorunun ülkede endişelere yol açtığı ifade edilmiştir. Türkiye’de çocuk yaşta evliliklerin önlenmesine ilişkin herhangi bir düzenlemenin olmadığı belirtilerek, kız çocuklarının bu evlilikler konusunda farkındalık kazanması

gerektiğinden söz edilmiştir. Ayrıca pandemi sonrasında belli bir yaş grubundaki evliliklerle ilgili raporlamaların olduğu belirtilmiş ve bu evliliklerin seks ticareti gibi pek çok sorun karşısında kız çocuklarını daha kırılgan bir duruma getirebileceği ifade edilmiştir.

Avrupa Komisyonu Türkiye raporlarında ele alınan bir diğer konu da çocuğa yönelik şiddettir. Bu bağlamda raporlarda gerek Çocuk Esirgeme Kurumu gerekse yatılı okullarda şiddet olaylarının yaşandığı bilinmektedir. Şöyle ki Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’nun çocuğa yönelik şiddetle ilgili bazı bulgular elde ettiği, ancak bahsi geçen bilgileri kamuoyuyla paylaşmadığından da söz edilmiştir. Türkiye’de çocuğa yönelik şiddetle ilgili etkin bir sistemin bulunmadığı aktarılmış ve son olarak Türkiye’nin İstanbul Sözleşmesi’nden çıkmasının kadınları ve kız çocuklarını gerek şiddet gerekse diğer konularda daha savunmasız hale getirdiğinin altı çizilmiştir.

Sonuç olarak, Türkiye’de çocukların hakları ve sorunlarının çözümünde büyük ve etkili adımların atılması gerekmektedir. Bu bağlamda çocukların çocukluk dönemlerini mutlu ve sağlıklı bir şekilde yaşayıp ileride sağlıklı bireylere dönüşmeleri için düzgün bir toplumda ve iyi şartlarda yetiştirilmeleri gerekmektedir.

Avrupa Komisyonu raporlarında yer alan gerek çocuk hakları ihlallerine gerekse çocukların yaşadıkları sorunlara yönelik çözüm önerileri geliştirilmelidir. Bu bağlamda Türkiye’nin Avrupa Komisyonu Türkiye raporlarında yer alan eleştirileri ve tavsiyeleri dikkate alarak çocuklara yönelik politikalar geliştirilmesi ülkenin geleceği açısından büyük bir öneme sahiptir.

KAYNAKÇA

- AB'nin Çocuk Haklarına İlişkin Stratejisi (2021). Erişim Tarihi: 3 Nisan 2025. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A52021DC0142>
- Adanalı Kabadayıoğlu, C. (2023, 12 Eylül). Okul zilini duymayan kız çocukları. *Cumhuriyet*. <https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/ceylan-adanalı-kabadayıoğlu/okul-zilini-duymayan-kiz-cocuklari-2118278>
- Ak, M. (2016). Toplumsal Bir Olgu Olarak Yoksulluk. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (54), 296-306.
- Akbaş, E., & Atasü Topçuoğlu, R. (2009). Modern Çocukluk Paradigmasının Oluşumu-Eleştirel Bir Değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20(1), 95-104.
- Akçe, İ., & Doğan, H. (2020). Cinsel İstismara Maruz Kalmış Çocuklar Üzerine Bir Değerlendirme. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 4 (1), 12-20.
- Akkuş İlgezdi, G. (2018). Türkiye'nin Utanç Tablosu Çocuk Gelinler, Anneler. Erişim Tarihi: 12 Aralık 2024. <https://chp.org.tr/yayin/cocuk-evlilikleri-ve-gelinler-raporu/Open>
- Akkuş İlgezdi, G. (2022). Çocuk Yoksulluğu Raporu. Erişim Tarihi: 18 Mart 2025. <https://media.chp.org.tr/yayinlar/files/2022/8/8/43aa7b57-826f-4e0a-8bc6-34ff86cfc136.pdf?tick=1659948024350>
- Aktay, M. (2020). İstismar ve İhmalin Çocuk Üzerindeki Etkileri ve Tedavisi. *Gelişim ve Psikoloji Dergisi*, 1(2), 169-184.
- Aktepe, E. (2009). Çocukluk Çağı Cinsel İstismarı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 1 (2), 95-119.
- Aktürk, S. (2006). *Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye'de Çocuk Hakları ve Güvenliği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akyüz, E. (2010). *Çocuk Hukuku*. Pegem Akademi.
- Akyüz, E. (2021). *Çocuk Hukuku*. Pegem Akademi.
- Albayrak, İ. (2020). *Fritz K. Oser ve Dini Gelişim Teorisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alharh, A. (2023). *Anne, Bebek ve Çocuk Ölümleri ile Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Alpaslan, A. H. (2014). Çocukluk Döneminde Cinsel İstismar. *Kocatepe Tıp Dergisi*, 15(2), 194-201.
- Altuğ, S. (2024). *Çocuk Yaşta Evlilik Yapan Bireylerin Evlilik Öncesi, Evlilik Süreci ve Evlilik Sonrasında Yaşadıklarının İncelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bahçeşehir Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Arı, İ. (2019, 12 Kasım). Tutuklu çocuklara dayak. *BirGün*. <https://www.birgun.net/haber/tutuklu-cocuklara-dayak-275980>
- Arıman, Y. (2023). Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Doğrultusunda Türkiye ve OECD Ülkelerinde Eğitim Harcamalarının Analizi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (41), 213-231.

- Aries, P., (1962). *Centuries of Childhood A Social History of Family Life* (Çev. R. Baldick). Alfred A. Knopf.
- Arslan, E., & Arı, R. (2008). Erikson'un Psikososyal Gelişim Dönemleri Ölçeği'nin Türkçeye Uyarlama, Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (19), 53-60.
- Arzumanlı, R. (2024). *Uluslararası İnsan Hakları Hukuku Işığında Çocukların Eğitim Hakkı* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Atatanır, H. (2022). Çocukluk Olgusunun ve Çocuk Haklarının Tarihsel Gelişimi. *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 205-219.
- Atlan, K. (2023, 4 Ocak). 'Çocuk istismarında son 15 yılda yüzde 400 artış'. *Sözcü*. <https://www.sozcu.com.tr/cocuk-istismarinda-son-15-yilda-yuzde-400-artis-wp7545752>
- Atalay, F. (2025, 6 Temmuz). Türkiye'de çocuklar 10 yaşında işe başlıyor: Çalışan çocuk sayısı bir milyonu geçti. *Cumhuriyet*, <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/turkiye-de-cocuklar-10-yasinda-ise-basliyor-calisan-cocuk-sayisi-bir-milyonu-gecti-2415523>
- Augustinus, S., (1999). *İtirafılar* (Çev. D. Pamir). Kaknüs Yayınları.
- Avcı, M. (2009). *Çocuk Suçluluğunun Toplumsal Nedenleri (Erzurum İli Örneği)* (Yayımlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Avrupa Komisyonu (1998). Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon'un 1998 Düzenli Raporu. Erişim Tarihi: 29 Nisan 2024. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_1998.pdf
- Avrupa Komisyonu (1999). Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi'ne İlişkin Komisyon 1999 Düzenli Raporu. Erişim Tarihi: 29 Nisan 2024. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_1999.pdf
- Avrupa Komisyonu (2000). Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon'un 2000 Düzenli Raporu. Erişim Tarihi: 29 Nisan 2024. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2000.pdf
- Avrupa Komisyonu (2001). Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2001 Yılı İlerleme Raporu. Erişim Tarihi: 29 Nisan 2024. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2001.pdf
- Avrupa Komisyonu (2002). Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu. Erişim Tarihi: 29 Nisan 2024. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2002.pdf
- Avrupa Komisyonu (2003). Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2003 Yılı İlerleme Raporu. Erişim Tarihi: 29 Nisan 2024. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2003.pdf

- Avrupa Komisyonu (2004). Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Hakkında 2004 Yılı Düzenli Raporu. Erişim Tarihi: 29 Nisan 2024. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2004.pdf
- Avrupa Komisyonu (2005). Türkiye 2005 İlerleme Raporu. Erişim Tarihi: 29 Nisan 2024. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2005.pdf
- Avrupa Komisyonu (2006). Türkiye 2006 İlerleme Raporu. Erişim Tarihi: 29 Nisan 2024. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2006.pdf
- Avrupa Komisyonu (2007). Türkiye 2007 İlerleme Raporu. Erişim Tarihi: 29 Nisan 2024. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2007.pdf
- Avrupa Komisyonu (2008). Türkiye 2008 İlerleme Raporu. Erişim Tarihi: 29 Nisan 2024. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2008.pdf
- Avrupa Komisyonu (2009). 2009 Yılı Türkiye İlerleme Raporu. Erişim Tarihi: 29 Nisan 2024. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2009.pdf
- Avrupa Komisyonu (2010). Türkiye 2010 Yılı İlerleme Raporu. Erişim Tarihi: 29 Nisan 2024. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2010.pdf
- Avrupa Komisyonu (2011). Türkiye 2011 Yılı İlerleme Raporu. Erişim Tarihi: 29 Nisan 2024. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf
- Avrupa Komisyonu (2012). Türkiye 2012 Yılı İlerleme Raporu. Erişim Tarihi: 29 Nisan 2024. https://www.ab.gov.tr/files/2012_ilerleme_raporu_tr.pdf
- Avrupa Komisyonu (2013). Türkiye 2013 Yılı İlerleme Raporu. Erişim Tarihi: 29 Nisan 2024. https://www.ab.gov.tr/files/2013%20ilerleme%20raporu/2013_ilerleme_raporu_tr.pdf
- Avrupa Komisyonu (2014). Türkiye 2014 Yılı İlerleme Raporu. Erişim Tarihi: 29 Nisan 2024. https://www.ab.gov.tr/files/5%20Ekim/2015_ilerleme_raporu_tr.pdf
- Avrupa Komisyonu (2015). Türkiye 2015 Yılı İlerleme Raporu. Erişim Tarihi: 29 Nisan 2024. https://www.ab.gov.tr/files/5%20Ekim/2015_ilerleme_raporu_tr.pdf
- Avrupa Komisyonu (2016). 2016 Türkiye Raporu. Erişim Tarihi: 29 Nisan 2024. https://www.ab.gov.tr/files/pub/2016_ilerleme_raporu_tr.pdf
- Avrupa Komisyonu (2018). 2018 Türkiye Raporu. Erişim Tarihi: 29 Nisan 2024. https://www.ab.gov.tr/siteimages/pub/komisyon_ulke_raporlari/2018_turkiye_raporu_tr.pdf
- Avrupa Komisyonu (2019). 2019 Türkiye Raporu. Erişim Tarihi: 29 Nisan 2024. https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/2019_trkiye_raporu-tr.pdf

- Avrupa Komisyonu (2020). 2020 Türkiye Raporu. Erişim Tarihi: 29 Nisan 2024. https://www.ab.gov.tr/siteimages/trkiye_raporustrateji_belgesi_2020/turkey_report_30.10.2020.pdf
- Avrupa Komisyonu (2021). 2021 Türkiye Raporu. Erişim Tarihi: 29 Nisan 2024. https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/2021_turkiye_raporu_tr.pdf
- Avrupa Komisyonu (2022). 2022 Türkiye Raporu. Erişim Tarihi: 29 Nisan 2024. https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/2022_turkiye_report_tr_27.11.2022_22.05.pdf
- Avrupa Komisyonu (2023). 2023 Türkiye Raporu. Erişim Tarihi: 29 Nisan 2024. <https://www.ab.gov.tr/siteimages/resimler/2023%20T%C3%BCrkiye%20Raporu.pdf>
- Avrupa Komisyonu (2024). 2024 Türkiye Raporu. Erişim Tarihi: 24 Kasım 2024. https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/2024_trkiye_report_tr.pdf
- Avrupa Komisyonu (t.y.). AB'nin Çocuk Hakları Stratejisi ve Avrupa Çocuk Garantisi. Erişim Tarihi: 20 Nisan 2024. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/rights-child/eu-strategy-rights-child-and-european-child-guarantee_en
- Avrupa Konseyi Çocuk Hakları Stratejisi (2016-2021). Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2024. <https://rm.coe.int/avrupa-konseyi-cocuk-haklar-stratejisi-2016-2021-/1680931c9b>
- Avrupa Sosyal Şartı (2014). Avrupa Sosyal Şartı Sözleşmesi (Ed. F. Aydın). Ankara: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Yayını, Yayın No: 06. Erişim Tarihi: 16 Kasım 2024. <https://www.csgb.gov.tr/media/1318/avrupa-sosyal-%C5%9Far%C4%B1.pdf>
- Avşar Kurnaz, Ş. (2009). *Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu* (Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi). Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- Avşar, Z., & Öğütoğulları, E. (2012). Çocuk İşçiliği Mücadele Stratejileri. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (1), 9-40.
- Ayata, S., (2016). *CHP: Söylem, Politika, İdeoloji*. Ka Kitap.
- Aydaşo, D. (2023). *Çocuk Hakları Krizi: Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve Uygulanması Analizi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bahçetepe, S. (2018, 21 Nisan). Çocuğun cinsel istismara maruz kaldığını nasıl anlarsınız?, *Cumhuriyet*, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/cocugun-cinsel-istismara-maruz-kaldigini-nasil-anlarsiniz-961807>
- Bakkal, G. (2017). *Devlet Kurumunda Çalışan Memurların Benlik Saygıları ile İletişim Becerileri Düzeylerinin İncelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bal, G. (2024). *Çocuk Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Türkiye’de İdarenin Pozitif Yükümlülükleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Başkale, H., & Bahar, Z. (2008). Piaget’in Bilişsel Gelişim Kuramıyla İlgili Bir Gözden Geçirme. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 1(2), 133- 147.

- Baysan, M. P. (2020). *3-6 Yaş Döneminde Çocuklara Sahip Anne Babaların Cinsel Gelişim ve Eğitim Hakkındaki Bilgi Düzeyleri ve Tutumları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Medipol Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Bedeloğlu, G. (2025, 3 Ağustos). Kendi geçiminden sorumlu çocuk işçiler! *BirGün*. <https://www.birgun.net/makale/kendi-geciminden-sorumlu-cocuk-isciler-642997>
- Bildircin, M. (2025, 2 Şubat). Yüz binlerce çocuk suça sürüklendi. *BirGün*. <https://www.birgun.net/haber/yuz-binlerce-cocuk-suca-suruklendi-601644>
- Bilici, A. (2022). *Madde Bağımlılığıyla Mücadele: Kurumsal ve Hukuksal Yöntemler* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Binbir, Ü., & Arastaman, G. (2021). Eğitim Hakkı: Bir Sistemik Derleme Çalışması. *OPUS International Journal of Society Researches*, 18(Eğitim Bilimleri Özel Sayısı), 5067-5098.
- BirGün. (2025, Haziran 1). 10. Yargı Paketi, TBMM Adalet Komisyonu'nda kabul edildi. <https://www.birgun.net/haber/10-yargi-paketi-tbmm-adalet-komisyonunda-kabul-edildi-627430>
- Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (BMÇHS), (1989). Erişim Tarihi: 23 Kasım 2024. https://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/dokuman/mevzuat_uamevzuat/birlesmismill-etler.pdf
- Boyacı, E. (2022). *Yeni Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Bağlamında Çocuk İşçilik: Denizli Örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bulu, M., & Üstün, K. (2023). Çocuk Yoksulluğu: Küresel Bir Sorunun Bibliyometrik Analizi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(14), 2377-2393.
- Bumin, K., (1998). *Batı'da Devlet ve Çocuk*. Patika.
- Ceylan, İ. (2019). Kişilik Gelişimi Din Gelişimi. *Din ve Bilim- Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 50- 72.
- Charter of Fundamental Rights of the European Union 2010/C 83/02. Official Journal of the European Union C 83/ 389 (30 Mart 2010). Erişim Tarihi: 25 Aralık 2024. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.C_.2010.083.01.0389.01.ENG
- CHP (2024 Mayıs 15). Gamze Taşçier” Saatte 11 Çocuk İstismara Uğradı, Türkiye’nin Her Yeri Çocuklar İçin Suç Mahalli!” Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2025. <https://chp.org.tr/haberler/gamze-tascier-saatte-11-cocuk-stismara-ugradi-turkiyenin-her-yeri-cocuklar-cin-suc-mahalli>
- Convention on Cybercrime (2001). Erişim Tarihi: 25 Kasım 2024. <https://rm.coe.int/1680081561>
- Council of Europe (t.y.). Siberaç (Budapeşte Sözleşmesi). Erişim Tarihi: 25 Kasım 2024. <https://www.coe.int/tr/web/impact-convention-human-rights/convention-on-cybercrime#/>
- Cumhuriyet (2025, Şubat 25). Türkiye yüzyılı! Bir yıl içinde 9 bin 354 kız çocuğu evlendirildi. Erişim Tarihi: 11 Mayıs 2025.

<https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/turkiye-yuzyili-bir-yil-icinde-9-bin-354-kiz-cocugu-evlendirildi-2303704>

- Çakmaz, K. (2023). *Çocuk Hakları Kapsamında Çocuğun Kaçırılması ve Alıkonulması Suçu (TCK m. 234)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çallı, Y. (2009). *Türk Anayasa Hukukunda Eğitim Hakkı* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çavuşoğlu, N. (2012). Klasik İnsan Hakları Anlayışı Değişirken Avrupa Sosyal Şartı. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (3-4-5-).
- Çavlin Bozbeyoğlu, A., Koyuncu, E., Kardam, F. & Sungur, A. (2010). Ailenin Karanlık Yüzü: Türkiye’de Ensest. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 13 (1), 1-37.
- Çelikel, B. (2023). *Madde Bağımlılığı Tedavisinde Aile Katılımı* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çiftçioğlu, H., Polat, Ö. A., & Eren, E. (2016). Kişilik Gelişimi. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 3(7), 166- 177.
- Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (1996). Erişim Tarihi: 2 Aralık 2024. <https://rm.coe.int/cocuk-haklar-n-n-kullan-lmas-na-iliskin-avrupa-sozlesmesi/1680a40f34>
- Çocuk Koruma Kanunu (2005, 15 Temmuz). *Resmî Gazete* (Sayı: 25876). Erişim Tarihi: 11 Mayıs 2025. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5395&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- Çocukların Cinsel Suistimal ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (2007). Erişim Tarihi: 2 Aralık 2024. <https://rm.coe.int/168046e1de>
- Çöpoğlu, M. (1998). *Çocuk İşçiliği* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çöpoğlu, M. (2018). Türkiye’de Çocuk İşçiliği. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (14), 357- 398.
- Davarcı, M. (2008). *Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinin Öğrencilerin Sosyalleşmesine Etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, A. (2010). Tarihten Günümüze Çocuk Hakları. *International Journal of Early Childhood Education Research*, 1(3), 37-47.
- Demir, Ö. (2018). *Laiklik İlkesi Bağlamında Türkiye’de Zorunlu Din Dersi ve Muafiyet Sistemi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Bilgi Üniversitesi Lisansüstü Programlar Enstitüsü.
- Demir, Y., Özel, C., & Sütçü, S. (2022). Erken Yaşta Evliliklerin Bireysel ve Toplumsal Sonuçları. *Disiplinlerarası Çocuk Hakları Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 49-62.
- Demiryürek, Y. B. (2023). *Türkiye’de Mevsimlik Tarım ve Çocuk Yoksulluğu: Adana Örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Deniz, İ. (2021). *Çocuklara Ait Kişisel Verilerin Türk Medeni Kanunu ve Kişisel Verilerin Korunması Kanunu Kapsamında Korunması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Derin Yoksulluk Ağı (t.y.). Bilgi notu: Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu. Erişim Tarihi: 24 Şubat 2025. <https://derinyoksullukagi.org/category/raporlar/bilgi-notu-turkiyede-cocuk-yoksullugu>
- Derince, D. (2019). Suriyeli Mülteci Çocuklar Özelinde: Savaş Mağduru Çocuklar ve Çocuk Sağlığı Sorunları. *Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 57-70.
- Dikmen, A. (1998). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Çerçevesinde İstanbul’da Çalışan Çocuklar Üzerine Bir Değerlendirme* (Yayımlanmamış doktora tezi). Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dikbaş, E. (2024, 5 Haziran). Çocuğunun, zorunlu din dersinden muaf olması için Hristiyan oldu. *Evrensel*, <https://www.evrensel.net/haber/520185/cocugunun-zorunlu-din-dersinden-muaf-olmasi-icin-hristiyan-oldu>
- Dinçer, S., [@semradincerchp]. (2025, 12 Haziran). *Bugün 12 Haziran, Dünya Çocuk İşçiliği ile Mücadele Günü! Türkiye’de 500 bini MESEM’li olmak üzere 1,3 milyon, kayıt dışı çalışanlarla birlikte ise 3,5 milyon çocuk ucuz işgücü olarak çalışmak zorunda bırakılıyor. Son 12 yılda 770 çocuk, iş cinayetlerinde hayatını kaybetti. Çalışma yaşı Türkiye’de 4’e kadar düşmüş durumda. AKP iktidarı ise bu tabloya son vermek yerine, MESEM gibi uygulamalarla çocuk emeğinin sömürülmesini adeta teşvik ediyor. Çocuk işçiliğini normalleştiren her politikanın karşısında duracak, çocukların haklarını savunmaya devam edeceğiz* [Tweet] Erişim adresi: <https://x.com/semradincerchp/status/1933060671022788973>
- DİSK- AR (2015). Türkiye’de Çocuk İşçiliği Gerçeği Raporu 2015. Erişim Tarihi: 13 Eylül 2024. <https://disk.org.tr/2015/04/disk-ar-turkiyede-cocuk-isciligi-gercegi-raporu-2015/>
- DİSK, Genel- İş (2024). OECD: Türkiye’de 172 Bin Çocuk Yatağa Aç Gidiyor; Her Dört Çocuktan Biri Okula Aç Gidiyor. Erişim Tarihi: 28 Eylül 2024. <https://www.genel-is.org.tr/oecd-turkiyede-172-bin-cocuk-yataga-ac-giriyor-her-dort-cocuktan-biri-okula-ac-gidiyor,2,48306>
- Doğan Göksel, P. (2018). *Çocuk Gelinlerin Erken Evlilik Süreçleri ve Erken Evliliklerin Önlenmesine İlişkin Görüş ve Düşüncelerin İncelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Dokumacı, S. (2023). *Ebeveynlerin Çocuk Haklarına İlişkin Algılarının İncelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Duyar, İ., & Özener, B. (2003). *Çocuk İşçiler Çarpık Gelişen Bedenler*. Ütopya Yayınevi.
- Dündar Zeypak, B. (2021). *21.yy. Türkiye’deki Çocuk ve Çocukluk Algısı: Değişen Anlam ve Önemi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Efe, H. (2001). *Avrupa Birliği Türkiye İlişkilerinde İnsan Hakları Sorunu* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Efe, H. (2010). Avrupa Birliği’nde İnsan Haklarının Gelişimi. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 1(5), 47-67.

- Efe, H., & Uluoğlu, S. A. (2015). Dünyada Çocuk İşçiliğiyle Mücadelede Geline Nokta ve Geleceğe Dair Bazı Öngörüler. *Eğitim ve Toplum Dergisi*, 13(51), 46-72.
- Eğitim İş (2025). Türkiye’de Artan Çocuk İşçilik. Erişim Tarihi: 25 Nisan 2025. <https://www.egitimis.org.tr/basin-yayin/raporlar/turkiye-de-artan-cocuk-iscilik-566/>
- Elma, Y. (2021). *Türkiye’de Çocuk İşçiliği: İstanbul Saya İşçileri Örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Engelliler Hakkında Kanun (2005, 7 Temmuz). *Resmî Gazete* (Sayı:25868). Erişim Tarihi: 28 Haziran 2024. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5378&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- Er, A. (2024). Türkiye’de Sokak Çocukları Sorununun Sosyolojik Analizi. *Sosyal Aktörler ve Deneyimler Dergisi (SADED)*, (3), 51-69.
- Erbay, E., (2019). *Çocuk Hakları*. Yeni İnsan Yayınevi.
- Erbay, E., (2020). *Çocuk Hakları Perspektifinden Çocuk İşçiliği*. Nobel Yayınevi.
- Ercek, K. (2019). *Türkiye Ulusal Televizyon Kanallarında Prime Time Televizyon Dizilerinde Oyuncu Olarak Çocuk İşçilerin Yer Alışı ve Onların Ekranda Görünen Çalışma Koşulları: Bizim Hikâye* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eroğlu, S. (2011). *İslam Hukukunda ve Modern Hukukta Çocuk Hakları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ersöğütçü, F. (2015). *Madde Bağımlılığı Tanısı Almış Bireylerde Sosyal İşlevsellik ve Benlik Saygısı* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- EUDA (2024). European Drug Report 2024: Trends and Developments. Erişim Tarihi: 2 Kasım 2024. https://www.euda.europa.eu/publications/european-drug-report/2024_en
- Euronews (2024, 9 Eylül). Çocukların cinsel istismarı hakkında 2023’te 40.000’den fazla dosya açıldı. Erişim Tarihi: 8 Aralık 2024. <https://tr.euronews.com/2024/09/09/cocuklarin-cinsel-istismari-hakkinda-2023te-40000den-fazla-dosya-acildi>
- Euronews. (2020, Haziran 19). Rapor: Çocuklara yönelik istismar ve cinsel suçlarda Türkiye’nin dünyadaki yeri. Erişim Tarihi: 12 Aralık 2024. <https://tr.euronews.com/2020/06/19/rapor-cocuklara-yonelik-istismar-ve-cinsel-suclarda-turkiye-nin-dunyadaki-yeri>
- Evrensel (2025, Ocak 9). Cezaevlerindeki doluluk kapasitesi yüzde 27 aşıldı. <https://www.evrensel.net/haber/539363/cezaevlerindeki-doluluk-kapasitesi-yuzde-27-asildi#:~:text=Cezaevlerinin%20toplam%20kapasitesi%20301%20bin,298%20bin%20682'ye%20y%C3%BCkseldi.>
- Fazlıoğlu, Z. (2007). *Çocuk Hakları Sözleşmesinde Yer Alan “Çocuk Hakları” Konusunda Öğretmenlerin ve Yöneticilerin Bilinç Düzeyleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Franklin, B., (1993). *Çocuk Hakları* (Çev. A. Türker). Ayrıntı Yayınları.

- Gander, M. J., & Gardiner, H. W. (2004). *Çocuk ve Ergen Gelişimi* (Çev. A. Dönmez, N. Çelen ve B. Onur). İmge Kitabevi.
- Geliş, A. (2020). *BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde Çocuğun İnanç Özgürlüğü* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gezek, F. (2007). *Sokakta Yaşayan Gençlerin Aile Yapısı ve Madde Bağımlılığı Arasındaki İlişki* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Göbel, R. (2024). *Türkiye'de Çocuk Suçluluğu: Bir Meta-Sentez Çalışması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Göcek, G. (2009). *Suç Faili Olan Çocuklar Açısından Çocuk Suçluluğu ve Çocuklara Uygulanan Ceza ve Güvenlik Tedbirleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü.
- Gökce, B., [@gokcebugra]. (2025, 12 Ocak). *OECD Raporuna göre her alanda geriye gidiyoruz! OECD'nin üye ve bağlı ülkelerde 80 parametre üzerinden düzenli olarak takip ettiği açıklanan "How's Life? 2024" raporunda ülkemiz açısında gerçekten üzücü veriler yer alıyor. OECD ülkelerinde hayat memnuniyeti ortalama puanı 6,7 iken Türkiye'de 4,9. Sosyal adaletsizlik sıralamasında sondan ikinci sıradayız. Sosyal adaletsizliğin en yüksek olduğu 2 ülkeden biriyiz. Cinsiyet Eşitsizliğinde 41 ülke arasında sonuncu sıradayız. Eğitim'de PISA raporlarına göre Türkiye'deki ortalama bir öğrenci aldığı eğitimle, matematik ve fen bilimlerinde 462 puan alabiliyor. OECD ülkeleri arasında sondan 7. Sıradayız. 15 yaşındaki öğrencilerin gıdaya erişimi açısından en kötü durumdaki ülke Türkiye. Son 30 günde haftada en aza 1 gün hiç yemek yiyemediğini söyleyen öğrencilerin oranı OECD ülkelerinde yüzde 8 iken Türkiye'de yüzde 20'ye ulaşmış durumda. Açıklanan Rapora göre Hava Kirliliğinde Türkiye "PM2.5" seviyeleri metreküp başına 27.1 mikrogram ile OECD'deki ülkeleri arasında sondan 3. Sırada. Dünya Sağlık Örgütü tarafından belirlenen metreküp başına 10 mikrogramlık yıllık kılavuz sınırından kat ve kat yüksek. Ortalama Yaşam Süresi beklentimiz 78,6 yıl. 41 Ülke arasında 30. Sırada. "Yaşam Memnuniyeti" açısından 4,9 Puan ile 41 ülke arasında sonuncu sıradayız. Hanehalkının banka hesaplarında tuttuğu para veya hisse senetleri, asıl ikametgah, diğer gayrimenkuller, araçlar, kıymetli eşyalar ve diğer finansal olmayan varlıklar üzerinden hesaplanan "Hane Halkı Net Serveti" açısından 38 ülke arasında sondan 5. Sıradayız. Ailelerimiz Lüksemburg, İzlanda, Belçika'daki hane halklarından yaklaşık 10 kat daha yoksul. İstihdam oranında 41 ülke arasında sondan 2'inci sıradayız. Türkiye'de çalışanların %25'i ücretli işte uzun saatler çalışmak zorunda. Türkiye bunu hak etmiyor! Ülkemizi çok daha iyi yönetmek, hak ettiği seviyeye taşımak zorundayız. [Tweet] Erişim Adresi: <https://x.com/gokcebugra/status/1878449966080782424>*
- Gül, T., (2022). *Çocuk İşçiliği ve Psikolojik Yansımaları*. Gazi Kitabevi.
- Gün, S., (2017). *Çocuk: İşçi, Yoksul, Göçmen*. NotaBene Yayınları.
- Gündoğdu, Y. B. (2016). Psikanalitik Kişilik Kuramlarına Göre Gelişim ve değişimin İmkânı. *Journal of Turkish Studies*, 11(17), 373-404.

- Gür, G. (2019). *Ebeveynlerin, Öğretmenlerin ve Yöneticilerin Çocuk Haklarına İlişkin Görüş ve Uygulamaları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güzel, İ. (2024). *Pediatric Hemşirelerine Verilen Çocuk Hakları Eğitiminin Bilgi Düzeylerine ve Çocuk Haklarına Yönelik Tutumlarına Etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sanko Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Hançer, G. (2019). *Çocuk Hakları ve Çocuk İstismarı Konusunda Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Görüşleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hassan İbrahim, S. (2019). *Kadına Yönelik Şiddetin Bir Boyutu: Somali’de Kadın Sünneti* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Holt, J., (2000). *Çocukluktan Kaçış* (Çev. S. Yılandı ve C. Aksoy). Beyaz Yayınları.
- Houssein, S., & Beratlı, N. (2019). Kuzey Kıbrıs’ta Fiziksel Çocuk İstismarı Konusunda Hemşire Duyarlılığı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(65), 1079-1099.
- ILO (t.y). Çocuk işçiliği nedir? Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2025. <https://www.ilo.org/topics/child-labour/what-child-labour>
- Internet Watch Foundation (2021). The Annual Report 2021. Erişim Tarihi: 1 Kasım 2024. <https://annualreport2021.iwf.org.uk/>
- Irmak, Z., & Piyal, B. (2023). Savaş ve Silahlı Çatışmalarda Çocuk Sağlığı. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 10(4), 689-695.
- Işık, E. (2014). *Çocuk- Toplum İlişkisi Bağlamında İstanbul Sokaklarında Çalışan Çocuklar* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İnal, K., (2019). *Çocuk Hakları ve Siyaset*. Töz Yayınları.
- İnci, Y., & Duman, A. (2014). Çocuğa Yönelik Şiddetin Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Boyutları: Erzurum İli Örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(31), 524-536.
- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (1949). Ankara Başbakanlık Devlet Matbaası.
- İSİG (2024, Haziran 11). MESEM’de tarlada, sokakta, sanayide, inşaatta... Son on bir yılda en az 695 çocuk işçi hayatını kaybetti. Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2024. <https://www.isigmeclisi.org/21015-mesem-de-tarlada-sokakta-sanayide-insaatta-son-on-bir-yilda-en-az-695>
- İSİG (2025, Nisan 19). TÜİK, 2024 Çocuk İstatistiklerini açıkladı: 15-17 yaş arası çocukların neredeyse yüzde 25’i işçi. Erişim Tarihi: 20 Nisan 2025. <https://www.isigmeclisi.org/21250-tuik-2024-cocuk-istatistiklerini-acikladi-15-17-yas-arasi-cocuklarin>
- Kaçmaz, M., A. (2015). *Yönetici ve Öğretmenlerin Anadilde Eğitime İlişkin Görüşleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kalaycı, C., & Karadeniz, M. (2023). Çocuk Yoksulluğu ve Çocuk İşçiliğinin Önlenmesinde Sosyal Korumanın Rolü. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 9(2), 207-209.

- Kap, D. (2014). Türkiye’de Zorunlu Din Dersi Uygulaması. *Akademik Perspektif*, 58-61. Erişim Tarihi: 24 Kasım 2024. [https://www.ikv.org.tr/images/files/58-61%20AKADEMIK%20PERSPEKTIF%20KASIM%202014_58-61%20\(1\).pdf](https://www.ikv.org.tr/images/files/58-61%20AKADEMIK%20PERSPEKTIF%20KASIM%202014_58-61%20(1).pdf)
- Kara, E. G. (2019). *4857 Sayılı İş Kanunu’na Göre Çocuk İşçi Kavramı ve Çocukların Korunması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karabaş, Z. (2021). *DSM- 5’te Yer Alan Kişilik Bozuklukları’nın Erikson’un Psikososyal Gelişim Dönemleri ve Algılanan Ebeveynlik Biçimleri Açısından İncelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Karaca, S. (2022, 15 Nisan). Beşikten mezara rehineliğin adı: Çocuk yoksulluğu. *Evrensel*. <https://www.evrensel.net/yazi/90742/besikten-mezara-rehineligin-adi-cocuk-yoksullugu>
- Karagöz Yerdelen, B., (2023). Çocuk Savaşçılar, Çocuk Militanlar ve Soykırıma Uğrayan Çocuklar. İçinde Ş. Dilli (Ed.), *Türkiye’de Çocuk Olmak* (ss. 256-273). Pegem Akademi.
- Karakuş Öztürk, H. (2017). Çocukluğun Tarihsel Gelişimi Üzerine Düşünceler. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (13), 253-276.
- Kaya, S. Ö. (2011). *Öğretmen Adaylarının Çocuk Hakları ile İlgili Görüşleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, Ş. S. (2019). *Erken Yaş Evliliklerin İstismar Bağlamında Değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kent Kükürtçü, S. (2011). *5-6 Yaş Çocuklarının Ailelerinin ve Öğretmenlerinin Kullandıkları Disiplin Yöntemlerinin Çocuk Hakları ile İlişkinin İncelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.
- Ketrez, B. (2023). *Türkiye’de Çocuk İstismarı: Sosyoloji Alanında Lisansüstü Tezler Üzerine İçerik Analizi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kireçdağ, N. (2021). *Türkiye’de Sığınmacı Çocuk İşçiliği: İstanbul’da Bir Alan Araştırması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koç, R. N. (2020). *Çokuluslu İşletmelerde Sosyal Sorumluluk İlkeleri, Çocuk İşçiliği ve Etik Kodlar* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Konuk, G. (2019). *Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Türkiye’de Çocuk Hakları ve Çocuk Suçluluğu* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü.
- Korczak, J., (2023). *Bir Çocuk Nasıl Sevilmeli* (Çev. G. G. Kurtulmuş). Dorlion Yayınları.
- Korkmaz, B. C. (2019). *Korunmaya Muhtaç Çocukların Kaldıkları Kurumlara İlişkin Memnuniyet Düzeyleri ile Yaşam Doyum Düzeyleri Arasındaki İlişki Üzerine Bir*

- Araştırma* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kömüş, M. (2022, 6 Ekim). Kızlara okul bıraktırılıyor. *BirGün*. <https://www.birgun.net/haber/kizlara-okul-biraktiriliyor-408977>
- Kömüş, M. (2024, 3 Ekim). Okulda olmayan çocuklar, 77 ilin nüfusundan fazla. *BirGün*. <https://www.birgun.net/haber/okulda-olmayan-cocuklar-77-ilin-nufusundan-fazla-563871>
- Kösesoy, E. (2019). *Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Çocuğun İhmal ve İstismardan Korunma Hakkı* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kuru Aktürk, N. B., & Ekim, A. (2023). Toplumda Engelli Çocuk. *Arel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7 (3), 178-185.
- Kuruca, M. Y., & Mamur Işıkcı, Y. (2022). Türkiye’de Çocuk Mahkemelerinin Kurulmasına Yönelik Kamu Politikası Analizi. *Disiplinlerarası Çocuk Hakları Araştırmaları Dergisi*, 2 (4), 48-70.
- Locke, J., (2004). *Eğitim Üzerine* (Çev. A. Uğur). Yeryüzü Kitabevi.
- Mağdur Hakları Daire Başkanlığı (2015). Çocuğun Cinsel İstismarı Suçlarında Mağdurun Rızasının Uluslararası Hukuk ve Cezaların Orantınlılığı Bağlamında Değerlendirilmesi. Erişim Tarihi: 6 Aralık 2024. <https://magdur.adalet.gov.tr/Resimler/Dergi/22102020135222cocugun-cinsel-istismari-suclarinda.pdf>
- Milletlerarası Andlaşma (Avrupa Sosyal Şartı) (2007, 9 Nisan). *Resmî Gazete* (Sayı: 26488). Erişim Tarihi: 12 Kasım 2024. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/04/20070409-1.htm>
- Milli Eğitim Kanunu (1973, 24 Haziran). *Resmî Gazete* (Sayı:14574). Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2025. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.1739.pdf>
- Mutlu, E. (2018). Madde Bağımlılığı ve İnsan Evrimi. *Bağımlılık Dergisi*, 19(1), 17-22.
- Nefes (2025a, 27 Nisan). Korkunç tablo: Dokuz yılda yüzde 84 arttı. <https://www.nefes.com.tr/korkunc-tablo-dokuz-yilda-yuzde-84-artti-30945>
- Nefes (2025b, 21 Mayıs). Türkiye’de her 5 çocuktan 1’i okula aç gidiyor. <https://www.nefes.com.tr/turkiyede-her-5-cocuktan-1-i-okula-ac-gidiyor-36222>
- Nirengi Derneği (t.y.). Çocuk İstismarı. Erişim Tarihi: 14 Aralık 2024. <https://www.nirengiderneği.org/tr/cocuk-istismari/>
- Orhan, R., & Ayan, S. (2018). Psiko-Motor Gelişim Kavramları Açısından Spor Pedagojisi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 523- 540.
- Özcan Altan, M. (2021). AB’den Yarını Büyükleri İçin İlk Kapsamlı Strateji. *İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi*, (264), 54-57.
- Özcan, Ö. (2019). *Aydınlanma’nın Üç Düşünüüründe (Rousseau, Kant, Locke) Çocuk Modernleşmesi ve Eğitim* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özcan, S. (2023). *Türkiye’de Çocuk Suçluluğunun Nedenleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdemir Doğan, G. (2017). *Çocuk Hakları Eğitiminde Uzman Sınıf Öğretmenlerinin Perspektifinden Etkili Çocuk Hakları Eğitimi: Anlayışlar ve Uygulamalar*

- (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Özer, M. (2024). *Üniversite Öğrencilerinin Çocuk Haklarına İlişkin Tutumlarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi: Kırıkkale Üniversitesi Örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Öztürk, D., (2018). Hukukta Çocuk Kavramı. İçinde Z. Merey (Ed.), *Çocuk Hakları* (ss. 18-42). Pegem Akademi.
- Pehlivanlı, A. İ. (2020). *Uluslararası Özel Hukukta Çocuklara İlişkin Nafakanın Tahsilinde İş Birliği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Postman, N., (1995). *Çocukluğun Yokoluşu* (Çev. K. İnal). İmge Kitabevi.
- Reisoğlu Kaya, B. (2024). *İnsan Ticareti Suçu* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Altınbaş Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Rousseau, J.J., (2022). *Emile*. Dorlion Yayınları.
- Sak, R., (2018). Dünyada ve Türkiye’de Çocuk Haklarının Genel Durumu. İçinde Z. Merey (Ed.), *Çocuk Hakları* (ss. 56- 69). Pegem Akademi.
- Samanlı, R. (2023). Çocuk Yoksulluğunun Genel Görünümü ve Türkiye’de Çocuk Yoksulluğunun Son Hali. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25 (1). 94-139.
- Samon Yero, O. (2022). *Afrika’da Çocuk İşçiliği: Benin Parakou Pazarları Örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sarı, S. (2023). *Erken Yaşta Evlilikler ve Hitit Üniversitesi Öğrencilerinin Bakış Açısı* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Save The Children (2024). Global Girlhood Report 2024: Fragile Futures Girls’ Rights, Child Marriage and Fragility. Erişim Tarihi: 5 Aralık 2024. https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/STC_Global_girlhood_report_2024-4th-pp.pdf/
- Sayın, S. (2024). *4-6 Yaş Dönemindeki Çocukların Anne- Baba- Çocuk İletişiminin, Çocukların Sosyal Davranışlarına Etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). KTO Karatay Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Saymaz, İ., [@ismailsaymaz]. (2024, 19 Kasım). *9 yaşındaki Mustafa’nın ölümü, Niğde Rehabilitasyon Merkezi’ndeki 7-13 yaşındaki engelli çocuklara aylardır süren işkenceyi oraya çıkardı. Kameralara göre: 26 kadın bakıcı, çocukları dövüyor, itip kakıyor, yerde sürüklüyor, odalara kilitliyor, aç bırakıyor* [Tweet] Erişim adresi: <https://x.com/ismailsaymaz/status/1858797780271014058>
- Seçen, S. (2011). *Anadilde Eğitim ve Türkiye Uygulaması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şahin, H. H. (2020). Çocuk, Çocukluk Kavramları ve Çocukluğun Tarihsel Gelişimi. İçinde Ş. Dilli (Ed.), *Türkiye’de Çocuk Olmak* (ss. 2-32). Pegem Akademi.
- Şahin, L. (2012). Geçmişten Günümüze Çocuk İşçiliği. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 103-118.

- Şahinli, M., & Şahbaz, N. (2013). Çocuk İşgücü Potansiyeli: Türkiye, Kent, Kır. “İş, Güç” Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 15(3), 29- 40.
- Şamkar, H., & Güner, D. (2018). OECD Ülkelerindeki Beş Yaş Altı Çocuk Ölüm Sayılarının Yanlı Tahmin Teknikleriyle Modellenmesi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (21), 273-284.
- Şekerci, C. (2019). *Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin 30. Yılında Türkiye’de Çocuk Olmak*. CİSST. Erişim Tarihi: 14 Nisan 2025. https://www.raporlar.org/wp-content/uploads/2019/11/turkiyede_cocuk_mahpuslar.pdf
- Şener, S., & Serdar, M. (2015). “Sokak Çocukları” Problemi ve Bu Probleme Yönelik Uygulanan Politikalar (Türkiye- Hindistan Örneği). *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (45), 104-117.
- Şenol, D., & Mazman, İ. (2014). Çocuğa Uygulanan Şiddet: Türkiye Özelinde Sosyolojik Bir Yaklaşım. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2014(1), 11-17.
- Şentürk Tüysüzer, B. (2018). *Okul Yöneticilerinin Çocuk Haklarına Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şihaliyev, G. (2020). *Uluslararası Boyutta Çocuk İşçiliği, Çocuk İşçiliğine Karşı Hukuki Düzenlemeler ve Mücadele Programları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şüheda Şimşek, B. (2016). *Türkiye’de 2005 Yılı Sonrası Çocuk Haklarının Gelişimi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- T.C. Adalet Bakanlığı (2025). 2024 Yılı Bakanlık Faaliyet Raporu. Erişim Tarihi: 2 Mart 2025. <https://rayp.adalet.gov.tr/resimler/1/dosya/adalet-bakanligi-2024-yili-faaliyet-raporu12-03-20254-50-pm.pdf>
- Talabanı, H. A. A. (2022). *Türkiye’de ve Irak’ta Çocuk Hakları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tavukçu, Ö. S. (2006). *Sokak Çocuklarına Meslek Edindirmede Program ve Atölye Uygulaması Üzerine Bir İnceleme* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Tekkeli, H. S., & Akto, A. (2022). Sigmund Freud’un Görüşlerinin Eğitime Yansımaları. *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 14(3), 964-982.
- Temoçin, R. (2024, 4 Kasım). 6 yaşındaki Şirin’in öldürülmesinin ardından hukukçular ‘Lanzarote Sözleşmesi’ne dikkat çekti. *Cumhuriyet*. <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/6-yasindaki-sirinin-oldurulmesinin-ardindan-hukukcular-lanzarote-2264819>
- Tepetaş Cengiz, Ş. (2018). Çocuk ve Çocukluk Kavramı. İçinde Z. Meray (Ed.), *Çocuk Hakları* (ss. 2-14). Pegem Akademi.
- Tezel, A. (2002). Çocuğa Yönelik Şiddet. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 5(1), 93-100.
- Topsakal, C. (2018). Suça Sürüklenen Çocukların Hakları. İçinde Z. Meray (Ed.), *Çocuk Hakları* (ss. 256-275). Pegem Akademi.

- Tuncer, S. (2018). *Batı'da ve Türkiye'deki Dini Gelişim Modellerinin Kuram ve Yöntem Açısından Karşılaştırılması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tunç, Y. (2023). Türkiye'de Madde Bağımlılığı Çalışmaları: Bir İçerik Analizi Çalışması. *Çocuk ve Gelişim Dergisi*, 6(11), 33-47.
- Turgut, E. (2022, 23 Ekim). Çocuğu koruyan Lanzarote sözleşmesi hedef gösterildi!. *Evrensel*. <https://www.evrensel.net/haber/472964/cocugu-koruyan-lanzarote-sozlesmesi-hedef-gosterildi>
- Turgut, R. (2019). *Romanlarda Çocuk Yoksulluğu: Kocaeli Tavşantepe Mahallesi Örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Turla, A., & Özkanlı, Ç. (2006). Çocuğa Yönelik İstismarda Farklı Bir Boyut: Çocuk Pornografisi. *Polis Bilimleri Dergisi*, 8(1), 117-133.
- TÜİK (2019). Çalışan Çocuk İstatistikleri 2019. Erişim Tarihi: 24 Nisan 2024. <https://data.tuik.gov.tr/bulten/index?p=child-labour-force-survey-2019-33807>
- TÜİK (2021, 20 Nisan). İstatistiklerle Çocuk, 2020 [Basın Bülteni]. Erişim Tarihi: 20 Nisan 2025. <https://data.tuik.gov.tr/bulten/index?p=istatistiklerle-cocuk-2020-37228#:~:text=T%C3%BCrkiye%20n%C3%BCfusunun%20%27%2C2'sini%20%C3%A7ocuk%20n%C3%BCfus%20olu%C5%9Fturdu&text=%C3%87ocuk%20n%C3%BCfusun%20%51%2C3',y%C4%B1l%C4%B1nda%20%27%2C2%20oldu>
- TÜİK (2022). Türkiye'de Çocuk Araştırması 2022. Erişim Tarihi: 18 Eylül 2024. https://www.tuik.gov.tr/media/announcements/turkiye_cocuk_arastirmasi.pdf
- TÜİK (2024a, 2 Ağustos). Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuk İstatistikleri, 2023 [Basın Bülteni]. Erişim Tarihi: 12 Eylül 2024. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Güvenlik-Birimine-Gelen-veya-Getirilen-Cocuk-Istatistikleri-2023-53674>
- TÜİK (2024b). Türkiye'deki Çocuklar 2023 İstatistiklere Bakış. Erişim Tarihi: 12 Kasım 2024. https://www.tuik.gov.tr/media/announcements/Turkiye_Cocuk_2023.pdf
- TÜİK (2025, 18 Nisan). İstatistiklerle Çocuk, 2024 [Basın Bülteni]. Erişim Tarihi: 20 Nisan 2025. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İstatistiklerle-Cocuk-2024-54197#:~:text=Adrese%20Dayal%C4%B1%20N%C3%BCfus%20Kay%C4%B1t%20Sistemi,7'sini%20k%C4%B1z%20%C3%A7ocuklar%20olu%C5%9Fturdu>
- Türk Ceza Kanunu (2004, 12 Ekim). *Resmî Gazete* (Sayı: 25611). Erişim Tarihi: 10 Kasım 2024. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5237&MevzuatTertip=5&MevzuatTur=1>
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982, 9 Kasım). *Resmî Gazete* (Sayı:17863 (Mükerrer)). Erişim Tarihi: 12 Aralık 2024. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/anayasa/>
- Türkiye İnsan Hakları Vakfı (2019). Çatışma Dönemlerinde Çocuk Hak İhlalleri Raporu (7 Ağustos 2015- 16 Ağustos 2016). Ankara: Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları, Yayın No: 123. Erişim Tarihi: 30 Kasım 2024. <https://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2020/04/catisma-donemlerinde-cocuk-hak-ihlalleri.pdf>
- Uçuş, Ş. (2009). *Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin İlköğretim Programlarındaki Yeri ve Sözleşme'ye Yönelik Öğretmenlerin ve Okul Yöneticilerinin Görüşleri*

- (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uluoğlu, S. A. (2010). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Çocuk İşçiliği Sorunu: 1980 Sonrası Türkiye Örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- UN (2015). The Millennium Development Goals Report. Erişim Tarihi: 30 Kasım 2024. [https://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20\(July%201\).pdf](https://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20(July%201).pdf)
- UN (2023). The Sustainable Development Goals Report. Erişim Tarihi: 10 Aralık 2024. <https://unstats.un.org/sdgs/report/2023/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2023.pdf>
- UN (t.y.). Aile içi şiddet nedir? Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2025. <https://www.un.org/en/coronavirus/what-is-domestic-abuse>
- UN- IGME (2024). Levels & Trends in Child Mortality Report 2023. Erişim Tarihi: 2 Kasım 2024. <https://childmortality.org/wp-content/uploads/2024/03/UNIGME-2023-Child-Mortality-Report.pdf>
- UNDP (2024). Küresel Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (ÇBYE). Erişim Tarihi: 1 Kasım 2024. <https://www.undp.org/tr/turkiye/publications/2024-kuresel-cok-boyutlu-yoksulluk-endeksi-cbye>
- UNESCO (2022). New Estimation Confirms out- of- school population is growing in sub-Saharan Africa. Erişim Tarihi: 10 Aralık 2024. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000382577>
- UNESCO (2023, 18 Eylül). UNESCO: Dünya genelinde okul dışı çocuk sayısı 6 milyon arttı [Basın Bülteni]. Erişim Tarihi: 10 Aralık 2024. <https://www.unesco.org/en/articles/unesco-global-number-out-school-children-rises-6-million>
- UNFPA (2020). Türkiye’de Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler (1993-2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları Veri Analizi). Erişim Tarihi: 27 Kasım 2024. https://turkiye.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/turkce_web_son_pdf.pdf
- UNICEF (2005). The State of the World’s Children 2005. Erişim Tarihi: 4 Kasım 2024. <https://www.unicef.org/reports/state-worlds-children-2005>
- UNICEF (2015a, 12 Şubat). Giderek acımasızlaşan ve yoğunlaşan çatışmalar çocukların silah altına alınma riskini artırıyor [Basın Bülteni]. Erişim Tarihi: 4 Aralık 2024. <https://www.unicef.org/turkiye/bas%C4%B1n-b%C3%BCltenleri/giderek-ac%C4%B1mas%C4%B1zla%C5%9Fan-ve-yo%C4%9Funla%C5%9Fan-%C3%A7at%C4%B1%C5%9Fmalar-%C3%A7ocuklar%C4%B1n-silah-alt%C4%B1na-al%C4%B1nma>
- UNICEF (2015b). Sokakta Yaşayan ve/ veya Çalışan Çocuklar [Broşür] Erişim Tarihi: 12 Ekim 2024. <https://www.unicef.org/turkiye/media/4686/file/Sokakta%20Ya%C5%9Fayan%20ve%20%C3%87al%C4%B1%C5%9Fan%20%C3%87ocuklar%20-%20Bro%C5%9F%C3%BCr.pdf>
- UNICEF (2016, 5 Şubat). UNİCEF: Kadınlarda genital mutilasyonla ilgili yeni istatistiksel rapor bu zararlı uygulamanın küresel bir sorun olduğuna işaret ediyor [Basın Bülteni]. Erişim Tarihi: 6 Aralık 2024.

<https://www.unicef.org/turkiye/bas%C4%B1n-b%C3%BCltenleri/unicef-kad%C4%B1nlarda-genital-mutilasyonla-ilgili-yeni-istatistiksel-rapor-bu-zarar%C4%B1>

UNICEF (2017). A Familiar Face. Erişim Tarihi: 16 Kasım 2024. <https://data.unicef.org/resources/a-familiar-face/>

UNICEF (2018). A Future Stolen: Young and out of school. Erişim Tarihi: 9 Aralık 2024. <https://data.unicef.org/resources/a-future-stolen/>

UNICEF (2021a). Child Labour Global Estimates, 2020, Trends and the Road Forward. Erişim Tarihi: 1 Kasım 2024. <https://data.unicef.org/resources/child-labour-2020-global-estimates-trends-and-the-road-forward/>

UNICEF (2021b, 10 Kasım). UNICEF'in kapsamlı istatistiksel analizine göre dünya çapında yaklaşık 240 milyon engelli çocuk bulunuyor [Basın Bülteni]. Erişim Tarihi: 28 Haziran 2024. <https://www.unicef.org/turkiye/bas%C4%B1n-b%C3%BCltenleri/unicefin-kapsaml%C4%B1-istatistiksel-analizine-g%C3%B6re-d%C3%BCnya-%C3%A7ap%C4%B1nda-yakla%C5%9F%C4%B1k-240-milyon>

UNICEF (2022, 24 Mart). UNICEF: Bir aydır süren savaşın ardından Ukraynalı çocukların yarısından fazlası yerinden edildi [Basın Bülteni]. Erişim Tarihi: 6 Aralık 2024. <https://www.unicef.org/turkiye/bas%C4%B1n-b%C3%BCltenleri/unicef-bir-ayd%C4%B1r-s%C3%BCren-sava%C5%9F%C4%B1n-ard%C4%B1ndan-ukraynal%C4%B1-%C3%A7ocuklar%C4%B1n-yar%C4%B1s%C4%B1ndan-fazlas%C4%B1>

UNICEF (2023). Child Poverty in the Midst of Wealth. Erişim Tarihi: 1 Kasım 2024. <https://www.unicef.org/innocenti/media/3296/file/UNICEF-Innocenti-Report-Card-18-Child-Poverty-Amidst-Wealth-2023.pdf>

UNICEF (2024a). Violent Discipline. Erişim Tarihi: 17 Kasım 2024. <https://data.unicef.org/topic/child-protection/violence/violent-discipline/>

UNICEF (2024b). Child Marriage. <https://data.unicef.org/topic/child-protection/child-marriage/> Erişim Tarihi: 1 Kasım 2024.

UNICEF (2024c, 10 Ekim). UNICEF. Dünyada çocuk yaşta tecavüze uğrayan veya cinsel saldırıya maruz kalan 370 milyonun üzerinde kız çocuğu ve kadın bulunuyor [Basın Bülteni]. Erişim Tarihi: 13 Aralık 2024. <https://www.unicef.org/turkiye/bas%C4%B1n-b%C3%BCltenleri/unicef-d%C3%BCnyada-%C3%A7ocuk-ya%C5%9Fta-tecav%C3%BCze-u%C4%9Frayan-veya-cinsel-sald%C4%B1r%C4%B1ya-maruz-kalan-370>

UNODC (2023). World Drug Report 2023: Special Points Of Interests. Erişim Tarihi: 2 Kasım 2024. https://www.unodc.org/res/WDR-2023/Special_Points_WDR2023_web_DP.pdf

UNODC (2024a, 11 Aralık). UNODC küresel insan ticareti raporu: Daha fazla çocuk istismarı ve zorla çalıştırma vakaları arttıkça tespit edilen mağdurların sayısı yüzde 25 arttı [Basın Bülteni]. Erişim Tarihi: 11 Aralık 2024. <https://www.unodc.org/unodc/en/press/releases/2024/December/unodc-global-human-trafficking-report-detected-victims-up-25-per-cent-as-more-children-are-exploited-and-forced-labour-cases-spike.html>

- UNODC (2024b). Global Report On Trafficking In Persons 2024: Special Points of Interest. Erişim Tarihi: 11 Aralık 2024. https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2024/GLOTIP24_special_points_final.pdf
- UNPFA (2023, 21 Haziran). UNFPA- TKDF Ev içi Şiddet Raporu açıklandı! [Basın Bülteni]. Erişim Tarihi: 15 Aralık 2024. <https://turkiye.unfpa.org/tr/news/unfpa-tkdf-ev-i-CC%87ci-siddet-raporu-ac-C4%B1ilandi>
- Uzunay, Y., & Koçak, M. (2005). İnternet Üzerinden Çocuk Pornografisi ve Mücadelede Yaşanan Sıkıntılar. *Polis Bilimleri Dergisi*, 7(1), 97-116.
- Ünveren, Ü. (2010). *Türkiye’de Çocuk Pornografisi Sorunu ve Çözüm Yolları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü.
- Vatanel, C. (2023). *Çocuk Yoksulluğu ve Suça Sürüklenen Çocuklar: Süleymanpaşa Örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Vural, D. G. (2007). *Uluslararası Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- WHO (2022, Kasım 29). Çocuklara yönelik şiddet. Erişim Tarihi: 2 Ocak 2025. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-children>
- WHO (t.y.). Gençlik Şiddeti. Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2025. <https://apps.who.int/violence-info/youth-violence/>
- WHO. (2024, Şubat 5). Kadın sünneti. Erişim Tarihi: 12 Aralık 2024. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/female-genital-mutilation>
- Yaman, F. (2022). Çocuk Hakları Sözleşmesine Taraf Olmayan Ülke: Amerika Birleşik Devletleri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 22(55), 377-398.
- Yasak, H. (2022). *Çocuk Hakları Bağlamında Orta Okul Çağı Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çocuklarının Yaşam Koşullarının Değerlendirilmesi: Turgutlu Örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Yeğenoğlu, S. (1999). *Madde Bağımlılığının Önlenmesinde Eczacıların Rollerinin İyileştirilmesine Yönelik Bir Araştırma* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Yelesdağ, H. (2006). *Ceza Hukukunda Çocuk Kavramı ve Çocuğun Cezai Sorumluluğunun Belirlenmesindeki Kriterler* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldırım, H. O. (2008). *Dünyada ve Türkiye’de Çocuk İşçiliği ve Özel Bir Örnek Olarak İstanbul İlinde Otomotiv Küçük Sanayiinde Çalışan Çocuk İşçi ve Çıraklar* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldırım, S., (2020). *Türkiye’de Çocuğa Yönelik Cinsel İstismar*. Çizgi Kitabevi.
- Yıldız, D., & Poyraz, T. (2020). Sosyo- Demografik ve Sosyo- Kültürel Bağlamda Erken Evlilikler: Çocuk Gelinler ve Çocuk Damatlar. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, (32), 159-186.
- Yıldız, S. (2011). Uluslararası ve Ulusal Yasal Düzenlemeler Çerçevesinde İnternet Üzerinde Çocuk Pornografisi. *Erciyes İletişim Dergisi*, 1(1), 180-196.

Zengin, E., & Kesgin, M. (2013). Yerel Yönetimlerin Çocuk Suçluluğunun Önlenmesinde İlgili Kurumlarla Etkileşimi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (37). 13-32.

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Melike ÖZKAYA	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Fakülte	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Bölümü	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Yüksek Lisans	
Üniversite	
Enstitü Adı	
Ana Bilim Dalı	
Programı	
Makale ve Bildiriler (Varsa)	
1.	
2.	